

új IFJÚSÁGELMÉLETI
FOLYÓIRAT

ifjúsági
szemle

VII. ÉVFOLYAM 4. SZÁM
2009 TÉL
WWW.UISZ.HU

Szerkesztőbizottság

Bauer Béla
Beke Pál
Bíró Endre
Bodor Tibor
Földes György
Gábor Kálmán
Gazsó Ferenc
Herczog Mária
Hunyady György
Kozma Tamás
Nagy Ádám
Spéder Zsolt
Stumpf István
Tibori Timea
Vajda Zsuzsa

www.uisz.hu

Kiadja az Új Mandátum Kiadó

Lapterv **Petrovics Iván** †
Tördelőszerkesztő **Krauter Tamás**
E számunk címlapját **Pecsics Mária**
fotója díszíti.
Felelős kiadó **Németh István**
Olvasószerkesztő **Székely Beáta**

Szerkesztőség:

1143 Budapest, Francia út 33.

Tel./fax: (+36-1) 221-8099

E-mail: szerkesztoseg@uisz.hu

A lappal kapcsolatos észrevételeket
a velemenys@uisz.hu címre várjuk.

Szerkesztőség

ISSN 1785-1289

Társfőszerkesztők **Pillók Péter**
Székely Levente
Vendég főszerkesztő **Nagy Ádám**

Támogatóink

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Rovatok

Ifjúsági közélet **Pillók Péter**
Ifjúság és társadalom **Székely Levente**
Ifjúság és környezet **Diósi Pál**
Életmód-élethelyzet **Szabó András**
Kitekintés **Bíró Edith**
Kölcseyné Balázs Mária
Szerkesztőségi titkár **Ladencsics Virág**

Tartalom

Jubileumi köszöntő / 5

Ifjúsági közélet

Bodor András–Gabrielle Lara
Az ifjúságpolitikák jogi és szervezeti keretei: az európai gyakorlatok áttekintése / 7

Somody Bernadette
Életkori kordon? / 35

Ifjúság és társadalom

Bánáti Ferenc
Az ifjúság visszavétele vagy lenyúlása / 47

Gábor Kálmán
Ifjúsági korszakváltás / 61

Benkó Krisztina
Gyermekjogok a nemzetközi jogban / 83

Ifjúság és környezet

Máder Miklós Péter
A szülőktől való elszakadási dimenziók mentén létrejött alcsoportok / 109

Életmód - élethelyzet

Petri Gábor–Verdes Tamás
„...halál vagy távollét majd helyrehozza...” / 115

Szabó András
Szakadás és elérés / 127

Kitekintés

Bíró Edit
Az első 25 lapszám repertóriumja / 135
Névmutató / 147
Tárgymutató / 151
Illusztrátorok / 161

Összefoglalás, szerzőink / 163

Summary, Authors / 166

Foto: Pecsics Mária

Jubileumi köszöntő!

Az *Új Ifjúsági Szemle* huszonötödik számát tartja most kezében, *kedves Olvasó*. Ez az alkalom különleges ünnep számunkra, hiszen a lap ezzel a számmal a hetedik évfolyamba lép.

Az *Új Ifjúsági Szemle* megjelenése előtt több mint egy évtizedig nem volt az ifjúság területén dogozó szakemberek számára olyan szakmai folyóirat, amely megpróbálja felölelni az ifjúságpolitika, az ifjúsági közélet valamint az ifjúságkutatás problémakörét. Ezt a hiányt próbálta betölteni az *Új Ifjúsági Szemle*, amely a '70-es-'80-as évek ifjúságot különösképpen motiváló lapjainak (pl.: régi *Mozgó Világ*, *Ifjúsági Szemle*) kíván méltó folytatója lenni.

Az alapítók olyan folyóiratot képzeltek el, amelyet az ifjúsági terület minden szegmensét tudományos igénnyel közelíti, de van annyira érdekes és olvasmányos, hogy a szűkebb szakmai közeg mellett a nyitott és tájékozódni kívánó fiatalok is szívesen kézbe veszik.

Az *Új Ifjúsági Szemle* korábbi főszerkesztői megálmodták és a nehézségek ellenére sikerre vitték a lapot, így az immáron hetedik évfolyamba lépő *Új Ifjúsági Szemle* mára az ifjúsági szakma meghatározó, elismert fórumává vált. A megtett utat olyan útjelzők szegélyezik, mint a Civil Ifjúsági Éves Jelentés, amely eljutott az Európai Unió döntéshozóihoz is, vagy a legendás *Ifjúsági Szemle* és az utód közös konferenciája, vagy az ügyet felkaroló közméltóságok megnyilatkozásai a lap hátsólapjain, és a sort még bizonyára folytathatnánk.

Ünnepi alkalomhoz ünnepi lapszám illik, amelynek tartalmát *Nagy Ádám*, az *Új Ifjúsági Szemle* alapító társfőszerkesztője válogatta a korábbi írások legjavából.

Ünnepeljünk együtt!

*Pillók Péter és
Székely Levente*
társfőszerkesztők

Fotó: Fábán Évi

Az ifjúságpolitikák jogi és szervezeti keretei: az európai gyakorlatok áttekintése

Bevezetés

„»A gyermekeknek, amint képesek saját döntéseik meghozatalára, joguk van polgári és politikai jogaik bármiféle korlátozás nélküli gyakorlására, eltekintve a mások alapvető szabadságának védelmére szükséges jogi kikötésektől.« Ezek a polgári és politikai jogok, illetve az ebből következő felelősség kell, hogy az ifjúságpolitikák tárgya legyen.” A Katalóniai Parlament és a Katalón Nemzeti Ifjúsági Tanács 194/111. sz., a Gyermekek Jogairól szóló (1991) határozatának 12. pontjából.

Az ifjúság jelentőségét nem lehet elbagatellizálni egy fenntartható demokrácia számára. A legtöbb kormány egyetért abban, hogy a fiatalok aktív részvétele a helyi és regionális szinten hozott döntésekben, illetve az e szinten tett lépésekben elengedhetetlen egy demokratikusabb, egységesebb és sikerebb demokrácia építésében. Az aktív részvétel a döntések befolyásolásának, valamint a döntésekben való részvételnek a jogáról, eszközeiről, teréről, lehetőségéről és a szükséges támogatásáról szól. Ez különösképp a konfliktus utáni országokban van így, ahol az ifjúság szerves része országuk újraépítésének, illetve országuk társadalmi kohéziójának. Mindazonáltal ezen törekvés sikere elsősorban az ifjúság társadalomba való reintegrációján múlik.

Eme tanulmány célja, hogy a létező törvény jogalkotásról és az ifjúság számára meghatározó, illetve az ifjúságpolitikát felépítő intézményi szervezetek jogi keretéről rövid áttekintést nyújtson. A tanulmány megkísérel példákat

adni a fiatalokat védő jogrendszerekre és azon intézkedésekre, melyek a fiatalok társadalomba való beilleszkedését és részvételét segítik elő. Az elsőnek említett jogrendszer a fiatalságot védelemre szoruló tárgynak, míg a második a fiatalokat saját jogaik letéteményeseinek tekinti. Néhány ország ifjúságspecifikus törvényeket iktatott be, hogy jobban erősítse a fiatalság integrációját a társadalomba. A következő tanulmány ezek közül emel ki néhány példát. Az ifjúságspecifikus törvényhozás olyan törvényekre utal, amelyek a fiatalság, vagyis az ENSZ által 15 és 25 év között meghatározott korcsoportra jellemző ügyeket pártol és valósít meg. A kormányok ezt a meghatározást kisebb mértékben módosíthatják, hogy saját társadalmi, gazdasági, intézményi és politikai valóságuknak megfeleljenek.

Általában véve a törvényhozási jogot nemzetközinek, nemzetfelettinek, szövetséginek, államnak vagy helyinek nevezhetjük. Az első rész néhány példát fog adni az alkalmazható nemzetközi és nemzetfeletti jogról, mint amilyen az ENSZ egyezmény a gyermek jogairól, valamint az Európa Tanács és az Európai Unió megfelelő jogrendszere. A második rész a soron következő Nyugat-Európai országok jogrendszerét veszi szemügyre: Németország, Ausztria, Írország és Észak-Írország. A harmadik rész az EU8-at¹ kitevő posztkommunista országok legújabb rendszerváltási tapasztalatait foglalja össze. A negyedik rész Moldova ifjúságpolitikai fejleményeit vizsgálja, vagyis egy kicsiny posztkommunista ország nemzeti ifjúságpolitikájának létrehozása kihívásait hozza fel példának.

Nemzetközi és nemzetfeletti egyezmények és szervezetek Európában

Nemzetközi konvenciók: az ENSZ Egyezménye a Gyermekek Jogairól

Szinte a világ minden egyes országa, az Egyesült Államok figyelemre méltó kivételével, aláírta az ENSZ Egyezményt a Gyermekek Jogairól (CRC). Miután ratifikálták, az Egyezmény nemzetközi szinten jogerőssé válik. Az Egyezmény olyan normák minimumát biztosítja, amelyet alkalmazni kell a gyermekeket és fiatalokat érintő politikákban és gyakorlatokban, illetve az őket érintő főbb társadalmi intézmények fejlődésében. Ennélfogva a CRC az ifjúságspecifikus törvényeket és politikákat alkotó kormányokat fontos útmutatókkal látja el.

Az Egyezmény négy általános elvet tartalmaz: a diszkrimináció mellőzése, a gyermek legjobb érdeke, az élethez, túléléshez és fejlődéshez való jog, illetve a gyermek azon joga, hogy részt vehessen az őt érintő ügyekben.² A CRC-t aláíró kormányok kötelezik magukat, hogy olyan jogi kereteket hoznak létre, amelyek ezeket az elveket alkalmazzák. Az Egyezmény 1. sz. cikke meghatározza, hogy „a gyermek, hacsak a gyermekre alkalmazható törvény értelmében a nagykorúságot korábban el nem érte, tizennyolcadik életévét be nem töltött emberi lény”. Ennélfogva a „gyermek” meghatározása részben egybeesik az ifjúság ENSZ által meghatározott korcsoportjával, azaz a 15 és 25 év közötti korrall. Így sok, gyermekekre vonatkozatható törvény szintén alkalmazható a 18 év alatti fiatalokra. Különösen érdekes a CRC 12. cikkelye, amely kijelenti, hogy a gyermekeknek joguk van véleménynyilvánításra minden őket érintő ügyben, és hogy ezeket a véleményeket figyelembe kell venni a gyermek korának és érettségének megfelelően.³ A fenti alapelv lényege, hogy a gyermeknek joga van arra, hogy meghallgassák, és hogy véleményét komolyan vegyék. A 12. cikkely nagy lökést adott a helyi, regionális, nemzeti és nemzetközi szinten működő if-

júsági részvétel kifejlődésére, amelynek példái a nemzeti, regionális és helyi ifjúsági parlamentek, valamint a nemzeti ifjúsági tanácsok.

Az Egyezmény gyermekek jogai iránti elkötelezettsége és annak csaknem egyetemes ratifikációja megkönnyítette viszonyítási alapként való (benchmark) használatát, amelyhez viszonyítva a gyermekek jogainak megvalósulását mérni lehet. Mindemellett fontos megjegyezni, hogy a CRC rendelkezéseit számos olyan részletesebb jogi normákra alapozták, melyek a gyermekek jogaival különböző területeken foglalkoznak. Ezek közé tartozik az ENSZ Szabályzata a Szabadságuktól Megfosztott Fiatalokorúak Védelmére, az ENSZ Mérvadó Minimum Szabályzata a Fiatalokorú Igazságszolgáltatás Adminisztrációjára (Pekingi Szabályzat), valamint a különböző gyermekmunkákat szabályzó Nemzetközi Munkaügyi Szervezeti (ILO) Egyezmények. Azok az államok, melyek az Egyezményt ratifikálták, jogilag kötelezettek arra, hogy a gyermek legjobb érdekének figyelembevételével hozzanak létre eljárásmodokat és kezdjenek bele tevékenységekbe. Két Opcionális Protokollt foganatosítottak, a gyermekek fegyveres konfliktusban való részvételét, valamint a gyermekkereskedelmet, gyermekprostitúciót és gyermekpornográfiát illetően, melyek ezeken a területeken erősítik az Egyezmény rendelkezéseit. Ezek az Opcionális Protokollok 2002. február 12-én, illetve január 18-án léptek életbe, bár számos kormányzat még nem ratifikálta őket.⁴

Ügyrendi szempontból nézve, egy erre a célra felállított bizottság, a Gyermekek Jogainak Bizottsága figyeli, hogy az államok milyen mértékben tesznek eleget a CRC-vel vállalt kötelezettségeiknek. A Bizottság 18, különböző kormányzathoz tartozó független szakértőből áll. Az államoknak két évvel a csatlakozásuk után, majd azt követően ötévenként jelentéseket kell tenniük a Bizottságnak. Ez a fajta ellenőrző módszer általános gyakorlat minden ENSZ emberi jogi szerződés esetében. A Bizottság összegző jelentéseiben megjegyzi a pozitív aspektusokat, illetve az alapvető aggodalomra okot adó pontokat, és javaslatokat is tesz. Az Egyezményt

aláíró országok biztató lépéseket tesznek, hogy a CRC-nek megfeleljenek. Mindazonáltal az országokat ért egyik leggyakoribb bíráló, hogy a végrehajtás gyenge az országok jogrendszerében.⁵

Nemzetfeletti Európai Egyezmények és Ifjúságpolitikai Szervezetek

Az Ifjúság meghatározásai az Európai Unión belül

Míg a nemzetközi egyezményekben a fiatalság fogalma igen jól meghatározott, és a 15, illetve a 25 év közötti életkort jelenti, addig ugyanez nem mondható el a nemzeti ifjúságpolitikákról. Úgy tűnik, hogy az ifjúság fogalma a nemzeti és történelmi hagyományok produktuma. Az 1. táblázat bizonyos EU-tagállamok ifjúságpolitikájának cél-korcsoportját foglalja össze.

A változó cél-korcsoport definíciók minden egyes adott ország társadalmi kihívásait tükrözik. Ezekbe a kihívásokba tartozik a meghosszabbodó iskolai pályafutás, a növekvő

fiatalkori munkanélküliség, a megnövekedett munkabizonytalanság, a hosszabb idejű szülőktől való függés, a megfelelő lakóhely hiánya miatti későbbi elköltözés a szülői fészkekből, és a későbbi családalapítás rendszerint kevesebb gyerekkel.⁷ Az ifjúságkutatók úgy gondolják, hogy bizonyos társadalmi körülmények között érdemes az ifjúkor másik végét is meghatározni. A gyermekek hajlamosak sokkal hamarabb belépni az ifjúkori fázisba, 12 évesen vagy még annál is hamarabb, a kifejezetten e korcsoportot megcélzó kereskedelmi tevékenység és fogyasztás miatt.

Az Európa Bizottság egyezményei

Nemzetközi szerződéseken keresztül, melyeket Egyezményeknek hívnak, az Európa Tanács⁸ Európa gyermekei és fiataljai számára fontos normákat hozott létre mind eljárási, mind lényegi szinten. Az Európa Tanács legfontosabb jogi normarendszere az Emberi Jogok Európai Egyezménye. Habár nem említi kifejezetten a gyermekeket és a fiatalokat, az egyezmény ren-

1. táblázat. Bizonyos EU-tagállamok nemzeti ifjúságpolitikája alá eső korcsoportok⁶

Ország/Kor	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30									
EU-tagállamok 2004 előtt	Ausztria																																							
	Belgium																																							
	Dánia																																							
	Franciao.																																							
	Görögország																																							
	Olaszország																																							
	Luxemburg																																							
	Hollandia																																							
	Portugália																																							
	Spanyolo.																																							
	Svédország																																							
Egyesült Kir.																																								
EU-ágok 2004-ben	Cseh Közt.																																							
	Észtország																																							
	Litvánia																																							
	Szlovénia																																							

delkezéseiben erre a csoportra közvetve utal, hiszen az egyezmény életkortól függetlenül minden, fennhatósága alá tartozó embernek emberi jogokat és alapvető szabadságot törekszik adni. Sőt mi több, az, hogy az Egyezmény az emberi jogokat támogatja, az e célokat elősegítő programok és eszközök létrehozásának szükséges előkövetelményeként is szolgál. Például ami az Egyezményt illeti, az Európa Tanács Ifjúsági és Sportigazgatósága⁹ 2000-ben egy hároméves, Emberi Jogok Oktatásával foglalkozó programot indított meg, hogy ez úton támogassa az emberi jogok tiszteletben tartását. A program célja, hogy a fiatalokat és a velük dolgozókat képessé tegye arra, hogy a rasszizmus, diszkrimináció és a nemi alapú erőszakformák elleni állásfoglalás eszközeit kifejleszthessék magukban. 2003–2005-re a program társadalmi beilleszkedéssel kapcsolatos témákat tartalmaz. Sőt, az Európa Tanács jelenleg abban a folyamatban van, hogy az Embercsempészet Elleni Intézkedésének Európai Egyezményét¹⁰ vázolja. Habár ez nem közvetlenül a fiatalságra irányul, egy ilyen egyezmény megalkotása fontos hatással lesz a fiatalságra vonatkozóan is.

Míg az Emberi Jogok Európai Egyezménye főleg polgári és politikai jogokat ír le, addig az Európa Bizottság Európai Szociális Chartája a gazdasági és szociális jogok tekintetében ennek párja. A Charta a gyermekeknek születésüktől fogva felnőttkorukig jogokat biztosít. Számos, a Chartában fellelhető jog a gyermekekre is vonatkozik,¹¹ megint más jogok pedig kifejezetten nekik szólnak.¹² A Charta tartalmazza az oktatáshoz való általános jogot,¹³ a tagállamok pedig kötelezettek arra, hogy egy ingyenes és legalább a minimális munkavállalói korig kötelező oktatási rendszert alakítsanak ki és tartsanak fenn. Ezenfelül az Európa Bizottság a CRC-vel egyetemben javasolta a tagállamoknak, hogy fontolják meg egy ombudsmani vagy egy biztosí hivatal létrehozását, hogy a gyermekek jogainak foganatosítását ellenőrizhessék, ami közvetlenül érinti a 18 év alatti fiatalokat.¹⁴

Ami a fiatalok integrációját illeti, az Európa Tanács által érvénybe léptetett Fiatalok Helyi

és Regionális Közéletben való Részvételének Európai Chartája¹⁵ szerint a helyi hatóságok kulcsfontosságú szerepet töltenek be az ifjúság részvételének támogatásában. Célja, hogy a helyi hatóságokat bátorítsa és támogassa abban, hogy a fiatalok nagyobb részvételhez jussanak a helyi és regionális életben. A Charta számos eszközt javasol, amelyet alkalmazni lehetne e cél elérése érdekében:

- az ifjúsági részvétel támogatását az információs és kommunikációs technológiák által;
- a fiatalok részvételének támogatását a médiában;
- a fiatalok bátorítását arra, hogy önkéntes munkát vállaljanak, és hogy közösségi életükben közreműködjenek;
- a fiatalok projektjeinek és kezdeményezéseinek támogatását;
- a fiatalok szervezeteinek támogatását;
- az ifjúság nem kormányzati szervezetekben (NGO-kban) és politikai pártokban való részvételének támogatását.

Hogy a tagállamok ifjúságpolitikájának megteremtéséhez útmutatással szolgálhasson, az Európa Tanács Ifjúsági és Sportigazgatósága „Az ifjúságpolitika 11 indikátora” címmel egy dokumentumot adott ki, melynek összefoglalása az 1. sz. függelékben¹⁶ található. Egy ilyen útmutató egy erős, a kormányzatok és a nem kormányzati szektor közti kapcsolatot rendező törvényhozási javaslatból, valamint egy, többek között a nem kormányzati ifjúsági munkát támogató törvényhozási javaslatokból áll. Általában véve a kormányzatok felelőssége a nem kormányzati szervezetek megfelelő működési feltételeinek megteremtése, illetve az ifjúsági NGO-k munkáját támogató pénzügyi források kijelölése függetlenségük veszélyeztetése vagy függetlenségük befolyásolása nélkül.¹⁷

Az Európa Közösség Parlamenti Közgyűlése (az Európai Parlament elődje) és a Miniszterek Tanácsa számos javaslatot fogadott el az ifjúságra vonatkozóan: a nem formális oktatást,¹⁸ a részvételt,¹⁹ az ifjúsági cserét²⁰ és az ifjúságpolitikát tekintve.²¹ Mindazonáltal ezek a ja-

vaslatok „lány” törvények, melyek elismerik ugyan az ifjúság fontos voltát, de a tagállamokat nem kötelezik semmire. Továbbá ezen, kifejezetten ifjúsággal összefüggő rendelkezések és nyilatkozatok ellenére²² a tagok kormányzatai a politikák áttekintésének hiányát és ezáltal a különböző típusú, a fiatalok támogatására szolgáló tevékenységek áttekintésének hiányát érzékelik. Annak érdekében, hogy a közéleti tevékenységet modernizálja, és hogy integrálja a fiatalságot az őket érintő döntésekben, az Európai Bizottság a fiatalokkal, kormányzatokkal és NGO-kkal konzultálva ifjúsággal foglalkozó Fehér Könyvet adott ki „Új lendület Európa Fiataljai Számára” címmel.²³

EU Fehér Könyv: „Új lendület Európa Fiataljai Számára”

A Fehér Könyv, melyet az Európai Bizottság 2001. november 21-én fogadott el, új keretet kíván adni az EU számára az ifjúságpolitika terén való együttműködéshez. Ezt követően a Miniszterek Tanácsa fogadta el 2002. június 27-én.²⁴ Általában véve a Fehér Könyv olyan javaslatokat fejt ki, amelyeknek fogantatása egyrészt európai szinten, másrészt nemzeti, regionális vagy helyi szinten kellene, hogy történjen. A politikát meghatározó dokumentum öt alapvető, többek közt fiatalokra vonatkozó elvre hívja fel a figyelmet, melyeket alkalmazni javasol: nyitottság, részvétel, elszámoltathatóság, hatékonyság és összetartozás. A dokumentum négy fő területre terjed ki: információ, részvétel, önkéntes tevékenységek, illetve a fiatalok megértése és megismerése.

A Fehér Könyv létrehozása érdekében folytatott, fiatalokkal való konzultáció az Európai Bizottság meggyőződését eredményezte arról, hogy az oktatás (a formális, az informális és a nem formális), az élethosszig tartó tanulás, a mobilitás, a foglalkoztatás mint a társadalmi beilleszkedés előkövetelménye, a társadalmi integráció és a rasszizmus, illetve a xenofóbia elleni küzdelem a fiatalság prioritást élvező te-

rülete. Az oktatás, a foglalkoztatás és a társadalmi integráció a rasszizmus és xenofóbia elleni védelem előkövetelménye. Az EU-tagállamok nemzeti szinten azon dolgoznak, hogy ezeket a kérdésköröket a fiatalokat érintő rendelkezéseikben prioritást élvezővé tegyék. Az EU-tagállamoknak különösen fontos a könyv részvételével foglalkozó szekciója, aminek teljes mértékű fogantatása esetén jobb mechanizmust hozhatnának létre a fiatalok számára annak érdekében, hogy részt vehessenek az iskolák, munkahelyek, helyi közösségek és hivatalos politikai struktúrák tevékenységeiben és döntéshozatalaiban; továbbá a végrehajtás a helyi ifjúsági szervezetek jobb anyagi támogatását és többek közt jobb ifjúsági információs szolgáltatások létrehozását tenné lehetővé.

Az információs és kommunikációs technológia az egyik leghatékonyabb mód az ifjúsági részvétel támogatására. Részben a Fehér Könyv ösztönzésének hatására, az EU Fiatalokért Fellelős Általános Igazgatósága 2004. május 26-án egy ifjúsági információs portált indított el, mely hozzásegíti a fiatalokat ahhoz, hogy polgári jogokról, oktatásról, képzésről, önkéntességről, tapasztalatcseréről és európai utazásokról könnyedén juthassanak információkhoz.²⁵ Egy ilyen, a fiataloknak az utazás lehetőségét ajánló program a „YOUTH Programme”, az EU mobilitási és nem formális oktatási programja, melynek egyezményes alapítása a TEC²⁶ 149. paragrafusa által történt meg.

Az Európai Unió „IFJÚSÁG Programja” („YOUTH Programme”)

A TEC 149. paragrafusa általában véve az EU-tagállamok együttműködését segíti elő az oktatás és a ifjúság-közpolitika területein, és célja, hogy támogassa és segítse a tagállamok tevékenységeit ezeken a területeken. Az Európai Közösség a 149. paragrafust egy olyan eszközhöz használta, amivel kialakíthatta a „YOUTH Programme”-ot, egy integrációt és mobilitást támogató, kezdeményező programot.

A „YOUTH Programme” célja, hogy elősegítse az együttműködést az ifjúságpolitika területén, ami a nem formális oktatáson és képzésen, valamint az Európai Unió, a programban részt vevő országok, illetve más országok fiataljainak és fiatal dolgozóinak tapasztalatain, illetve tapasztalatcseréin alapszik. A „YOUTH Programme” 15 és 25 év közötti, 30 országba tartozó fiatal számára nyújt támogatást különböző projektekre (ezek az országok: az Európai Unió tagállamai, EFTA/EEA-országok,²⁷ belépés előtt álló országok²⁸ és más, a mediterrán,²⁹ kelet-európai és kaukázusi,³⁰ délkelet-európai,³¹ valamint latin-amerikai³² országok). Az utóbb említett országok bizonyos feltételek alapján korlátozott mértékben vehetnek részt a programban. A program a 2000-tól 2006-ig terjedő időszakot öleli át 520 millió eurós költségvetéssel, amit a programban részt vevő országok Nemzeti Ügynökségei adminisztrálnak. A Nemzeti Ügynökségek kapcsolatként működnek az Európai Bizottság, maguk a fiatalok, illetve a nemzeti, a regionális és a helyi szinten működő projektek támogatói között.

Az ifjúságpolitikát foganatosító kormányzati intézményi struktúrák

Általában véve az EU-tagállamok kormányzatai igen nagy hajlandóságot mutatnak a fiatalok közéletben való részvételének, illetve a különböző, fiatalokat érintő kérdéskörök kormányzati döntéseire vonatkozó konzultációik kiszélesítésére. Bizonyos országok (Pl. Ausztria, Németország) kifejezetten a fiatalok anyagi jogaira vonatkozó törvényeket hoztak az ifjúságvédelmi törvények mellett, továbbá számos más ország a kizárólag a fiatalok által élvezhető anyagi jogok megteremtésének folyamatában áll. Például Magyarországon és Szlovákiában – az EU frissen felvett két tagállamában – ifjúság-specifikus törvények kidolgozása van folyamatban. Ezek a törvények többnyire az ifjúsági munkát, a nem formális oktatást, az információt, a mobilitást, az önkéntességet, az NGO-k fejlődését, illetve

a rugalmas és kezdeményező részvételi mechanizmusokat ölelik át. Számos meghatározó jogszabály foglalkozik a gyermekek helyzetével, illetve az egészségügyi ellátáshoz való hozzáféréssel, a törvénnyel konfliktusban álló gyerekekkel kapcsolatos eljárásokkal és a gyermekek gazdasági jogaival. Ezekért a specifikus, az ifjúságra is ható területekért különböző kormányzati minisztériumok felelősek.

Az Európa Tanács azon kulturális egyezménye, mely az ifjúságért felelős minisztériumok együttműködését szabályozza, még nem fogadott el semmilyen világos álláspontot autonóm ifjúsági kormányzati struktúrákra vagy kifejezetten az ifjúságért felelős minisztériumok fenntartására vonatkozóan. Franciaország, Luxemburg, Málta és Írország azon ritka EU-országok közé tartozik, amelyek rendelkeznek olyan ifjúsági miniszterrel vagy államtitkárral, aki a nemzeti ifjúságpolitika foganatosításáért felel. Jelenleg a legtöbb tagállam egy minisztériumot bízott meg az ifjúságra irányuló politikák koordinálásának általános felelősségével. Legtöbbször az oktatással vagy a családokkal foglalkozó minisztérium az, amely tartalmaz egy olyan speciális részleget, amely az állam ifjúságra irányuló politikájáért felel. Svédország vagy Szlovénia esetében is erről van szó. Kisebbségben vannak az olyan országok, mint például Lengyelország és Svájc, melyeknek ifjúsági ügyekért felelős minisztériuma, minisztériumon belüli magas felhatalmazású, ifjúsággal foglalkozó szervezeti egysége sincs. Ezekben az országokban az ifjúságot érintő kérdéseket különböző minisztériumok kezelik attól függően, hogy milyen ifjúsági kérdésről van szó.

Bizonyos országokban, mint például Spanyolországban vagy Portugáliában, bizonyos minisztériumok különleges ifjúsági intézményeket alapítottak, hogy a nemzeti és a nemzetközi szintű ifjúsági projekteket koordinálják. Spanyolországban az Ifjúsági Intézet (INJUVE) a Szociális Ügyek Osztályán keresztül a Foglalkoztatásügyi és Szociális Ügyek Minisztériumához kapcsolódik, míg Portugáliában a Portugál Ifjúsági Intézet egy kormányzati testület,

amely a központi kormányzati ifjúságpolitikát foganatosítja más ifjúsági szervezetekkel kötött együttműködési egyezményeken keresztül. Az Intézet regionálisan képviselve van minden egyes portugál kerületben, összesen 18 delegációval, amelyek saját körzetükben az Intézetből érkezett utasítások foganatosításáért felelősek. Franciaország egy Nemzeti Ifjúsági és Közöségi Oktatási Intézetet (INJEP) tart fenn, amely az Ifjúsági és Sportminisztériumhoz tartozik. Ebben az esetben az Intézmény inkább egy szolgáltatási szervezatként működik, mintsem egy foganatosító testületként, és olyan szemináriumokat szervez, melyeknek célja az ifjúsági és közösségi oktatást illető kérdéskörök tudatosítása és azoknak kiemelése. Általában véve elmondható, hogy az együttműködés megfelelő struktúrájú formái léteznek az olyan országokban, amelyek önállóan definiált ifjúsági szektorral rendelkeznek, ellentétben az olyan országokkal, ahol az ifjúságpolitika és az ifjúsági munka területei több ágazat között vannak felosztva. Továbbá a jól meghatározott ifjúsági szektor és az egyközpontú kormányzati ifjúságpolitika között világos kölcsönhatás fedezhető fel. Összességében úgy tűnik, hogy Németország, Spanyolország és Portugália igen jól meghatározott ifjúsági szektorral rendelkeznek.³³

Parlamentari Ifjúsági Bizottságok

Néhány tagállam parlamentje külön parlamenti bizottságot hozott létre, hogy az ifjúságpolitikával foglalkozzon. Ilyen különálló bizottsággal rendelkező ország Bulgária, Horvátország, Portugália és Spanyolország. Más országokban az ifjúsági ügyeket a már hagyományos létező, oktatással, sporttal és/vagy kultúrával foglalkozó bizottságok intézik, mint például Luxemburgban (Sport- és Ifjúságügyi Bizottság) és Németországban (Család-, Idős-, Nő- és Ifjúságügyi Bizottság). Ugyanakkor a legtöbb EU-tagállam parlamentje az ifjúsági ügyeket nem bízta kifejezetten egy bizottságra. Sokkal inkább elmondható, hogy a specifikus ifjúsági kérdéseket több

különböző állandó bizottság kezeli. Az ifjúságpolitika szervezésének fő problémája ezen a területen a folyamatosság hiánya, hiszen a parlamenti ciklusokhoz kötődően változnak a napi-rendben lévő ifjúságot érintő intézkedések.

Nem kormányzati ifjúsági intézményi struktúrák

Az ifjúsági NGO-k fejlődésének fontosságát mint a demokrácia konszolidálási és továbbfejlesztési folyamatának szerves részét elismeri mind az Európa Tanács és mind az EU, továbbá számos európai kormányzat, melyek mind növekvő mértékben konzultálnak az ifjúságot érintő kérdéskörökről, valamint a tervezett jogalkotásról a nem kormányzati ifjúsági szervezetekkel, különösképp a nemzeti ifjúsági tanácsokkal. Úgy tűnik, hogy a kormányzatok növekvő mértékben ismerik el azt, hogy a független ifjúsági szervezetek komoly szerepet tölthetnek be az ifjúságpolitika hiányosságainak kiküszöbölésében és magában az ifjúságpolitika kialakításában.

Nemzeti ifjúsági tanácsok

A nemzeti ifjúsági tanácsok a fiatalok nézeteit képviselő legnagyobb és leginkább legitim struktúrák. Ez főképp független testületű státusuknak köszönhető. A különböző ifjúságpolitikáért felelős kormányzati minisztériumok együttműködnek a nemzeti ifjúsági tanácsokkal és azoknak anyagi támogatás nyújtanak. A nemzeti ifjúsági tanácsok az ifjúsági szervezetek gyűjtőszervezeteként működnek. A legtöbb országban az állami támogatást rendelet határozza meg, vagy ezen ifjúsági szervezetek támogatását a nem kormányzati jelleget biztosító törvény határozza meg. A legtöbb EU-tagállamban létezik nemzeti ifjúsági tanács. A nyugat-európai államok közül egyedül Olaszország tűnik az egyetlen olyan országnak, ahol nincs elfogadott nemzeti ifjúsági tanács. Az olasz kormány 1999-ben mutatta be

első ifjúsági törvénytervezetét „A fiatalok társadalomban való részvételének, tevékenységeinek és képviselésének támogatását szolgáló rendelkezések” címmel. Amennyiben életbe lép a tervezet, akkor létrejön egy nemzeti ifjúsági tanács, és megalakulnak annak helyi szinten működő partnerei is. Egyes országokban a nemzeti ifjúsági tanácsokat törvényi szabályozás által hozták létre, mint például az Észak-Írországi Nemzeti Ifjúsági Tanács esetében. Más nemzeti ifjúsági tanácsokat önkéntes ifjúsági szervezetek alakították, melyek felismerték annak szükségességét, hogy a közös érdekekbe tartozó politikai ügyekben egy független testület képviselje a szervezeteket, mint ahogy ezért alakították meg az Írországi Nemzeti Ifjúsági Tanácsot 1967-ben, vagy a Norvég Ifjúsági Tanácsot 1980-ban.

Többek között a nemzeti ifjúsági tanácsok fő feladatai közé tartozik, hogy az ifjúsági szervezetek és a kormány közötti kapcsolatot szolgáljon; hogy a gyermekeket és fiatalokat érintő kérdések köré aktuális ügyeit megvitassák; a gyermekek és fiatalok által és a számukra végzett munkát népszerűsítsék; hogy a tagszervezetek érdekeit szolgáló projektekkel, képzési kurzusokkal és más tevékenységekkel foglalkozzanak; hogy bizottságok, delegációk és kormányzati testületek ifjúsági képviselőjét jelöljék; és végül, hogy nemzeti és nemzetközi testületekben képviseletet lássanak el. Kilencvenhárom³⁴ nemzeti ifjúsági tanács és nemzetközi ifjúsági szervezet együttműködése alkotja az Európai Ifjúsági Fórumot (EYF). Az EYF az európai fiatalok legerősebb lobbija, és többnyire az Európai Unióval, az Európa Tanáccsal és az ENSZ-szel működik együtt. Az EYF közelmúltbeli politikai kezdeményezései közé tartozik az európai diákmunka jogi és adminisztratív akadályait eltüntető javaslatok benyújtása. Ez a specifikus, az EU-hoz, az Európa Tanácshoz és a nemzeti tagállamok kormányaihoz intézett dokumentum javaslatokat tartalmaz arra vonatkozóan, hogy a vízumok megszerzésének akadályait – különösen a diákmunka tekintetében – csökkentsék.³⁵ A Nemzeti Ifjúsági Tanácsok mellett helyi, regionális és nemzeti szinten működő ifjúsági parlamentek

kezdték megalakulni EU-szerte, az adott ország politikai párbeszédeiben való ifjúsági részvétel növelésének eszközeként.

Nemzeti Ifjúsági Parlamentek

Izland, Dánia, Írország, Lichtenstein és Skócia nemzeti ifjúsági parlamenteket hozott létre. Németország, Ausztria, Finnország és Svédország regionális ifjúsági parlamenteket vagy helyi városi ifjúsági tanácsokat hozott létre. A nemzeti ifjúsági parlamentek lehetővé teszik a fiatalok számára, hogy az adott országban befolyásolhassák a nemzeti politikai párbeszédet, a helyi ifjúsági parlamentek pedig az ifjúságot érintő helyi politikákat befolyásolhatják.

Bizonyos esetekben ezen parlamenti testületek a fiatalok általános választása alapján kerültek felállításra, és korlátozott döntéshozói hatalommal és költségvetéssel ruházták fel őket. Például az Egyesült Királyság Ifjúsági Parlamentje (UKYP), melyet egy volt parlamenti képviselő alapított, egy olyan nemzeti testület, amely 11 és 18 év közötti, demokratikusan megválasztott fiatalokból áll, és amelyet 1999-ben engedett útjára a brit alsóház. Az Ifjúsági Parlament képviselői (MYP) Angliából, Skóciából, Walesből és Észak-Írország-ból érkeznek, hogy évente egyszer az ifjúság számára jelentős ügyeket megvitassák. Az év többi részében az Ifjúsági Parlament képviselői saját régióikban találkoznak. A független nemzeti nonprofit szervezetként alapított UKYP több mint 300, a politikai spektrum egészét átfogó parlamenti képviselő támogatását, illetve a három pártvezér személyes támogatását élvezi. A kormány az UKYP költségvetését támogatja. Az UKYP célja az, hogy 2006-ra az egyesült királyságbeli fiatalokban tudatosítsa azt, hogy rendelkeznek egy saját Ifjúsági Parlamenttel. Ettől némileg eltérően a Skót Ifjúsági Parlamentet helyi hatóságok és nemzeti önkéntes szervezetek társulásán keresztül alakították ki. Célja eléréséhez a Skót Ifjúsági Parlament a skót végrehajtói hatalom fejtől kapja a támogatást. Skóciában az IP 14 és

25 év közötti, megválasztott fiatalokból áll, akiknek célja, hogy minden skóciai fiatal képviselve a nemzeti közösség kollektív ifjúsági hangja legyen. 2005 tavaszára a SYP szeretne olyan pozícióba kerülni, hogy az egész országban nyílt, demokratikus választásokat tarthasson.

Összességében szólva, az Európa Tanács és az Európai Unió alakítja ki az általános jogi kereteket a tagállamok számára, és a tagállamok felelőssége, hogy a különböző iránymutató dokumentumokban, mint például az „Ifjúság Új Lendületben” című Fehér Könyvben felvázolt irányvonalat követve foganatosítsa a tényleges jogalkotási és végrehajtási intézkedéseket, és hogy az ifjúsági szervezetek támogatásának és a velük való együttműködésnek módszereit fejlesszék. A továbbiakban az Európai Unió egyes országaiban érvényes ifjúságspecifikus törvényeket fogjuk tárgyalni, pontosabban Németország és Ausztria ifjúsági törvényeit, Írország ifjúsági munkáról szóló törvényét, valamint Észak-Írország törekvéseit arra, hogy ifjúságát integrálja egy (fegyveres) konfliktust lezáró időszakban, ami betekintést nyújthat azon módszerekbe, hogy miként lehet a fiatalokat integrálni a közelmúltban fegyveres konfliktust elszenvedett balkáni országokban.

Nemzeti ifjúsági törvények az EU tagállamaiban

Habár a legtöbb tagállamban az alkotmány tartalmazza az alapvető emberi és szabadságjogokat, amelyek természetesen az ifjúságra is vonatkoznak, kevés tagállam alkotmánya rendelkezik specifikus, a fiatalok integrációját és a társadalom aktív tagjaiként való részvételüket támogató alkotmányos rendelkezésekkel. A spanyol alkotmány kivételnek számít, hisz negyven év diktatúra után kifejezetten támogatja a fiatalok jogait. A 48. paragrafus a „fiatalok politikai, társadalmi és kulturális fejlődésben való hatékony és ingyenes részvétele körülményeinek” elősegítését támogatja. Az ilyen, specifikusan az ifjúságra

irányuló szándék- és célnyilatkozatok a gyakorlatban csak korlátozott jelentőséggel bírnak, de azt megmutatják, hogy bizonyos országok miként fogalmazták meg és vették be jogrendjükbe az ifjúságpolitika legfontosabb céljait.

Általában véve elmondható, hogy az Európai Unióban egy növekvő tudatosságot lehet megfigyelni arról, hogy a fiatalokat és gyermekeket nemcsak gondoskodás és oltalom illeti meg, hanem ugyanakkor törvényes jogalanyok és jogbirtokosok is. Mint azt már említettük, bizonyos országokban a fiatalokat érintő rendelkezéseket specializált ifjúsági törvényekbe – az ifjúság jólétét, a fiatalok irányába biztosított gondoskodást és oltalmat, illetve a ifjúsági munkát és az ifjúság támogatásának formáit összefogottan kezelő törvényekbe – gyűjtötték össze. Az ifjúságspecifikus törvények bevezetése viszonylag új keletű az EU tagállamaiban.³⁶ Az ifjúság számára jellegzetes kérdéskörök olyan törvényi szintű jogkérdéseket is magukban foglalnak, mint amelyen a fiatalok szervezeti életének támogatása (polgári és politikai részvétel) és az ifjúság védelme, valamint az olyan ifjúsági jogokat, mint amilyen a szavazati jog. Más országokban az ifjúságot érintő rendelkezések az ágazati törvényalkotásban szerepelnek (szociális, egészségügyi, oktatási stb. jogalkotás).

A specializált ifjúsági törvényalkotás megléte nem feltétlenül mutatja meg, hogy egy ország nemzeti programjában milyen előkelő helyet foglal el az ifjúságpolitika. Sokkal inkább elmondható, hogy ezen törvényeknek a megléte történelmi hagyományok, adminisztratív procedúrák és közhatósági struktúrák eredményének tűnik. Például Olaszország nem rendelkezik specifikus ifjúsági törvényekkel nemzeti szinten, és nincs kifejezett nemzeti ifjúságpolitikája sem, mégis, régióinak fele ifjúságot érintő jogszabályokat fogadott el a közvetlenül felelősségük alá eső területekre vonatkozóan.³⁷ Németország másrésről viszont szövetségi szinten iktatott törvénybe ifjúságspecifikus törvényt, de – mint azt bemutatjuk – az állami és helyi régiók rendelkeznek az ifjúsági törvények végrehajtásának a felelősségével.

Ez a rész általában véve a német és osztrák fiatalokra vonatkozó törvényalkotási kereteket fogja tárgyalni, amit Észak-Írország ifjúsági integrációt támogató törekvéseinek a tárgyalása követ, és végül Írország ifjúsági munkáról szóló törvénye (2001) kerül sorra. Németország és Ausztria olyan megjegyzésre érdemes országok, melyek az ifjúságvédelmi (gyámjogi) törvények mellett alkottak ifjúságspecifikus törvényeket is. A fiatalok védelmének legújabb tendenciája a média ifjúságra gyakorolt ártalmas hatásaira koncentrálnak. Az ifjúsági részvételt és az ifjúságvédelmet magukban foglaló törvényeket jellemző példát jelentő intézkedéseken keresztül tárgyaljuk majd.

Németország és Ausztria, két alkotmányos berendezkedésében hasonló ország, mint szövetségi köztársaság, a Gyermek Jogainak Egyezménye iránti nagy elkötelezettségről tett tanúbizonyságot azzal, hogy a gyermekek és az ifjúság fejlődéséről szövetségi szinten rendelkeznek tervekkel. Ennek eredményeképp a keretet teremtő törvényalkotás a szövetségi szinten történik, de a szövetségi régiók vagy államok (Länder) feladata a végrehajtás. Ilyen rendszerek esetében a törvények végrehajtása olyan helyzetet teremt, hogy időnként egyazon ország különböző államainak megfelelő rendszerei eltérnek egymástól.

Ifjúságspecifikus törvények Németországban

A nyugat-európai országok elemzése azt mutatja, hogy Németország igen jól meghatározott jogi keretekkel rendelkezik a fiatalok számára. A Gyermek Jogainak Egyezménye 1990. szeptember 2-án lépett hatályba Németországban. Az 1990. június 26-ai „Gyermek- és Ifjúsági Szolgáltatási Törvény”, ami a Német Szociális Kódex részét képezi, az ifjúsági szolgáltatásokat szabályzó alapvető törvény Németországban. A 2003. április 1-jén életbe lépett törvény a fiatalok védelméről (JuSchG), illetve a Német Szövetségi Köztársaságok egyezménye a emberi méltóságról és a fiatalok védelméről az elektronikus médiában (JMStV) fontos jogi re-

formokkal szolgál a gyermekek és a fiatalok védelméhez. E két utóbbi törvény megalkotására közvetlen hatással volt a 2002. áprilisi erfurti tragédia, amikor egy 19 éves diák 14 tanárt és két diaktársát gyilkolta meg a középiskolájában. Más, a fiatalok szolgálatát érintő törvényalkotási joganyagra vonatkozóan meg kell említeni a Polgári Törvénykönyvbe tartozó családi jogot, a törvényt a szövetségi gyermeknevelési segélyről, a törvényt a fejlődés fenntartását segítő juttatásokról, és a törvényt a dolgozó fiatalok védelméről. A gyermek- és ifjúsági szolgáltatásokat többnyire nem kormányzati, nonprofit testületek és szervezetek biztosítják.

Törvények a gyermek- és ifjúsági szolgáltatásokról

A gyermek- és ifjúsági szolgáltatásokról szóló törvény 1. paragrafusának 1. bekezdése kijelenti, hogy minden egyes személynek joga van a fejlődéshez, fejlődése támogatásához, illetve a megfelelő felnevelkedéshez, hogy az illető a társadalom felelős tagjává válhasson. A 3. paragrafus első bekezdése az ifjúsági munka és a jóléti szolgálatok szerepének meghatározásakor az alábbi célokat, illetve feladatokat nevezi meg:

- a fiatalok személyes és társadalmi fejlődésének az elősegítése, és a káros hatással bíró tényezők elkerülésének a támogatása;
- oktatási tanácsadás a szülőknek és szülői tekintéllyel rendelkező személyeknek;
- megóvni a gyermekeket és a fiatalokat a jólétüket fenyegető bármilyen támadástól;
- segíteni a gyermekek, fiatalok és családjaik számára fenntartani vagy létrehozni kedvező életkörülményeket és környezetet.

Érdekes megjegyezni, hogy a törvény megkülönbözteti a gyermekeket, a fiatalokat, a fiatal felnőtteket és a fiatal személyeket. A gyermek egy 14. évét be nem töltött személy, hacsak ez nincs másképp meghatározva. A fiatal 13 évesnél idősebb, de 18 évesnél fiatalabb személy, a fiatal felnőtt egy 17 évnél idősebb, de 27-nél

fiatalabb személy, míg a fiatal személyek a 27. életévüket be nem töltött személyek.

Az ifjúsági tanácsadást egy sereg szervezet és testület szervezi, melyeket különböző ideák és filozófiák hatnak át, és melyeknek módszerei és procedúrái különböznek. A gyermek- vagy ifjúsági tanácsadást egyrészt a városok vagy vidéki kerületek ifjúsági központjai, másrésztől az önkéntes ifjúsági szervezetekkel együttműködő intézmények, mint pl. társaságok vagy alapítványok szolgáltatják. A törvény szintén rendelkezik az ifjúság védelmét szolgáló önkéntes szervezetek működésének és törvény által biztosított szolgáltatások harmóniájáról oly módon, hogy az az önkéntes ifjúsági szolgáltatások függetlenségét biztosítja.

Az ifjúsági munka tartalmazza:

- a fiatalok iskolán kívüli oktatását, mely magában foglalja az általános, politikai, társadalmi, egészségügyi, kulturális, természettudományos és technológiai oktatást;
- a sport, a játékok és a társadalmi élet terén végzett ifjúsági munkát;
- a munka, az iskola, és a család világát érintő ifjúsági munkát;
- a német és a nemzetközi munkát;
- a fiatalok vakációs és szabadidős programjai terén végzett munkát; valamint
- az ifjúsági tanácsadást.

A törvény ifjúsági munkával, szocioeducációs rendelkezésekkel és a gyermekek és fiatalok védelmét szolgáló oktatási eszközökkel foglalkozó részében található az ifjúsági munkával összefüggő rendelkezések. A törvény szocioeducációs rendelkezéseinek célja, hogy a fiatalokat segítse abban, hogy a hátrányos helyzetüket ellensúlyozni tudják az iskolai oktatás és a szakmai képzés során, valamint hogy a szakmai és társadalmi integrációban segítséget nyújtson. Eme folyamat alatt a törvény speciális elhelyezést és amennyiben szükséges, szocioeducációs támogatást biztosít.

Ügyviteli szempontból nézve a gyermek- és ifjúsági szolgáltatási törvény szövetségi, állami,

térségi és helyi szinten kerül végrehajtásra. Szövetségi szinten a Család-, Idős- és Nőügyi Szövetségi Minisztérium felelős a hatályosulásért. Ez a minisztérium készíti elő azokat a törvényalkotási folyamatokat és pénzügyi intézkedéseket, melyek megjelenítik a kormány gyermekeket és fiatalokat érintő elképzeléseit, mint pl. a Szövetségi Köztársaság Gyermek és Ifjúsági Tervét. Minden egyes törvényalkotási periódusban a szövetségi kormánynak egy jelentést kell benyújtania a *Bundestag*hoz és a *Bundesrat*hoz – a német parlament mindkét kamarájához – a fiatalok helyzetéről, törekvéseiről, valamint az ifjúsági munka, illetve az ifjúsági jóléti szolgáltatások (welfare service) eredményeiről; továbbá javaslatokkal kell hogy szolgáljon ezen erőfeszítések fokozatos fejlesztéséhez. A szövetségi államok szintjén a gyermek- és ifjúsági szolgáltatási törvény a vonatkozó ügycsoportokért felelős minisztériumokon keresztül kerül végrehajtásra, és ugyancsak ez a törvény ad keretet az állami szintű jogalkotásnak. Térségi szinten az adott állam ifjúsági irodái koordináló szerepet töltenek be, és tanácsokkal, regionális tervezéssel és képzéssel szolgálnak. Helyi szinten a kerületekben és városokban lévő ifjúsági irodák vállalják a legnagyobb felelősséget a gyermek és ifjúsági szolgáltatási törvény foganatosításáért.

A helyi ifjúsági irodák felelősek minden, az egyéni jóléti ügyekkel és a kötelező gondozással és gyámsággal összefüggő döntésekért. Más felelősségeik mellett az ifjúsági irodák például kötelesek a fiatalok számára menedéket és védelmet nyújtani, amennyiben igénylik, és részt venni a Fiatalkorú Bíróság ügyeiben. Ezenfelül a közösségi társaságok és az önkéntes ifjúsági szolgáltatási szervezetek az ifjúsági munka és az ifjúsági jóléti szolgáltatások feladatait átvehetik helyi szinten, továbbá együttműködhetnek a helyi ifjúsági irodákkal. A jogszabály által létrehozott ifjúsági szolgáltatásokat biztosító testületek felelősek a népszerűsítésért, és bizonyos szintig az önkéntes ifjúsági munka anyagi támogatásáért. Jelenleg Németországban kb. 700 ifjúsági iroda található.

Törvény a fiatalok védelméről (JuSchG)

A 2003. április 1-jén életbe lépő törvény a fiatalok védelméről (JuSchG) a fiatalok nyilvánosságbeli védelméről (JOSchG) és a fiatalok számára káros kiadványok terjesztéséről szóló (GjS) törvények ötvözéséből született.

Ez az új törvény a nyilvánosságbeli védelmet öleli át, és az alkohol- és dohánytermékek árusításának számos korlátozását is tartalmazza. Pontosabban szólva, a dohánytermékek terjesztésének általános tilalmát, úgymint cigaretta, szivar, bagó- és tubákdohány árusításának tilalmát állapítja meg a 16 éven aluli fiatalok számára. Továbbá a dohánytermékeket népszerűsítő reklámok és szponzoráció csupán 18 óra után vetíthetők a nyilvános mozikban.

A törvény szintén tiltja azt, hogy kiskorúak felügyelet nélkül időzzenek kocsmákban, szerencsejátékban vegyenek részt nyilvános játéktermekben, nyilvános diszkókba járjanak és szerencsejátékgépekkel felszerelt játéktermekbe belépjenek. A kiskorú akkor maradhat ezen a potenciálisan káros helyeken, ha a gyermek gondozásáért vagy őrzéséért felelős ember, vagy a fiatal oktatásával megbízott személy kíséri. A törvény szerint az oktatással való megbízás megköveteli, hogy a 18 év feletti személy vagy egy időszakos, vagy egy állandó jellegű megegyezéssel rendelkezzen a gyerek vagy fiatalok gondozójával vagy gyámjával.

Emellett a törvény foglalkozik a fiatalokat a média által és a filmvetítések alkalmával érő káros hatások elleni védelemmel, a filmek, videók és videojátékok, illetve más potenciálisan veszélyt jelentő médiaformák ellenőrzésével. A törvény alapján a filmekhez hasonlóan kibocsátásuk előtt a videojátékok is igazolást kapnak arról, hogy tartalmuk mely korosztály számára elfogadható. A korosztályok ugyanazok, mint a filmek esetében. A számítógépes játékokat osztályozni lehet, mint: „korhatár nélküli”, „6 éven felülieknek”, „12 éven felülieknek”, vagy „16 éven felülieknek”. Azok a programok, amelyeket a kiskorúak számára nem megfelelőnek ítélnek, az „ifjúsági kibocsátás nélküli” címkét

kapják. Amennyiben a játék vagy a videó egy olyan gyermekhez vagy fiatalhoz kerül, aki a korkövetelményt nem teljesíti, akár 50 ezer eurót elérő bírság is kiszabható. Továbbá azok a filmek vagy játékok, amelyek nem bocsáthatók ki kiskorúak számára, nem árusíthatók vagy küldhetőek postai úton.

A törvény szintén szabályozza a veszélyesnek nyilvánított nyomtatott anyagok, videók, DVD-k és CD-ROM-ok disztribúcióját. Feljogosítja a hatóságokat arra, hogy a fiatalok számára káros tevékenységek esetén nyilvános helyeken közbeavatkozhasson. A Fiatalok számára Káros Médiakiadványok Ellenőrzését Végző Szövetségi Hivatal a tiltott kiadványok listáját tartja fenn. A listára helyezett anyag a gyermekektől és fiataloktól távol tartandó. Tilos továbbá a tiltott termékek árusítása, reklámozása. A törvény szintén szabályozza a Szövetségi Ellenőrző Hivatal jogi környezetét, valamint a szabályok megsértéséért kiszabott bírságokat.

Az új törvény továbbá bizonyos kiadványok kiskorúaknak szánt terjesztését abszolút mértékben tiltja, bár az ilyenfajta anyag tiltásához nem feltétlenül szükséges eme anyagot a listára felvenni. A következő médiatartalmak teljesen tiltottak: a háborút dicsőítő, tehát olyan média-kiadvány, amely a fiatalokban a háború iránt pozitív képzetet kelt; amely szenvedő vagy haladókló egyéneket, illetve komoly fizikai és pszichikai szenvedéseket ábrázol, amely az emberi méltóság sértéséig kiterjedő képsorokat mutat be. Tiltott továbbá kiskorúak szexorientált bemutatása is.

A fiatalok integrációját elősegítő további törvényi szabályzások: önkéntes szolgálat

Az önkéntes szolgálattal, ami a társadalmi részvétel és integráció, valamint a nem formális oktatási tapasztalat formája, Németország törvényt alkotott, hogy segítse a fiatalokat abban, hogy részt vehessenek a közhasznú társadalmi tevékenységekben, mint pl. A Nemzetközi Ifjúsági Szolgálatok (*Internationale Jugendgemeinsh-*

caftsdienste) által támogatott ökológiai év projektjeiben. Egy szövetségi törvény lehetővé teszi a fiatalok számára, hogy 6–12 hónapos, főfoglalkozású tevékenységet végezzenek egy jóléti, társadalmi gondozási vagy oktatási projektben. 1993-ban függelékként kapcsolták a törvényhez, hogy a törvény hatálya az Önkéntes Ökológiai Év tevékenységeire is kiterjed. A törvény biztosítja azt, hogy szolgálatuk ideje alatt a fiatal önkéntesek továbbra is kapnak juttatásokat (családi segély vagy többlet felsőoktatási felvételi pontok), és azt, hogy a fogadó szervezet fizeti a társadalombiztosításukat. A törvény külön hangsúlyt fektet az év oktatási értékére úgy, hogy az önkénteseknek egy minimális támogatási normát állít.

Ifjúságspecifikus törvények Ausztriában

A Gyermekek Jogainak Egyezménye 1992. szeptember 5-én lépett hatályba Ausztriában. Az osztrák alkotmány 9. paragrafusára alapján a CRC az osztrák jogrendszer szerves részének tekintendő. Ezért a törvényeket úgy kell megalkotni és értelmezni, hogy azok az Egyezményvel ellentmondásba ne kerülhessenek. Az alábbi két törvény kifejezetten ifjúságspecifikus: az 1989-es szövetségi ifjúsági jóléti törvény (*Jugendwohlfahrtsgesetz*) és az ifjúságvédelmi törvény. Az utóbbi a 18 éves kor alatti fiatalok védelmét szabályozza. Az ifjúság meghatározása: 14 és 18 év közötti életkor.

A szövetségi ifjúsági jóléti törvény

A szövetségi ifjúságpolitikával összefüggő munkát a Környezetvédelmi, Ifjúsági és Családügyi Szövetségi Minisztérium koordinálja. Ugyanakkor Ausztria erős föderalista jellege miatt a szövetségi törvény csak a jogi kereteket adja meg, míg a 9 szövetségi állam (*Länder*) felel a részletes törvényalkotásért, valamint a gyermekek és fiatalok támogatásának foganatosításáért.

A szövetségi ifjúsági jóléti törvény tartalmazza az anyaság, csecsemő- és ifjúsági jóléti intézkedéseket, amelyek a gyermek javát szolgálják, továbbá támogatja a családokat az oktatás terén egy kiterjedt társadalmi közszolgáltatási tájékoztatóval. A törvény tartalmaz egy nondiszkriminációs elvet, amely alapján a jóléti ügynökségek mind az osztrák, mind a nem osztrák gyerekeknek segítségnyújtással tartoznak, függetlenül attól, hogy Ausztriában élnek-e, még ha ideiglenesen is, vagy csak látogatást tesznek.

A közelmúltban a szövetségi törvényt kibővítették, hogy tartalmazza az egészségügyi dolgozók azon kötelességét, hogy jelentsek a gyereket ért bántalmazást, hogy tartalmazza a közszolgálati szféra kiterjesztését (szülőképzés, alapszintű intézmények), a rokonok gondozói támogatását és az oktatási támogatást a nagykorúság elérése után. A függelék 1999. július 1-jén lépett érvénybe.

A szövetségi ifjúsági jóléti törvény létrehozta a Gyermekek és Fiatalok Ombudsmana Hivatalát. 1989 és 1995 között mind a 9 szövetségi régióban létrehozásra kerültek az ombudsmani hivatalok. A hivatalok költségvetési támogatásban részesülnek. A hivatalok struktúrája, anyagi forrásai, felelősségei és funkciói régióról régióra változnak, de mindegyik független kormányzati intézmény. Az ombudsmanokat az állami kormányzat jelöli, és szövetségi ifjúsági jóléti törvény irányelvei szerint végzik működésüket. Az ombudsmanok javaslatokat tesznek a gyermekeknek, fiataloknak és szüleiknek, együttműködnek a közösségi és magán ifjúsági jóléti területen aktív intézményekkel, közreműködnek a tárgyhoz tartozó törvényjavaslatok felülvizsgálatában, és a gyermekek és fiatalok helyzetét érintő szabályozásokra tesznek javaslatot. A Fiatalok és Gyermekek Ombudsmani Állandó Bizottsága, amely az összes regionális ombudsmanból áll, azért került létrehozásra, hogy a különböző régiók tevékenységei koordinációjának és információcseréjének terepét szolgáljon. 1991-ben továbbá létrehoztak egy Szövetségi Gyermekek Ombudsmanát. A független ombudsmanok mellett az olyan nagyobb váro-

sokban, mint például Linz és Graz, gyermekjogi biztosokat neveztek ki. A biztos munkájával kifejezetten a külföldi, mozgássérült és szociálisan hátrányos helyzetű gyermekek egyenlőségére és integrációjára koncentrálnak.

Az ifjúságvédelmi törvény

Az ifjúságvédelmi törvény az olyan veszélyeket rejtegető helyzeteket tárja fel, mint pl. a nyilvános helyeken való tartózkodás, a szállodákban vagy kempingekben eltöltött éjszakák, a nyilvános színházba vagy moziba járás, a középületekben való tartózkodás, vagy dohánytermékek, illetve alkohol fogyasztása. Az ifjúságvédelmi törvény tiltja, hogy a 14 vagy esetenként akár a 16 év alatti gyermek ökölvívó vagy wrestling sporteseményen vegyen részt, vagy olyan eseményre jusson be, amely az „emberi aljasság kifejlődését segítheti a személyiségben”. Az ifjúságvédelmi törvények tiltják, hogy a gyermekek vagy fiatalok játéktermekbe léphessenek, hogy szerencsejátékban vehessenek részt, vagy hogy szerencsejátékgépekkel vagy agressziót serkentő játéktérmi gépek segítségével szórakozhassanak. A CRC monitoring bizottsága megállapította, hogy a Környezetvédelmi, Ifjúsági és Családügyi Szövetségi Minisztérium ismertető tevékenységének köszönhetően a gyermekek és a fiatalok általában tisztában vannak ezekkel a törvényekkel. Emellett a pornográfiai törvényben (*Pornographiegesetz*, 1950) szintén fellelhetőek ifjúságvédelmi rendelkezések.

Az ifjúságpolitikáért viselt felelősség és az ifjúságvédelmi törvény nagyrészt a kilenc szövetségi régió felelőssége. Ennek eredményeképpen gyakran következtelenségeket lehet találni a kilenc szövetségi régióban a fiatalok jogait illetően. Például ami az alkoholt illeti, Felső-Ausztriában 16 és 18 év között kifejezetten tiltott, míg Salzburgban a fogyasztás megengedett, amennyiben „a fiatal tudatában nem áll be módosulás”. A karintiai szövetségi régióban a fiatalok magasabb alkoholtartalmú alkoholos italokat és koktélokot fogyaszthatnak.

Habár a vonatkozó norma nem kifejezetten ifjúsági jogszabályból származik, érdemes megjegyezni, hogy a törvény a munkáltatás alapelveiről – *Arbeitsverfassungsgesetz* – előírja, hogy a legalább 5 fiatal munkatárssal rendelkező vállalatokban számukra különleges reprezentatív testületet kell létrehozni. Az ifjúsági képviselőt azért választják meg, hogy a vállalat fiatalkorú dolgozóinak gazdasági, szociális, egészségügyi és kulturális érdekeit szemmel tartsa.

Más EU-tagállamok jogi fejleményei a fiatalok közéletben való integrációjának elősegítésére

Habár nem tartoznak az ifjúságspecifikus törvények közé, a tagállamok népszerűsítene bizonyos kezdeményezéseket, hogy a fiatalok társadalomban való részvételét elősegítsék. Ilyen például a „Fiatal Hangok – Llais Ifanc”, a Walesi Parlament kezdeményezése, mely lehetővé teszi, hogy a fiatalok véleményt nyilváníthassanak, tanácsokkal szolgál számukra, hogy hol juthatnak információhoz, valamint vitáknak és beszélgetéseknek ad terepet. A helyi részvétel támogatásának érdekében a koppenhágai Osterbo kerület 16 más dán helyhatósággal egy olyan kísérleti projektben vesz részt, amely széles hatáskört adva javítani szándékozik a fiatalok tapasztalatait a demokráciáról, növelve egyúttal felelősségüket és befolyásukat. Osterbo egy olyan ifjúsági központot állított fel, amely minden 12 és 25 év közötti fiatal számára nyitva áll, és amelyet fiatalok vezetnek. Nincs a központot irányító igazgató vagy bizottság, és a tagság sem követelmény.

Az EU „Új lendület Európa Fiataljai Számára” c. fehér könyvének konzultációiban részt vevő fiatalok úgy gondolják, hogy az igazi részvétel egyik lényeges követelménye a jogi keretek léteztetése. A fiatalok szerint a jogi keretet többek közt elveket, szabályokat és/vagy kötelezettségeket állítanak fel a szavazati kor és jog tekintetében (ideértve a szavazóképes kor csökkentését is), valamint a bevándorlókra vonatkoztatott

szavazati jog és az aktív polgári képzés bevezetésének tekintetében (beleértve a szavazati kor csökkentését is). Például a Belgiumi Antwerpen jogszabályt alkotott az ifjúsági részvétellel vonatkozóan. A Társadalmi Kezdeményezések Alapja létrehozta a „Jeunesse et cite” (az ifjúság és a város) nevű projektet 1997-ben a városi fiatalság véleményének és szükségleteinek jobb figyelembevételi eszközeként. Ennek következtében egy olyan rendeletet hoztak, mely a helyhatóság összes közpolitikai döntésének fiatalokra kifejtett hatása elemzését kötelezővé tette.

Ifjúságvédelmi törvények egy konfliktus utáni (post-conflict) országban: Észak-Írország

Észak-Írország egy olyan ország, melynek lakosai (gyakran fegyveres) konfliktusok sorát élték meg. Az elmúlt három évtized erőszaka hozzájárult az északír katolikus és protestáns közösségek polarizációjához. Az 1998. ápr. 10-én aláírt Belfasti Egyezmény³⁸ a két csoport közötti békeépítés és kibékülés új korszakát nyitotta meg. Az egyezmény tartalmazza a befogadás, az egyenlőség és az emberi jogok elveit a kormányzati rendszerben. Észak-Írország elkötelezte magát, hogy megbizonyosodik a Belfasti Egyezmény alapelveinek gyermekekre és fiatalokra vonatkozó alkalmazásáról és kihasználja Észak-Írország azon lehetőségét, hogy a gyermekek és fiatalok védelmében a legjobb alkalmazások („best practices”) élvonalába helyezheti az országot. Észak-Írországban a 18 év alatti személyek számítanak fiatalnak definíció szerint. 2003-ban hozták létre a Gyermekek és Fiatalok Bizottsága nevű közhivatalt, s ugyanekortól tart a vita arról, hogy tartalmazza-e az alkotmány a gyermekek jogait. A gyermekek és fiatalok biztosának a feladata, hogy a Belfasti Egyezmény alapelveit átültesse a gyakorlatba a gyermekek és fiatalok védelme terén.³⁹ Elismervén az ifjúság társadalomba való integrációjának a jelentőségét és hogy az elmúlt három évtized előítéletei megszűnjenek, a kormányzat törvényt kezdeményezett, hogy e folyamatokat segítse.

Észak-Írország Ifjúsági Tanácsa. Az Északír Ifjúsági Tanácsot 1990 januárjában hozta létre az 1989-es Ifjúsági Szolgáltatási (Észak-Írország) Rendelet. A törvényhozás a Tanácsot arra utasítja, hogy:

- tanácsokkal szolgáljon az ifjúsági szolgáltatók kívánatos tartalmáról az oktatási miniszternek, az oktatási és könyvtári testületeknek és más testületeknek;
- támogatást biztosítson a regionális önkéntes ifjúsági szervezeteknek;
- az ifjúsági szolgáltatókon keresztül bátorítsa a közösségeken átívelő tevékenységeket;
- bátorítsa a fiatalok számára előnyös ifjúsági szolgáltatások igénybevételét;
- fejlessze az ifjúsági szervezeteken belül a fiatalokat foglalkoztató nemzetközi munkát;
- tanácsokkal szolgáljon a fő- és mellékállású fiatal munkavállalóknak;
- támogassa és bátorítsa az ifjúsági szolgáltatások forrásainak koordinációját és hatékony felhasználását.

Az Oktatási Minisztérium támogatja az Északír Ifjúsági Tanácsot és a különböző ifjúsági szervezeteket. Az 1989-es Ifjúsági Szolgáltatási (Észak-Írország) Rendelet 5. paragrafusa felhatalmazza az Oktatásügyi Minisztériumot, hogy az Északír Ifjúsági Tanácsot költségvetési ösztöndíjpenzzel lássa el. Az 1989-es Ifjúsági Szolgáltatási (Észak-Írország) Rendelet 6. paragrafusa előírja az Északír Ifjúsági Tanácsnak, hogy az Északír Állami Számvevőszék Elnökének és számvevőjének a vizsgálatok, és tanúsítványok számlakivonatát készítse elő és nyújtsa be. 2001–2002-ben a nem infrastrukturális, az ifjúsági szolgáltatások számára az Északír Ifjúsági Tanácson és az Oktatási és Könyvtári Testületen keresztül juttatott támogatások együttes összege elérte a 17 456 000 fontot. Észak-Írországban 5 Oktatási és Könyvtári Testület található, melyeknek célja az Oktatási Minisztérium tevékenységeinek a támogatása, végrehajtása. Az Oktatási és Könyvtári Testület az oktatási, könyvtári és ifjúsági szolgáltatások rendelkezéseinek helyi hatóságaként szolgál. Az Oktatási

és Könyvtári Testületet az Oktatási és Könyvtári Rendelet (1989) 37. cikkelye hatalmazza fel „az ifjúsági szervezetek tevékenységének megfelelő szükségletek biztosítására”. Az Oktatási Minisztérium Ifjúsági Szolgáltatási Részlegéhez tartozik:

- az észak-írországi ifjúsági szolgáltatásokat illető politikák fejlesztése és foganatosítása;
- az Északír Ifjúsági Tanács létrehozása;
- az elismert önkéntes ifjúsági szervezetek fővárosi támogatásának biztosítása;
- az ifjúsági dolgozók képzésének támogatása az „Észak–Dél Ifjúsági Tapasztalatsere”-program keretében.

Az Oktatási és Könyvtári Testületek támogatják az ifjúsági központokat, segítséget nyújtanak a regionális önkéntes ifjúsági szervezetek működési költségeinek rendezésében, és az ifjúsági csoportok számára tanácsokkal, támogatással és útmutatással szolgálnak. A Testületek az ifjúsági munkában dolgozó felnőttek részére képzési lehetőségeket kínál, a fiataloknak pedig olyan tárgykörökben szervez kurzusokat, mint pl. a személyiségfejlesztés, a kommunikációs képességek, vezetői képzések, a drogfogyasztással kapcsolatos felvilágosítás és a közösségi kapcsolatok.

Az északír 1998. törvény 75. paragrafus. A törvény 75. paragrafus előírja a közhatóságok számára – az Észak-Írországra vonatkozó funkcióik kivitelezésekor – a különböző egyének és csoportok közötti esélyegyenlőség hangsúlyozásának fontosságát. Az esélyegyenlőség fenn kell hogy álljon a:

- különböző vallási felfogással rendelkező;
- különböző politikai véleménnyel bíró;
- különböző faji hovatartozású;
- különböző korcsoportú;
- különböző családi állapotú;
- különböző szexuális orientációjú személyek között; valamint a
- fogyatékos és nem fogyatékos emberek között; és az
- eltartottakkal rendelkező és nem rendelkező személyek között.

A törvény előírja a közhatóságok számára, hogy mindenhol végezzék el az egyenlőség hatásának elemzését, ahol egy javasolt intézkedési terv nagy valószínűséggel jelentős hatással lesz az esélyegyenlőség minőségére. Ezen rendelet nyomán az Oktatási Minisztérium úgy döntött, hogy az ifjúsági szolgáltatásokon keresztül, a fiatalok személyes és társadalmi fejlődésének elősegítése igényel egy olyan egyenlőségi hatásértékelést, amit az Oktatási Minisztérium az Északír Ifjúsági Tanáccsal és az öt Oktatási és Könyvtári Testülettel együttesen végez el.

Az említettek mellett számos szervezet⁴⁰ működik együtt különböző kormányzati testületekkel, hogy ösztönözze a fiatalokat arra, hogy látókörüket szélesítsék a szintén közösségi elmentéket tapasztaló országokba való utazással. Ez lehetővé teszi, hogy a fiatalok első kézből tapasztalják meg, hogyan tanulnak meg egymással élni a különböző háttérű közösségek.

Észak-Írország átalakulása egy konfliktus utáni országból egy mindenkit befogadó demokráciává illusztrálja a különböző eszközöket, amelyeket az országok alkalmazhatnak annak érdekében, hogy az ifjúságpolitika hatékonyan szolgálja a társadalmi kohézió létrejöttét. Észak-Írország olyan törvény alapján felállított testületek által támogatott mechanizmusokat hozott létre, melyek a fiatalok egymás iránti megértését és integrációját támogatják. Mint azt bemutattuk, az Oktatási Minisztérium, a törvény alapján nyújtott ifjúsági szolgáltatások és az Oktatási és Könyvtári Testület azok, amelyek az említett mechanizmusokat támogatják, és amelyek a különböző kormányzati és önkéntes testületekkel együttműködnek. Azáltal, hogy léteznek a vonatkozó törvényben meghatározott mechanizmusok; és az Oktatási Minisztérium által működtetett, fiatal dolgozókat képző programok, van letéteményese az észak-írországi fiatalok társadalmi integrációjának. Az Északír Ifjúsági Tanács és az Oktatási Minisztérium közötti intézményes kapcsolatnak köszönhetően biztosított az, hogy az ifjúságpolitika közvetlen kormányzati betekintéssel és támogatással rendelkezik.

Ír Köztársaság: törvény az ifjúsági munkáról

Definíció szerint Írországban a 25 év alattiakat tekintik az ifjúsági korosztályba tartozónak. Ők a népesség 41%-át teszik ki, ami jóval magasabb, mint a 25%-os EU-átlag. Az alábbi tárgyalás Írország ifjúsági munkáról szóló törvénnyel létrehozott programját fogja röviden bemutatni, mely a fiatalok társadalomba való integrációjának módszereként az oktatás alternatív formáit támogatja. Az ifjúsági munka egy olyan tervezett oktatási program, melynek célja a fiatalok önkéntes részvételükön keresztül történő személyi és társadalmi fejlődésének segítése és fokozása. Az ifjúsági munka tartalma valamely formális (a nemzeti oktatási rendszerbe illeszkedő) vagy egyéb szakmai oktatás és/vagy képzés, és azt elsősorban a kormány Oktatási és Tudományügyi Minisztériumának támogatását élvező önkéntes szervezetek végzik.

Az Oktatási és Tudományügyi Minisztérium ifjúsági részlege foglalkozik Írország fiataljainak nem formális oktatásával, valamint anyagi és egyéb jellegű támogatást nyújt azoknak, akik az ifjúsági munkaprogramokban és szolgáltatásokban részt vesznek. A törvény az ifjúsági munkáról, melyet 2001 decemberében vizsgáltak felül, az 1997-es eredeti törvényi rendelkezéseket váltotta fel. A jelenlegi jogszabály az Oktatási és Tudományügyi Minisztérium által nemzeti, regionális és helyi szinteken biztosít az ifjúsági munkaprogramok és szolgáltatások programjainak jogi keretet.⁴¹ A törvény többek között biztosítja az anyagi források rendelkezésre állását, a helyi önkéntes ifjúsági tanácsok létrehozását és a Nemzeti Ifjúsági Munka Tanácsadói Bizottságának létrehozását. Ezen bizottság fő funkciója az, hogy az ifjúsági miniszternek az ifjúsági munkára vonatkozó intézkedések tekintetében javaslatokat tegyen. A törvény előírja, hogy a bizottság tagjainak 50%-a az Ír Nemzeti Ifjúsági Tanácsra keresztül önkéntes ifjúsági szervezetek képviselőiből, míg a maradék 50%-a az adott kormányzati minisztériumból vagy ügynökségek képviselőiből áll.

Az ifjúsági miniszter 2003-ban az ifjúsági munka törvénye jogi keretein belül indította útjára a 2003–2007 terjedő időszakra vonatkozó Nemzeti Ifjúsági Munka Fejlesztési Tervet (NYWDP). Az NYWDP foganatosítása becslések szerint 37 millió euróba fog kerülni. A terv az írországi ifjúsági munka fejlesztése első öt éves időszakának stratégiáját tűzi ki a helyi és országos szinteken. Az NYWDP tartalmazza:

- az Ifjúsági Munka Fejlesztési Intézetének létrehozását, melynek feladata az ifjúsági munka legjobb alkalmazásának kutatása és irányvonalainak fejlesztése, valamint az ifjúsági szervezeteknek nyújtott segítség, ugyanezen tervek foganatosítása céljából; végül a NYWDP lényegi rendelkezései végrehajtásának felügyelete és ellenőrzése;
- a Támogatásellenőrző Testület megalakítását;
- az ifjúsági munka képzésének Érvényesítő Testületének létrehozását; és
- a helyi ifjúsági klubok támogatásának kiterjesztését.

A helyi és regionális szintű ifjúsági munkát illetően a törvény rendelkezik a Szakmai Oktatási Bizottság (VEC) felállításáról, mely biztosítja az ifjúsági munka szabályozását az adott régióban vagy településen. A VEC-ek különösen a 10 és 21 év közötti, gazdasági hátrányokkal rendelkező fiatalok igényeit veszik figyelembe. Ezek a szakmai oktatási bizottságok felelősek többek közt az ifjúsági munka hároméves fejlesztési tervéért az adott területen, és azért, hogy ott helyi önkéntes ifjúsági tanácsokat hozzanak létre. A VEC-ek a Nemzeti Ifjúsági Munka Tanácsadói Bizottságával szorosan együttműködnek, ideértve költségvetésük előkészítését is.

Írország az ifjúsági munka törvényének köszönhetően szolgál legjobb alkalmazási példával („best practice”) a nem formális oktatás integrációja területén. Az északír ifjúságpolitikai keret példával szolgálhat más országok számára, ahol a cél a történelmi konfliktusban lévő társadalmi csoportokból származó fiatalok békés kapcsolatainak segítségével kialakított fejlett társadalmi kohézió.

Ifjúsági törvények, NGO-k és kormányzati struktúrák az EU8 országaiban

Az EU8-országok jelentős tapasztalati tudást halmoztak fel azon gazdasági és társadalmi átalakulásnak köszönhetően, melyen az elmúlt másfél évtized alatt átestek: egy szigorúan ellenőrzött és központilag tervezett gazdasági rendszerből a szabad piacgazdaságba, illetve egy diktatórikus politikai rendszerből egy többpárti demokráciába. Ezen országok politikai, kormányzati, társadalmi és gazdasági struktúrái jelenleg azt a tapasztalatot tükrözik, miképp próbáltak az egyes országok új és kreatív rendszereket kiépíteni, hogy ezzel a társadalmi fejlődést megalapozzák.

Az ifjúságpolitika egy olyan terület, ahol rengeteg gyakorlat és tapasztalat gyűlt össze a régióban az átmenet során és az átmenetet követő időszak alatt. Eme fejezet kísérletet tesz a közép-kelet-európai, az átmenet után létező, kor-

mányzati és nem kormányzati ifjúsági struktúrák gyakorlatába betekintést nyújtani.

Az európai ifjúságpolitika tapasztalatai megerősítik azt, hogy egy sikeres nemzeti ifjúságpolitika nem képzelhető el, ha nincs a nemzeti törvényhozásban az ifjúságpolitikai kérdések számára megfelelő „tárgyalási terep”. Bulgária, a Cseh Köztársaság, Észtország, Magyarország, Litvánia, Románia, Szlovákia és Szlovénia mind rendelkeznek az ifjúsági ügyekért felelős parlamenti bizottsággal amellet, hogy ezen országok rendelkeznek a végrehajtói ágazat olyan csúcsszervével (tipikusan minisztériummal) is, amelynek felelősségi köre más ügyek mellett tartalmazza az ifjúsági ügyeket is.

Nem kormányzati ifjúsági struktúrák az EU8 országaiban

A posztkommunista átmeneten átesett országok nem kormányzati ifjúsági szektorának ere-

2. táblázat. Az EU8+2 (Románia és Bulgária) néhány országának parlamenti és kormányzati ifjúsági struktúráinak összefoglalása

Ország	Kormányzati csúcsszerv	Parlamenti bizottság
Bulgária	Ifjúsági és Sportügyi Állami Ügynökség	Ifjúsági, Gyermek- és Sportbizottság
Cseh Köztársaság	Oktatási, Ifjúsági és Sportminisztérium	I. Oktatási, Tudományügyi, Kulturális, Ifjúsági és Sportbizottság (Ifjúsági Albizottság) – Alsóház II. Oktatási, Tudományügyi, Kulturális, Emberi Jogi és Petíciós Bizottság – Szenátus
Észtország	Oktatási Minisztérium	Kulturális Ügyek Bizottsága
Magyarország	Gyermek, Ifjúsági és Sportminisztérium ⁴²	Ifjúsági és Sportbizottság (Ifjúsági Albizottság)
Litvánia	Ifjúsági Ügyek Állami Tanácsa – Munka- és Szociális védelem Minisztériuma	Ifjúsági és Sportügyek Bizottsága
Románia	Oktatási és Kutatásügyi minisztérium	I. Oktatási, Tudományügyi, Ifjúsági és Sportbizottság – Alsóház II. Egészségügyi, Ökológiai, Ifjúsági és Sportbizottság – Szenátus
Szlovákia	Oktatási Minisztérium	Oktatási, Tudományügyi, Ifjúsági és Sportbizottság
Szlovénia	Oktatási, Tudományügyi és Sportminisztérium	Kulturális, Tudományügyi, Oktatási, Ifjúsági és Sportbizottság

jét nehéz összevetni olyan országokéval, ahol a nem kormányzati szektor mély gyökerekkel bír a civil társadalomban. A központilag tervező rezsim, melyek az EU8-ban, Bulgáriában és Romániában voltak hatalmon, gyakorlatilag a független civil szektort nemlétezővé tették, és csak a kormányzat által ellenőrzött „civil” szervezeti struktúrák működése volt lehetséges. Ennek következményeként ezekben az országokban a régi rezsim bukásakor csak korlátozott mértékű civil vagy önkéntes társadalmi tevékenység létezett, az emberek tudatában pedig a társadalmi kihívások kezelésének a lehetősége szinte kizárólag a kormányzatnál voltak meg.

A politikai átalakulás kezdeti sikerei között szerepelnek a szabad gyülekezés és egyesülés jogi keretei, de a létrejövő szervezetek első hulláma inkább politikai motivációval, mintsem az önkéntességen és a köz szolgálatán alapuló motivációval rendelkezett. Ezért a közép-kelet-európai társadalmi fejlődés bizonyos területei úgy jellemezhetők, hogy vannak jogilag NGO-ként bejegyzett szervezetek, melyek látszólag tagjaiknak vagy hátrányos helyzetű társadalmi csoportoknak nyújtanak szolgáltatásokat, de valós szolgáltatási kínálat helyett inkább politikai érdekeket képviselnek. Ezek a politikai szatelitszervezetek azért „bújnak NGO-börbe”, hogy a szövetséges politikai erő kommunikációs lehetőségeit bővítsék, illetve hogy az aktuális kormánynak kedvező vagy kedvezőtlen tárgyalópartnerként tűnjenek fel, és hogy – más célok mellett – társadalmilag elismert szervezeti kereteket hozzanak létre a politikai kampányok pénzforrásainak megteremtéséhez.

Ez a jelenség magyarázza meg, hogy az EU8, Románia és Bulgária ifjúsági NGO-inak megléte miért nem jelenti feltétlenül ugyanazt az élettel teli önkéntes szektort, amely az EU régebbi tagállamaira jellemző. A politikai szféra erős jelenléte azokban a szervezetekben, amelyeknek a jogi háttérét az önkéntes szektorra tervezték, korlátozza az ifjúsági NGO szektor nemzetközi összehasonlíthatóságát.

Magyarország jó példával szolgálhat arra, hogy a kormányzat miképp ad prioritást az ifjúságnak, ugyanakkor úgy tűnik, az ifjúsági

NGO-k annyira megosztottak, hogy a nem kormányzati területen csak korlátozott nemzeti szintű együttműködés létezik. Számos NGO-t azzal az egyedüli céllal hoznak létre, hogy egy szövetséges politikai szervezet érdekeit képviselje, vagy hogy a vonatkozó NGO szolgáltatási területen (pl. ifjúsági szektor) pártszatelitként vagy politikai bázisként működjön. Ez a jelenség az átalakuláson áteső társadalmak „túlpolitikizált” helyzetéből adódik.

A nem kormányzati ifjúsági szektoron belüli jó együttműködés egy lehetséges mércéje az, ha egy országban létezik nemzeti ifjúsági tanács, és azt az Európai Ifjúsági Fórum (EYF) felveszi tagjai közé. Jelenleg Bulgária, a Cseh Köztársaság, Észtország és Lengyelország nem rendelkezik az EYF által elismert nemzeti ifjúsági tanáccsal, bár Lengyelország nemzeti ifjúsági tanácsa már folyamodott a tagsági viszonyért. Magyarország, Lettország, Litvánia, Románia, Szlovákia és Szlovénia nemzeti ifjúsági tanácsai tagjai az EYF-nek. Az alábbi felsorolás példákkel szolgál a kormányzati szervek döntéshozói folyamataiban való ifjúsági részvételre és a kormányzati szervek, valamint az ifjúsági NGO-k közötti együttműködési struktúrák módzataira az EU8 országaiban:

- Cseh Köztársaság: az ifjúsági NGO-k részt vesznek az Ifjúsági Kamarában, az Oktatási, Ifjúsági és Sportminisztérium tanácsadó testületében;
- Magyarország: ifjúsági részvétel a Nemzeti Gyermekek- és Ifjúsági Alapprogram Tanácsában és a regionális ifjúsági tanácsok döntéshozó testületeiben, részvétel az Ifjúsági és Sportminiszter tanácsadó testületében, a Nemzetközi Programok Tanácsában;⁴³
- Lettország: nemzeti és regionális szintű konzultációk a nemzeti ifjúsági tanáccsal és a regionális ifjúsági tanácsokkal,
- Litvánia: kormányzati-NGO közös döntéshozatal és együttes irányítás az Ifjúsági Ügyek Állami Tanácsában, a fő nemzeti ifjúságpolitikai intézményen belül;
- Szlovákia: az oktatási miniszter együttműködik a Szlovák Ifjúsági Tanáccsal.

Litvánia adja az egyik legjobb gyakorlati példát egy hatékony együttes irányítási és döntéshozói struktúrára az EU-ban. Litvánia esete azért is egyedülálló, mert a nemzeti parlament jelentős szerepet játszik a nemzeti ifjúságpolitika kereteinek meghatározásában. A litván parlament 1996-ban elfogadta a „nemzeti ifjúságpolitikai koncepciót”, és ennek Ifjúsági és Sportügyi Bizottsága annak végrehajtását rendszeresen ellenőrzi. Litvánia együttes (comanagement) ifjúságpolitikai irányítási struktúrájának keretei mind a nemzeti, mind a regionális szinten jól meghatározottak. Pontosabban szólva, az NGO-k a litván állami ifjúságpolitikában immanens szerepet játszanak, az állami ifjúságpolitika minden folyó ügyében részei a döntéshozatalnak.

Az Ifjúsági Ügyek Állami Tanácsa a nemzeti ifjúságpolitika elsődleges végrehajtó és döntéshozó szerve. Tagjainak 50%-a az érintett minisztériumokat képviselik. A másik 50% pedig a Litván Ifjúsági Szervezetek Tanácsa (LIJOT), az ifjúsági NGO-k gyűjtőszervezete által választott képviselőkből áll. A Tanács elnöke a Társadalmi és Munkaügyi Minisztérium képviselője, míg az alelnök egy NGO-képviselő. Érdemes megjegyezni, hogy a szociális és munkaügyi miniszter Litvániában gyakorlatilag az ifjúsági miniszter szerepét is betölti. Mivel a Tanács kormányzati intézményként működik, van egy Titkársága, mely a Tanács által hozott döntések végrehajtását intézi. Az Ifjúsági Ügyek Állami Tanácsa számos specializált bizottsággal rendelkezik, melyek szintén az együttes irányítási és döntéshozatali elvek alapján működnek.

A Tanács támogatást nyújt az ifjúsági projektek számára, támogatja az ifjúsági NGO-kat, irányelveket állít fel az ifjúságpolitikára vonatkozóan, szervezi a minisztériumok közötti koordinációt, részt vesz az ifjúsággal összefüggő nemzetközi kapcsolatokban, és javaslatokat tesz a törvényalkotásra az ifjúsági ügyek terén. A legutóbbi kezdeményezések között szerepel az ifjúsági munka intézetének a felállítása, és az ifjúsági szolgáltató NGO-k versenyeztetés alapján történő kiválasztása az ifjúsági szolgáltató-

sok ellátására, hogy a kormányzat által biztosított ifjúsági pénzeszközök elszámolhatóságát javítsa.⁴⁴ A kormány és az NGO-szektor közötti együttműködés hasonló struktúrájú a regionális szinten is.

Ifjúsági jogi keretek az EU8 országaiban

Az átfogó ifjúsági törvényalkotás ötlete az ifjúsági NGO-k képviselői közt az átmenet éveitől vált népszerűvé. Mind a civil társadalom gyenge alapjai, mind a túlpolitizált ifjúsági NGO-vezetők ambíciói igényelték a törvényalkotást. Ugyanakkor egyik EU8-ország sem rendelkezik egy átfogó ifjúsági törvénnyel, amely az ifjúsági szektor tevékenységei mögött álló fő szabályzórendszerként működik. Még nem került megalkotásra egy jól meghatározott komprehenzív ifjúsági törvény ezekben az országokban. Az egyetlen sikeres előremenetel a régió ifjúsági törvényalkotása terén a szlovén minimalista megközelítés, ahol az ifjúsági tanácsról szóló törvény biztosítja az ifjúsági NGO-k és a kormányzati szervek együttműködésének jogi kereteit. Azonban a strukturális szabályokon túl a törvény nem tartalmaz ifjúságpolitikai kérdésköröket. Magyarország még mindig küzd ifjúságpolitikai törvényének megalkotásával. Az ifjúsági NGO-szektor még az 1990-es évek elején azt követelte, hogy az akkor hatályban lévő ifjúsági törvényt helyezték hatályon kívül, mivel annak rendelkezései monopolista pozíciót és különleges jogokat biztosítottak a Kommunista Ifjúsági Szövetségnek. Azóta számos átfogó törvényjavaslat született, de egyik sem jutott el az elfogadásig. A legutóbbi verzió megtárgyalását a magyar parlament 2004 őszére tűzte ki. Litvániában jelenleg egy törvényjavaslatot tárgyalnak, mely az ifjúságpolitika végrehajtását hivatott törvényi szinten szabályozni. Észtország is az ifjúsági szervezetek együttműködésének jogi keretét adó törvény megalkotásának a folyamatában van, mely az ifjúsági NGO-k és a kormányzati szervek közötti kapcsolatokat fogja meghatározni.

Ifjúsági jogi fejlemények Moldovában

Moldova az EU8 országaihoz hasonló átmeneti tapasztalatokkal rendelkezik. Jelen fejezet ezeket a tapasztalatokat és a nemzeti ifjúságpolitika foganatosításával összefüggő kihívásokat fogja kiemelni.

Ami a posztkommunista országokat illeti, az ifjúság-specifikus törvényalkotás Közép-Kelet-Európában túlságosan is nagy kihívásnak bizonyult az állam és a civil társadalom közötti viszony miatt. Azokban az országokban, ahol az ifjúsági szervezetek a civil társadalomban, és nem az állampárti struktúrákban gyökereznek, az állam szerepét jól meghatározott elvek determinálják. Az állam kontra ifjúság szerepét meghatározó jogi aspektusok jól meghatározottak az erős demokratikus orientációval rendelkező országokban, amelyek kifejezik az idősebb és fiatalabb generációk közötti társadalmi szolidaritás elvét. Általánosan elfogadott az állam társadalmi vagy civil folyamatokba való befolyásának, vagy beavatkozásának az elve. A marxista-leninista társadalmi paradigmában az ifjúság koncepciója egy homogén társadalmi struktúrából építkezik, melyben az egyedi feladatok szerepe helyett a társadalmi osztálystruktúra dominál. A piacgazdasággá alakuló rendszer eredményeképpen a fiatalság fogalma is változik, a szocialista társadalmi struktúra homogén csoportjából életük bizonyos pontján lévő egyének társadalmi csoportosulásává válik. Emellett a piacgazdaság feltételei melletti individualizációs folyamat következményeképpen az ifjúság új szükségletei is felszínre kerültek.

Ezért egy olyan jogi alap, amely a „fiatalság” fogalmát elismeri, valamint az ifjúság részvételét támogatja, illetve az ifjúsági jogokat népszerűsíti, ezekben az országokban hatalmas jelentőséggel bír, sokkal nagyobb, mint a nyugati országokban, hiszen ott a polgári társadalomban gyökerező demokratikus struktúrák tekintetében erősebb hagyományok uralkodnak. Az ifjúsági törvényalkotásnak a nemzeti ifjúságpolitika számos követelményének kell hogy megfeleljen. Mindenekelőtt az ilyen törvényal-

kotásnak el kellene ismernie a fiatalok és az ifjúsági NGO-k politikai döntéshozatalban betöltött szerepét, valamint e közös szerepet a kormányzati döntéshozatal szempontjából is hatékonyan működővé kell tenni. Úgy tűnik, a kommunista rendszertől megszabadult országok (ideértve a volt jugoszláv tagállamokat is) olyan fejlettségi szintre értek, hogy az lehetővé teszi az ifjúság-specifikus törvények bevezetését és kiterjesztését. Horvátország az ifjúsági tanácsról szóló törvényének megalkotási folyamatában tart, mely városi és települési ifjúsági tanácsok létrehozását tervezi. Moldova parlamentje az ifjúsági törvényt 1999 áprilisában fogadta el.

A moldovai ifjúsági törvény az ifjúságot 16 és 30 év közötti korosztályként határozza meg, és többek között kialakítja a helyi önkormányzatok együttműködését az ifjúsági szervezetekkel; deklarálja a polgári és politikai jogok egyenlőségét; a társadalmi szolgáltatásokhoz való szabad hozzáférést; az oktatás, a szellemi és testi fejlődés, az egészségvédelem, a szakmai képzés, a munkavállalás és a lakhatás területén garantált jogokat; valamint biztosítja a fiatalok részvételét az őket érintő politikai és fejlesztési programokban. Ugyanakkor a törvény nincs teljes mértékben végrehajtva. A fentiekén túl az 1997-ben elfogadott NGO-törvény szabályozza Moldovában az ifjúsági NGO-k működését.⁴⁵ E törvények hatályba lépése ellenére sem részesülhetnek az NGO-k a kívánatos pénzügyi támogatásban a parlament tevékenysége miatt. A közelmúltban a parlament kommunista többsége egy olyan törvény elfogadását kezdeményezte, amelynek alapján a Gazdasági Minisztérium megadóztathatna minden nemzetközi segélyt, amelyet az NGO-k kapnak. A fiatalokat érintő törvények között említést érdemel még az oktatási és kulturális törvény.

Az Oktatási és Tudományügyi Minisztériumon belül lévő ifjúsági részleggen keresztül a parlamenti bizottság szorosán együttműködik a Moldovai Nemzeti Ifjúsági Tanáccsal és más ifjúsági NGO-kal, egyszersmind folyamatban van egy Nemzeti Ifjúsági Akcióterv megalkotása is. A kormány a Nemzeti Szegénységellenes

és Növekedési Stratégiájában 2004–2006-ra egy együttműködési tervet hozott létre a Világbank segítségével, a Moldovai Ifjúsági Befogadási, Tanulási és Innovációs Hitel Projektet. Ugyanakkor azonban az EYF egy a közelmúltban tett tanulmányút nyomán megjegyezte, hogy a Moldovai Nemzeti Ifjúsági Tanácsnak nem sikerült a parlamenti bizottsággal megfelelő együttműködést kiépíteni, mivel a parlamenti többség inkább saját ifjúsági szervezete irányába, a Komszomol részére igyekszik juttatni a forrásokat, amely szervezet strukturális és ideológiai értelemben megegyezik azzal a régi szervezettel, amely az egész Szovjetunió területén jelen volt.⁴⁶ A kormányzati beavatkozás az ifjúsági NGO-k demokratikus fejlődési folyamatába így érhető tetten.

Az EYF-látogatás feltárja továbbá az NGO-k megosztottságát, amely a demokratikus Európapárti és a kormányzó kommunistákat támogató NGO-k közötti éles elkülönülést jelenti. „Ez a megosztás a hatalmon lévő párt hároméves cenzori és zaklató kampányának eredménye azok ellen, akik ideológiai nézőpontjukat nem támogatják. [...] Sok iskolában az új úttörőszervezetek és Komszomol szervezetek azért alakultak, hogy a független ifjúsági NGO-k fejlődését gátolják.”⁴⁷ Habár úgy néz ki, hogy a korlátozott anyagi lehetőségek és az igazi állami támogatás hiánya miatt nehéz NGO-kat működtetni az országban, mégis a Moldovai Nemzeti Ifjúsági Tanács (CNTM) fejleszteni tűnik potenciálját, tagszervezetei ugyanis az egységes CNTM-et tekintik a mindennemű ifjúsági munka és ifjúságpolitika előfeltételének Moldovában. Egy másik jelentős ügy a Nemzeti Ifjúsági Akcióterv teljes foganatosításához szükséges anyagi források hiánya.

Az ország instabilitása, illetve az újonnan független ország különböző pártjainak és ideológiáinak politikai vitái erősen befolyásolják az ifjúsági NGO-k életét. Ugyanakkor az EYF a CNTM és tagszervezeteinek látható fejlődését észlelte eme ingadozó szituációban. Az állami anyagi támogatás hiánya és az elérhető nemzetközi támogatás kicsi volta ellenére az ifjúsági

NGO-k fontos tényezők az ifjúságpolitika fejlődési folyamatában. Mindenekelőtt Moldova gazdasági és politikai reformjainak társadalmi következményei az ifjúságot a nemzetközi és moldovai döntéshozók figyelmének fókuszába hozta, és ez elindította az ifjúságpolitika fejlődési folyamatát. Az NGO-k többsége elismeri a CNTM-et mint reprezentatív platformot, valamint azt, hogy a CNTM képes volt regionális és országos szinten is a helyi ifjúsági szervezeteket megerősíteni. Megjegyzendő, hogy a CNTM lényeges szerepet játszott az ország újraintegrálásában úgy, hogy a Transnistria⁴⁸ régió ifjúsági NGO-ja irányában befogadó politikát alkalmazott. (A Transnistria régió egy potenciálisan instabil, a Chisinaui és Tiraspol – a szeparatista Transnistria régiójának fővárosa – közötti feszültséggel jellemezhető régió.) Az EYF arra ösztönzi tagszervezeteit, hogy fokozzák a CNTM-mel és a más közép- és dél-európai ifjúsági szervezetekkel való együttműködést.

Összegzés – következtetések

„A probléma, vagy a megoldás része vagy?”
– ismeretlen szerző

Egyre növekvő felismerés az, hogy sérülékeny társadalmi pozíciójuk ellenére a fiatal generációk elsősorban nem társadalmi problémák okozói. Sokkal inkább elmondható az, hogy a fiatal generációk potenciálisan a társadalmi fejlődés erőforrásai. Ez világszerte látható abból, hogy az ifjúságpolitika a nemzeti közpolitikai portfóliók fontos részévé lép elő. Ugyanakkor az olyan hagyományos politikai területekkel ellentétben, mint amilyen pl. az oktatás, az egészségügy, a környezetvédelem stb., az ifjúságpolitika nem hagyományos politikai terület. Az előbbi közpolitikai területek világosan meghatározottak, és ezért ezeken a közpolitikai területeken az országokon átívelő különbségek igen korlátozottak. Ezzel szemben e tanulmány az ifjúságpolitika területeinek nagyfokú változatosságát mutatja be.

Az országok az ifjúságpolitikájukat különböző módokon definiálják, ennek következményeként az egyes nemzeti ifjúságpolitikák tartalma rengeteg aspektusban különbözik egymástól. Ezért aztán különösen is lényeges, hogy az ifjúságpolitika tartalmát a sajátos társadalmi-gazdasági körülményekhez szabják az egyes országokban. Másrészt viszont, az ifjúságpolitika amorf jellegéből adódóan, más közpolitikai területektől eltérően, az országokon átívelő összehasonlítások és viszonyító tanulmányok elvégzése igen nehéz. Egy másik jellemző nehézség az ifjúságpolitikák más közpolitikai területekkel való összevetése folyamatában a homogén intézményi struktúrák hiánya. Nemcsak az ifjúságpolitikában részt vevő kormányzati és nem kormányzati szervezetek változatosak, hanem a végrehajtásban részt vállaló intézmények is különböznek.

Ez az elemzés az ifjúságpolitika két megkülönböztetett területére koncentrálna: az ifjúsági törvényalkotásra és az ifjúságpolitika szervezeti rendszerére. A különböző országokban nincs az ifjúsági törvényhozásnak standard tartalma. A tanulmány aláhúzza azt a trendet, amely a fiatalokat saját jogaik letéteményeseinek tekinti. Bemutatja, hogy a specifikus ifjúsági törvények az ifjúság társadalomba való integrációjának jól működő formájaként szolgálnak. Bizonyos országok – mint pl. Írország – egy specifikus ifjúsági munkáról szóló törvényt vezettek be, míg egy másik például szolgáltató ország, Németország, egy sokkal általánosabb a gyermek és ifjúsági szolgáltatásokról szóló törvényt alkotott meg, amely pl. az ifjúsági ügyekkel kapcsolatos fő végrehajtási felelősséget a szövetségi államoknál hagyja.

Ugyanakkor azt is meg kell jegyezni, hogy az EU8 országai esetében, az EU régebbi tagállamaihoz hasonlóan, az ifjúságra vonatkozó önálló komprehenzív törvényalkotás hiánya nem feltétlenül jelenti azt, hogy bizonyos ifjúságpolitikai kérdések nem rendelkeznek megfelelő jogi alappal. Ezekben az esetekben az ifjúságra vonatkozó jogi rendelkezések számos ágazati törvényben találhatóak meg, ahelyett,

hogy egyetlen átfogó ifjúsági törvény létezne. Ugyanakkor hangsúlyozottan javallott az ifjúságra vonatkozó törvények megalkotása olyan országokban, ahol a civil társadalom fejlődését kulturális és történelmi okok korlátozzák (lásd a volt kommunista országok és Moldova elemzését), mivel ezen komplex ifjúsági törvények elismerik a fiatalok és az ifjúsági NGO-k szerepét a közpolitikai döntéshozatalban, és elősegítik a legitim ifjúsági NGO-k fejlődését.

További említést érdemel a felismerés, hogy olyan országokban, amelyek kevés tapasztalattal rendelkeznek a hatékony szervezeti szabályok és struktúrák terén, és amelyek nem kormányzati szektora nem rendelkezik erős hagyományokkal, ajánlott egy specifikus jogi keretet létrehozni a nemzeti, regionális és helyi ifjúsági tanácsok szervezetének kialakítása, valamint azoknak a kormányzati szervekkel való együttműködésük szabályozása végett. Az effajta, a kormányzati szervek és az NGO-szektor közötti viszonyt szabályozó jogi keret különálló törvényként való megalkotására a szlovén nemzeti és regionális ifjúsági tanácsokról szóló törvény ad jó példát.

Ez a tanulmány azt is javasolja, hogy a hatékony országos szintű ifjúságpolitikai erőfeszítések egy, a legmagasabb szinten lévő, felelős kormányzati intézményt (tipikus esetben minisztériumi szintet) igényelnek, amely az ifjúságpolitikáért, mint önálló közpolitikai területért felel, és amely nem egy másik közpolitikai ágazat „alárendelt alágazata”. Az ifjúsági ügyekért felelős kormányzati szervnek (minisztériumnak) hatékony koordinációs mechanizmusokat kell működtetnie az ifjúsági szektor nemzeti esernyőszerzetével (vagyis a nemzeti ifjúsági tanáccsal) és a különböző (nem feltétlenül az ifjúsági minisztérium felügyelete alatt álló) kormányzati ügynökségekkel egy integratív ifjúságpolitikai gyakorlat kialakítása érdekében. Az ifjúság területén a kormányzat és az NGO-k közötti hatékony koordináló mechanizmusok építenek az együttes irányítási (co-management) elvre, vagyis arra, hogy a közpolitikai és az elosztási döntéseket a kormányzat és

az ifjúsági NGO-k képviselői közösen hozzák meg. Az együttes irányítási és döntéshozói elv összhangban van a Világbanknak az ifjúságpolitikát „felvértező” („empowerment”) ifjúságpolitikaként meghatározó hozzáállásával.

A tanulmányban szereplő példák azt sugallják, hogy az ifjúságpolitika a társadalmi kohézióban (Nyugat-Európa), a történelmi konfliktusok megoldásában (Észak-Írország) és a társadalmi, illetve gazdasági változások hatékonyra tételében (EU8) jelentős szerepet játszik. E tanulmány szerzői további kutatást javasolnak két másik területen: a nemzeti ifjúságpolitikák tartalmát illetően és a nemzeti ifjúságpolitikák mérésére/mérhetőségére vonatkozóan. Igenis van mód azon módszerek fejlesztésére, amelyek által az egyes nemzeti ifjúságpolitikák minőségét értékelni lehet ezen az igen heterogén közpolitikai terepen. A Világbank mennyiségi közpolitika-értékelési erőfeszítései, ideértve a „felvértezés szintjének mérésére („empowerment measurement”) vonatkozó eredményeket, valamint az Európa Tanács szakértői által kidolgozott Nemzeti Ifjúságpolitikai Indikátorok jó alappal szolgálnak az ilyen jövőbeni kutatáshoz.

Függelék

Az Európa Tanács ifjúságpolitikai indikátorai

Az erős támogató jogi keret mellett, az Európa Tanács által lefektetett nemzeti ifjúságpolitikai indikátorok a következő fontos szempontokat emelik ki a nemzeti ifjúságpolitikák minőségi követelményei közül:

- **Nem formális oktatás:** a formális oktatás mint a fiatalok egy fontos, élethosszig tartó tanulási folyamatának elismerése mellett szükség van a nem formális oktatás támogatására is.
- **Ifjúsági képzések:** a kormányzatnak támogatnia szükséges az ifjúsági szektor képzőinek fejlesztését, akik a különböző kérdésköröket illető tudatosításban hatványozott szerephez juthatnak, illetve ezáltal erőteljesebben támogatni kellene a nem kormányzati szervezetek

szerves fejlődését. A nem kormányzati szektor hatékonyabb szerkezetéhez vezető úton a megérkezés előfeltétele egy tudatos képzéspolitikára.

- **Ifjúsági költségvetés:** szükséges az ifjúsági NGO-k fejlesztésére illetve az ifjúsági NGO-szektor által végzett tevékenységek támogatására szánt költségvetési források megléte.
- **Ifjúsági információpolitika:** egy ifjúsági információpolitika célja az, hogy informálja a fiatalokat a különböző, számukra rendelkezésre álló lehetőségekről, és hogy informálja őket, mit tesz a kormány az ifjúságpolitika területén stb.
- **Többszintű politika:** egy nemzeti ifjúságpolitika feladata az elvégzendő intézkedések felvázolása, illetve nemcsak az országos szintű, hanem a kormányzati adminisztráció minden szintjén foganatosítandó közpolitikák keretbe foglalása. Egy nemzeti ifjúságpolitika nem válhat valóra, ha nem szentelnek figyelmet arra, hogy mit kell tenni a helyi szinten, és ha a helyi kormányzati hatóságok nem segítenek aktívan.
- **Ifjúságkutatás:** léteznie kell egy ifjúságkutatási bázisnak, hogy a fiatalok helyzetére vonatkozó tudást és adatokat gyűjteni lehessen, és amely elemzi képes, hogy az ifjúság területén mely közpolitikai intézkedések működnek, és melyek nem; illetve amelyik képes felmérni, hogy az ifjúsági NGO-k milyen szerepet játszanak az ifjúsági részvétel támogatásában.
- **Részvétel**
- **Minisztériumok közötti együttműködés:** egy dinamikus és átfogó ifjúságpolitika képes kell hogy legyen megcélozni a társadalom minden területén létező fiatalok különböző szükségleteit. Egy szektorokon átívelő megközelítésre van szükség az ifjúságpolitika kialakításának folyamatában, ami azt jelenti, hogy a különböző ágazati minisztériumoknak, úgymint ifjúsági, sport, oktatási, kulturális, védelmi, egészségügyi, közlekedési, munkaügyi, mezőgazdasági stb. együttes felelősséggel és a közös kooperációtól való függéssel bírva kell részt venniük az együttműködésben.

A minisztériumok közötti együttműködés biztosításának egyik lehetséges módja egy kormányatközi bizottság felállítása, amelynek működési területe az ifjúságpolitika kialakítása, végrehajtása és az ellenőrzés.

- **Innováció:** az ifjúságpolitikának a kezdeményező szellemet kellene támogatnia, méghozzá úgy, hogy támogassa a kreatív gondolkodást a kihívások megoldásának érdekében, és hogy ösztönözze a fiatalokat arra, hogy kreatívak és innovatívak legyenek.
- **Ifjúsági tanácsadó testületek:** annak érdekében, hogy egyrészt a kormányzat, másrészt a fiatalok és az ifjúsági szervezetek közötti konzultációt és együttműködést biztosítsa, egy szervezetrendszer kell létrehozni (pl. egy konzultatív bizottságot), amely sorozatos konzultációk színtere, és amely felhatalmazással bír arra, hogy a kormányzati döntéseket befolyásolja az ifjúságot érintő ügyekben. Egy ilyen struktúrának nemcsak a nemzeti szinten kell léteznie, hanem a közigazgatási döntéshozatal minden meghatározó szintjén.

Jegyzetek

- 1 Észtország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Cseh Köztársaság, Magyarország, Szlovákia és Szlovénia.
- 2 A CRC-ről, és a teljes szöveghez vezető linkről az alábbi címen olvashat: <http://www.unicef.org/crc/crc.htm>
- 3 A 12. cikkely: „Az államok a biztosítják a saját nézeteit kifejezni képes gyermeknek a jogot, hogy ezen nézeteket szabadon kifejthesse minden, a gyermeket érintő ügyben, illetve biztosítják azt, hogy a gyermek korával és érettségével megfelelően, ezen nézeteket kellő mértékben figyelembe is veszik”.
- 4 A CRC és az Optimális Protokollok államszintű ratifikálásáról információ: <http://www.unhchr.ch/pdf/report.pdf>
- 5 Specifikus államszintű jelentéseket a linkre kattintva lehet találni: <http://www.unhchr.ch/html/menu2/6/crc/>
- 6 Megjegyzések: Olaszország és Portugália az ifjúságot pontatlanul határozzák meg, ami leginkább 15 és 25/30 év közé esik. Belgium a Flamand Belgiumot jelenti, ahol a fiatalokat 16 és 25 év közötti emberekként határozzák meg. Forrás: Bauer Béla–Máder Miklós–Pillók Péter: A kormányzati ifjúságpolitika szervezete az Európai Unió tagállamaiban és az Európai Ifjúsági Igazgatóság. (Kézirat.)
- 7 Európa Tanács, Közös Ifjúsági Tanács: *Report by the International Team of Experts on Youth Policy in Hungary*. Strasbourg.
- 8 Az Európa Tanács az európai kontinens legöregebb politikai szervezete. 1949-ben alakult, hogy a demokráciát, az emberi jogokat és a jogállamiságot építse és védje, és hogy ezen célok elérésével a 45 tagállama között nagyobb egységet érjen el.
- 9 Az Ifjúsági- és Sportigazgatóság az Európa Tanács Általános Oktatási, Kulturális, Ifjúsági és Sportigazgatóságának a része. Az Igazgatóság a helyi, nemzeti és európai szintű koherens és hatékony ifjúságpolitika fejlesztéséhez szolgál irányvonallal, programokkal és jogi eszközökkel, valamint ezeket kommentálja.
- 10 Az Európa Tanács embercsempészet elleni lépésekkel foglalkozó Bizottsága 2004. június 29-től július 2-ig ülésezett a egyezményvázlat rendelkezéseinek megvitatása céljából.
- 11 Például a 11. Cikkely (az egészségvédelemhez való jog); a 16. Cikkely (a család szociális, jogi és gazdasági védelemhez való joga).
- 12 7. Cikkely (a gyermekek és fiatalok védelemhez való joga); 17. Cikkely (a gyermekek és fiatalok szociális, jogi és gazdasági védelemhez való joga).
- 13 17. Cikkely (a gyermekek és fiatalok szociális, jogi és gazdasági védelemhez való joga).
- 14 A Miniszterek Tanácsának Javaslatára no. R (98) 8, a gyermekek családi és társadalmi életben való részvételét illetően. Számos állam hoz létre állami vagy regionális szinten gyermekek és fiatalok ombudsmanját vagy biztosát, akinek feladata panaszok vizsgálata, valamint a gyermekek jogainak független közvetítőjekénti és védelmezőjekénti szerep. Norvégia több mint egy évtizede hozta létre a világ első gyermekügyi ombudsmanját.

- Skócia első Gyermekügyi Biztosát 2003. november 27-én, a walesi Gyermek Biztosa (2001) és az észak-írországi Gyermek és Fiatalok Biztosa (2003. október) intézmények létrejötte után hozta létre, illetve a Lordok Házában 2004. március 3-án kezdődött meg a vonatkozó törvényjavaslat tárgyalása, illetve az 2004. május 27-én függelékkel lett ellátva, hogy Anglia is rendelkezzen egy ilyen Biztossal. 1997-ben létrehozták Norvégiában az ENOC-ot, a Gyermekügyi Ombudsmanok Európai Hálózatát. Az ENOC a különböző ombudsman hivatalok, NGO-k és hasonló, kormányok által alapított, de a gyermekek jogait függetlenül védő szervezetek közötti kapcsolatként működik. Az ENOC tagjai megosztják stratégiáikat, hogy a gyermek jogainak támogatásában segítsenek. 18 ország tagja az ENOC-nak: Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Örményország, Magyarország, Izland, Litvánia, Macedónia, Norvégia, Lengyelország, Portugália, az Orosz Föderáció, Szlovénia, Spanyolország, Svédország és Wales.
- 15 Egy Egyezmény státusz nélküli Charta. Európa Helyi és Regionális Hatóságainak Kongresszusa fogadta el (10. ülés – 2003. május 21. – A 128. Javaslát Függeléke).
- 16 Peter Lauritzen, Az Európa Tanács Ifjúsági- és Sportigazgatóságának ifjúsági igazgatóhelyettese, A nemzeti ifjúságpolitika 11 indikátora. Az ET ifjúságpolitikája több módon kivitelezett. Az Ifjúsági- és Sportigazgatóság mellett, az ET különböző testületekből áll. Az Európai Ifjúsági Kormányzó Bizottság, az Ifjúsági Munka Tanácsadói Tanácsa, az Ifjúság Egyesült Tanácsa, és az Ifjúság Tervezői Bizottsága. Az ET ifjúságpolitikai terveit a Strasbourgban és Budapesten székelő Európai Ifjúsági Központok is támogatják. Az EYC számos tevékenységet szervez évente ifjúsági NGO-kal együtt. 2003 áprilisában, a strasbourgi EYC megtartotta első szemináriumát az ifjúságról és a konfliktusokról. 2004. július 1 és 7-e között az ET közel 40 fiatal fogadott Koszovóból, Izraelből és Palesztinából, hogy az Europa-Park vidámparkban megvitassák véleményeiket a konfliktuskezelésről. Ezek mellett az ET létrehozta az Európai Ifjúsági Alapítványt, hogy az európai ifjúsági tevékenységeknek anyagi támogatással szolgálhasson. Az EYF a nemzetközi ifjúsági NGO-k és hálózatok fejlesztése és adminisztrációja számára nyújt anyagi támogatást.
- 17 Az Európai Ifjúsági Fórum Politikai Tanulmánya a Nemzeti Ifjúsági Tanácsokról.
- 18 Például a Parlamenti Közgyűlés (PA) Javaslata 1437 (00) a nem formális oktatásról. A PA-javaslatok a Miniszterek Tanácsához intézett javaslatok, melyeknek foganatosítása a tagállamok kompetenciájába tartozik.
- 19 A Miniszterek Tanácsa (COM) rendelkezései és javaslatai: irányelv (72) 29 a teljes jogi „nagykorúság” korának csökkentése; a javaslat (3) az ifjúsági részvételről és a polgári társadalom jövőjéről; javaslat (98) 8 a gyermekek családi és társadalmi életben való részvételéről.
- 20 Például a PA javaslata 1191 (1992) a forradalmi 1989-es változások utáni fiatal dolgozók tapasztalatcseréjéről; COM irányelv (95) 18 az ifjúsági mobilitásról.
- 21 COM irányelvek és javaslatok: irányelv (72) 17 az EYF-ről, irányelv (75) 30 az Európai Ifjúsági Központ munkájáról; irányelv (98) 6 az ET ifjúságpolitikájáról. alapjában véve az irányelvek és javaslatok hasonló jogi eszközök. Az 1979 előtt elfogadott javaslatok a felhasznált szövegek „irányelvek” részébe tartoztak.
- 22 A „lány” törvények fontos szereppel bírnak a nemzeti ifjúságpolitikák kooperációjában és koordinációjában. Például a fiatalok mobilitását a 2001-ben elfogadott Javaslatoiban (2001/613/EC, OJ L 215/30, 2201. 08. 09) támogatják. Ez az Európai Parlament és a 2001 július 10-ei Tanács Javaslata a diákok, képzés alatt álló személyek, önkéntesek, tanárok és képzők közösségén belüli mobilitásról. Az Ifjúsági Miniszterek Tanácsa különböző ifjúságra vonatkozó irányelveket fogadott el, mint amilyenek például az ifjúsági részvétel (OJ C 42/I, 1999.02.14), a társadalmi befogadás (OJ C 374/5, 2000.12.28), a fiatalok vállalkozó szellemének és kezdeményezéseinek támogatása (OJ C 196/2, 2001.07.12), valamint az ifjúsági önkéntesség támogatása (OJ C 50/3, 2002.02.23).
- 23 A Bizottság Fehér Könyvei olyan dokumentumok, melyek egy specifikus területen közösségi lépé-

sek javaslatait tartalmazza. Bizonyos esetekben egy Zöld Könyvet követnek, melyet azért adtak ki, hogy az Európai szintű konzultációs folyamat elindítsa. Példaként felsorolható a belső piac betöltéséről, a növekedésről, versenyképességről és a foglalkoztatásról, valamint a belső piac Közép- és Kelet-Európa társult államait érintően a törvények egymáshoz való közelítéséről szóló Fehér Könyvek. Ha a Tanács egy Fehér Könyvet kedvezően fogad, akkor az az adott területen akcióprogramként szolgálhat.

- 24 A Miniszterek Tanácsa az EU fő döntéshozó testülete. A tagállamok miniszterei az Európai Unió Tanácsán belül találkoznak. A megvitatandó kérdéskör témájától függően minden országot az adott területért felelős miniszter képvisel.
- 25 http://europa.eu.int/youth/index_en.htm
- 26 A TEC alakítja meg az Európai Közösséget, és 1958. január elsején lépett hatályba.
- 27 Izland, Liechtenstein és Norvégia.
- 28 Bulgária, Románia és Törökország.
- 29 Algéria, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Marokkó, Szíria, Tunézia, Törökország, West Bank, és a Gáza-övezet.
- 30 Örményország, Azerbajdzsán, Fehéroroszország, Grúzia, Moldova, Oroszország és Montenegró.
- 31 Albánia, Bosznia és Hercegovina, Horvátország, Macedónia, valamint Szerbia és Montenegró.
- 32 Argentína, Bolívia, Brazília, Chile, Kolumbia, Costa Rica, Kuba, Ecuador, Guatemala, Honduras, Mexikó, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, El Salvador, Uruguay, és Venezuela.
- 33 Portugáliának összesen 7 ifjúsági ügyekkel foglalkozó kormányzati testülete van.
- 34 Az Európai Ifjúsági Unió Nemzeti Ifjúsági Tanácsai (NYC) három csoportba esnek (teljes jogú tagok, pályázó tagok, megfigyelő tagok):

Teljes jogú tagok:

Aeskuldssamband Islands – AESI (Izland); Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssiry – Allianssi (Finnország); British Youth Council – BYC (Nagy-Britannia); Conférence Générale de la Jeunesse Luxembourgeoise – CGJL (Luxemburg); Consejo de la Juventud de Espana – CJE (Spanyolország); Comité pour les relations Nationales et Internationales des Associations de Jeunesse et d'Education

Populaire – CNAJEP (Franciaország); Conselho Nacional de Juventude – CNJ (Portugália); Consell Nacional de la Joventut de Catalunya – CNJC (Spanyolország – Katalónia); Consiliul National Al Tineretului Din Moldova – CNTM (Moldova); Comité pour les Relations Internationales de Jeunesse – CRIJ (Belgium, francia ajkú közösség); National Youth Council of Switzerland – SAJV/CSAJ (Svájc); Cyprus Youth Council for International Co-operation – CYCIC (Ciprus); Deutsches Nationalkomitee für Internationale Jugendarbeit – DNK (Németország); Dansk Ungdoms Fællesråd – DUF (Dánia); National Council of Hellenic Youth Organisations – ESYN (Görögország); Nationale Jeugd Raad – JEUGDRAAD (Hollandia); Kunsill Nazzjonali Taz-Zghazagh – KNZ-Malta (Málta); Lietuvos Jaunimo Organizacija Taryba – LIJOT (Litvánia); Latvijas Jaunatnes Padome – LJP (Lettország); Landsradet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner – LNU (Norvégia); Landsradet för Sveriges ungdomsorganisationer – LSU (Svédország); Mladinski Svet Slovenije – MSS (Szlovénia); National Assembly of Youth Organisations of the Republic of Azerbaijan – NAYORA (Azerbajdzsán); National Council of Youth Organisations of Georgia – NCYOG (Grúzia); Nemzetközi Ifjúsági Koordinációs Iroda – NIKI (Magyarország); National Youth Council of Ireland – NYCI (Írország); National Youth Council of Russia – NYCR (Oroszország); Österreichisches Nationalkomitee für Internationale Jugendarbeit – ÖNK (Ausztria); Belarussian Union of Youth and Children's Public Associations – RADA (Fehéroroszország); Rada Mládeže Slovenska – RMS (Szlovákia); Vlaamse Jeugd Raad – VJR (Belgium, Flamand Közösség).

Pályázó tagok:

National Youth Council of Armenia – NYCA (Örményország).

Megfigyelő tagok:

Consiliul Tineretului Din Romania – CTR (Románia); Rat der Deutschsprachigen Jugend – RDJ (Belgium, Németajkú közösség).

- 35 Guidelines for the Removal of legal Obstacles to Mobility in Youth Work”, Európai Ifjúsági Fő-

- rum, elfogadva a Miniszterek Tanácsa által 2004. április 23–24.
- 36 Habár ezen elemzés földrajzi érdeklődési körén túlmutat, érdemes megjegyezni, hogy az alábbi latin-amerikai országok iktattak be ifjúságra vonatkozó törvényeket: Bolívia 2002-ben „Ley de la Juventud”; Chile 1991-ben „Crea Instituto Nacional de la Juventud”; Kolumbia 1997-ben „Ley de la Juventud”; Costa Rica 2002-ben „Ley General de la Persona Joven” és Ecuador 2001-ben „Ley de la Juventud”.
- 37 Csak 1980 óta indítványoznak törvényjavaslatokat bizonyos tartományokban a fiatalok társulásainak védelmének, illetve a fiatalok közösségi életének és az őket érintő döntésekben való részvétel támogatásának céljából. UN Country Profiles on the Situation of Youth: Italy.
- 38 A Belfasti Egyezményt, más néven a Nagypénteki Egyezményt, 1998. április 10-én írta alá a Brit és az Ír Kormány, és a legtöbb északír párt támogatta. Ezután Írország és Észak-Írország választópolgárai fejezték ki támogatásukat két külön népszavazás folyamán. Egy olyan tervet vázol fel a hatalommal felruházott északír kormány számára, amelyben Észak-Írország minden közössége felkészülve vehetne részt. Szintén gondoskodott az Emberi Jogok és Egyenlőség Bizottságának Felállításáról, a közösség mindkét oldala terrorista foglyainak korai elengedéséről, a paramilitáris fegyveres csoportok lefegyverzéséről és Észak-Írország hosszú távú büntetőjogi és rendőri reformjairól.
- 39 Gyermekek és Fiatalok Észak-Írországi Biztosa: <http://www.niccy.org>
- 40 Például a Spirit of Enniskillen a fiatalokat baszkföldi, izraeli, ciprusi, dél-afrikai és egyesült államokbeli projektekhez küldi. Egy másik szervezet, az északír JEDI (Egyenlőségben, Változatosságban és Egymásraultaltságban Együtt) az északír ifjúsági szektor különböző részeit hozza össze, a kormányból és NGO-kból álló kreatív együttműködés keretében, hogy a változást és a fejlődést támogassa. A JEDI-t az Északír Ifjúsági Tanácsának, az Oktatási és Könyvtári Testület Ifjúsági Szektorának, az Észak-Írország Ifjúsági Hálózatának, az Északír Ifjúsági Fórumnak, az Északír Sporttanácsnak, az Oktatási Minisztériumnak és a Nemzetközi Írországiért Alapítványnak (Közösségi Hidak Program) képviselői alkotják. Ezen testületek képviselői alkotják a JEDI kormányzó csoportját. A kormányzó csoport jár közben a változásért általában véve az ifjúsági szektorban, és saját szervezetében.
- 41 A törvény az ifjúsági munkáról teljes szövege megtalálható a http://www.education.ie/servlet/blobserver/et/act_42_2001.pdf címen.
- 42 A tanulmány befejezése után az Ifjúsági és Sportminisztérium Ifjúsági Helyettes Államtitkára alá tartozó részlegeket beolvastották az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztériumba.
- 43 ibid.
- 44 Európa Tanács, Ifjúsági Egyesült Tanácsa: Report by the International Team of Experts on Youth Policy in Lithuania, Strasbourg, 2003. február 19
- 45 A Moldovai Köztársaság Nyilvános Társulásokra vonatkozó törvénye, No. 837 (1996. 05. 17), Monitorul Oficial al r. Moldova No. 6/54 (1997. 01. 23.).
- 46 Európai Ifjúsági Fórum Az Ifjúsági Munka Fejlődése, a 2003. Szeptember 18–21 közötti moldovai tanulmányút jelentése
- 47 ibid. 10. o.
- 48 Háttérinformáció gyanánt: 1991. április 27-én a Transnistriai régió Moldova független köztársaságként kiáltotta ki magát. Transnistria politikai rezsimjét azzal vádolják, hogy autoritarikus és antidemokrata, és a nemzetközi közösség elismerését képtelen volt kivívni. Lakosságának kétharmada orosz és ukrán, egyharmada pedig román. 2004 júliusában a tiraspoli kormány elkezdett román iskolákat bezáratni a területén.

◆ Megjelent: ÚISZ 8. szám (2005 / ősz)

Somody Bernadette

Életkori kordon?

A GYERMEKEK GYŰLEKEZÉSI SZABADSÁGA

Tüntethetnek-e a gyerekek? Hogyan ítéljük meg, ha egy öt-hat éves kislányt vagy kisfiút látunk egyik vagy másik párt szimbólumai-ba öltöztetve, egyik vagy másik párt kítűzőjével, sapkájában, pólójában, zászlójával szülei kezét fogva a párt tömegrendezvényén? És ha ugyanitt tizenhét-tizennyolc éves gimnazistákkal találkozunk? Másképp vélekednénk-e, ha ugyanezek a gyerekek nem pártpolitikai gyűlésen vennének részt, hanem a felvételi rendszerrel kapcsolatban, iskolájuk megmaradásáért, egy helyi szabadidőközpont felépítéséért vagy éppen a település melletti erdők tisztaságáért demonstrálnának? Elmehetnének-e a rendezvényre szülei nélkül, esetleg azok akarata ellenére? Van-e valós lehetőségük nem elmenni, ha az iskolai osztályfőnök szervezi a gyűlést? Szervezhetnek-e ők maguk tüntetést, ha felnőtt nem vállalja ezt a feladatot?

A gyermekek kora és érettsége, a rendezvény célja, a szülők (törvényes képviselők) és más, a gyermekkel szemben „hatalmi” helyzetben lévők szerepe, illetve a részvétel jellege mellett egyéb tényezők mentén is árnyalhatnánk az alapkérdést, mely egyik vagy másik formájában ismerős is lehet. Legutóbb a 2006. őszi események irányíthaták rá figyelmünket a problémára.

1. A gyülekezés joga az összejöveteleken, felvonulásokon, tüntetéseken történő részvételnek, illetve ilyen rendezvények szervezésének a lehetőségét biztosítja. Ilyen rendezvényeken, demonstrációkon – ameddig az megmarad békés keretek között – bárki szabadon részt vehet, és ott másokkal együtt szabadon kinyilváníthatja véleményét. A gyülekezési jog tehát a véleményszabadság egy sajátos megvalósulási formája: valaki a véleményét másokkal együtt

közösen, egy rendezvény keretében juttatja ki-
fejezésre.

A szabad véleménynyilvánítás joga kiemelkedő jelentőségű alapvető emberi jog, amely megalapozza az egyén önkifejezési szabadságát, illetve részvételét a társadalomban. Az Alkotmánybíróság értelmezésében a véleményszabadságból mint úgynevezett anyajogból eredeztethető a kommunikációs jogok csoportja, amely jogegyüttes teszi lehetővé az egyén megalapozott részvételét a társadalmi és politikai folyamatokban. E jogcsoport egyikeleme – többek között, így például az egyesülési jog mellett – a gyülekezési jog.¹ Az alkotmányvédő testület szerint „a gyülekezési jog [...] szorosan kapcsolódik a véleménynyilvánítás szabadságához [...] Gyűlések megszervezésének, megtartásának, az azokon való részvételnek a joga nélkül a nézetek, információk megszerzésének és másokkal való megosztásának, a vélemények közösen történő kialakításának a lehetősége ugyanis aligha volna megvalósítható.”² A kommunikációs jogok kitüntetett szereppel bírnak az alapjogok rendszerében, és ez megmutatkozik a véleményszabadság korlátozhatóságában is: a véleményszabadság és más alapjogok, alkotmányos értékek ütközése esetén „a szabad véleménynyilvánításhoz valójognak valójában igen kevés joggal szemben kell csak engednie, azaz a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni.”³ Mivel pedig a gyülekezési jog gyakorlása a közös véleménynyilvánítás egyik formája, ezért a véleményszabadság kiemelt alkotmányos védelme vonatkozik a gyülekezési szabadságra is.⁴

2. A gyermekek (vagyis a tizennyolc év alatti emberek)⁵ a felnőttekkel azonos jogképességgel

bírnak, az emberi jogoknak éppúgy alanyai, mint a felnőttek, így tehát a véleménysszabadság, az egyesülési és a gyülekezési jog is ugyanúgy megilleti őket. Ezt támasztja alá a gyermekjogok alapdokumentumaként számon tartott 1989-es New York-i gyermekjogi egyezmény is, amely rendelkezik valamennyi említett emberi jogról.⁶ Mindez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a gyermekek a felnőttekkel teljesen azonos módon gyakorolhatják alapjogaikat. A jogi szabályozás figyelemmel lehet, sőt, figyelemmel kell lennie az életkori sajátosságokra, arra, hogy a gyermekeknek életkorukból adódóan számos, az emberi jogok szempontjából releváns tulajdonságuk, így különösen belátási képességük eltér a felnőttekétől, a felnőtteknél kiszolgáltatottabbak, jogaik sérülékenyebbek.

A gyermek mint az alapjogok alanya oldalán az életkorból adódó hátrányokat az állam oldaláról az a kötelezettség egyenlíti ki, hogy az államnak aktívan kell tennie a gyermekek alapvető jogainak előmozdítása, érvényesülése és védelme érdekében. Ezt az alaptételt megtaláljuk a már említett New York-i gyermekjogi egyezmény – 1959-es, a Gyermekek Jogairól Szóló Nyilatkozatra hivatkozó – preambulumban is, amely rögzíti, hogy a gyermekeknek, figyelemmel fizikai és szellemi érettségének hiányára, különös védelemre és gondozásra van szüksége, nevezetesen megfelelő jogi védelemre születése előtt és születése után egyaránt.⁷ Ugyanezt fejezi ki az Alkotmány gyermekjogi rendelkezése is, amely szerint a Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családja, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges.⁸ Az Alkotmány e rendelkezésével teremti meg az alkotmányos alapját annak, hogy egy-egy alapjog érvényesülését hozzá lehessen igazítani a gyermekek mint jogalanyok életkori sajátosságaihoz.

Ez a megfontolás az általános emberi jogok kétirányú, egy pozitív és egy negatív jellegű specializálására ad lehetőséget: egyrészt speciális és többletjogok biztosítására, másrészt – amennyiben szükséges – a gyermekek joggya-

korlási lehetőségeinek korlátozására.⁹ A gyülekezési jog megítélése szempontjából ez utóbbi irány bír jelentőséggel, ami arra mutat rá, hogy a felnőttekkel azonos, minden embert egyenlően megillető jogképesség nem (feltétlenül) jelent azonos terjedelmű alapjog-gyakorlási képességet – vagy másképpen fogalmazva –, teljes alapjogi cselekvőképességet.¹⁰ A magyar jogrendszerben mindössze egyetlen jogi dokumentumot találunk, amely kifejezetten az alapjogi cselekvőképesség kérdéskörével foglalkozik: az Alkotmánybíróság – tárgya miatt is híressé vált – úgynevezett Szivárványhatározatát.¹¹ Az Alkotmánybíróság ebben a döntésében mindenkire kötelező erővel úgy fogalmazott, hogy az Alkotmány már idézett gyermekjogi előírása, vagyis „a gyermeknek az a joga, hogy az állam részéről a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemben és gondoskodásban részesüljön [...] az állam alkotmányos kötelességét alapozza meg a gyermek fejlődésének védelmére. Az államnak ez a kötelessége alkotmányos alapot nyújt arra, hogy a törvényhozó vagy a bíróság – elsősorban a nyilvánosság szférájában – a gyermek alapjoggyakorlását [...] korlátozza.”

Az emberi jogok két említett specializálásának alkotmányjogi szempontból lényegesen eltérő megítélés alá kell esnie. Ugyanis míg a speciális és többletjogok a gyermekek alapjogainak megerősítését eredményezik, addig a második esetben a gyermekek jogainak, joggyakorlási lehetőségeinek korlátozására kerül sor. Lényeges továbbá, hogy – az általánosan elfogadott jogkorlátozási feltételekkel szemben – erre a jogkorlátozásra nem valaki más jogainak vagy külső alkotmányos értékeknek a védelmében kerül sor, tehát az állam nem különböző jogalanyok közötti alapjog-konfliktusok rendezése céljából avatkozik be, hanem ugyanazon jogalany, ugyanazon gyermek különböző jogainak „belső” konfliktusát dönti el a hatalom eszközeivel. A gyermeket saját magától, saját magával szemben védi meg.

Az egyén belső jogkonfliktusaiba történő beavatkozás általában összeegyeztethetetlen

az emberi jogi gondolkodással. „Önmagának mindenki árthat, s vállalhat kockázatot, ha képes a szabad, tájékozott és felelős döntésre. A nagykorúaknak a jog be nem avatkozása széles lehetőséget ad erre, s az általános személyiségi jogból folyó jog az önmeghatározásra és cselekvési szabadságra [...] garantálja ezt a lehetőséget. Az állam korlátozó gyámkodása csak a határesetekben alkotmányossági viták tárgya (a kábítószer élvezésének büntetésétől az eutanáziáig).” Kivételt jelentenek a gyermekek, az ő tekintetükben ugyanis „maga az Alkotmány és nemzetközi egyezmények teszik állami kötelességgé a gyermek fejlődési útjának megóvását a veszélyektől és kockázatoktól, éppen annak érdekében, hogy felkészülhessen a felelős és tájékozott döntésekre, mielőtt életkorával vélelmezett érettsége erre képessé teszi”. A gyermekek belső jogkonfliktusaiba az állam beavatkozhat, mivel egy gyermek „életkoránál (az ettől függetlenül feltételezett testi, szellemi, erkölcsi és társadalmi érettségénél) fogva”, a felnőttekéhez hasonló belátási képesség hiányában „nem képes megismerni és értékelni sem a választható lehetőségeket, sem pedig választása következményeit saját személyiségére, illetve későbbi életére és társadalmi beilleszkedésére nézve”.¹²

Összegezve azt mondhatjuk, hogy mint a jog bármely más területén, úgy az alapjogok világában is igaz, hogy a korlátozott belátási képességgel rendelkező gyermekek joggyakorlása, így például gyülekezési szabadságuk gyakorlásának lehetősége is korlátozható. Az alapjogi cselekvőképesség ilyen megszorítása azonban olyan alapjog-korlátozást valósít meg, amelyre csak szigorú alkotmányossági feltételek, az úgynevezett szükségességi-arányossági teszt kritériumrendszerének megtartása mellett kerülhet sor. Egyrészt alapvető jog csak akkor korlátozható, ha az valamilyen másik alapvető jog vagy alkotmányos érték érvényesülése vagy védelme céljából történik. A gyermekek jogainak itt elemzett korlátozásánál ezt az alkotmányosan legitim célt az Alkotmány már idézett gyermekjogi rendelkezése, a gyermekek védelméhez és gondoskodáshoz való joga jelenti,

tehát ugyanazon gyermek alapjogainak egymás javára történő korlátozására kerül sor. Az állam ilyen gyámkodó beavatkozásával szemben pedig mindig gyanakvóbbnak kell lennünk! Az alapjog-gyakorlási lehetőség korlátozásának továbbá a kitűzött cél elérésére, vagyis a gyermek védelmére alkalmasnak, továbbá mindehhez kényszerítően és elengedhetetlenül szükségesnek kell lennie, és a korlátozással okozott sérelemnek arányban kell állnia a kitűzött cél fontosságával.

3. Az Alkotmánybíróság elvi alkotmányossági tételket is megfogalmazó Szivárvány-határozatához vezető konkrét esetben¹³ egy, a melegek érdekeit védő társadalmi szervezet kérte bírósági nyilvántartásba vételét. Az egyesület alapszabály szerinti célja a melegek önazonossága vállalásának alapvető emberi szabadságjogként való elismerése lett volna. A Fővárosi Bíróság az alapítók hiánypótlásra szólította fel, és a bejegyzés feltételül szabta, hogy az alapszabály zárja ki a tizenhét éven aluliak, vagyis a gyermekek tagságának lehetőségét. Miután az egyesület ezt nem teljesítette, a bíróság első fokon elutasította a nyilvántartásba vételt, majd fellebbezést követően a Legfelsőbb Bíróság is jóváhagyta a döntést. Ezt követően az egyesület felülvizsgálati kérelmet nyújtott be, amely elbírálását megelőzően a Legfelsőbb Bíróság elnöke absztrakt alkotmányértelmezést kérve az Alkotmánybírósághoz fordult.¹⁴ A testületnek a gyermekek két alapjoga, egyrészt az egyesülési szabadság, másrészt a védelemhez és gondoskodáshoz való jog viszonyát, konfliktusát kellett elbírálnia: korlátozható-e a lehetőség a gyermekek egyesülési jogának gyakorlására, és ha igen, milyen mértékben?

a) Az Alkotmánybíróság határozatában több tényező mérlegelésétől tette függővé válaszát. A gyermek alapjog-gyakorlása korlátozásának indokoltsága először is függ a gyermek életkorától, vagyis attól, hogy a gyermek érett-e a döntésre. Természetesen a 0–18 éves gyermeki korosztály sem tekinthető homogén jogalancsoportnak, ezen a csoporton belül is változhat, az életkor előrehaladtával nő a belátási képesség.¹⁵

„A gyermek alapjoggyakorlásának – s ezen belül a személyes joggyakorlásnak – lehetősége a joggyakorlás következményeit átfogó döntési képesség kibontakozásával együtt, a növekvő korral egyre szélesebb lesz.”

A tizennyolc év alatti korosztályon belüli eltérések figyelembevételére számos példát hozhatunk a hatályos jogrendszerből, az egyes szakjogágak az eltérő életkori jellemzőkre tekintettel a tizennyolc év alatti személyek körét tovább differenciálják. Így például a Polgári Törvénykönyv a tizennegyedik életévnél húzza meg a cselekvőképtelenség és a korlátozott cselekvőképesség közötti határt. A Büntető Törvénykönyv szerint a tizennegyedik életév betöltése előtti gyermekkor büntethetőséget kizáró ok. A Munka Törvénykönyve értelmében munkaviszonyt munkavállalóként a tizenhat évesnél idősebbek létesíthetnek. Emellett arra is találhatunk ritka példát, hogy a tizennyolcadik életévüket már betöltött fiatalok alapjoggyakorlásának korlátozása is felmerül. Így a művi meddővé tétel elvégzésére vonatkozó döntés meghozatalához az Alkotmánybíróság elméletileg elképzelhetőnek tartotta a tizennyolc év feletti életkori határ alkalmazását is.¹⁶ Ennek lehetősége azonban a kommunikációs szabadságjogok esetében szóba sem jöhet.

b) Az életkor mellett a Szívárvány-határozat alapjogi konfliktusának eldöntésében fontos szerepet játszott, hogy a gyermekek mely alapjoga gyakorlásának korlátozhatóságáról volt szó. Az egyesülési jog – amint erre már utaltunk – szoros kapcsolatban áll a gyülekezési joggal. Mindkét jog a véleményszabadság anyajogából eredeztetett kommunikációs jogcsoport része, melyek közös vonása, hogy azokat az egyének közös céljaik érdekében együtt gyakorolják. A rokonság miatt az egyesülési joggal kapcsolatos alkotmánybírósági megfontolások irányadóak lehetnek a gyermekek gyülekezési joggyakorlásának korlátozására is.

Az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy elsősorban a nyilvánosság szférájában tartja az állam lehetőségének és egyben kötelességének a gyermekek védelmét és így joggyakorlásuk kor-

látozását. Ennek alapján a kifejezetten a nyilvánosság szférájában történő részvételt szolgáló kommunikációs jogok, az egyesülési joghoz hasonlóan a gyülekezési jog esetében a joggyakorlás lehetőségének megszorítása alkotmányosan könnyebben indokolható.

A Szívárvány-határozatban az Alkotmánybíróság egyik kiinduló tétele annak megállapítása volt, hogy bár a véleménynyilvánítás szabadsága – amint erről fentebb írtunk – kitüntetett alkotmányos védelmet élvez annyiban, hogy a véleményszabadságot korlátozó törvényeket megszorítóan kell értelmezni, ez a más jogokkal szembeni elsőbbség nem terjed ki automatikusan az összes kommunikációs alapjogra. A véleményszabadság elsőbbségének kiterjesztéséhez az adott kommunikációs jognak a véleményszabadság anyajogával szoros összefüggést kell mutatni. Az Alkotmánybíróság pedig úgy döntött, hogy az egyesülési jog nem osztozik a véleményszabadság kitüntetett helyzetében. Ezzel szemben korábban már hivatkoztunk a testület olyan határozataira, amelyekben a gyülekezési jogra mint a véleményszabadság kollektív megnyilvánulására átsugárzik a kiemelt védelem. Mindebből pedig arra következtethetünk, hogy a gyülekezési jog, összevetve az egyesülési joggal, kevésbé korlátozható, és így annak alkotmánybírósági megítélése mégiscsak kedvezőbb lehetne.

c) Bár az alkotmánybírósági határozat nem foglalkozott ezzel a megkülönböztetéssel, érdemes utalni rá, hogy az egyesülési jog több részjogosítványból tevődik össze: az egyéneknek az egyesülési jog alapján joguk van egyesület, társadalmi szervezetet létrehozni, valamint azokhoz csatlakozni és azok tevékenységében részt venni, illetve természetesen onnan kilépni. Hasonló módon részjogosítványokra tagolást a gyülekezési szabadság tekintetében is végezhetünk: ez a jog magában foglalja a rendezvény szervezésének, illetve az azon történő részvételnek a lehetőségét. Elméletileg felvethető annak a lehetősége, hogy az egyes részjogosítványok gyakorlásához szükséges életkorhatár eltérően kerül meghatározásra.

A hatályos gyülekezési törvény előírásai szerint míg a rendezvényen, tüntetésen való részvétel joga mindenkit megillet, addig nem mindenki lehet szervezője is egy rendezvénynek. A gyülekezési jog tekintetében az Alkotmánybíróság már elbírált olyan indítványt, amelyben azt sérelmezték, hogy a rendezvény szervezésére jogosultak körét a gyülekezési törvény alkotmányellenesen szűkíti le magyar, illetőleg magyarországi tartózkodási vagy letelepedési engedéllyel rendelkező nem magyar állampolgárokra.¹⁷ A testület a részjogosítványok alanyi körének eltérését – a szervezőt a rendezvény előkészítésével és lebonyolításával kapcsolatban terhelő feladatok és kötelezettség jellegére tekintettel – alkotmányosan elfogadhatónak tartotta.

A szervezőt terheli a rendezvény bejelentésének kötelezettsége, ő nyújthat be keresetet a bírósághoz a rendőrségnek a rendezvény megtartását megtiltó határozata ellen. Ugyancsak a szervező feladata a rendezvény új időpontjának bejelentése, ha a bíróság a rendőrség tiltó határozatát az eredetileg bejelentett időpont után helyezi hatályon kívül. A szervező gondoskodik a rendezvény rendjének biztosításáról, és szükség esetén ő kéri ehhez a rendőrség közreműködését. Az ő kötelezettsége továbbá a rendezvény feloszlata, ha a résztvevők magatartása a rendezvény törvényességét veszélyezteti. A kár okozójával egyetemlegesen a szervező felelős a rendezvény résztvevője által harmadik személynek okozott kárért.¹⁸

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint indokolt, hogy a rendezvény szervezője csak a magyarországi viszonyokban járatos, azokban eligazodni képes olyan személy legyen, aki a rendezvény előkészítésével és lebonyolításával kapcsolatban a szervező részére biztosított jogoknak, illetőleg a rá rótt kötelezettségeknek az országban való fizikai jelenléte folytán is eleget tud tenni. A szervezésre nem jogosultak egyébként pedig kezdeményezhetik gyűlések megtartását, felkérhetnek olyan személyt, aki megfelel a gyülekezési törvényben megszabott követelményeknek.¹⁹

A fenti érvelésre tekintettel valószínűsíthető, hogy a szervezők alanyi köre tekintetében a tizennyolc éves életkorhatár betöltésének megkövetelése kiállná az alkotmányossági próbát.²⁰ A demonstráción való részvétellel kapcsolatban azonban már nem hozhatók fel a korlátozást megalapozó említett érvek.

d) Az Alkotmánybíróság a Szivárvány-határozatban ugyancsak függővé tette döntését az egyesület céljától és ennek alapján az egyesületben való részvétel hatásától a gyermek – alkotmányos védelem alatt álló – testi, szellemi és erkölcsi fejlődésére, vagyis attól, hogy az adott esetben miről történő döntéshozatalhoz szükséges a gyermek érettsége. Ugyanez a tényező számításba jöhet a gyülekezési joggal kapcsolatban is, hiszen egy gyülekezési jog alapján tartott rendezvénynek is van célja,²¹ mint ahogyan a véleményszabadság alapján kifejezett tényállítások és értékítéletek is értelemszerűen bírnak valamilyen tartalommal. Az itt bemutatott Szivárvány-határozatban az Alkotmánybíróság többször fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy döntésével nem minősíti erkölcsileg a – testület szóhasználatával élve – „homoszexualitással kapcsolatos egyesületeket”. Kiemelte, hogy a joggyakorlást korlátozó döntése „nem hordoz értékítéletet arról, amiben a gyermeket akadályozza, illetőleg amitől visszatartja”, vagyis a homoszexualitásról, a „homoszexualitással kapcsolatos egyesületekről”. Az Alkotmánybíróság úgy érvelt, hogy csupán semleges tényként figyelembe veszi, hogy „olyan kérdésekben való nyilvános elköteleződésről van szó, amelyek megítélése a társadalomban kifejezetten ellentmondásos abban az értelemben, hogy széles körben negatív megítélés alá esik”. Vagyis az Alkotmánybíróság nem mond ítéletet sem a homoszexualitásról, sem az azzal kapcsolatos egyesületekről. Ugyanakkor figyelemmel van arra az alkotmányos kötelezésre, hogy az államnak nemcsak az egyértelműen káros hatásokat kell a gyermektől távol tartania, hanem el kell háritania a személyiséget, és így az egész jövődő életét meghatározó súlyos kockázatvállalásokat is. Az Alkotmánybíróság – indoko-

lása szerint – nem a homoszexualitástól óvja a gyermekeket (ezt nem is tehetné), hanem csak attól, hogy idejekorán döntést hozzanak szexuális identitásukról és annak vállalásáról.

Ezzel az érveléssel kapcsolatban egy aggály magának a határozat indokolásának alapján is felvetődik, tudniillik a határozat utal arra, hogy „mérlegelni kell azt a pozitív, nevelő hatást is, amelyet a vitában való részvétel a személyiségre gyakorolhat, hiszen a nézetek vállalása és ütköztetése a demokrácia része... Szembe kell néznie a gyermeknek is azzal, hogy vannak kellemetlen, provokatív, ellenérzést kiváltó, sőt potenciálisan károsan befolyásoló jelenségek, meg kell tanulnia ezekhez viszonyulni, saját véleményét formálni, vitázni, meggyőződését vállalni akár a többséggel szemben.” Ha elfogadjuk az Alkotmánybíróság azon állítását, miszerint a társadalom széles körben elítéli a homoszexuálisokat, és elfogadjuk, hogy az alkotmányvédő testület figyelembe veheti ezt a körülményt, kérdés marad tehát: nem éppen az szolgálná a gyermekek Alkotmánnyal, az alkotmányos értékekkel, demokráciával és emberi jogokkal összhangban álló nevelését, ha az állam elősegítené egy toleránsabb generáció felnövekedését, például úgy, hogy tagjait nem tiltja el valamely diszkriminált társadalmi csoport érdekeit és jogait védő szervezetben történő tevékenykedéstől? Ahogyan a határozat egyik kritikusa fogalmaz: a társadalom többsége részéről megnyilvánuló cigányellenesség sem volna elegendő fiatalok távoltartására egy cigány érdekvédelmi szervezettől.²² Az Alkotmánybíróság a társadalom egy részének előítéleteihez igazodva megkülönböztette az érintett egyesületet a többi alkotmányos szervezettől, és ezzel valójában megerősítette és konzerválta azt a helyzetet, amely a tagságot kockázatosá teheti ahelyett, hogy hozzájárult volna a túlhaladásához.²³

Ráadásul érdemes felfigyelni arra is, hogy az alkotmánybírósági határozat az érintett társadalmi szervezet megjelölésére a „homoszexualitással kapcsolatos egyesület” kifejezést használja. Érvelése mögött pedig ennek a kifejezésnek olyan értelmezése húzódik meg, mi-

szerint az, aki ide belép, nyilvánosan vállalja homoszexuális identitását. Csupán a határozat végén foglalkozik néhány bekezdés azzal a lehetőséggel, hogy valaki más okból, így emberi jogi indíttatásból csatlakozna egy, a melegek jogait védő egyesülethez. Az Alkotmánybíróság ez utóbbi esetre azért tartja kiterjeszhetőnek a korábbi – önmagában sem aggálytalan – érvelést, mivel a társadalom, a nyilvánosság nem fog különbséget tenni a tagok között a csatlakozás motívuma alapján.²⁴

e) Az Alkotmánybíróságnak azon érvelésével kapcsolatban, miszerint kifejezetten az egyesület céljától függ az alapjog-gyakorlás korlátozásának megengedhetősége, egy általánosabb aggály is felvethető: különbséget tehet-e az Alkotmánybíróság a gyermekek általi joggyakorlás megengedhetőségekor a törvényekkel egyaránt összhangban álló célok között? A gyülekezési jog esetén eltérhetne-e a gyermekek joggyakorlási lehetősége attól függően, hogy milyen – egyébként alkotmányt és törvényt nem sértő – véleményt juttatnak kifejezésre az adott demonstráción?

Az Alkotmánybíróság – amint ezt már a korábbiakban is említettük – többször kinyilvánította, hogy a Szívárvány-határozatban nem az egyesület célját minősíti, hanem azokat a lehetséges jövőbeli kockázatokat mérlegeli, amelyek a társadalmi megítélés miatt az egyesületben való tagsággal járnának. A határozat szakmai bírálata azonban éppen ezt találja – a fentiekben bemutatott aggályok miatt is – burkolt állásfoglalásnak a homoszexualitás erkölcsi megítélésének kérdésében.²⁵ „A semlegesség igényével előadott indoklás valójában nem semleges. Nem mondja ki, de feltételezi, hogy a különböző szexuális beállítódások erkölcsileg nem egyenértékűek.”²⁶ Erre pedig az Alkotmánybíróságnak az állam semlegességének alkotmányos tétele alapján nem lett volna felhatalmazása.

Hasonló aggályok merülhetnek fel ezért akkor is, ha a gyermekek gyülekezési joggyakorlási lehetőségei között lenne különbség a rendezvény céljára, a rendezvényen kinyilvánított vélemény tartalmára tekintettel. Amint azt az

Alkotmánybíróság többször alkotmányos alapvetésként szögezte le: „A szabad véleménynyilvánításhoz való jog a véleményt annak érték- és igazságtartalmára tekintet nélkül védi. Egyedül ez felel meg [...] az ideológiai semlegességnek [...] A véleménynyilvánítás szabadságának külső korlátai vannak csak; amíg egy ilyen alkotmányosan meghúzott külső korlátba nem ütközik, maga a véleménynyilvánítás lehetősége és ténye védett, annak tartalmára tekintet nélkül. Vagyis az egyéni véleménynyilvánítás, a saját törvényei szerint kialakuló közvélemény, és ezekkel kölcsönhatásban a minél szélesebb tájékozottságra épülő egyéni véleményalkotás lehetősége az, ami alkotmányos védelmet élvez. Az Alkotmány a szabad kommunikációt – az egyéni magatartást és a társadalmi folyamatot – biztosítja, s nem annak tartalmára vonatkozik a szabad véleménynyilvánítás alapjoga. Ebben a processzusban helye van minden véleménynek, jónak és károsnak, kellemesnek és sértőnek egyaránt, különösen azért, mert maga a vélemény minősítése is e folyamat terméke.”²⁷

4. Áttekintve az Alkotmánybíróság Szivárvány-határozatát, a fentiekben igyekeztünk számba venni, melyek azok a tényezők, amelyek mérlegelése alapján megítélhető a gyermekek egy-egy alapjoga gyakorlásának korlátozhatósága. Mivel az elemzett alkotmánybíróági döntés az egyesülési jog gyakorlásának korlátozhatóságával foglalkozott, az abban foglaltak különösen irányadóak lehetnek egy rokon alapjog, a gyülekezési jog gyakorlásával kapcsolatos kérdések eldöntésekor is. A Szivárvány-határozat a mérlegelendő tényezők mellett abban is útmutatást nyújt, hogy milyen formában történhet meg az alapjog-gyakorlás korlátozása, vagyis az Alkotmányban alapelvei jelleggel megfogalmazott védelmi és gondoskodási kötelezettség érvényesítése az egyes konkrét élethelyzetekben.

a) Az állam teheti ezt közvetlenül és általános jelleggel: jogszabályban (törvényben) szabályozva egy-egy alapjog tekintetében a gyermek cselekvőképességét. Kivételesnek mondható, hogy maga az Alkotmány rendelkezik valamely alapjog gyakorlásának életkori korlátairól. Így

történt a választójog esetében, ahol maga az Alkotmány figyelembe veszi a gyermekek életkori sajátosságait, és az alapjogot csak a nagykorú, vagyis a gyermekéletkor felső határát már átlépett, felnőtt jogalanyoknak biztosítja. Igaz – mutat rá az Alkotmánybíróság –, hogy az alap törvény nem következetes az alapjogi jogképeség és az alapjog gyakorlásához való jog, vagyis az alapjogi cselekvőképesség megkülönböztetésével, a választójognak elvileg az utóbbi körbe tartozó korlátozását a jogképeség hiányaként szabályozza. Az alkotmányi szintű szabályozás különleges azért is, mert ilyenkor a jogrendszer legmagasabb szintjén dől el a kérdés, ami nem lehet alkotmányossági vizsgálat tárgya, hiszen az Alkotmány fogalmilag nem lehet alkotmányellenes. Szintén sajátos természetűek az itt elemzett Szivárvány-határozatban az egyesülési jogról megfogalmazott tételek, hiszen az Alkotmánybíróáságnak a határozat rendelkező részébe foglalt absztrakt alkotmányértelmezése ugyanilyen, mindenkit kötelező erővel bír.

A jogalkotás igazi feladata, hogy törvényalkotással döntse el az Alkotmány rendelkezései, egyrésztől egy-egy alapvető alkotmányos jog, másrésztől a gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való joga, illetve az állam ebből levezetett védelmi kötelezettsége közötti konfliktust. A törvényben rögzítse az adott alapjog gyakorlására vonatkozó életkori határokat, így rendezze az érintett alkotmányi előírások, alapjogok viszonyát. Ez a törvényalkotói döntés lehet alkotmánybíróági vizsgálat tárgya, a törvényről – ilyen indítvány esetén – az Alkotmánybíróság döntheti el, hogy alkotmányos-e, megfelel-e a szükségességi-arányossági teszt követelményrendszerének.

A magyar jogrendszerben nem jellemző, hogy alapjogi tárgyú törvények rendelkezzenek az adott alapjoggal kapcsolatos cselekvőképességi szabályokról, így nem találunk ilyen rendelkezést a gyülekezési jogról szóló törvényben sem. Ennek hiányában a jogalkalmazók a gyülekezési és más joggal kapcsolatban is – gyakran akár külön magyarázat, indoklás nélkül – a Polgári Törvénykönyv cselekvőképességi szabályait

hívják segítségül.²⁸ A Ptk. rendszerében – korfokozatok szerint – a teljes cselekvőképesség alsó korhatára a tizennyolcadik életév betöltése, emellett a nagykorúság megszerezhető, ha valaki ezt megelőzően házasságot köt. Tizennégy éves kortól a teljes cselekvőképesség eléréséig a gyermek korlátozottan cselekvőképes, így jognyilatkozatának érvényességéhez – főszabály szerint – törvényes képviselőjének, szülőjének beleegyezése vagy utólagos jóváhagyása szükséges. A tizennegyedik életév betöltése előtt a kiskorú gyermek cselekvőképtelen, aki maga – kevés kivételtől eltekintve – nem tehet jognyilatkozatot, nevében törvényes képviselője, szülője járhat el. A gyermekjogok szempontjából fontos kiemelni, hogy a Ptk. is előírja, hogy a törvényes képviselőnek a korlátozott cselekvőképességű, illetve az ítélőképessége birtokában lévő cselekvőképtelen kiskorú véleményét figyelembe kell vennie. Vagyis a Ptk. cselekvőképességi rendszere is tekintettel van a gyermekek alapvető jelentőségű, meghallgatáshoz való jogára.

Azzal a kérdéssel, hogy ezek a szabályok alkalmazhatóak-e az alkotmányos alapjogok gyakorlásával kapcsolatban, és ha igen, hogyan, az Alkotmánybíróság is szembenézett, többek között magában a Szívárvány-határozatban is.²⁹ Állást viszont nem foglalt, mivel úgy ítélte meg, az adott határozatban „nincs szükség annak vizsgálatára, hogy a polgári jogi cselekvőképesség szabályai, különösen a szülő(törvényes képviselő) beleegyezése vagy utólagos jóváhagyása a gyermek tagságot keletkeztető jognyilatkozatának érvényességéhez, az egyesüléshez való alapjog gyakorlására is vonatkoznak-e. Ha ugyanis valamely egyesületben való tagság olyan súlyos kockázatot jelent a gyermek számára, hogy tagságát az Alkotmánybíróság e határozatban foglalt értelmezése alapján jogszabály vagy bíróság általában kizárhatja, akkor a beleegyezés tárgytalanná válik.” Mivel az Alkotmánybíróság a tagság bíróság általi kizárása mellett döntött, a szülői közreműködés szükségességét nem elemezte.

Ennek ellenére levonhatjuk azt a következtetést, hogy a Ptk. cselekvőképességi rendelkezé-

seit nem lehet automatikusan alkalmazandónak tekinteni az alapjogi természetű jogviszonyban, jognyilatkozatra.³⁰ Azért sem, mivel a polgári jog elsődleges funkciója (a mellérendelt jogalanyok közötti vagyoni viszonyok szabályozása) alapvetően különbözik az alkotmányos alapjogok jellemzőitől, melyek az állam, a hatalom beavatkozásával szemben hivatottak védeni az egyén szabadságát, autonómiáját. Az Alkotmánybíróság az egészségügyi ellátásokkal kapcsolatos cselekvőképesség tekintetében rámutatott, hogy „nem hagyható [...] figyelmen kívül, hogy a Ptk.-ban szereplő cselekvőképesség fogalmát ‘az ügyei viteléhez szükséges belátási képesség’ meghatározását eredendően és elsősorban a vagyoni nyilatkozatok érvényességi feltételeként alkották meg. E fogalomrendszer más jogágakba történő átvétele az adott terület sajátosságainak feltétlen figyelembevételével történhet.”³¹

A polgári jogi cselekvőképesség az ember jognyilatkozat-tételi képességét jelenti, aki cselekvőképes, maga köthet szerződést vagy tehet más jognyilatkozatot. A gyülekezési jog – korábban már számba vett – részjogosítványai közül azonban korántsem mindegyik tekinthető jognyilatkozatnak. Kétséggkívül joghatás kiváltását célozza például a rendezvény bejelentése és elsősorban a szervezőt megillető más jogok, de nem minősíthető jognyilatkozatnak például a rendezvényen, tüntetésen való – szükségképpen csak személyesen megvalósítható – részvétel ténye. Ez utóbbiakra így fogalmilag kizárt a Polgári Törvénykönyv cselekvőképességi szabályainak alkalmazása.

b) Az adott alapjogra vonatkozó általános szabályt tartalmazó törvényi előírások hiányában a joggyakorlás lehetősége esetről esetre dönthető el. Az eseti korlátozást kimondhatja bíróság. Az egyesülési jog tekintetében például egyrészt egy adott egyesület vonatkozásában általában kizárhatja a joggyakorlást, mint ahogy ez történt a Szívárvány-határozat előzményeül szolgáló konkrét ügyben a tagságot a gyermekek számára is lehetővé tevő társadalmi szervezet bejegyzésének megtagadásával. Másrészt

valóban egyedinek tekinthető módon a bíróság dönthet egyes tagsági ügyekben is.

Ezekben az esetekben a jogalkalmazónak alacsonyabb szintű jogszabályi rendelkezések segítségével nélkül kell egy alapjogi jogviszony tartalmát hozzáigazítania ahhoz a körülményhez, hogy a jogviszonynak gyermek szereplője is van. A jogalkalmazónak közvetlenül az Alkotmányt kell alkalmaznia, közvetlenül az alaptörvény rendelkezéseit kell ütköztetnie és mérlegelnie az alapjogok korlátozhatóságának alkotmányos kritériumait. Ilyen helyzet volt az alapja az Alkotmánybíróság bemutatott határozatának, amelyben azonban a döntésre jogosult Legfelsőbb Bíróság nem vállalta az Alkotmány közvetlen értelmezésének feladatát, hanem absztrakt alkotmányértelmezést – mintegy a konkrét ügy alapjogi dilemmájáról szóló elvi állásfoglalást – kérve az Alkotmánybírósághoz fordult.³²

A bíróságokról általában is elmondható, hogy tartózkodnak az Alkotmány szabályainak közvetlen értelmezésétől és alkalmazásától. Az alkotmányos alapjogok védelmével és érvényesítésével kapcsolatos általános felfogásuk szerint ennek a feladatnak úgy tesznek eleget, hogy az Alkotmány rendelkezéseit végrehajtó jogszabályokat – így például bizonyos vonatkozásokban a Polgári Törvénykönyv szabályait – alkalmazzák. Érthető ezért az a törekvésük is, hogy az Alkotmány közvetlen értelmezése helyett – amint arra fentebb utaltunk – törvényi szabályozást találjanak a gyermekek cselekvőképességével kapcsolatban felmerülő egyedi dilemmák feloldására. Így lelhetnek rá – sokszor nem megalapozottan – a Polgári Törvénykönyv cselekvőképességi szabályozására.

c) Mind a jogszabályi, mind a bírósági jogkorlátozás esetén az állam közvetlen módon érvényesíti alkotmányos gyermekvédelmi kötelezettségét, ilyenek hiányában a szülő – természetesen egyedül jellelleggel – saját gyermekének alapjog-gyakorlásáról dönthet, így például saját gyermekének egyesületi tagságát tilthatja meg. Az említett jogkorlátozási szintek bizonyos tekintetben kizárják egymást, ha ugyanis

„az állam kötelessége a gyermeket az [...] egyesületi tagsággal járó kockázattól általában megvédeni, nem is merülhet föl, hogy ettől egyedi tagság ügyében bíróság eltérhet, vagy hogy a védelmi kötelezettség – az egyesületi tagsághoz való hozzájárulás formájában – a szülőre hárulna”. Ha a korlátozási szintek ilyen erőssorrendjét lehet is vitatni,³³ az alkotmányértelmezést kezdeményező bíróság szemszögéből viszont logikai értelemben a sorrend megáll.

Elsőként tehát az állam által törvényben általános jelleggel meghatározott joggyakorlás-korlátozást kell számításba venni, másodsorban pedig a bíróság által egyedi módon kimondott megszorításokat. Ezekre – az alkotmánybírósági értelmezés szerint – akkor kerülhet sor, ha indokolt, hogy a – jelen esetben az egyesületi tagsággal járó – kockázat nagysága miatt teljesen elvonják a döntést a gyermek és szülője rendelkezési köréből. Ha az állam – sem törvény, sem bírósági döntés – nem korlátozza az alapjog gyakorlását, a szülőnek lehet joga dönteni a gyermek egyesülési vagy éppen gyülekezési joga gyakorlásáról, vagy beleegyezését adni a gyermek ilyen tárgyú döntéséhez.

A szülő döntési jogának alapja ugyancsak az Alkotmány már elemzett gyermekjogi rendelkezése, amely szerint egyrészt a szülőt megilleti az az alkotmányos jog, hogy a gyermekének adandó nevelést megválassza, másrészt az államhoz hasonlóan a szülőt is terheli a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelem és gondoskodás nyújtásának kötelezettsége.³⁴ E nevelési jog és védelmi kötelezettség alapot adhat arra, hogy a szülő korlátozza, megtiltsa gyermeke bizonyos jogainak gyakorlását, például a szülő magával vigye gyermekét egy általa helyesnek ítélt célú tüntetésre, vagy éppen megtiltsa egy demonstráción történő részvételét. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy a gyermek nem válhat a szülői hatalom tárgyává. A szülő és gyermeke közötti viszonyban is érvényesülnek a gyermek alapvető jogai, amelyek határok közé szorítják a szülői döntési lehetőségeket. Különösen ki kell emelnünk a gyermek meghallgatáshoz való jogát,

amely alapján a gyermek valamennyi őt érintő kérdésben kinyilváníthatja véleményét, amit a döntés meghozatalánál megfelelően figyelembe is kell venni.³⁵ Az állam védelmi kötelezettségéből pedig az is következik, hogy bizonyos esetekben a gyermekek jogait akár a szüleikkel szemben is kikényszerítse.

A 2006. őszi események után talán sokan nagyon is jelentősnek ítélik a gyülekezési joggyakorlásával járó – akár fizikai – kockázatokat, veszélyeket, melyek – a magyar alkotmányos gyakorlatban – a gyermekek alapjoggyakorlásának korlátozását megalapozhatják. A rend és biztonság iránti igény mindig könnyebben igazolhatóvá teszi a közvélemény előtt a tiltásokat, a szabadság, a szabadságjogok gyakorlásának korlátozását. Sokan tehát érvt lehetnek a tapasztalatokban annak alátámasztására, miért is helyénvaló a gyermekeket kizárni a társadalmi és politikai vitákból, a kommunikációs jogok gyakorlásának terepéről. Hosszú távon azonban valószínűleg éppen ennek az ellenkezője teheti képpessé a jövő felnőtteit a demokratikus közéletben való tudatos és felelős részvételre.

Jegyzetek

- 1 30/1992. (V. 26.) AB határozat.
- 2 55/2001. (XI. 29.) AB határozat.
- 3 30/1992. (V. 26.) AB határozat.
- 4 Ezt hangsúlyozza Kukorelli István alkotmánybíró a már idézett 55/2001. (XI. 29.) AB határozathoz fűzött különvéleményében. A legújabb gyülekezési joggal kapcsolatos alkotmánybírói döntésben, a 4/2007. (II. 13.) AB határozatban pedig a kiemelt védelem ilyen „kisugárzása” a többségi indokolásban is megjelenik: „A kommunikációs alapjogoknál az ’alapjogi tesztben’ összefoglalt követelményeken túlmenő elv, hogy az ezeket korlátozó rendelkezéseket megszorítóan kell értelmezni.”
- 5 Az emberi jogok szempontjából általánosan elfogadottan – főszabály szerint – a tizennyolc év alatti emberek tekintendők gyermeknek. A New York-i gyermekjogi egyezmény 1. cikke értelmében az egyezmény vonatkozásában gyermek az a

személy, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be, kivéve, ha a reá alkalmazandó jogszabályok értelmében nagykorúságát már korábban eléri.

- 6 13. és 15. cikkek.
- 7 A „születése előtt” kitétel természetesen nem jelent az abortusz megengedhetőségével kapcsolatos állásfoglalást.
- 8 67. § (1) bekezdés.
- 9 A gyermeki jogoknak a magyar nyelvű szakirodalomban is többféle strukturálásával találkozhatunk, amelyek azonban nincsenek – kiemelt – figyelemmel arra az itt majd hangsúlyozott eltérésre, hogy különbözik a többletjogok biztosításának, illetve a joggyakorlás korlátozásának alapjogi megalapozottsága.
- 10 Az alapjogi cselekvőképesség problémájával foglalkozó hazai szakirodalom rendkívül szegényes. A magyar nyelvű források áttekintéséért köszönetet mondok Szabó Dáriának.
- 11 21/1996. (V. 17.) AB határozat.
- 12 21/1996. (V. 17.) AB határozat.
- 13 Bemutatását lásd Halmi Gábor: *Kommunikációs jogok* (Új Mandátum, 2002, Budapest), 228–230. oldal, illetve Halmi Gábor: Egy alkotmánybírói (elő)ítélet nyomában (*Világosság*, 1996. 5.), 34–36. oldal.
- 14 Az Alkotmánybíróság döntését követően a Legfelsőbb Bíróság elutasította a kérelmet. Ezután az egyesület képviselői a strasburgi Európai Emberi Jogi Bírósághoz fordultak, amely elfogadhatatlannak nyilvánította kérelmüket.
- 15 Az Alkotmánybíróság 36/2000. (X. 27.) AB határozatában az ilyen differenciáltság hiányát alkotmányellenesnek tartotta. Megállapította, hogy alkotmányellenes az a törvényi szabályozás, amely a cselekvőképtelen és a korlátozottan cselekvőképes betegek tekintetében azonosan rendezi az egészségügyi ellátással kapcsolatos beleegyezés és visszautasítás jogát.
- 16 43/2005. (XI. 14.) AB határozat.
- 17 A szabályt a gyülekezési törvény 5. §-a állapítja meg, amely bár 2004 májusában módosult a határozatban elbírált szöveghez képest, az itt elemzett megszorítások továbbra is fennállnak.
- 18 Gyülekezési törvény 6. §, 7. §, 9. § (3) bekezdés, 11. §, 12. § (1) bekezdés, 13. § (1) bekezdés.

- 19 55/2001. (XI. 29.) AB határozat.
- 20 Bár fontos kiemelni, hogy a Kukorelli István alkotmánybíró által jegyzett különvélemény, illetve ezzel egyetértve a szakirodalmi kritika megfontolására érdemes érveket hozott azzal szemben, hogy az Alkotmánybíróság alkotmányosnak ismerte el a külföldiek, illetve a jogi személyek kizárását a szervezők köréből.
- 21 A rendezvény előzetes írásbeli bejelentésekor e célt kötelező megjelölni (a gyülekezési törvény 7. § b) pontja).
- 22 Halmai Gábor: *Egy alkotmánybíróági (elő)ítélet nyomában*, 39. oldal. Az érvelés következményei képtelenségének alátámasztására ugyancsak a cigányok elleni diszkriminációval kapcsolatos párhuzamot hoz Kis János: A Szivárvány-teszt (*Beszélő*, 1996. július) című írásában (31–32. oldal).
- 23 Kis János: I. m. 32. oldal.
- 24 A csatlakozni szándékozó kétféle indíttatású fiattal kapcsolatban felmerülő érvek (az időelőtti szerepvállalás érve a homoszexuális vagy potenciálisan homoszexuális fiatal esetében, illetve a társadalmi elutasítás érve mind az ő, mind pedig a jogvédő szándékú fiatal esetében) Kis János szerint igencsak összekuszálódnak az Alkotmánybíróság fejtegetéseiben. Kis János: i. m., 28. oldal.
- 25 Halmai Gábor: *Egy alkotmánybíróági (elő)ítélet nyomában*, 39. oldal.
- 26 Kis János: *A Szivárvány-teszt*, 28. oldal.
- 27 30/1992. (V. 26.) AB határozat.
- 28 Még abban a cikkben is, amely kifejezetten az egyesülési és gyülekezési jog gyakorlásának kiterjeszhetőségét célozza, egyértelműen úgy vélik, hogy jelenleg a Ptk. szabályai irányadók a cselekvőképesség kérdésében. Bíró Endre–Csizmár Gábor–Harmath Luca–Papp György–Vilusz Antónia: A gyermekek egyesülési és békés gyülekezési joga. *Beliügyi Szemle*, 1995/3:40–41. oldal.
- 29 A polgári jogi cselekvőképességi szabályok alkalmazhatósága az egyesülési jog gyakorlása körében a bírói gyakorlatban sem egyértelmű: a társadalmi szervezet kiskorú tagja csak az életkorának megfelelő tisztségre választható. Nyilvánvaló, hogy cselekvőképtelen személy nem képviselheti a jogi személyt, és nem rendelkezhet a bankszám-
- la felett sem. Nem jogsértő tehát, ha az egyesület tagja csak életkori sajátosságainak megfelelő tisztségre választható. (BH 1993. 576.) A társadalmi szervezet kiskorú tagja szavazati joga gyakorlását nem lehet életkorára figyelemmel korlátozni. A választhatóságot illetően kiskorú tag számára a polgári jogi cselekvőképesség törvényes korlátot teremt az olyan tisztségeknél, ahol a szervezet képviselőjeként eljárva érvényes polgári jogi nyilatkozatokat kell tenni. Nincs helye azonban a választás, a szavazati jog gyakorlása körében az életkor szerinti megkülönböztetésnek. (BH 1997. 95.) Az egyesülési jogban érvényesülő tagegyenlőség elvét sérti, ha az alapszabály életkorhoz köti a tagsági jog gyakorlását. (BH 1993. 522.)
- 30 Az egyesületi tag személyes joggyakorlását kimondó 2/2005. számú közigazgatási jogegységi határozat – bár vitatható indokolási elemekkel, de – szintén rámutat a polgári jogi jogviszonyok és a társadalmi szervezetek közjogi természetű jogviszonyai közötti eltérésre.
- 31 36/2000. (X. 27.) AB határozat, amelyet megerősített a 43/2005. (XI. 14.) AB határozat.
- 32 Ennek magyarázatára lásd Halmai Gábor: *Egy alkotmánybíróági (elő)ítélet nyomában*, 36. oldal.
- 33 A szülői jogok érvelésbe való bekapcsolásával így tesz Kis János már hivatkozott cikkében. A szülő azon jogát, hogy saját meggyőződése szerint nevelje gyermekét, korlátozza, elvonja, ha törvény vagy bíróság dönt a gyermek alapjog-gyakorlási lehetőségeiről, amit pedig az államnak alkotmányosan igazolnia kell. Ilyen esetben az állam nemcsak a gyermek, hanem a szülő felett is gámkodik. Lásd Kis János: *A Szivárványteszt*, 27–28. és 33–35. oldal.
- 34 67. § (1) és (2) bekezdés.
- 35 New York-i egyezmény, 12. cikk: „Az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érdeklő kérdésben szabadon nyilváníthassa véleményét, a gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni.” Lásd továbbá: gyermekvédelmi törvény 8. § (1) bekezdés; családjogi törvény 71. § (1) bekezdés; Ptk.12/D. §.

◆ Megjelent: ÚISZ 16. szám (2007 / ősz)

Fotó: Matics Balázs

Az ifjúság visszavétele vagy lenyúlása

TÁRSADALMI-GONDOLATI HÁTTÉR EGY LEHETSÉGES ÉS REÁLIS IFJÚSÁGSTRATÉGIA KÉSZÍTÉSÉHEZ

„Az ifjúságpolitikát nem lehet tovább úgy meghatározni, hogy mi az amit nem lehet, hanem csak úgy, hogy mi az amit lehet és amit kell tenni a fiatalokért.”

(Peter Lauritzen)

Az Új Ifjúsági Szemle második évébe lépett.

Lapunk Szerkesztősége igyekszik némi újítással Olvasóinkat, az ifjúsági közélet, a civil szféra, az ifjúságkutatás alakítóit, vezetőit és véleményformálóit arra bírni, hogy maguk is aktívan vegyék ki részüket egy-egy téma megvitatásából. Úgy hisszük, hogy az alábbi cikkben felvetett kérdések és adatok lehetőséget biztosítanak arra, hogy értelmezésük mentén vita bontakozzon ki a lap hasábjain, ezért hozzászólásaikat várjuk a téma, a cikk, az értelmezés kapcsán a velemenye@uisz.hu címre.

I. Az alapok és a „történeti” előzmények

I.1.

Az ifjúság, a fiatal nemzedék társadalmi mozgásterét – helyzetét, törekvéseit, lehetőségeit és esélyeit – legnagyobb erővel a társadalmi makrofolyamatok befolyásolják:

- *egyfelől* a gazdaság állapota, helyzete, hogy végül is mennyire gazdag egy adott ország, milyen az iskolarendszere (nyitott vagy zárt), milyenek a munkavállalási és egzisztencia-teremtési lehetőségei, mit kínál egy fennálló társadalmi-gazdasági szisztéma az új generáció számára, milyen – az ifjúság által is szabadon bejárható – szellemi és materiális terek léteznek az adott társadalomban;
- *másfelől* a politikai hatalmi struktúra és az intézményrendszer jellege, állapota – a demokrácia szintje és konkrét tartalma.

Az ifjúság helyzete tehát mindig, minden korban rendszerfüggő, azaz soha sem vizsgálható a társadalmi, gazdasági folyamatoktól függetlenül. A modern társadalmakban nincsenek önálló, öntörvényű és önmozgású csoportok, így az ifjúság sem lehet az.

Ez a meghatározottság¹ egyben kiszolgáltatottságot is jelent, s az ifjúság esetében ez mindig nagyobb mérvű, mint a felnőtteknél, hiszen a fiatal nemzedék – ellentétben az idősebb generációkkal – élethelyzetéből adódóan nem tud jelentős hatást gyakorolni a társadalmi mozgásokra és folyamatokra. Nincsenek adottságaik, készségeik, de főleg erőforrásaik saját sorsuk hatékony irányítására és befolyásolására, s ez különösen olyan időszakokban veszélyes, amikor mind a társadalmi, mind a családi erőforrások elapadóban vannak, s a fiatalok szerzetlenek és felkészítetlenek is társadalmi és egyéni konfliktusaik megvívására. Ezzel a többszörösen is kiszolgáltatott helyzettel már csak

azért sem ésszerű és célszerű visszaélni, mert bumerángthatású. **I.3.**

I. 2.

Korunk ifjúsága az első „nagy pofont” 1968-ban kapta, amikor épp az akkori viszonyok közötti legdemokratikusabb országokban – USA, Franciaország stb. – verték le legkíméletlenebbül azokat a diáklázadásokat, de inkább diákmegmozdulásokat, melyekkel a diákok semmi mást nem szerettek volna elérni, csak nagyobb szabadságot, s ráadásul nem is az *életben*, hanem csak az egyetemek falain belül.

A második megrendítő ütést akkor kapták, amikor világossá vált számukra a felnőttek – de talán pontosabb a „hatalmon lévők” kifejezés használata – kollektív felelőtlensége; a környezetszennyezésben, a fegyverkezésben s abban, hogy nem képesek (vagy nem is akarják?) a világméretű egyenlőtlenségeket, de még a világméretű éhezést sem felszámolni, holott megtehették!

A harmadikat pedig akkor, amikor felismerték: korunkban már nem kizárólag a munka a megélhetés, de főleg a jólét egyedüli forrása, hanem többek között a tőzsde s ezenkívül még számos más „pénzkereseti” forrás is, aminek a hagyományos értelemben vett munkavégzéshez immáron semmi köze. Sokuk számára azonban a munka ma még (ma már?) – konkrét munkalehetőségek híján – elérhetetlen vágyálom csupán, s immár a munkanélküliség vált a megszokott és elfogadott életformájukká. Korunk furcsa ellentmondása, új keletű csapdája: amíg mások már „meghaladták”, elhagyták a munka világát, ők még el sem érték. Ez már nem is egyes, hanem kettős csapda! Ezek az ellentmondások ma már nemcsak a fejlett nyugati világban érzékelhetők, hanem nálunk is, s függetlenül attól, hogy a fiatalok közül sokan még fel sem ismerték ezeket, negatív hatásuk máris érvényesül.

1989 előtt a politikai-hatalmi elit – igaz kissé álságosan – de végül is számolt a világ átalakításában az ifjúsággal, a mai politikai-hatalmi aktorok úgy tűnik, hogy (még) nem. Ha az elmúlt évtizedekben az ifjúságpolitika bárhol és bármikor napirendre került, s nemcsak díszítő elem volt valamely kormány programjában, a kérdés mindig csak az volt, miként lehet politizálni az ifjúsággal: az ugyanis komolyan soha, sehol sem vetődött fel, hogy milyen hatalommegosztás tenné lehetővé az ifjúság önkéntes és tevékeny részvételét a politikában. *Az 1989 előtti politika a rendszer legitimitációját biztosította, de a kontinuitását már nem – pontosabban csak ideológiai dimenzióban –, ezért nem volt a szocializmusban a hétköznapi emberek számára is elfogadható, valóságos jövőkép. A fiatalok többségének sajnos ma sincs!*

Az alapkérdés, amelyre ma még nem tudjuk a választ, röviden így összegezhető: milyen realitása van az ifjúság – jelenlegitől nagyobb mérvű – társadalmi-közéleti részvételének, s mi (lehetne!) a fő motivációja ennek a munkának?

I.4.

Egy helyzetet – valóságos tartalmának, mibenlétének ismeretében – többféleképpen is értékelhetünk, s igen különbözőképpen élhetünk meg: megélhetjük úgy is, hogy lehangoló, elkeserítő, nagyon súlyos, kilátástalan... végzet-szerű, de megélhetjük úgy is, hogy valaminek a vége, valami újnak a kezdete.

A mai magyar ifjúság helyzetét, illetve annak megítélését a helyzet reális – vagy éppen téves – ismeretén túl, vérmérséklet, világnézet, pártállás és még sok más tényező befolyásolhatja. Jómagam ezt a helyzetet – holott korántsem minősíthető sem jónak, sem megnyugtatónak – valami új kezdeteként fogom fel, s nem megváltoztathatatlan végzetként.

II. Társadalmi háttér

II.1.

Magyarország történetében a kilencvenes évek történelmi mércével mérve is jelentős, sorsdöntő átalakulásokat hoztak. Alapjaiban változott meg a magyar társadalom politikai, gazdasági, hatalmi és intézményi struktúrája, irányítási és információs rendszere. Az állami és köztulajdon magánosításával a tulajdonviszonyok is gyökeresen átalakultak. Ilyen mértékű és gyorsaságú társadalmi átalakulás szinte példa nélküli a magyar történelemben! Ezeket a döntő fontosságú materiális változásokat azonban – s ez komoly gátja lehet a további pozitív irányú társadalmi változásoknak – még nem követték – s társadalmi méretekben nem is előzték meg – a szellemi, tudati szférában is kimutatható átstrukturálódások, mivel az állampolgárok többségének gondolkodásában, mentalitásában és magatartásában még nem tapasztalható jelentős változás. Ezért aztán azok a személyek vagy társadalmi csoportok, amelyek nem tudtak aktívan és gyorsan alkalmazkodni a megváltozott makro- és mikrotársadalmi feltételekhez és folyamatokhoz, behozhatatlan hátrányba kerültek azokkal szemben, akik képesek voltak azonnal reagálni ezekre a változásokra.

A kilencvenes évek egyik alapvető ellentmondása – mely komoly társadalmi feszültségek forrása volt és maradt mind ez ideig – az a tévhit, hogy a hosszú évtizedek alatt felhalmozódott és megoldatlan problémák (a tőkehiány, a túlfogyasztás, a korrupció, az állampolgárok meghatározott csoportjainak kiszolgáltatottsága és hátrányos helyzete stb.) egy része rendszerfüggetlen, azaz a szocializmus megszűnésével ezek egy csapásra, szinte automatikusan eltűnnek. Ráadásul ez a feltételezés, vagy óhaj – s ez már bizonyára tudatos és nem spontán törekvés volt – összekapcsolódott az „átkos” múlt szinte kizárólagosan negatív értékelésével, s az eljövendő szép új világ – melyet az egyszerűség kedvéért nevezünk kapitalizmusnak – kritikátlan dicséretével. Az „átkos múlt” folyamatos szapulása

s a piaci társadalom kritikájának teljes negligálása azonban nem érte el a kívánatos hatást, ellenkezőleg, elbizonytalanította az állampolgárokat, s kiölte belőlük a kritikai szellemet és a progressziót. A progresszió hiánya azonban hosszabb távon nem megszünteti, csak növeli a társadalmi konfliktusokat és a megoldatlan problémákat.

Az utóbbi tíz év társadalmi változásait – legpontosabban és talán a legkíméletlenebb őszinteséggel is – Gázsó Ferenc és Laki László szociológusok összegezték.² „A rendszerváltozást kísérő strukturális folyamatok rendkívül differenciált társadalmi állapotokhoz vezettek. A társadalom generációs metszete mentén sajátosan sűrűsödnek az olyan makrojellegetességek, mint például a munkaerőpiac szerveződésének és szegmentálódásának logikája, a foglalkoztatás és a munkanélküliség területi és társadalmi alokációja, a fiatalokat kiváltképp közvetlenül érintő családi erőforrások differenciálódása, az egyéni családi életstratégiák sikere, vagy kudarca.

A társadalmi tagoltság többféle dimenziója, de főként a családi-társadalmi háttér erőforráskészlete minden korábbinál erőteljesebben befolyásolja a fiatal nemzedékhez tartozók esélyeit. Az új társadalmi berendezkedés egyik alapvető szociológiai jellegzetessége éppen az, hogy a kibocsátó társadalmi réteghelyzet rendkívül nagy erővel és egyenes vonalúan határozza meg az új nemzedék mozgáspályáját az átalakuló szociális térben (...) a rendszerváltás eddigi menetében kialakult szélsőségesen polarizált társadalmi szerkezet generációs újratermelődése egyelőre akadálytalanul érvényesül.”

A kör tehát bezárulni látszik: a rendszer formális stabilitását és fennmaradását ma már szinte semmi sem veszélyezteti?!

II.2.

A rendszerváltás hazánkban azzal a feltételezéssel kapcsolódott egybe, hogy a struktúraváltás eredményeként Magyarországon is erős tulajdonosi középosztály alakul majd ki.

Az állampolgárok többsége számára végül is ez tette vonzóvá és indokolttá a rendszerváltást. Ez a feltételezés azonban, legalábbis ez ideig, csak részben teljesült, mivel Magyarország – rövid tíz év alatt – „egyharmados”, avagy másképpen fogalmazva „fordított kétharmados” országgá vált. Ez, kissé leegyszerűsítve, azt jelenti, hogy amíg a fejlett, nyugat-európai fogyasztói társadalmak népességéből kb. egyharmad sorolható a szegények közé, kétharmad pedig a jómódú középosztályhoz, addig ez Magyarországon ma még fordítva van. A magyar társadalom szerkezete tehát jelen pillanatban egy piramishoz hasonlítható. Egyes vélekedések szerint ez a struktúra véglegesnek tekinthető, s az elkövetkezendő évtizedekben számottevően már nem fog változni, míg mások szerint ez nem így van, a struktúra most is mozgásban van, folyton változik, ezért aztán még Magyarországnak is van esélye „kétharmados” országgá válni.³

II.3.

A rendszerváltás első évtizedében a már addig is meglévő térségi, területi⁴ egyenlőtlenségek is tovább nőttek, és számolnunk kell annak veszélyével, hogy ezek a különbségek állandósulnak. Azzal is számolnunk kell, hogy a globalizációs nyomás és az euro-atlanti csatlakozás ezeket a kedvezőtlen trendeket nem csupán csökkentheti, hanem akár még fel is erősítheti, ezért a negatív hatásokat csak aktív, a valóságos helyzet feltárásán, illetve ismeretén alapuló gazdasági és társadalompolitikai stratégiával és az ehhez szorosan kapcsolódó gyakorlattal lehet(ne) kivédeni.

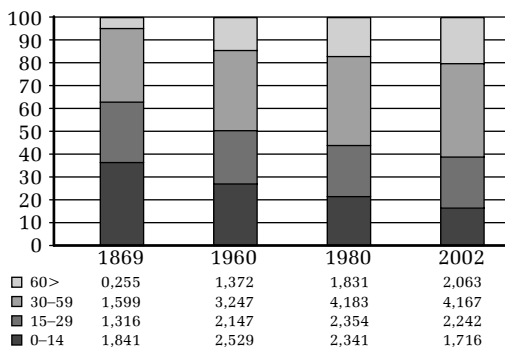
A jövedelmek közötti – korábbi – négyszeres különbségek napjainkra közel tízszeresére nőttek, az egyének státusmobilitásához szükséges erőforrások elapadóban vannak, és ugyancsak egyenlőtlen elosztásban vagy csak igen korlátozottan állnak rendelkezésre az állampolgároknak. „Az ország sok térségében és településén nincs mód az esetleg dinamizálódó gazdaság felhajtó erejének személyes kihasználására.”

Azaz a makrogazdasági mutatók javulása nem jár szükségképpen együtt az egyének és a különböző társadalmi csoportok helyzetének automatikus javulásával.⁵

A leszakadó, marginalizálódott társadalmi csoportok azonban mind önmagukra, mind a társadalomra nézve egyre veszélyesebbek, s egyre súlyosabb terhet jelentenek az országnak, a kormánynak és a helyi önkormányzatoknak. A nemzedékek közötti, illetve a nemzedéken belüli társadalmi mobilitás lefékeződése további társadalmi anomáliákat és feszültségeket indukálhat.

Hatékony társadalompolitikai koncepció és gyakorlat hiányában félő, hogy ez – az egyébként sem kedvező – helyzet tovább romlik és esetleg irreverzibilissé válik.⁶ Az alacsony jövedelmű és tulajdonnal nem rendelkező állampolgárok ugyanis – s ez különösen igaz az ifjabb generációkra – nem tudnak kizárólag önerejükkel a társadalmi struktúrában elfoglalt pozíciójukon, társadalmi státusukon változtatni. Ennek fő oka – a már többször is idézett szerzőpáros szerint –, hogy hazánkban „túlzottan korán kezdődött meg a tudásjavakhoz való hozzájutás piacosítása”. Ha egy szegény országban a „tudásjavak megszerzését is az egyének által birtokolt anyagi erőforrásokhoz kötik”, akkor – ezzel, majdhogynem szükségszerűen – egy „szélsőségesen polarizált társadalmi szerkezet kialakulását és konzekvens újratermelődését alapozzák meg”.

1. ábra. A magyar népességszám alakulása, összevont életkori csoportok szerint % [millió fő]

Forrás: KSH.

Létezik persze ezzel ellentétes társadalompolitikai stratégia is, nevezetesen a tudásjavakhoz való hozzájutás lehetőségeinek társadalmi méretű kiterjesztése, de nem pusztán az oktatásban való részvétel lehetőségeinek bővítésével. Az elmúlt tizenöt évben Magyarországon közel megduplázódott a közép- és felsőfokú tanintézetek hallgatói létszáma, s ez valóban óriási eredmény, emellett azonban a jelentős mennyiségi bővülést nem követte az oktatás minőségének javulása.

II.4.

A magyar népesség előregedőben és erőteljes fogyásban van. 1980-tól 2001-ig 512 ezer fővel csökkent a népesség száma – cca. Pécs, Miskolc és Debrecen városok lakóinak jelenlegi összlétszámával! Magyarországon a népesség száma 1980-ig folyamatosan nőtt, ettől kezdve azonban folyamatosan csökken. (1869: 5011 ezer fő;⁷ 1920: 7986 ezer fő; 1960: 9961 ezer fő; 1980: 10 705 ezer fő, 2001. január elsején: 10 174 853 fő, illetve 2003. február végén: 10 146 ezer fő.) Némi javulás csak 2000-ben következett be, de ez is csak igen rövid ideig tartott. Ekkor ugyanis valamelyest növekedett az élve születések száma, s némiképp javultak a halálozási viszonyok is.

Ráadásul az előregedő magyar népesség egészségi állapota sem kielégítő, ugyanis 1960-ig folyamatosan javult, de attól kezdve ez az állapot is egyre romlik. Alacsony a születéskor várható élettartam, főleg a férfiak csoportjában, s bár a csökkenő ütem az utóbbi időben mérséklődött, a 68,15 éves átlaggal Európában még mindig az utolsók között vagyunk. Ma Magyarországon egy újszülött fiúgyermek cca. 9 évvel rövidebb életet remélhet, mint egy újszülött leány.

II.5.

A generációs újratermelésben szerkezeti és működési zavarok, anomáliák léptek fel, s ez természetesen szintén nem pusztán az utóbbi ti-

zenöt év terméke, hiszen kezdete sokkal régebbi időpontra tehető. Az aktívak és az inaktívak aránya már ma is torz,⁸ az ezredforduló első évtizedében – változatlan modernizációs szint mellett – az ifjú generációkra igen nagy terhek hárulhatnak, miközben továbbra is strukturális és funkcionális munkanélküliséggel, a generációk közötti szolidaritás további romlásával, a generációs deficit további növekedésével kell számolnunk. A magyar családok jelentős része – minimum egynegyede – megélhetési feltételei jelentős rosszabbodása miatt ma már a család hagyományos alapfeladatai (gazdasági, nevelési, oktatási, szocializációs) ellátására sem képes. A legszerényebb becslés szerint is mintegy 800 000 főre tehető azon fiatalok száma, akiknek szülei olykor még az alapvető élelmiszereket sem tudják biztosítani gyermekeik számára, a magyar munkaerőpiacra való belépéshez szükséges tudásjavakat pedig már végképpen nem.

A bajt csak tetézi, hogy iskolarendszerünk, elsősorban a szakmunkásképző intézetek, folyamatosan termelik újra azt a munkaerőt, akik képtelenek az iskolában megszerzett tudással a magyar munkaerőpiacon elhelyezkedni. 1998-ban pl. az egyetemet végzett magyar pályakezdő fiatalok 2%-a, a szakmunkás végzettségűeknek pedig 42%-a volt munkanélküli. A magyar munkanélküliek között igen magas a fiatalok száma,⁹ és az elmúlt évek során gyakorlatilag alig változott ez a kedvezőtlen trend. Nálunk is kialakulóban van már a többgenerációs munkanélküli család, s bár ez eléggé elszomorító, de semmiképpen sem végzetserű, s főleg nem megállíthatatlan és visszafordíthatatlan társadalmi jelenség.

III. Az ifjúság helyzete

III.1.

Az utóbbi tizenöt évben talán az ifjúsági ágazat szenvedte el hazánkban a legnagyobb anyagi és szellemi veszteségeket. A „fő csapást” – az 1990–94 között ért súlyos veszteségeit – valószínűleg mind a mai napig nem tudta kiheverni.

Ez alatt a négy év alatt gyakorlatilag felszámolták az ágazat teljes gazdasági és a humán infrastruktúráját. Gazdasági infrastruktúrája, portfóliója közalapítványokba került, az ágazatból kivonták a pénzt. Szétesett, leépült, valójában teljesen megsemmisült az az információs közvetítő rendszer, „információs háló”, amely a hatalom, a társadalmi szféra, a felnőtt társadalom és az ifjúság különböző csoportjai közötti információcserét addig biztosította. Az ifjúsági munka politikán belüli addigi túlsúlya ma már a múlté, s ez nem is baj, a probléma az, hogy az „ifjúság ügye” a napi politikából és a távlati fejlesztési stratégiákból is kiszorult, és sem itt, sem ott nem kap valóságos¹⁰ társadalmi súlyának megfelelő szerepet. Pártharcok, kevéssé megbecsült, másod-, harmadrangú kérdéssé degradálódott, s ahelyett, hogy – hasonlóan a külpolitikához – pártérdekeken felüli, „össznmzeti” ügygé vált volna, a pártok befektetett munka és konkrét távlati programok nélkül „nemes egyszerűséggel” ki akarták sajátítani – népiesebben „Le akarták nyúlni” – az ifjúságot, szem előtt tartva a régi tételt: „akié az ifjúság, azé a jövő”.

A kisajátítás persze nem sikerült, de nem ezért nem világos – sajnálatos módon épp az ifjúságunk döntő többsége számára – hogy végül is kié itt a jövő?

A fiatalok élet- és munkakörülményeiben, életérzésében és közérzetében azonban már jóval előbb észleltük a fordulatot, a romlást, mint az „ágazatban”. Az ifjúság helyzetének korántsem kedvező irányú változásait elsőként a nyolcvanas évek elején végzett ifjúságszociológiai kutatások tapasztalatai tárták fel, de akkor még senki sem tulajdonított nagy jelentőséget ennek, részben politikai¹¹ okok miatt, másrészt talán azért, mert akkor még úgy látszott, nem is oly nagy mérvű ez a romlás.¹² A negatív trend legalacsonyabb szintjét – mélypontját – valamikor az 1994–96-os években érte el, azaz a rendszerváltozás sem tudta megállítani ezeket a kedvezőtlen folyamatokat. Ellenkezőleg, néhány területen még fel is gyorsította őket, s bár a kilencvenes évek végére a romlás üteme valamelyest csökkent, fékeződött, de teljesen ekkor-

ra sem állt le, sőt néhány területen még tovább is mélyült.

III. 2.

A magyar fiatalok néhány nagyobb létszámú csoportjának – mindenekelőtt a vidéken vagy az elmaradott fejlettségű régiókban élő, alacsony iskolai végzettségűek – helyzete a kilencvenes évek végére, az új évezred elejére sem stabilizálódott. Sokan vannak közöttük olyanok, akik magukra maradtak, s nem aktív, nem cselekvő, hanem csak passzív résztvevői a társadalmi-gazdasági folyamatoknak, döntő többségük egyáltalán nem él „közéletet”, nem vesz részt semmilyen szinten a politikai életben sem, s ha megtehetné, legszívesebben kilépne a társadalomból, és „rácsukná az ajtót a történelemre”. Furcsa kettősségnek vagyunk tanúi: az ország egyik felében piaci, a másik felében „középkori” viszonyok uralkodnak. A lebontott, megszűnt, szétesett régi ifjúsági szervezetek helyébe sok új szervezet lépett, de a régi, jól működő intézményi struktúrák és információs rendszerek helyett még nem épültek ki újak. Ha pedig mégis, akkor ezek többsége feudális jellegű.

E helyütt nem firtatjuk, helyesen döntöttek-e '90 táján ezek lebontásáról, csupán jelezzük: az ifjúság a hatalmon lévők számára soha, sehol, semmilyen társadalmi rendszerben nem érhető el „direktben” közvetlenül, csak közvetítő-kön, közvetítő rendszereken keresztül. Végül is ezért építette ki pl. a maga közvetítő rendszerét a Horthy- és a Kádár-rendszer is, és – mindent összevetve – megállapíthatjuk, hogy ezek a közvetítő rendszerek hosszú évtizedeken keresztül működőképese¹³ is voltak.

Az ifjúság társas-társadalmi kapcsolatainak¹⁴ vizsgálata tárta fel, hogy ezek a struktúrák (az ifjúság társadalmi-társas kapcsolata!) alapvetően:

- zártak;
- s kapcsolataikban erőteljesebben vannak jelen a homofil,¹⁵ mint a heterofil kontaktusok; valamint a személyes, intim, mint a szervezeti, intézményesült kapcsolatok.

Ebből adódóan egyre nehezebb önerejükből, társadalmi, intézményi segítség nélkül a származás, a családi tradíciók és anyagi viszonyok s az ezek által meghatározott (az elért, vagy épp az el nem ért!) pozíciók szorításából kitörniük.

III.3.

Meglepő tapasztalatunk, hogy a fiatalok többsége¹⁶ helyzete rosszabbodására nem aktivitásának fokozásával, hanem ellenkezőleg, a társadalmi, közéleti folyamatoktól való eltávolodással vagy tudatos távolságtartással válaszolt. Az elmúlt tizenöt év minden mértékadó szociológiai kutatása a fiatalok politikai aktivitásának igen alacsony, esetenként már „mérhetetlenül” alacsony szintjét regisztrálta. A közvélemény, olykor még a szakmai körök közül is néhány, és persze sok politikus is hajlamos ezt a magatartást – megítélésem szerint tévesen – passzívnak nevezni. Ez ugyanis nem az. Mivel a fiatalok többsége nemcsak hogy nem politizál, de közéletet¹⁷ sem él – sem a lakhelyén, sem munkahelyén, sem pedig a tanintézetében –, ezért a kormányzati, vagy valamely politikai erő számára csak családja, vagy barátai révén érhető el.

III.4.

Magyarországon tehát még nem épült ki az az integratív, transzmissziós közvetítő rendszer, amely biztosíthatná a kölcsönös információcserét az ifjúság, a felnőttek és a hatalmat gyakorló társadalmi-politikai erők között. Ugyancsak hiányoznak ma még azok a szabadon bejárható terek – fizikai és szellemi relációkban egyaránt –, ahol felszabadultan és otthonosan mozoghatnak a fiatalok, s e terek erőterében hatékonyabban építhetnék, fejleszthetnék önmagukat és környezetüket egyaránt. Mindezek „eredményeként” a mai fiatalok generációja az elmúlt harminc év legszervezettelebb, legtapasztalatlanabb, következképpen a hatalomnak legin-

kább kiszolgáltatott generációja. Elképesztően alacsony közrészvétele mellett társadalmunk és politikai-hatalmi intézményrendszerünk működéséről, berendezkedéséről s a politika természetéről” szerzett ismereteik és konkrét gyakorlati tapasztalataik is nagyon hiányosak, alacsony szintűek.

III.5.

A fiatal generációk helyzetét csak súlyosbítja, hogy szervezetlenségük és egyéb, más itt fel nem sorolható okok miatt egyáltalán nem töreksenek társadalmi pozícióik és politikai súlyuk növelésére,¹⁸ s nem veszik észre, hogy ezzel a magatartásukkal valójában konzerválják a jelenlegi állapotokat, és épp „annak esélyét játszsza el”, hogy saját helyzetük alakulását tevékenyen és hatékonyan befolyásolhassák.

Furcsa és paradox helyzet ez, hiszen ha önerőből nem képesek a „kitörésre”, akkor ez csak egy hosszú távú – nemcsak szavakban, hanem a valóságban is korszerű és modern – társadalompolitikai stratégia megtervezésével és érvényesítésével érhető el, melyben az ifjúság és persze a felnőtt társadalom egyes csoportjai helyzetének javítása és törekvéseinek támogatása az elmúlt tizenöt év társadalompolitikai gyakorlatához képest jóval nagyobb hangsúlyt kap, az oktatás kiemelt stratégiai szerepe primátusságának elismerése, megteremtése és folyamatos biztosítása mellett. Az egyik legsúlyosabb tévedése, mondhatni téveszméje a politikai aktoroknak, hogy azt hiszik, nem érdekeltek egy ilyen döntés meghozatalában!

A jelzett anomáliák felszámolásának ugyanis éppen az az egyik legfőbb akadály, hogy az elmúlt évtizedben hatalomra került kormányoknak valójában nem volt elképzelése (sem) arról, hogyan befolyásol(hat)ja, irányítsa a társadalom generációs metszete mentén az ifjúsági munkát, hogyan segítse az ifjúság szocializációját. Nem volt sem koncepció, sem „védőháló”,¹⁹ amely segítséget adhatott volna az ifjúsági munkához.

Azt is mondhatnók, hogy nem volt ifjúságpolitikájuk, de ez így nem igaz, hiszen ebben az esetben az „ifjúságpolitika” hiánya maga a „politika”. A kormányzati passzivitás ellensúlyozására az ifjúsági vezetők egy része pozitív diszkriminációt szorgalmaz, mert úgy véli, ez segítene abban, hogy az ifjúsági munka, az ifjúsággal való társadalmi szintű törődés kilen düljön arról a holtpontról, ahová – ma még mindig csak viszonylag szűk körben ismert okok miatt – a ’89–90-es fordulat után jutott.

III.6.

A ’94-es választások után hatalomra került politikai erők megtörték az addigi negatív trendet, de jelentős mértékű javulás mégsem következett be. Többek között azért, mert a koalíciós partnerek között lezajlott „kié az ifjúság” küzdelemben a nyerő elkényelmesedett, s ahelyett, hogy győzelmét s lendületét kihasználva új, addig járatlan utakat keresett volna, azt hitte – s ez volt talán a legsúlyosabb tévedése –, hogy az ifjúsági munka ott folytatható, ahol a ’80-as évek végén félbeszakadt, a vesztes pedig – miután valójában soha sem volt értékelhető és empirikusan megragadható koncepciója az ifjúsági munkáról – még azokat a pozícióit is feladta, amelyeket soha el sem veszített. A kamarillaharc és küzdelem persze a kulisszák mögött tovább folytatódott mindenki, de leginkább az ifjúság kárára.

Egy fontos és megszívélendő tanulság azonban levonható: azok a szervezeti, testületi és intézményi struktúrák, amelyek mögött sem konceptuális háttér, sem törvényi garancia nincs, nagyon sérülékenyek, hiszen láttuk a példát: egy tollvonással bármikor megszüntethetők.

„És (...) akkor kezdődik, újra előlről az egész...” A legutóbbi és persze a mostani kormányzati (fél)ciklus ifjúsági munkájának értékelése meghaladja ennek az anyagnak a tartalmi, de főleg konceptuális kereteit, de a kurzusok ifjúságkonceptiójának és gyakorlati ifjúsági munkájának alapos elemzése azonban

semmiképpen sem spórolható meg. Ezekután nem meglepő, hogy sem megfelelő tekintélye, sem erkölcsi, sem anyagi megbecsültsége nincs ma az ifjúsági munkának. Elgondolkodtató – még akkor is, ha jómagam nem osztom ezt a véleményt – egyik ifjú politikusunk kifakadása: „ezen a területen mára már csak a hülyék és a megszállottak maradtak meg”.

III.7.

Akár pozitív fordulatként is értékelhető, hogy az ifjúság körében erősödni látszik az a törekvés, hogy minden külső kényszer nélkül, önmagukat kezdik megszervezni. Saját önzagztatású szervezeteket és információs csatornákat hoznak, hoztak létre, és ez nagyon örvendetes, az viszont már kevésbé, hogy ma még sajnos sok az akadályozó és kevés a segítő tényezője ennek a munkának:

- az anyagi támogatás hiánya miatt nem biztositottak a kiszámítható, hosszabb távú működés feltételei;
- nincs kapcsolatuk a jelenleg működő és intézményesült, „hivatalos” szervezetekkel és információs hálózatokkal;
- s mivel a többi szervezettől (is) elkülönülten végzik munkájukat, ezért igen gyenge ezen szervezetek többségének hatékonysága is.

A fiataloknak tehát korántsem könnyű a maguk gyártotta társadalmi csapdákból kitörni. A csapdák léte azonban ma már nemcsak a fiatalok, hanem az egész magyar társadalom számára is egyre súlyosbodó teher.

A két, immáron három generáció – a fiatal, a felnőtt és az idős – lassacskán egymás mellé szorul, s ahelyett, hogy egymást kölcsönösen segítené, egymás ellen „dolgozik”, jelentősen csökkentve ezzel a nemzedékek közötti – egyébiránt sem erős – társadalmi szolidaritást és a folyamatos párbeszéd fennmaradását. Nem tudjuk, mennyire „szorul ránk az idő”; de ha nem sikerül még időben felszámolni ezeket az anomáliákat, akkor már rövid távon is megold-

hatatlan és kezelhetetlen társadalmi feszültségeket gerjeszhetnek.

III. 8.

A fiatalokat – saját gyermekeinket – soha semmilyen körülmények között nem hagyhatjuk magukra. Nem létezik olyan nehéz helyzet, amely ezt indokolná. Pontosan kell tudnunk azonban, hogy milyenek, milyen törekvéseik, milyen gondjaik vannak, hiszen ha mindezt nem tudjuk, vagy ha csak felületes ismereteink vannak róluk, akkor szóba sem állnak velünk, akkor nem tudunk szót érteni velük, ennek hiányában pedig aligha tudunk segíteni nekik. A segítség azonban egészen bizonyosan nem lehet a régi típusú, helyettük gondolkodó, helyettük döntő, paternalista, atyáskodó segítség. A generációs problémákhoz – legyenek azok ifjúságiak, avagy az idősebbek problémái – soha sem viszonyulhatunk kritikusan, hanem mindig csak pozitívan, hiszen a kialakult helyzetért nyilvánvalóan nem a jelenlegi, hanem minimum a legutóbbi öt magyar kormány, s nemcsak a felnőttek, hanem maguk a fiatalok, az ifjabb generációk is felelősek, ezért aztán az egymásra mutogatás – az ifjúság ügyében – nemcsak értelmetlen, inkorrekt is.

És persze még azért is, mert a mai magyar társadalom strukturális és funkcionális működési zavarai, anomáliái és feszültségei nem „rendszerspecifikusak”, ezért nem írhatók sem a rendszerváltás, sem pedig az „átkos” szocializmus, sem egyik, sem másik kormány számlájára, mert igaz ugyan, hogy az utóbbi tízezer-néhány évben „váltak láthatóvá”, kialakulásuk és keletkezésük okai és gyökerei azonban jóval előbbi időszakra tehetőek.

Az utóbbi néhány év részben kedvezően, részben kedvezőtlenül alakuló makroökonómiai mutatói ismeretében a helyzet megváltoztatásának igénye és főleg lehetősége ma már valóban nem hiú vágyálom csupán, de amint ez ma már jól látható és érzékelhető is, a mégoly

kedvező makrogazdasági mutatók sem alkalmazkodiknak a személyes sorsok, társadalmi csoportok és rétegek, valamint az elmaradott térségek, régiók és települések helyzetének megváltoztatására és jobbra fordítására.

Mindezek megvalósításához valóban új társadalomstratégiára – s ezen belül kitüntetett szerepű ifjúságstratégiára –, vonzó és elfogadható jövőképre, komoly tervező munkára, átgondolt – minimum középtávú –, koncepciózus és megvalósítható, az állampolgárok számára is elfogadható társadalmi programokra, a helyi anyagi és szellemi erők koncentrálására és az eddigiekhez képest jóval hatékonyabb és eredményesebb mozgósítására van szükség.

IV. Politika és ifjúságpolitika

IV.1.

A fogalom mai tartalma, jelentése, mibenléte nem értelmezhető történeti kontextus nélkül, nevezetesen, hogy hogyan alakult, változott az ifjúságpolitika fogalmának tartalma és jelentése az elmúlt évszázadban, Európában és a világban. Az ifjúság és az ifjúságpolitika történeti kategóriák, új keletű fogalmak, a társadalmi fejlődés meghatározott szakaszában keletkeztek. „Vajúdasukat” a modern világ, az ipari társadalom változásai indították meg, de az „újszülöttek” csak a 20. század második felében jöttek a világra. Ha meg akarjuk érteni a mátt, akkor a gyökereikig kell leásnunk.

A századelőn a felnőttek és a gyerekek munkája a paraszti és a polgári (nagy)családok munkamegosztásában közel azonos fontosságú: nincs lényegi különbség a libaőrzés, a disznópasztorkodás, az újságkihordás, a házban vagy a ház körül végzett munka, a kisbéres vagy az inas és bármely „felnőtt” munka társadalmi hasznosságának megítélésében. A biológiai és a társadalmi érettség időpontja ez idő tájt még gyakorlatilag egybe esik.

Ezekben a társadalmakban még nincs „ifjúsági probléma”, és persze – a fogalom mai értel-

mében – ifjúság sincs, csak felnőttek vannak és gyerekek, akik szinte észrevétlenül válnak felnőtté. A 20. század derekán tehát új társadalmi csoport jelenik meg a „történelem színpadán”, s ez az új csoport az ifjúság.²⁰

Az elmúlt század Európájában a fiatalokat tulajdonképpen az életre akarták felkészíteni, vitathatatlanul sokszor a legjobb szándékkal, de mindezt olyan koncepció és feltételrendszer érvényesítésével tették, s olyan szervezeti struktúrában, ahol a fiataloknak valójában sehol sem volt jelentős hatása, beleszólási és cselekvési lehetősége saját generációjuk életfeltételeinek alakításában.

A fiataloknak nem volt, és sajnos még ma sincs „szabad szellemi és materiális tere” a társadalomban, melyet önként és boldogan birtokba vehetnének, természetesen nem öncélúan, hanem azért, hogy segítse őket társadalmi beilleszkedésükben.

IV.2.

Az „ifjúságpolitika” – mint kategória, vagy fogalom – mai tartalma, jelentése és főleg gyakorlata tehát nem szerves társadalmi fejlődés eredménye, hiszen nem a valóságos társadalmi folyamatok, nem a gazdasági vagy az ún. reálfolyamatok, hanem a politikai célok és „elvárások”, de főleg ideológiai megfontolások alakították ki mai tartalmát és gyakorlatát, s ez már önmagában véve is elég ok arra, hogy felülvizsgáljuk és revideáljuk magát a fogalmat, de leginkább az e tevékenységet jelölő gyakorlatot. E tevékenység átfogó társadalmi analízise és revíziója aligha odázható már el sokáig, ha másért nem, hát azért, mert a jövő évezred második évtizedének kezdetére, de legkésőbb a közepére, a magyar ifjúság erős alkupozícióba fog kerülni, s nem azért, mert addigra erős érdekérvényesítési képessége lesz, vagy akár erős civil szervezetei jönnek létre – természetesen sem az egyik sem másik lehetőség nem zárható ki teljességgel –, hanem „csupán” felgyorsult ütemű fogyatkozó létszáma miatt.

IV.3.

A 20. században a különböző politikai és társadalmi berendezkedésű országok hatalmi elitje és felnőtt társadalma sehol sem kezelte a társadalmi és egyéni felelősséget és kötelezettségeket vállalni tudó, felelős állampolgárként²¹ saját ifjúságát. Inkább olyan tevékenységekkel, illetve feladatokkal terhelték az ifjúságot, melyekkel valójában az igazi feladatoktól tartották távol őket, s amelyeket azok valójában nem is akartak. Csak jóval később alakult ki, jött létre a gondoskodó állam, ahol a legtöbb esetben az ifjúságot mint devianciát kezdték értelmezni, az állam pedig pátyolgatni, atyáskodni kezdett a fiatalok fölött, a „mi jobban tudjuk, hogyan lehet a fiatalok igényeit kielégíteni” szemléletet terjesztette el, illetve ilyen szellemben kívánt a fiatalokkal foglalkozni. Mindezek oda vezettek, hogy az ifjúság teljesen passzívan vett részt a társadalmi folyamatokban, és soha, sehol nem kapott az össznépelességen belüli arányához képest megfelelő politikai súlyt és megfelelő mozgásteret. A döntő azonban sohasem az volt, hogy mekkora ez az arány, hanem az, hogy milyen a társadalmi-politikai súlya adott társadalomban a fiataloknak, s ez az össznépelességen belüli arányából sohasem volt levezethető, hanem csakis a társadalmi-gazdasági, politikai-hatalmi viszonyok elemzéséből. Az ifjúság a 20. században, de már a 18–19. században is (ha egyáltalán értelmezni lehetett, akkor ezeket a fogalmakat) csak forradalmi időszakban jutott valamifajta pozícióhoz, és a forradalmak lezárása után ezek a pozíciók, szerepek minden esetben erodálódtak.

IV.4.

Az ifjúsági munka gyakorta fellelhető alaphibája, ha a fiatalokkal csak akkor foglalkozik, amikor már súlyosak az anomáliák. Az azonban már szemléletbeli hiba, ha az ifjúsági munka irányítói magát az ifjúságot tartják eleve – természet adta módon – problémásnak, hiszen

az ifjúság nem „problémahalmaz”, hanem egy sajátos élethelyzetben lévő társadalmi csoport, pontosabban a társadalmi struktúrának egy olyan sajátos – társadalmi és történeti koronként meghatározott – metszete, akiknek élethelyzetükből adódóan speciálisak az igényeik és törekvéseik és persze ebből adódóan a problémáik is. Igényeiket, törekvéseiket – ebben a szöveggörnyezetben problémáikat – épp azért nem lehet a szőnyeg alá söpörni, mert ezek ezzel az élethelyzettel járnak együtt, vele születtek, megoldásukat azért nem lehet elodázni, mert szükségképpen tovább szaporodnak, a feszültségek tovább nőnek, sőt átcsaphatnak egy más dimenzióba is, amely már nem „ifjúsági” jellegű.

Az Európai Unió Magyarországnak demokratikusan választott kormányai tehát többé már nem készíthetnek semmiféle ifjúságpolitikai koncepciót, csak átfogó – minimum középtávú – ifjúságstratégiát, mivel az ifjúság, a fiatalok ügye valóban nemzeti ügy, azaz minden pártérdeken felül áll. Az ifjúságpolitika azonban már eleve pártérdekeket hordoz, tehát egy pártnak lehet, talán kell is ifjúságpolitikai stratégiát készítenie, de egy kormánynak már aligha.

V. Az ifjúságstratégia ideológiai meghatározottsága²²

V.1.

Egy politikai, társadalmi berendezkedés megdöntése – korunkban és esetünkben megváltoztatása, jobbá, hatékonyabbá tétele –, bármely történelmi időszakot is vizsgálunk, soha sem volt egyszerű feladat, de legalább ily nehéz az új társadalmi berendezkedés politikai és gazdasági szabályainak, működési alapelveinek a kidolgozása és gyakorlati bevezetése. A legnehezebb azonban minden bizonnyal az új távlati társadalompolitikai célok és konkrét feladatok és az új ideológia kidolgozása és elfogadtatása.²³

Magyarország ezeréves történelmében azonban immár sokadszor fordul elő az az állapot,

hogy nincs „kitalálva” az ország, sem a fiatalok sem pedig a felnőttek nem tudják, milyen világ lesz itt néhány évtized múlva, holott ennek ismerete – a „szép új világ” megteremtésében – legalább olyan fontos mint a tulajdonviszonyok megváltoztatása avagy a demokratikus politikai berendezkedés kiépítése. A progresszív, koncepciózus, radikális ideológia ugyanis valóban hatékony eszköze a társadalmi konfliktusok megvívásának, mindenekeelőtt erőteljes mozgósító, identitástudatot növelő hatása miatt. Ezért nem hiányozhat a középtávú ifjúságstratégiából a koncepciózus, a fiatalok számára is elfogadható, vonzó jövőkép.

V.2.

A mindenkori kormánzatnak és a hatalmon lévő elitnek az eddigiekhez képest jóval nagyobb önkontrollt kell gyakorolnia saját érdekei és törekvései korlátozására, a társadalmi konfliktusok és egyenlőtlenségek csökkentésére a felnőttek és a fiatalok közötti folyamatos párbeszéd fenntartása érdekében. Ez a párbeszéd természetesen nem szakadt meg, hiszen ez lehetetlen; az azonban igaz, hogy sok kérdésben akadozik, néhány kérdésben pedig még meg sem kezdődött a folyamat. Létre kell hozni, meg kell alakítani, pontosabban tovább kell építeni azokat az intézményeket, társadalmi és civil szervezeteket és információs rendszereket, amelyek a jelenleginél hatékonyabban segítik a generációk közötti párbeszéd fenntartását; a fiatalok érdekeinek artikulálását, törekvéseik és érdekeik érvényesülését a makro- és mikropolitikában egyaránt. A folyamatos párbeszédhez azonban aktív, önmaguk erejében hívó, értelmes, távlati társadalmi célokat is kijelölni tudó fiatalok is szükségesek, akik nem csupán önmaguk, hanem mások problémáira is érzékenyek.

Az ifjúság törekvései, gondjai és problémái minden korban, minden kormányzati ciklusban megkülönböztetett figyelmet érdemelnek, de nem a mindenkori helyzetük, hanem az ifjúság sajátos társadalmi szerepe miatt. Ez a szerep

persze nem valami konstans, hanem történelmi koronként változik, de kormányzati ciklusoként semmiképp sem értelmezhető újra.

A rendszerváltás tizenötödik évében azonban a legjelentősebb és legsürgetőbb feladat az ifjúság beemelése a hatalomba, s ez természetesen korántsem politikai, hatalmi pozíciókat jelent, hanem azt, hogy az ifjúság – a magyar történelem során már nem először – újra a társadalmi változások aktív, cselekvő szereplőjévé válik, mivel az elmúlt mintegy ötven évben – leszámítva a „fényes szellők” időszakát – nem volt az. Ez valóban rendszerváltó tett (lenne), másfelől azért (lenne) döntő fontosságú mozzanat, mert e nélkül a rendszerváltás valójában nem is vihető eredményesen végig.

Ez az aktus – mely értelemszerűen nem csupán egy mozzanat – jelenti, jelentené az ifjúság visszavételét, és semmiképpen sem a kisajátítását, s főleg nem a lenyúlását.

VI. Merre tart Európa?

Anélkül, hogy itt is részletekbe bonyolódnánk, egy kitekintést kell tennünk. 1992-ben az Utrecht-i Ifjúságpolitikai Konferencia,²⁴ melyen Európa legfontosabb ifjúsági szervezetei és az Európa Tanács Bizottságai is jelen voltak, az alábbi koncepciót fogadta el. E koncepció szerint minden korszerű ifjúságpolitikának, stratégiának minimum 8 összetevője van, ezek a következők:

1. Minden megalkotandó törvénynek tekintettel kell lenni a fiatalok érdekeire, ezen túl olyan törvények is kellenek, amelyek magának az ifjúsági munkának a törvényi hátterét szavatolják.

2. Szükséges, hogy az állam költségvetési forrásokat biztosítson ehhez a munkához.

3. Nem kormányzati infrastruktúrára van szükség.

4. Jó, ha van valamilyen, az önkénteseknek és hivatásosoknak „szóló képzési rendszer”.

5. Szükség van az ifjúsági ügyekkel foglalkozó független kutatásokra.

6. Szükség van a kormányhoz tartozó tanácsadó testületre.

7. Olyan kommunikációs hálózat szükséges, amely kapcsolatot teremt az országos, regionális és helyi szinteken működő személyek, szervezetek és szolgáltatók között.

8. Biztosítani kell ezekben a koncepciókban a fejlődés és a megújulás lehetőségeit is, azaz teljesen nyitottnak, jövőorientáltnak kell lennie.

Természetesen nem minden európai ország ifjúságpolitikai, ifjúságstratégiai²⁵ koncepciója felel meg e kívánalmaknak, de ha Európa fontos számunkra, és ez megint csak nem vitatható, hogy fontos, akkor ezeket a szempontokat nem lehet figyelmen kívül hagyni egy korszerű ifjúságstratégiai koncepció, illetve feladat-sor megtervezésekor. E munka készítésekor – a fentiekén túl – megszívlelendő Peter Lauritzen megállapítása is: *„Az ifjúságpolitikát nem lehet tovább úgy meghatározni, hogy mi az amit nem lehet, hanem csak úgy, hogy mi az amit lehet és amit kell tenni a fiatalokért.”* Úgy vélem, nem készíthető olyan ifjúságstratégiai koncepció, amely a fentebbi szempontokat figyelmen kívül hagyja, és nem tartja az európai országok normatíváit mércének, de olyan sem, ami szolgai módon lemásolja azokat. Dönteni kell végre, milyen szerepet vállal az állam, milyen a viszonya a mindenkori kormánynak saját ifjúságához.

VII. Az ifjúságstratégia tartalmi és szerkezeti csomópontjai

A struktúra első rétege – a felszíni – a leglazább, ez az, amit az 1992-ben megrendezett az Utrecht-i Ifjúságpolitikai Konferencia javasolt elfogadásra minden ifjúságstratégia készítőjének. Második rétege már a mélyebb struktúrákat mutatja be, azokat, amelyeket az előzőekben már ismertetett helyzetelemzések tapasztalataiból vontunk le. Az ifjúságpolitika, -stratégia mindig többdimenziós, egyszerre horizontális és vertikális, és mindig ideológiai töltetű, vagy legalábbis mindig fellelhető benne az ideológiai mozzanat:

- horizontális, mert a politikai, és a társadalmi szerveződések gyakorlatilag minden formájának van ifjúsági vonatkozása vagy ifjúsági metszete;
- vertikális, mert speciális célcsoportokkal (is) foglalkozik;
- a társadalom jövőjéről vetít előre képet, általában a fennálló politikai rendszer javulásának fényében;
- ideológiai alapja van, mivel az ifjúság olyan társadalmi konstrukció, amely a történelem folyamán változik, következésképpen minden kor és minden társadalom megteremti a maga ifjúságpolitikai, ifjúságstratégiai koncepcióját és felfogását.

A struktúra még mélyebb rétegében le lehetők föl a legfontosabb tartalmi elemek; azok, amelyeket egy korszerű, az európai normákhoz is illeszkedő ifjúságstratégiai koncepciónak szűk-képpen tartalmaznia kell:

- a társadalmi analízis eredményeként felvázolható eszmei-ideológiai, ill. filozófiai-etikai hátteret;
- a stratégia végrehajtásához szükséges jogi és politikai biztosítékokat;
- a program végrehajtásához szükséges szervezeti-intézményi kereteket;
- a gyakorlati, módszertani segítségadás konkrét formáit;
- és nem utolsósorban a fiatalok programban való személyes részvételének feltételeit és lehetőségeit.

Végül a következő alapelvek beemelése és érvényesítése a készítenő ifjúságstratégiai koncepcióba – melyek valójában már nem is mélyebb, mint inkább más szerkezeti, pontosabban új tartalmi csomópontjai annak – azért nagyon fontos feladat, mert ezek hiányában egyetlen ifjúságstratégiai koncepció sem lehet hatékony, eredményesen aligha vihető végig, mindaddig, amíg:

- az alkotmány tervezett módosításával nem hozzuk összhangba az ifjúságstratégiai koncepció eszmei, ideológiai és filozófiai etikai vonatkozásait, és megfordítva;

- figyelmem kívül hagyjuk az ENSZ és az Európai Unió vonatkozó direktíváit és irányelveit;
- nem hangoljuk össze az államháztartás tervezett reformjával;
- nem csökkentjük a generációs deficitet; nem biztosítjuk az ifjúság szocializációja és a rendszerintegráció összhangját;
- nem segítjük, nem szorgalmazzuk, nem biztosítjuk a fiatalok társadalmi, politikai, érdekképviselési és érdekvédelmi szervezetei további kiépülésének (leginkább anyagi) feltételeit;
- végül, de korántsem utolsósorban, ha nem állítjuk az ifjúságstratégia centrumába a szervezeti viselkedés intézményi, metodológiai és információs hátterének és feltételeinek megteremtését.

Ilyen komplex program Magyarországon még sohasem készült, mivel hiányoztak a megalkotásához szükséges feltételek.

Jegyzetek

- 1 Amely azonban korántsem végzettszerű és főleg nem megváltoztathatatlan, hiszen épp emiatt nem reménytelen, nem lehetetlen „vállalkozás” egy adott társadalmi helyzet „megreformálása”!
- 2 Gázsó Ferenc–Laki László: *Esélyek és orientációk*. Bp.: OKKER Kiadó, 1998.
- 3 E helyütt nincs mód e témakör részletes kifejtésére, erre majd csak a későbbiekben kerülhet sor. Ezért csupán csak jelezzük, sok tőlünk fejlettebb országé is piramis alakú, holott a jövő társadalmának ideális szerkezeti alapstruktúrája a hagyomány formátum. Tehát a még távolabbi cél ez a forma, s nem az egyharmad–kétharmados modell.
- 4 Prosperáló városok és térségek: Budapest, Székesfehérvár és Győr, a Dunántúl, különösen az északnyugat-dunántúli térség, de már Dél-Dunántúl, az Alföld, a Nyírség, valamint Miskolc, Diósgyőr, Szarvas, Békéscsaba városok – hogy csak néhányat emeljek ki a sok közül – komoly fejlesztési gondokkal küszködnek.

- 5 Egyes számítások szerint, ha az utóbbi tíz év makrogazdasági mutatói közül csak a legfontosabbakat: a beruházások növekedését, a külföldi tőkebeáramlás nagyságát és a nemzeti jövedelem alakulását vesszük figyelembe, akkor ezek hatására az induló helyzethez képest legalább kétszeres életszínvonal növekedésnek kellett volna következnie, de ez sajnos elmaradt. Nyilván feltárható, de ez nem lehet ezen írás feladata, hogy „hová tűnt” a növekmény másik fele?
- 6 Az utóbbi hetek kormányzati körökből származó nyilatkozatai arra engednek következtetni, hogy a jelenlegi kormány felismerte ennek veszélyét.
- 7 1869 és 1920, az ország jelenlegi területére számított adatok.
- 8 Többen vannak az inaktívak, mint az aktívak.
- 9 A 15–29 évesek aránya a munkanélküliek csoportján belül 1992 óta 39% körüli.
- 10 Egy társadalmi csoport, réteg valóságos társadalmi súlyát, sok tényező befolyásolja, de itt nincs mód ennek részletes kifejtésére.
- 11 A Kádár-rendszer „egészséges, ferencjózsefi optimizmusára” utalunk itt.
- 12 Valójában igen nehéz feladat az adatok korrekten összehasonlítása, de nem azért, mert az 1990 előtt végzett ifjúságkutatások semmire sem használhatók, hanem számos más ok miatt, amelyek részletes kifejtésre ebben a tanulmányban nem térhetek ki.
- 13 Azt, itt és most, nem vizsgáljuk, milyen célok érdekében, s milyen hatékonysággal működtek ezek a közvetítő rendszerek.
- 14 *Közrésztétel és társadalmi-társas kapcsolatok a magyar ifjúság egyes rétegeiben.* Bp.: Inex Stúdió, 1996.
- 15 Egynemű, vele azonos társadalmi státusú személy, heterofil; ennek az ellenkezője.
- 16 Ez sajnos a mai magyar felnőtt társadalomra is igaz.
- 17 Mindösszesen 2–3 százalékuk tartozik valamilyen politikai, társadalmi, vagy civil szerveződéshez.
- 18 Természetesen a többségről van szó, s nem a vitathatatlanul létező, igen aktív, szűk rétegről.
- 19 Természetesen nem szociális védőhálóra gondolkodik, hanem törvényekkel, megfelelő pénzügyi és intézményi háttérrel és konkrét intézkedési, hatalmi jogkörökkel megerősített védőhálóra.
- 20 A magyar ifjúságkutatók – kezdeti parttalan vitáik után – még a hetvenes évek elején megegyeztek abban, hogy a 0–29 éves népesség a fiatalok nemzedéke, ezen belül a 0–14 évesek a gyermekek, a 15–29 évesek korcsoportjai pedig az ifjak, az ifjúság. A két fogalmat azonban sokszor még a szakma is szinonim fogalomként használja, a köznyelvben pedig gyakorlatilag nincs jelentésbéli különbség a két fogalom között.
- 21 Lásd az erre vonatkozó rövid európai kitekintést.
- 22 Ebben a tanulmányban csupán csak jelezni tudom, az ifjúságstratégia ideológiai meghatározottságát, kifejtieni és bizonyítani még nem.
- 23 Az ideológia fogalmához már legalább száz év óta számtalan negatív értelmezés, jelentés tapadt, holott a kategória jelentése, tartalma nem szükségképpen negatív. A fogalom értelmezésében és főleg használatában, ma Magyarországon sem a bal, sem a jobb oldal nem korrekt.
- 24 A koncepció lényegében nem változott az eltelt közel tíz évben, vagy ha mégis, arról nincsenek információim.
- 25 Az előterjesztésben mindenütt az ifjúságpolitika kifejezés szerepel, amivel a magam részéről nem tudok azonosulni, fentebb már kifejtett okok miatt.

◆ Megjelent: ÚISZ 4. szám (2004 / ősz)

Gábor Kálmán

Ifjúsági korszakváltás

(TÉZISEK)¹

Ifjúsági korszakváltás

A civilizációs korszakváltás és ifjúság problémája a hatvanas években vetődött fel. A korszakváltásra Jürgen Zinnecker tipológiát dolgozott ki. Szerinte két ifjúsági korszakról beszélhetünk: az egyik az ipusztindriális társadalomra jellemző *átmeneti ifjúsági*, a másik pedig a posztindusztriális társadalomra vonatkozó *iskolai ifjúsági korszak*. (Zinnecker, 1991) A két ifjúsági korszak általános vonásai, általános jellemzői lényegesen eltérnek egymástól. Az átmeneti korszakban egy korlátozott ifjúkorról, ifjúsági életszakaszról van szó. Az ifjúkor a szakma megszerzésére korlátozódik, korán munkába kell állni, amelyet gyorsan követ a házasság és az első gyerek. A posztindusztriális társadalomban az ifjúkor egyre inkább kitolódik. Ez összefügg az iskolai idő megnövekedésével. Történelmi korszakként – ha meg akarjuk határozni a két periódust – az egyik periódus, az átmeneti korszak a nyugati társadalomban a '60-as évek elejétől kezd felbomlani, míg ezzel szemben a keleti társadalmakban a '60-as évek végén kezd kibontakozni. Az új korszak a '70-es évektől kezd megjelenni Nyugat-Európában, és a '80-as évek elején kezd egyre meghatározóbbá válni.

A két korszakot, Zinnecker nyomán, a következő dimenziók szerint vizsgálhatjuk:

Az egyik az idő dimenzió, a másik a szociális tér, a szociális intézmények világa vagy a szociális csoportok világa, és a harmadik dimenzió a kulturális autonómia foka. (Zinnecker, 1991)

Az első dimenzió esetében az alapvető kérdés, hogy a fiatalok a mindennapi idő és az életidő mekkora hányadát investálják az ifjúsági élet-

szakaszba. A társadalmilag előre látható időbefektetéseket objektíven meg lehet határozni. Belsőleg lemérhető az „ifjúság életére és az ifjúság specifikus feladatokra” szánt időfedezet mennyiségén. Az egész életpályára vonatkozó feladatok állnak-e a napi és a heti programok középpontjában, vagy ezeket a feladatokat a mindennapi cselekvés melléktermékeként, mintegy mellékesen oldják meg?

A második dimenzió esetében az a kérdés, hogy a felnőtt társadalom mely intézményei és csoportjai fejtenek ki hatást az ifjúsági életszakaszra. Igen különböző intézményekről lehet szó, amelyek vagy a fiatalok vagy az ifjúsági intézmények rendelkezésére állnak. Az intézmények vagy a feladat-meghatározások szerint váltakoznak a társadalmi kontroll-mechanizmusok típusai. Végül a fiatalabbak és az idősebbek, az ifjúság és a felnőttek generációs kapcsolatainak különböző típusait azonosíthatjuk aszerint, hogy melyik csoport tanul a másiktól, és melyik birtokolja a generációk közötti kulturális átadás képességét.

Mead nyomán posztfiguratív, kofiguratív és prefiguratív generációs kapcsolatokat különböztethetünk meg. (Mead, 1978) A posztfiguratív társadalmakban és csoportkapcsolatokban a fiatalabbak tanulnak az idősebbek előzetesen szerzett tapasztalataiból, a kofiguratívban a hasonló korú kortársak tanulnak egymástól, a prefiguratívban a kulturális potenciál a fiatal generáció jövőjében rejlik.

A harmadik dimenzió a fiatalok kulturális autonómiája kérdése. Az a kérdés, hogy az ifjúság milyen állóságot vív ki a mindennapi kultúra és a mindennapi életmód területén, illetve az alapvető társadalmi-politikai orientációk sík-

ján. A nyugatnémet ifjúság relatív kulturális önállósodásának történetével kapcsolatban Zinnecker felhívja a figyelmet, hogy a második világháború után, az ötvenes évektől – az iparilag előállított zene és populáris kultúra segítségével – önálló ifjúsági kultúra alakult ki, amely megmutatkozik az ízlésformálásban és a mindennapi ifjúsági kulturális életstílusokban. (Zinnecker, 1991) A hetvenes évek kezdetétől napjainkig tart az az eltérés, amely a fiatalok és felnőttek között jött létre a politikai-társadalmi és értékorientációk világában. (Watts-Zinnecker, 1993)

Az átmeneti ifjúsági korszak

Az átmeneti korszakban az ifjúság viszonylag rövid és kevés szociális és kulturális önsúlyal rendelkezik. A teljes életpályán belül az *ifjúsági életszakasz kényszerű, átmeneti esemény*. Az ifjúság a generációk láncolatában a *felnőtt társadalomhoz igazodik*. Az ilyen ifjú életszakasz szorosan kötődik a *felnőttek intézményrendszeréhez*, különösen a munka intézményeihez és a családhoz, a szűkebb szociokulturális környezethez. (Például a szomszédság milióhöz, egyházi közösséghez és hasonlókhöz.) *Nem önálló, hanem a kenyérkereső és a családi életre felkészítő életszakaszként írható le*. Az ifjú lét sajátosságainak érvényesítése helyett a *fiatalabbak az újak és a kezdők társadalmi pozícióját foglalják el*. Következésképp a *munkában, a családban és a társadalomban* – tapasztalt felnőttekhez képest – *alárendelt szerepet játszanak*.

Az iskolai ifjúsági korszak

Az iskolai ifjúsági korszakban az ifjúkor relatíve önálló életszakasz, melynek keretei között specifikus társadalmi életmódok, kulturális formák és politikai-társadalmi orientációs minták alakulnak ki.

Az ifjúsági korszak ezen típusában, az ifjúsági életszakaszban az *iskolai és képzési intézmények*

nyek differenciálódott rendszere és az általuk generált iskolai és képzési életpályákból fakadó szervezőerő válik meghatározóvá. Ez a meghosszabbodott ifjúsági életszakasz több az iskolai és képzési intézményekhez kötődésnél. Az idevágó életpályák jellegzetes vonásai *egybecsengenek ennek az életszakasznak az iskolán kívüli, szabadidős életmódjával*, és fontos szerepet kap az együttélés és a szexualitás kipróbálása is. Ifjúságkutatók körében elterjedt, hogy az ifjúság „eliskolásodásáról” vagy „skolarizálódásáról” beszélnek, ha meg akarják ragadni azt a változást, amely az ifjú életszakaszra lett jellemző. (Hurrelmann, 1985; Mitterauer, 1986; Zinnecker, 1987) Azt hangsúlyozzák, hogy a fiatalok közül a 15. és 19. év között és aztán a 20. és 24. év között egyre többen látogatják az oktatási intézményeket, és egyre későbbre tevődik a képzés befejeződése.

Az iskolai ifjú életszakaszban a fiatal a felnőttlét kötöttségeitől egy időre mentesül, ami lehetővé teszi, hogy az iskolai „jogosítványok” megszerzésére egyre több idő áll rendelkezésére. A képzési idő meghosszabbodása révén – a célhoz kötött feladatoktól és a teljesítménykényszerektől eltekintve – olyan, a kereső tevékenység kényszerétől relatíve mentesített iskolai ifjúsági életszakasz jön létre, amelyben tág tere nyílik a *személyes időfelhasználásnak és a személyes aktivitásoknak*.

Az ifjú életszakasz ezáltal – tendenciaszerűen –, Thorstein Veblen szavával, a *henyélés* időszakává válik, ami „demonstratív henyélést” képvisel más társadalmi csoport felé. (Veblen, 1975) Az oktatási intézmények általánossá váló és meghosszabbodott látogatása a fiatalok körében egy olyan életmódot alakít ki, amely messze túlmutat az iskola és az egyetem közvetlen, tanuló és tanító színterén.

Az ifjúsági életszakasz kiterjed további életterületekre is: a fiatalokat egy időre a társadalom felmenti a családalapítás alól, és a *fiatal polgárok külön státusát nyeri el*.

Az iskolai ifjúsági életszakaszban a relatíve önálló iskolai és képzési intézmények látogatása révén az ifjú életszakasz autonómiája

növekszik. A felnövekvők elkötelezettsége a felnőtt társadalom intézményei mellett csökken – legalábbis összevetve az átmeneti ifjúsági életszakasszal –, amelyben a kereső munka egyet jelent a család intézményrendszerébe történő betagozással. Az ifjúkor nem korlátozódik az iskolához kötődő végzettség révén megszerezhető karrierre. Az iskolán kívüli karrier sokfélesége jön létre például a popzene, a sport, politikai mozgalmak stb. területén.

Kétféle forgatókönyv

A kilencvenes években a magántulajdonon alapuló piacgazdaság kiépülésével a nyugat-európai ifjúság körében megfigyelt legfontosabb tendenciák a magyar fiatalok körében egyre inkább érvényre jutnak. Magyarországon is kialakult az új, az iskolai ifjúsági korszak. Megteremtődtek az iskolában eltöltött idő megnövekedésének előfeltételei a közoktatás, majd a felsőoktatás expanziója, a középosztályosodás, a gazdasági, technológiai fejlődés, a fogyasztás expanziója révén (fogyasztási javak elterjedése, a fogyasztói és szolgáltatói ipar hihetetlen mértékű kiterjedése), amely a fiatalok körében egyre növekvő emancipálódási törekvésekkel párosult.

A magyar fiataloknak is az iskolai ifjúsági korszakba lépése során is szembe kell néznie – a nyugat-európai ifjúságkutatók által a nyolcvanas évek második felében felvázolt – nehézséggel, ellentmondással. Az iskolai ifjúsági korszakba lépés egyik fontos hajtóereje, „amely az ifjúsági életszakasz meghosszabbításának irányában hat, a foglalkoztatottak társadalmának a válsága. A keresői tevékenység zsugorodása történetileg először az ifjúsági életszakaszt befolyásolja.” (Grootings, 1983) A '60-as évekig az ifjúságot egyértelműen a foglalkoztatottak társadalmába vezető bekapcsolódási szakaszként jellemezhetjük. (Schelsky, 1957) A fiatalok 80%-a 14 évesen hagyta el az iskolát, és mint ipari tanuló, ifjúmunkás vagy segítő családtag kezdett el dolgozni. Időközben a képzési

rendszer a munkaszervezetek és az azokban gyökerező ifjúsági munka utódszervezeteként működött. Ez nem jelenti azt, hogy az ifjúsági életszakasz a jövőben mentes lesz a kereső tevékenységtől. Az ifjúsági moratóriumban növekvő mértékben lehetőség lesz arra, hogy „nem-standardizált felhasználási normákkal” használják ki a „flexibilis alulfoglalkoztatottság” (Beck, 1986) kiterjedt rendszerét. A munkaerőpiac szürke zónájában dolgoznak mellékesen az egyetemisták, éppúgy, mint a tanulók, a pályakezdők, az alternatív gazdaság követői vagy a munkanélküliek. A meghosszabbodott adolescencia strukturális tartóoszlopa a jövőben az alábbi intézmények intézményes triászán nyugszik: a képzési rendszer, a szabadidő rendszere, a flexibilis alulfoglalkoztatottság rendszere. (Zinnecker, 1993) A foglalkoztatás válsága felerősíti a munkanélküliségi forgatókönyv lehetőségét. Ugyanakkor „[a] munka orientációja sokkal inkább kiterjed majd más területekre is, és ezáltal pluralizálódik: így a tanulást és a fogyasztást is munkának fogják tekinteni.” (Zinnecker, 1993)

Az iskolai ifjúsági korszak másrészt viszont a gyermekkor és az ifjúság kulturális életpályákkal és címekkel való összekapcsolódását is jelenti, ezáltal ezek „az életszakaszok a társadalmi térben közelebb kerülnek a »kulturális frakciókhoz«, vagyis azokhoz a csoportokhoz, melyeknél a kulturális források túlsúlya együtt jár a gazdasági szféra bizonyos korlátozottságával. Ez összeköti ezeket az életszakaszokat a felnőtt társadalom bizonyos társadalmi csoportjaival, különösen a kultúra előállítóival és közvetítőivel (nagypolgári és kispolgári értelmiség).” (Zinnecker, 1993) Ugyanakkor „a gyermekkor és az ifjúság korai önállóságát ezen életszakaszok ellenőrei, a szabadidő- és a kultúraipar közvetítik. Ezek ellenőrzik a gyermekort és az ifjúságot közvetetten és piacorientáltan.” (Zinnecker, 1993) Ezek a folyamatok pedig egy másik forgatókönyvet kínálnak a magyar fiataloknak is: a szabadidős forgatókönyvet.

Munkanélküliségi forgatókönyv

Az egyikben, a munkanélküliség szcenáriójában, Nagy-Britanniában a hetvenes évek során kialakult „két ország-modell fennmarad egy, a hátrányos helyzetűek alkotta rugalmas munkaerő-tartalékokkal, mely a kettős munkaerőpiac másodlagos szektorát képezi. „Az ehhez a szcenárióhoz kapcsolódó társadalmi kockázatok nyilvánvalóak. Az ifjúsági zavargások lehetősége ezek közül csak az egyik, az etnikai zavarásokkal való összekapcsolódás pedig robbanó hatású, mivel az etnikai/faji kisebbségek ifjúsága egyre inkább hajlamos kedvezőtlen helyzetét az intézményesített rasszizmusnak tulajdonítani.” (Chisholm, 1993) A munkanélküliség szcenáriója azzal jár, hogy potenciálisan már nagyon korán kialakul azon fiatalok csoportja, akik nagyon kis eséllyel integrálódhatnak a társadalomba, létrejön a társadalom alatti osztály reprodukciója. A piaci rendszer kialakulása, az osztályrendszer átalakulása, mely a szociális és oktatási intézmények „piacosításával” is jár, azaz az állami intézményrendszer romlása ezen rétegnek újratermelődését még tovább erősíti.

Az *Ifjúság 2000* adatai azt mutatják, hogy az iskolai szint meghatározó szerepet játszik ab-

ban, hogy a fiatalok fehér vagy fekete kockára kerülnek. Az fiatalok iskolázottságának alacsony volta éppenúgy valószínűsíti a munkanélküliségi forgatókönyvet, mint Nyugat-Európában.

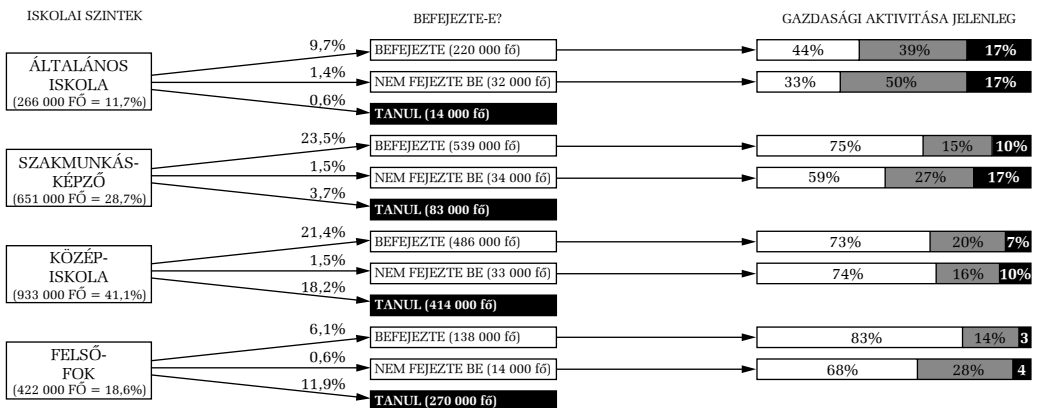
Azoknak, akik *nem fejezték be az általános iskolát*, csak egyharmada lépett be a munkaerőpiacra, csaknem egyötöde munkanélkülivé vált, és a munkanélkülieknek egyötöde soha nem dolgozott. Ezeknek a fiataloknak a fele inaktív, akiknek mintegy háromnegyede soha nem dolgozott. (Lásd 1. ábra.)

Azoknak, akiknek legmagasabb iskolai végzettsége befejezett általános iskola alig több mint kétötöde aktív kereső, csaknem egyharmada inaktív, akiknek mintegy fele nem dolgozott soha. A munkanélküliek aránya 16,7%, akiknek alig több mint egynegyede soha nem dolgozott.

A szakmunkásképzőt végzetteknek háromnegyede aktív kereső. 15%-a inaktív, és egyötödük nem dolgozott soha. Munkanélküli 9,9%, akiknek egyötöde soha nem dolgozott.

A középiskolát végzetteknek közel háromnegyede aktív kereső. Közülük 14,7% inaktív, és mintegy egyötödük nem dolgozott soha. A munkanélküli ebben a csoportban 6,8%, akiknek fele soha nem dolgozott.

1. ábra. Átmenet a tanulásból munkába, iskolarendszer szerint (Ifjúság 2000, N=8000 fő, az alappopuláció 2 272 000 fő*)

* A számításokat a KSH adatai alapján végeztük: a 15–29 éves alappopuláció elemszáma 2 272 000 fő. A vizsgálati minta elemszáma: 8000 fő, azaz egy fő a valóságban 284 fő (hibahatár: ±1,1 százalékpont)

Aktív Inaktív Munkanélküli

A főiskolát és egyetemet végzetteknek 81,7%-a aktív kereső, alig több mint egytizede inaktív, és 15%-a nem dolgozott soha. A diplomások 3,2%-a munkanélküli, és a diplomás munkanélkülieknek több mint a fele soha nem dolgozott.

Az adatokból láthatjuk, hogy a munkanélküliségi forgatókönyv azzal jár, hogy potenciálisan már nagyon korán kialakul azon fiatalok csoportja, akik nagyon kis eséllyel integrálódhatnak a társadalomba, létrejön a társadalom alatti osztály reprodukciója.

Az *Ifjúság 2000* vizsgálatból az tűnik ki, hogy az általános iskola szintjén megrekedt a magyar 15–29 éves fiatalok közel tíz százaléka, valamint azok, akik már az általános iskolából lemorzsolódtak, a magyar ifjúság alsó, reménytelenül leszakadt rétegét képezik. Ezen fiatalok körében a származási hátrányok a területi hátrányokkal halmozódnak, illetve ezek a hátrányok egyre inkább koncentrálnak regionálisan is. Azok, akik csak általános iskolát végeznek, illetve kimaradnak az általános iskolából, szakmunkásképzőből és szakközépből, valamint gimnáziumból, igen nagy eséllyel válnak munkanélkülivé.

Az *Ifjúság 2000* adatai szerint kb. 78 ezer fiatal esetében mondható el, hogy a társadalom alatti osztály tagjaivá válhatnak. A megkérdezettek közül ugyanis harminckétezen nem fejezték be az általános iskolát, harmincháromezren a középiskolát, tizenháromezren pedig kihullottak a felsőoktatásból. A harminckétezer általános iskolát nem végzett fiatal közül ötezen munkanélküliek voltak, tizenhatezren pedig inaktívak, és mindössze tizenegyezen találtak maguknak munkát. Minden második fiatalnak – aki nem fejezte be az általános iskolát – az édesapja sem fejezte be alapfokú tanulmányait. Azaz a társadalom alatti osztállyá válás adott iskolázottsági hátrány reprodukciójának eredménye.

Szabadidős forgatókönyv

A másik pedig „a szabadidő szcenáriója”, letörli a stigákat a nem-foglalkoztatottokról, akik egy

új „dologtalan” szabadidős osztály alapját képeznék. Ennek elmozdulása a munka-szcenário felé a tanulás felértékelődéséhez és a profeszszionális ifjúsági státus kialakulásához vezet. A fiatalok különleges kulturális kreativitása pedig egyre megbecsültebbé válik. (Chisholm, 1993) A szabadidő-szcenário a társadalom középosztályosodásával jár együtt. A középosztályosodó fiataloknak egyik fontos területe a szabadidő, a szabadidőipar kiépülése. „A szórakozóhelyeken bekövetkező változások alapja az, hogy a szórakoztatóipar képviselői hisznek abban, hogy felhasználók természete változik, úgy látják őket, mint akik rendelkeznek olyan tulajdonságokkal, amelyek korábban egyértelműen a középosztály tagjait jellemezték, mint például a tehetőség, a mobilitás, és a képesség arra, hogy a számukra felkínált szórakozási lehetőségek között »racionális« alapon tudnak választani. Ez a változás jelenik meg abban, hogy a hangsúly a »szórakoztatóiparban« tapasztalható »versenyen« van, de megragadható abban is, hogy a vásárlót már nem a »tagnak«, hanem a »fogyasztónak« tekintik.” (Clarke, J.–Jefferson, T., 2000)

A magyar fiatalok körében a szabadidős forgatókönyv kialakulását segítette a kilencvenes években a közép- és felsőoktatás expanziója. A kisburzsoá és kispolgár osztályhátter erősödése. A fiatalok fogyasztói státusának kiépülése. A kereskedelmi rádió- és tévécsatornák fiatalok körében való teljes térhódítása. A szabadidőipar kiépülése: a fesztiválok térnyerése, a fiatalok egyre korábban egyre hosszabb ideig piaci szereplővé válása.

A magyar fiatalokat ugyanazok a kihívások érik, mint a fejlett világ ifjúságát.

Az ifjúsági korszakváltás problémájával foglalkozva Magyarországon azt láttuk, hogy az ifjúsági korszakváltás a nyolcvanas években késleltetett volt. Ennek több oka volt. A rendszerváltásig nem történt meg az oktatás expanziója, a piac hiányában nem alakult ki az a társadalmi környezet, amely a fogyasztásra helyezi a hangsúlyt, és nem jöttek létre ifjúságközpontú rádió- és tévécsatornák. Ennek ellenére megfigyelhető volt a fiatalok korai önállósodása és

a kulturális értékváltás, de a lényeges fordulat mégsem következett be, megmaradt a fiatalok elit csoportjai és fiatalok többsége közötti mély szakadék az esélyektől az értékorientációkig. Magyarországon a kilencvenes években azt látuk, hogy a piaci rendszer és a demokratikus viszonyok kiépülésével az ifjúsági korszakváltás felgyorsult, ami egyszerre jelentett előnyöket és hátrányokat a fiatalok számára.

A kilencvenes évek közepére Magyarországon kiépült a piacgazdaság, ami azt is eredményezte, hogy a magyar fiatalokat ugyanazok a kihívások érik, mint a fejlett világ ifjúságát.

„1989-ben megkezdődött kelet-európai átalakulási folyamat – Magyarországon legalábbis a kilencvenes évek közepére – befejeződött. Létrejöttek a gazdasági, a politikai és a jogi alapintézmények, s ezeknek további jelentős mértékű megváltozása nem várható. Ilyen alapintézmény a tulajdoni rendszer, amely lényegében Magyarországon többé-kevésbé kiépült. Létrejött a magántulajdon átfogó rendszere, ezen túlmenően pedig a nagy tulajdonokban kialakult a nyugati magántőke nagy rendszere, amely megváltoztathatatlanul jelen van. A magyar modell igazi magántulajdonosi modell, a magántulajdonosok világosan láthatók, csak nem Budapesten vannak, hanem Amszterdamban, Londonban, vagy San Franciscóban, és a legkönyörtelenebb, leghatékonyabb módon, naponta meghatározzák tulajdonuk sorsát. A tulajdonosok felosztják az egymás közötti munkamegosztásban és stratégiai szövetségben a tőkét, a munkaerőt, a jövedelmeket. Ez azt is jelenti, hogy a tulajdonosi rendszer alapján lényegében a piacgazdaság alapintézményei: a pénzügyi-szolgáltatási rendszer, a kereskedelem-szolgáltatási rendszer, az ipar és az agrárgazdaság nagy rendszerei döntő többségükben a mai formában fognak az elkövetkezendő évtizedekben élni... A Magyarországon jelenlévő multinacionális vállalkozások meghatározzák az ország sorsát.” (Lengyel, 2000)

Az iskolai ifjúsági korszak kihívásainak egyike a *globális versenyhelyzet*: „a világgazdaságba való bekapcsolódásunk óriási versenyt indított el, globális versenyhelyzetbe kerültünk, ami azt

jelenti, hogy ma a munkaerőnek nem az országon belül kell a piacon versenyben maradnia, hanem versenyeznie kell a malajziai munkaerővel is. Ma a vásárosnaményi munkás többek között azért nem jut munkához, vagy azért nyomják le a bérét, mert Kínában 14 éves kislányok negyedannyiért csinálják azt, amit ő. A napi verseny – hadd tegyem hozzá – természetesen Németországgal is folytatott verseny, ahol tízszeres bérért hajlandók csak ugyanazt a munkát elvégezni, és ahonnan menekül a tőke. Ez a versenyhelyzet megkövetelné, hogy belső mobilizáció jöjjön létre. Rugalmas munkaerőpiac, rugalmas státuszpiac, rugalmas és horizontális kapcsolati és hálórendszer...” (Lengyel, 2000)

Az iskolai ifjúsági korszak magyarországi kialakulása Angliához hasonlóan (Chisholm, 1993) a „két ország-modell” fennmaradása mellett megy végbe: „Ennek az átalakulási folyamatnak a végeredménye az, hogy Magyarországon igenis hallatlan emelkedés van lokálisan, egyes régiókban, városokban, városrészekben, soha nem látott mértékű szabadság. A jólétek hálózata jön létre. Én azt gondolom egyébként, hogy ez nem egy szűk kisebbség. Nem értek egyet a politikusokkal, amikor azt állítják, hogy ez csupán néhány százezer ember jóléte és tízmillió ember nyomorog. Nem, milliókról van szó, akik bejutottak Pannóniába. A három-három és félmillió Pannóniában átlagosan 5–8 százalék a munkanélküliség, az egy főre jutó GDP kétszerese a szegényebb Hunniának, ide vándorol évi 1–1,2 milliárd dollárnyi külföldi tőke. A létező Pannónia nem kíván Hunniával közösködni, ahol 14–17 százalék a munkanélküli, ahová 500–600 millió dollár vándorol csak évente, ahol létminimum alatt, vagy akörül él az ott lakók negyede.” (Lengyel, 2000)

A piac és a fogyasztás növekvő szerepe

A legtöbb európai társadalomban a piaci modell növekvő dominanciája a társadalom szervezésében, a szocializmus tervezettségének és a keynesi közgazdasági elvek összeomlásával

társulva azt jelenti, hogy a társadalmi életnek egyre több területe válik fogyasztóivá. A kultúra, az oktatás, a lakásépítések stb. fogyasztóivá válásának számos következménye van. Azt jelenti, hogy az embereknek nagyon rövid idő áll a rendelkezésükre, a célok pedig nagyon gyorsan változnak – minden ideiglenes. Azt is jelenti, hogy általában a fogyasztói értékek felülkerekednek a hagyományos vagy más ideológiailag meghatározott értékeken.

Ez nemcsak a kultúra és a fogyasztás területén érvényes, hanem a jóléti állam esetén is. Kielezi ezenkívül a versenyt, valamint individualizálja és privatizálja a problémákat, így azok az egyes fogyasztók által tett döntések problémájává redukálódnak.

Egy metaforával érzékelhetőek a változások: a gyár helyett a bevásárlóközpont válik a domináns paradigmává. A modernizáció alapja a gyár volt, és a gyár volt sok intézmény modellje. Egy gyárban az emberek egy helyen tömörülnek. Mind a munka, mind a termékek standardizáltak és a tömegtermelés által meghatározottak. Az egyszerű munkásokat az igazgatók irányítják, és meghozzák az őket érintő döntéseket. Az iskolák modellje ez a rendszer volt, csakúgy, mint a kórházaké és a jóléti állam sok szolgáltatása is. A gyár modelljét ma a szupermarket modellje váltja fel. A szupermarketben a vásárlók jöhetnek-mehetnek és különféle árucikkeket válogatnak össze a bevásárlókocsijukba – egy nagyon széles választékból válogatják össze saját kocsijuk tartalmát. Minden egyes árucikknek meghatározott ára van, és a kijáratnál fizetniük kell értük. Ez jobban jellemző az 1990-es évek jóléti szolgáltatásaira, ahol többféle szolgáltató többféle szolgáltatást ad, és mindegyiknek külön ára van. Néhány a magán-szférában vehető igénybe, néhány jótékonyági szervezeteken vagy egyházakon keresztül, az állam pedig csak egy, a több szolgáltató közül. A fogyasztónak gyakran saját magának kell fizetnie. Amikor nincs elég pénz a szolgáltatásra (mert pl. az állami költségvetés túl kicsi), akkor nem kapják meg. A szupermarketben elképesztő árucikkválasztékból kell választani, de

előfordulhat, hogy valaki rossz dolgot választ és hogy nem tud fizetni néhány túl drága árucikkért. Az oktatásra és a képzésre ma inkább a szupermarket-modell a jellemző.

Az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása

Ahelyett, hogy a fiatalok tervezhető lépcsőket járnának végig, amikor a képzés után a munka világába vagy amikor a származási családból a saját családba lépnek, a fiatalok ma egyre hosszabb időt töltenek egy meghosszabbodott ifjúsági életszakaszban, amikor nem dolgoznak, de nincsenek teljesen munka nélkül sem. A családban vagy munkában való „megállapodás” előtti rövid udvarlást vagy képzést egy elhúzódo időszak váltotta fel, amelybe beletartozik az oktatás, a képzés, a félállások és alkalmi munkák világa, valamint a különböző háztartások és kapcsolatok közötti mozgás. Ezek a lépcsőfokok mindig visszafordíthatóak, és a végső cél nem is nagyon egyértelmű. Bizonyos értelemben a fiatalok idősebbek, mint a korábbi években, más tekintetben pedig fiatalabbak. (Wallace, 1997) Ellentmondás feszül a fiatalok növekvő kulturális függetlensége (és koraérettsége) és a között, hogy egyre jobban függnék bizonyos intézményektől, mint pl. az államtól vagy a családtól.

Megváltoznak tehát az ifjúság felnőtt társadalomba integrálódásának státus-útvonalai. A munkastátus-útvonal nyitottabbá válik, de ugyanakkor bizonytalanabbá és kockázatosabbá. A képzési idő nemcsak meghosszabbodik, de összekapcsolódik a próbálkozásokkal. A család státus-útvonal is ellentmondásos, a fiatalok egyre korábban távolodnak el a szülői családtól, de egyre későbbben alapítanak saját családot, és egyre későbbben függetlenednek a szülői háztól. Az iskolai évek befejezése az *Ifjúság 2000*-ben még a megkérdezettek 65,9%-nál következett be, az első állandó munkába állás esetében 60,6% a fenti arány, élettársi kapcsolata a megkérdezettek 14%-ának van/volt. A szülői házból elköltözők aránya 25,8%. A 15–29 éves fiatalok-

nak 22,6%-a kötött házasságot, és a 15–29 éves fiatalok 20,1%-a mondta, hogy megszületett az első gyermeke. A fentiekből következik, hogy a 15–29 éves fiatalok több mint egynegyedénél (26,4%) egyetlen bekövetkezett életeseményt nem tudunk megragadni. A csoport többsége tanul: 12,4%-uk szakmunkástanuló, 40,7%-uk középiskolába, 26%-uk felsőfokú intézménybe jár. A budapestiek és megyeszékhelyen élők tartoznak ebbe a csoportba. A 15–29 éves fiataloknak csaknem egynegyedét (23%) teszik ki azok, akiknél csak az iskolából a munkába való átmenet következett be. Az életkoruk, amikor befejezik az iskoláikat, 18,1 év. 18,7 éves korban kezdenek dolgozni. Ennek a csoportnak kétharmada férfi, és mintegy egyharmada nő. Életkor szerint a 20–22 éveseknek 39,5%-a, a 23–26 éveseknek pedig 38,1%-a tartozik ebbe a csoportba. Iskolai végzettség szerint 9,2% azoknak az aránya, akiknek a legmagasabb iskolai végzettsége nyolc általános, 39,6%-uk szakmunkás végzettségű, 34,4%-uk pedig középiskolai végzettséggel rendelkezik. Gazdaságilag aktív 91,4%, inaktív 3,1%, munkanélküli pedig 7,2%. A 15–29 éves fiataloknak nem egészen egytizede (8,9%-a) befejezte iskoláit (17,9 az átlagéletkor), majd munkába állt (18,2 az átlagéletkor), házasságot kötött (21 év az átlagéletkor) és gyereke született (az átlagéletkor 23,8 év). Az első gyerek születése előtt, 22 éves korában pedig elköltözött hazulról. Ebben a csoportban a férfiak aránya 34,6, a nőké pedig 65,4%. Iskolai végzettség alapján 13% azoknak az aránya, akiknek a legmagasabb iskolai végzettsége nyolc általános, 41,9% szakmunkásképzőt, 35,4% középiskolát végzett. Életkor szerint a csoportba tartozó fiatalok az összes 23–26 évesnek 5%-át, a 27–29 éveseknek pedig 21%-át teszik ki, azaz 23–29 éves korú a csoport 100%-a! Gazdaságilag aktív 55,5%, inaktív 37,6%, munkanélküli 6,6%. Az ebbe a csoportba kerültek 90,9%-a saját családban él, de egytizede jelenleg is a szülői házban él, illetve visszaköltözött. Fontos jellemzője még ennek a csoportnak, hogy felül vannak reprezentálva különösen a 1000 fő alatti és a 3000–1001 fős településeken élők (15,7, illetve 18,2%), más-

képpen fogalmazva a falusi településeken élők 39,7%-a került ebbe a csoportba.

Az oktatás expanziója, különösen a felsőoktatás expanziója, nemcsak a munkavállalás, de a házasodás és a gyerekvállalás kitolódásával is jár, illetve azzal, hogy ezek a fiatalok sokkal tovább kötődnek a szülői házhoz. Amennyiben tehát az oktatás expanziója nem jár együtt megfelelő lakáskörülményekkel, a házasodás és a gyerekvállalás további kitolódásával kell számolni, ezt igazolják azok az adatok is, amelyek a jelenleg középiskolában és felsőoktatásban tanuló fiatalok életerveit tartalmazzák.

A szerepek átalakításának kényszere

Ezek a változások azt jelentik, hogy a fiatalok szerepeit és kapcsolatait már nem szabja meg és biztosítja a hagyományos autoritás vagy a hagyományos minták. Ehelyett folyamatosan át kell alakítani szerepeiket – szüleikkel, partnereikkel, barátaikkal és kortársaikkal – ahhoz, hogy használhatóak legyenek. A szerepek inkább képlékenyek, és nem szilárdak és biztosak. Senki sem számíthat feltétlenül valaki másra, ha támaszra vagy biztos tanácsra van szüksége. Ez arra kényszeríti a fiatalokat, hogy rugalmasabban és öntudatosabban építsék fel életútjukat, hozzák meg döntéseiket. (Nadel–Wallace, 1997) Kétkedve és koraéretten öntudatosak, hiszen igen ügyesek az őket körülvevő kommunikációval és információval telített világban. Bizonyos értelemben a fiatalok ma felkészültebbek, mint valaha – arra, hogy saját útjukat járják az életben, de a jelzőtáblák eltűntek, az utat pedig újra és újra meg kell találni.

A fiatalok életeseményeinek megváltozása – normalizált és választásos életrajz

Az oktatás expanziójának azonban ez csak az egyik következménye. A másik igen fontos következmény, a Beck által hangsúlyozott tenden-

cia, a magyar 15–29 éves fiataloknál is megfigyelhető: a fiatalok élethelyzetének, életútjának diverzifikálódása és individualizálódása.

Az ifjúságkutatásokban a kilencvenes években a fiatalok életpályájának alakulását vizsgálva két markáns vonulatot említenek. A „normalizált életrajzot” és az életesemények komplexitását és felcserélhetőségét inkább megengedő „választásos életrajzot”. A vizsgálatok azt mutatták, hogy „egyértelmű kapcsolat mutatkozott a meghosszabbodott ifjúkor és a felső társadalmi rétegek között, valamint a »normalizált életrajz« és a közép és (főleg) alsó társadalmi rétegek között. Ezt az eredményt a szakmai ambíciókkal és lehetőségekkel lehet magyarázni: ahogy már jeleztük, a fiatalok számára meghosszabbodott a szakképzésre fordított idő, de ez különösen a felsőbb társadalmi rétegekben markáns jelenség. A meghosszabbodott ifjúkor tehát egy egyre inkább általánossá váló ifjúsági létforma, de ez nem jelenti azt, hogy a »normalizált« életrajz eltűnt volna.” (du Bois-Reymond, 1998) Azt is láttuk viszont, hogy a régi keretek között – tehát a nem meghosszabbított ifjúsági életszakasz – a 15–29 éves fiataloknak 8,9%-ára vonatkozik. Az életesemények alakulását vizsgálva a 15–29 éves fiataloknak több mint fele „elkötelezetlen” az iskolai, munka- és család státusz-utak vonatkozásában, illetve az egyéni életrajzoknak sokfélesége, sokszínűsége alakult ki. A magyar fiatalokra is érvényes az a megállapítás, amelyet a német ifjúságkutatók a nyolcvanas évek elején tettek:

„Ahogy az életrajzi gondolkodás és az egyén életének megélése – a felelősséggel felruházott egyén cselekvése, a személyes életút kialakítása – az elmúlt kétszáz évben felülről lefelé haladva érvényre jutott a társadalom rétegeiben, miközben a dolgozók széles rétegeit is elérte, úgy hatja át most az ifjúkort az életvezetés individualizálódó folyamata és az ezt kísérő eszmék (hasonlóan, ahogy kezdi számos nő életvezetését és életútját meghatározni).” (Fuchs, 1981)

A legfontosabb életeseményeket tekintve 64 féle kombinációt kaptunk. Az egyenlőtlenségek és a fiatalok egyéni életrajzának összefüggése

jól érzékelhető a magyar 15–29 éves fiatalok 5,2%-át kitevő azon csoportjánál, akiknek legfontosabb jellemzője, hogy korán, 17 éves korban, befejezték az iskolát. Következésképpen a csoportnak legfőbb jellemzője, hogy felülreprezentáltak azok, akik nem fejezték be az általános iskolát (3,7%), és különösen felülreprezentáltak azok (31,3%), akiknek legmagasabb iskolai végzettsége nyolc általános. Felülreprezentáltak azok aránya is, akik a szakmunkásképzőt nem fejezték be (3,0%), alulreprezentáltak viszont azok a fiatalok, akik a szakmunkásképzőt befejezték (15,2%). A csoportnak mintegy kétharmada férfi (61,3%). A megkérdezéskor többségében 22 év alatti fiatalnak 97,3%-a soha nem dolgozott. 27,7%-a inaktív, 30,2%-a munkanélküli, ugyanakkor mintegy kétötöde tanul az iskolarendszeren kívül. Tehát az alacsony iskolai végzettségű fiatalok, akiknek rossz helyzetét nagymértékben determinálja a származási és a települési háttér, biográfiai eseményeik szerint is jelentős mértékben differenciálódhatnak. Kiemelkedhetnek például az iskolán kívüli képzés révén, de a korai házasság, a korai gyerekvállalás következtében – mint egy másik iskolázottságában ugyanolyan, de több mint kétharmadában nőkből álló csoportnál láttuk – a hátrányos helyzetüket az egyéni választás révén még súlyosabbá tehetik.

Modernizáció és posztmodernizáció

Ezt úgy is fel lehet fogni, mint a modernizációból a posztmodernizációhoz vezető hosszabb változás egy részét. A modernizáció hozzájárult ahhoz, hogy az ifjúság mint életszakasz kialakulhasson az oktatás és a munka, a származási család és a saját család között, valamint a jóléti állam ifjúsági szervezetein és társadalompolitikáján keresztül. (Wallace–Kovatcheva, 1998) Ez különösen szembeszökő volt Kelet-Európában, ahol a modernizációt némi erőszak segítségével és némileg gyorsan vitték végbe a kommunisták által dominált rezsimok, amelyek segítettek átalakítani a jórészt visszamaradott falusi társadalmakat iparosodott városi társadalmakká. Az

oktatási rendszerek látványos sikere azt jelentette, hogy az 1980-as évekre a fiatalok lehetőségei néhány tekintetben alig tértek el Kelet- és Nyugat-Európában.

A posztmodernizáció azt is jelenti, hogy fokozatosan leépülnek ezek a hagyományos struktúrák és elkülönülések, így olyan helyzet alakul ki, ahol egyre nagyobb a káosz és a bizonytalanság, s ezáltal nemcsak értékek, hanem korcsoportok is kezdenek megszűnni. A huszadik század végén több változási lehetőséggel állunk szemben, amelyek a különböző országokban többé-kevésbé elterjedtek.

Progresszív individualizáció

Az oktatási lehetőségek, képzések, csakúgy, mint az életstílusokról hozott döntések tárháza kiszélesedett, ami azt jelenti, hogy sok fiatal megszabadulva a szülők, az autoritás vagy a megélhetés biztosításának hagyományos kényszereitől, mérlegelni tudja a különböző lehetőségeket. Egyre inkább tőlük függenek olyan döntések, hogy pl. hogyan irányítsák szexuális- vagy magánéletüket, vagy hogy milyen típusú oktatási és képzési lehetőségeket válasszanak egy olyan világban, ahol a választási lehetőségek egyre szélesebb skálája található meg.

Regresszív individualizáció

Ugyanakkor nemcsak a lehetőségek, hanem a problémák is individualizálódnak. Azok számára, akiknek nem sikerül végigjárni az oktatási/képzési rendszer különböző fokait, marad a munkanélküliség veszélye vagy az, hogy egy olyan képzési formában találják magukat, amely sehova nem vezet. Ez az a csoport, amely jobban veszélyeztetett abból a szempontból is, hogy hajléktalanná válhat és hogy a bűnözéssel kapcsolatba kerülhet. Néhány fiatal számára ez azt is jelenti, hogy kikerülnek a származási családból, amely már nem képes felelősséget vállalni értük. A problémák individualizációja

olyan természetű, hogy a jóléti állam már nem felelős az átmenet kezeléséért, egyre inkább az egyének saját felelőssége az, hogy irányítsák a képzést, a biztosítást, a lakhatást és az élet más területeit – néhány fiatal ebben csak csekély vagy semmilyen forrásra sem támaszkodhat.

Alternatív individualizáció

Nem minden fiatal akar pozíciót elfoglalni a domináns társadalomban. Az egyre növekvő anyagiasság és piachoz igazodó verseny kitermeli az ellenkezőjét is: fiatalokat, akik fellázadnak ezen elvárások ellen. Nem a társadalom zárja ki őket, inkább ők zárják ki magukat néhány lehetőségből és azokat az értékeket követik ehelyett, amelyeket Ronald Inglehart (1990, 1997) „posztmaterális értékeknek” nevez. Vagyis az egyén kiteljesedésére, idealista célokra koncentráló, valamint az alternatív közösségekhez való csatlakozást hirdető értékeket. A *New Age Travellers* és a különböző misztikus vagy „ezoterikus” filozófiák újfajta előrejutási lehetőségeket és új hitrendszereket kínálnak. Az új vallások és kultuszok szintén ilyen alternatívákat kínálnak. A fiatalok előljárnak a posztmaterális értékek felé vezető úton.

Hogy ezek közül melyik a domináns, az az országon és az intézményes kereteken áll. Különböző térségek vagy társadalmi rétegek fiataljai valószínűleg beletartoznak valamelyik kategóriába, és az első legalábbis vonzóbbnak tűnik, mint a második, bár sok kísérő probléma jár vele. A harmadik kategória eléggé fejletlen lehet Kelet-Európában, és talán jobban jellemző a bőségi társadalmakra.

Machacek (1997) rámutatott arra, hogy a modernitásnak ezek a feltételei egyben előfeltételei a posztkommunista társadalmakban az individualizáció kialakulásának. Ugyanakkor az egyes posztkommunista országok gyökereiben különböznek egymástól: néhány inkább a regresszív individualizáció felé halad, míg más országok a progresszív individualizáció felé tesznek lépéseket. Hogy ezek közül melyik do-

minál, az a jövő társadalmi fejlődésének kulcsfontosságú kérdése.

Globalizáció és növekvő egyenlőtlenségek

A kilencvenes évek elején felvetődik az a kérdés, hogy a piacgazdaság kiépülése az ország globális világba való integrálódásával jár. A globalizálódás viszont a nyolcvanas évektől a az egyenlőtlenségek növekedésével jár együtt.

„Angliában a 19. század vége óta jövedelemelosztási statisztikákat készítenek, s az azóta eltelt időszakot figyelembe véve a felsőbb és alsóbb társadalmi rétegek közötti jövedelmi különbségek most a legnagyobbak. Az Egyesült Államokban a jövedelmek egyenlőtlenségei az 1980-as évek óta számottevő mértékben emelkedtek: 1977 és 1989 között a jövedelmekben bekövetkezett emelkedés 60%-a a lakosság legtehetősebb 1%-ának hozott hasznot 1989 és 1995 között pedig a legalacsonyabb keresetekkel rendelkezők között a férfiak 80, a nők 70%-ának reáljövedelme stagnált vagy csökkent.” (Wendt, 2002)

„1992 óta a jövedelmi egyenlőtlenségek Magyarországon – amely nem tartozik a szegényebb kelet-európai országok közé – élesen emelkedtek. A lakosság legjobban fizetett tíz százaléka most a bruttó jövedelem 25%-ához jut hozzá, míg a legszegényebb tíz százalék csak 3,8%-kal rendelkezik. A növekvő munkanélküliség, a jövedelmi egyenlőtlenség, a hanyatló reálbér, a nyugdíj és a munkanélküli segély a létminimumon vagy az alatt élő emberek számának növekedését eredményezte.” (Wendt, 2002)

Ezt az állítást támasztják alá Ferge Zsuzsa vizsgálatai, aki a kilencvenes évek Magyarországgal kapcsolatban „az elszabaduló egyenlőtlenségekről” beszél. (Ferge, 2000) Egyik legutóbbi tanulmányában pedig hangsúlyozza, „ami az egyáltalán mérhető jövedelmi egyenlőtlenségeket illeti, a két szélső tized közti szorzó 1987-ben kevesebb mint ötszörös volt, 2000-ben pedig közel tízszeres”. (Ferge, 2002)

Globalizáció és a területi egyenlőtlenségek növekedése

Az elszabaduló egyenlőtlenségek regionális összefüggésben is megragadhatóak: „Mára a területi és települési egyenlőtlenségi rendszerben a két vagy egy évtizeddel korábbi időszaknak többszörösére ugrottak az egyenlőtlenségek, különösen pozitív pólus (a főváros és a nyugati országrész), a dinamika és az (új) gazdagság polarizációja tűnik szembe.” (Matolcsy, 2000)

Matolcsyék munkaközössége kiemeli: „A fővárossal együtt vizsgálva a megyék közötti – egy lakosra jutó GDP-vel mért – gazdasági fejlettség különbségeit megállapítható, a súlyozott relatív szórás növekedett (az 1975-ös 26,4 százalékról 1997-ben 43,8 százalékra), a legfejlettebb és legelmaradottabb térség közötti olló nyílt (1975-ben a főváros és Szabolcs-Szatmár közötti fejlettségi rés több mint kétszeres volt, míg 1997-ben a Budapest–Nógrád arány az egy lakosra jutó GDP-ben már több mint három és félszeres).”

Csak a vidéket vizsgálva ellenben zárul a fejlettségi olló, csökken a szórás (22,2 százalékról 19,4-re, s a szélső értékek Komárom és Szabolcs, illetve Fejér és Nógrád között lényegében azonosak, azaz a vidék fejlettségét tekintve ma összességében homogénebb, mint kért évtizeddel ezelőtt, itt jellemző folyamat a lefelé nivellálódás. „A nagy elmozdulás azonban tulajdonképpen nem a fejlettségi különbségek mértékén, hanem a fejlettség térszerkezetében van. Budapest kiugró dinamikája uralja az átalakulási folyamat markáns megosztó dimenzióját, az erős gazdasági tartalmú települési rangsort is. A hangsúly a települési tagozódás gazdasági tartalmán van, amely települési lejtőt a korábbi évtizedekben alapvetően formáló infrastrukturális, ellátottsági tagoltság mellé lépett. A településrendszer csúcán álló főváros mellett a nagyobb vidéki városokban nőtt leginkább a vállalkozási aktivitás, a munkanélküliség a városokban mindvégig 10 százalék alatt maradt, a jövedelmek reálértéke is kevésbé csökkent.” (Matolcsy, 2000)

Az oktatási expanzió és esélyek. Pro és kontra

A közoktatási rendszer átalakulásának mar-
káns kritikája fogalmazódik meg Gázsó Ferenc
Századvégben megjelent vitaindító tanulmá-
nyában. Gázsó szerint az oktatási expanzió
forráshiányos közoktatásban és felsőoktatás-
ban következik be, következésképpen további
polarizációval jár, „az alsó társadalmi rétegek
esélyhátránya egyre inkább növekszik”. Hang-
súlyozza, hogy az „esélykülönbségek drasztikus
növekedését jól érzékelteti, hogy a felsőfo-
kú továbbtanulás szempontjából kitüntetetten
kedvező esélyeket hordozó iskolatípusban, a
gimnáziumban a korábbi ötszörös esélykülön-
bségek tizenegyszeresre növekedtek az elmúlt
években”. (Gázsó, 1997)

Ezzel szemben az ifjúsági korszakváltás tézi-
sének hangsúlyozásával azt állítjuk, hogy az ok-
tatási rendszer átalakulása szorosan összefügg
a magántulajdonon alapuló piacgazdaság ki-
épülésével. Az új ifjúsági korszak, az iskolai if-
júsági korszak feltételei a kilencvenes években
Magyarországon is kialakulnak: az iskolában
eltöltött idő megnövekedik, a kilencvenes évek-
ben megvalósul a közoktatás, majd a felsőoktatás
expanziója, a társadalom középosztályosodik.
(Kolosi, 2000) A középosztályosodással jár
a fogyasztási javak elterjedése, a fogyasztói és
szolgáltatói ipar hihetetlen mértékű kiterjedése,
azaz a középosztályosodási folyamat nagymér-
tékben meghatározza a fiatalok iskolai életútját,
életkarrierjét és életesélyeit. (Gábor, 2000)

A demográfiai háttér és esélyek

Magyarországon az utóbbi évtizedekben a kor-
osztályok száma különösen gyorsan változott.
A hatvanas évtized elejének rendkívül alacsony
létszámú korosztályai után következtek a het-
venes évek közepén született nagy létszámú
korosztályok. A demográfiai csúcs tanulói a
közoktatásból már kikerültek, az elmúlt évek-
ben az általános iskolákban, két éve a közép-

fokú oktatásban is egyre kisebb létszámú kor-
osztályok vesznek részt.

A középfokú oktatás most érkezett el a radi-
kális tanulólétszám-csökkenéshez. Összevet-
ve a 15–29 éves fiatalok demográfiai görbéjét
a korosztály középiskolai továbbtanulásának
trendjével azt látjuk, hogy a demográfiai hul-
lám leszálló ágba kerülése összekapcsolódik
a középiskolában továbbtanulók növekedésé-
vel és a szakmunkásképzőben továbbtanulók
csökkenésével. A 2000-ben 22 éveseknél a
szakmunkásképzőben továbbtanulók aránya
40% alá esik. A 2000-ben 18 évesek azok, akik
közül 15 éves korban többen tanultak tovább
szakközépiskolában, mint szakmunkásképző-
ben, és a szakközépiskolában továbbtanulók-
kal párhuzamosan emelkedik a gimnáziumban
továbbtanulók aránya, ami a 2000-ben 15 éve-
sek esetében már meghaladja a 30%-ot. (Jelen-
tés, 2000)

A kilencvenes évek legfontosabb tenden-
ciája tehát: az iskolai végzettség hosszú távú
emelkedése mellett fontos hangsúlyozni azt is,
hogy ez időszakban az 1974 és 1976 között
született nagyobb létszámú korosztály is át-
vonul az oktatási rendszeren. A kilencvenes
években igen lényeges oktatáspolitikai változ-
tatások történtek: a felsőfokú intézetek ösztö-
nzése a hallgatói létszám emelésére, a köz-
épfokú oktatásban az érettségit adó típusok
kiterjesztése, szakmai iskolai képzésben részt
vevők létszámának csökkentése és így tovább.
(Andorka, 1996) A kilencvenes évek második
felében nemcsak a felsőoktatásba felvettek
emelkedése, de az egyes évfázatok csökkené-
se is oka annak, hogy egy korosztályból egyre
többen kerülnek be a felsőoktatásba. A kilenc-
venes években a közoktatás és a felsőoktatás
expanziójának, a piacgazdaság kihívásainak
következményeként a 15–29 éves fiatalok kö-
rében a tanuló és egyre tovább tanuló fiatalok
csoportjának növekedése – különösen a ki-
lencvenes évek második felétől – tehát egyre
kedvezőbb demográfia háttérben valósul meg,
amely tovább növelheti a tanuló fiatalok kö-
zötti versenyt.

A középfokú intézményrendszer átalakulása – növekvő esélyek, növekvő egyenlőtlenségek

Liskó Ilona hangsúlyozza: „Az aktuális társadalmi igényeknek megfelelően a középfokú oktatás intézményrendszerén belül jelentősen megváltoztak az arányok. A '90-es években fokozatosan növekedett a középfokon és ezen belül az érettségit nyújtó iskolatípusokban továbbtanulók aránya. Míg korábban egy-egy korosztály fele szakmunkásképzőbe, másik fele érettségit adó középiskolákba járt, az elmúlt években határozottan csökkent a hagyományos hároméves szakmunkásképzés és növekedett az érettségit is nyújtó középiskolai képzés jelentősége. A szakmai iskolák többsége vegyes profilúvá vált, és az iskolákon belül fokozatosan emelkedett a szakközépiskolai osztályok és az odajáró gyerekek aránya. 1995-ben a nyolcadik osztályt 122 ezren fejezték be eredményesen. A végzetek csaknem valamennyien (99,3%) továbbtanultak középfokú iskolában. A továbbtanulók nagyobb hányada (61%) folytatta tanulmányait középiskolában (100 főből 27 gimnáziumban, 34 szakközépiskolában kezdett tanulni). Az érettségit nem adó szakmunkásképző iskolákba és szakiskolákba a továbbtanulók 34%-a iratkozott be az 1990. évi 45%-kal szemben.” (Liskó, 2000) A kilencvenes évek alapvető tendenciája középfokon az érettségit adó intézmények felé elmozdulás, amely már önmagában a fiatalok iskolában eltöltött idejének növekedéséhez vezet.

Etnikai egyenlőtlenségek – roma fiatalok

Az oktatási expanzió a származási, területi és etnikai egyenlőtlenségek megmaradása mellett következik be. Különösen élesekké válnak az etnikai különbségek. Jól megfigyelhető mind az iskolázottsági, mind a munkaerőpiaci pozíció szerint a roma fiatalok hátrányos helyzete: „A 15–19 éves korcsoportban 1993 végén a foglalkoztatottak aránya a nem romáknál

15,1 százalék volt, a romáknál 15,6 százalék, a munkanélküliek aránya a nem romáknál 7,2 százalék, a romáknál 11,4 százalék, az inaktívaké a nem romáknál 77,7%, a romáknál 73,0 százalék. Ezek az arányok látszólag közel állnak egymáshoz. A látszat azonban csal. A majdnem 78 százalék inaktív nem roma személynek döntő többsége (a korcsoport 70,1 százaléka) tanuló volt. A ténylegesen inaktív személyek aránya 7,6 százalék. A roma fiataloknak viszont csak 24,9 százaléka volt tanuló. A nem roma tanulók 5,2 százaléka főiskolára vagy egyetemre járt, 55,5 százaléka szakközépiskolába vagy gimnáziumba és csak 6,2 százalékuk általános iskolába. A 15–19 éves roma tanulók 45,4 százaléka általános iskolába járt, 10 százaléka szakiskolába, 30,8 százaléka szakmunkásképzőbe, 13,5 százaléka szakközépiskolába vagy gimnáziumba és 0,2 százalékuk folytatott felsőfokú tanulmányokat.” (Kemény, 2000)

Nyelvtudás és a származási, regionális különbségek

A nyelvtudást befolyásolja a nem, az életkor, az iskolai szint, a szülők iskolázottsága és a regionális különbségek. Az életkorral fordított arányosan növekszik a nyelvtudással rendelkezők aránya. A 27–29 éveseknek alig több mint egyharmada beszél angolul vagy németül, a 15–17, illetve a 18–19 éveseknek kétharmada. A szakmunkásképzőt végzeteknek, illetve szakmunkásképzőbe járóknak nem egészen egyötöde, a diplomásoknak, illetve főiskolára, egyetemre járóknak viszont kilenczede beszél angolul vagy németül, illetve valami más nyelven. A fiatalok leginkább Budapesten, legkevésbé pedig a falvakban beszélnek valamilyen idegen nyelven. A fiatalok nyelvismeretét igen erőteljesen befolyásolja a szülők iskolázottsága.

A szülők iskolázottságának, a fiatalok nyelvismeretének befolyásoló szerepét jól mutatja, hogy *a legfeljebb nyolc általánossal rendelkező szülők középiskolát végzett vagy középiskolába*

járó gyerekeinek több mint fele nem beszél semmilyen idegen nyelvet, ezzel szemben ha legalább az egyik szülő diplomás, alig több mint egyötöd a fenti arány. Az arányok alacsonyab-
bak, de a tendencia hasonló a diplomás, illetve a főiskolára egyetemre járó fiatalok esetében; a legfeljebb szakmunkásképzővel rendelkező szülőknél 16,4%, a diplomás szülőknél viszont 6,6% az idegen nyelvet nem beszélő fiatalok aránya. Figyelemre méltó viszont, hogy ha legalább az egyik szülő szakmunkásképzettséggel rendelkezik, akkor 19,3%, ha pedig legalább az egyik szülő diplomás, akkor 40,5% az angolból vagy németből középfokú nyelvvizsgával rendelkező diplomás, illetve felsőfokú tanintézetbe járó fiatalok aránya.

Az iskolázottsági szinthez hasonlóan a nyelvtudásban is igen jelentősek a regionális különbségek. A közép-magyarországi régióbeli, és a közép-dunántúli fiataloknak több mint fele, az észak-alföldi fiataloknak mintegy kétötöde, az észak-magyarországiaknak pedig alig több mint kétötöde beszél valamilyen idegen nyelvet. Angol, illetve német középfokú nyelvvizsgával a közép-magyarországi fiatalok legalább kétszer nagyobb arányban rendelkeznek, mint az észak-alföldiek vagy az észak-magyarországiak. Az is figyelemre méltó, hogy különösen Észak-Magyarországon és Észak- Alföldön igen nagy a szülők iskolázottságának és fogyasztási státusának szerepe a fiatalok nyelvtudásának alakulásában, azaz igen nagy a szakadék az iskolázott és kevésbé iskolázott, illetve a gazdag és szegény szülői háttérrel rendelkező fiatalok nyelvtudása között. Figyelemre méltó továbbá, hogy a generációs szakadék is ezen két régióban a legmélyebb, azaz ebben a két régióban a legnagyobb a különbség a 19 éves és a fiatalabbak, valamint a 19 évesnél idősebbek nyelvtudásában. Azaz a nyelvtudás vizsgálatakor is azt láttuk, hogy az oktatási rendszer nem csökkenti, hanem inkább mélyíti a társadalmi egyenlőtlenségeket, és ez különösen igaz a válság-, illetve a stagnáló övezetekre.

Számítógép-, internethasználat és a származási, regionális különbségek

Ha a fiatalok számítógéppel rendelkezését, internet-hozzáférést és internethasználatát vizsgáljuk az *Ifjúság 2000* adatai körében, akkor azt találjuk, hogy a 15–29 éves fiatalok 28,7%-ának volt azt otthonában számítógép, 7,6%-ának van internet-hozzáférése otthon, 39,4%-a internetezik valamilyen formában. A megkérdezettek között 31% azok aránya, akik saját maguk, és 18,7% azoké, akiknek családja rendelkezik mobiltelefonnal a felvétel időpontjában, 2000-ben.

A szocio-demográfiai (iskolázottság, nem, kor és lakóhely) adatokat együtt vizsgálva azt találjuk, hogy a legnagyobb az internetezők aránya a 22 évnél fiatalabb, iskolázottabb (legalább középiskolába járó, illetve középiskolai végzettséggel rendelkező) városiak körében (70,7%), ezt közelítik a 22 évnél fiatalabb városi nők (65,3%). A „fiatalabb” városiakat követik a „fiatalabb” falusi férfiak (62,9%), illetve nők (62,5%). Csak ezután következnek mintegy húsz százalékkal leszakadva az idősebb, magasabb iskolázott városi férfiak és nők, közöttük az internetezők aránya 56,3, illetve 50,2%.

A következő csoport szintén mintegy húsz százalékkal leszakadva a 22 évnél idősebb, magasabb iskolázottsággal rendelkező falusi férfiak és nők csoportja, közöttük az internetezők aránya 37,1, illetve 34,2%. Közel hasonló arányban, kevésbé interneteznek az alacsony iskolázottsággal rendelkező falusi és városi férfiak (21,9, illetve 21,1%).

Legkevésbé az alacsony iskolázottsággal rendelkező városi, illetve falusi nők interneteznek (5,9, illetve 4,7%).

A kommunikációs státus igen fontos eszköze a mobiltelefon. Többdimenziós statisztikai modellünkben azt látjuk, hogy a mobiltelefonnal rendelkezést leginkább az életkor befolyásolja, a korábbiakéhoz (internet-hozzáférés, internethasználat stb.) képest megmarad a szülők iskolázottságnak jelentős befolyásoló szerepe, kimutatható ugyan, de látványosan csökken az iskolai szint hatása. Ez azt jelenti, hogy a 15–17

évesek közül csaknem minden harmadik, a 27–29 évesek közül viszont alig minden tizedik rendelkezik saját mobiltelefonnal.

A szülők iskolai végzettsége alapján pedig azt találjuk, hogy abban az esetben, ha legalább az egyik szülő diplomával rendelkezik, akkor a családoknak több mint kétharmadában van a családnak, illetve a fiatalnak saját magának mobiltelefonja, ha a szülők egyike legalább szakmunkásképzővel rendelkezik, akkor a családok közel felében, ha pedig a szülők legmagasabb iskolai végzettsége nyolc általános, akkor egyharmad az előbbi arány. A felsőfokú szinten (felsőoktatási intézményekbe járók, illetve diplomával rendelkezők) családjai négyötödében, a középiskolai és szakmunkásképző szinteken csaknem egyharmad-egyharmad arányban van a családban mobiltelefon.

A fiatalok saját mobiltelefonnal való ellátottsága esetében az iskolai szint szerinti különbségek csökkennek, illetve az iskolai hierarchia „megbomlik”: például a középiskolások 23,4%-a, a felsőfokú szinten lévőknek viszont csak 18,8%-a rendelkezett mobiltelefonnal 2000-ben.

A társadalom alatti osztállyá váló ifjúsági csoportok

Az *Ifjúság 2000*-vizsgálatból az tűnik ki, hogy az általános iskola szintjén megrekedt magyar 15–29 éves fiatalok közel tíz százaléka, valamint azok, akik már az általános iskolából lemorzsolódtak, a magyar ifjúság alsó, reménytelenül leszakadt rétegét képezik. Ezen fiatalok körében a származási hátrányok a területi hátrányokkal halmozódnak, illetve ezek a hátrányok regionálisan is egyre inkább koncentrálnak. Azok, akik csak általános iskolát végeznek, illetve kimaradnak az általános iskolából, szakmunkásképzőből és szakközépéből, valamint gimnáziumból, igen nagy eséllyel válnak munkanélkülivé.

Az *Ifjúság 2000* adatai szerint kb. 78 ezer fiatal esetében mondható el, hogy a társadalom alatti osztály tagjaivá válhatnak. A megkérd-

zettek közül ugyanis 32 ezren nem fejezték be az általános iskolát, 33 ezren a középiskolát, 13 ezren pedig kihullottak a felsőoktatásból.

A 32 ezer általános iskolát nem végzett fiatal közül ötezren munkanélküliek voltak, 16 ezren pedig inaktívak, és mindössze 11 ezren találtak maguknak munkát. Minden második fiatalnak – aki nem fejezte be az általános iskolát – az édesapja sem fejezte be alapfokú tanulmányait. Azaz a társadalom alatti osztállyá válás adott iskolázottsági hátrány reprodukciójának eredménye.

A magyar fiatalok iskoláztatási esélyeinek eltérései, az egyes iskolázottsági szintekhez kapcsolódó eltérő munkaerő-piaci esélyek mögött felfedezhetjük a fiatalok iskolai ifjúsági korszakba való átmenetének két forgatókönyvét, a munkanélküliségi és a szabadidős szcenáriót. A munkanélküliségi forgatókönyv azzal jár, hogy potenciálisan már nagyon korán kialakul azon fiatalok csoportja, akik nagyon kis eséllyel integrálódhatnak a társadalomba, létrejön a társadalom alatti osztály reprodukciója.

A társadalom alatti osztállyá válás és etnikai különbségek

A Kemény István vezetésével végzett vizsgálatokból azt is látjuk, hogy a prosperáló és válság-régiók „lefedhetők” a romák arányával: „A cigányok az egész ország területén szétszóródva élnek, de eloszlásuk nem egyenletes. Az országot ebből a szempontból hat régióra osztottuk: Észak (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megye), Kelet (Szabolcs-Szatmár, Hajdú-Bihar és Békés megye), Alföld (Csongrád, Bács és Szolnok megye), budapesti iparvidék (Budapest, Pest, Fejér és Komárom megye), Dél-Dunántúl (Baranya, Somogy, Tolna, Veszprém és Zala megye), Nyugat (Vas és Sopron megye). Az egyes régiókból való elvándorlás és a más régiókba való bevándorlás iránya és mértéke. Igen nagy elvándorlás ment végbe a keleti régiókból, leginkább az északi régió irányába, szoros összefüggésben az erőltetett (és elhibázott) iparo-

sítással. Abszolút számokban valamivel kisebb, de arányaiban hasonló mértékű az elvándorlás az alföldi régiókból, részben az északi, részben a dél-dunántúli régió és valamilyen mértékben a budapesti iparvidék irányába. Ez utóbbiban az elvándorlás és a bevándorlás kiegyenlítette egymást. Csaknem háromszorosára (ötezerrel tizenégyezerre) nőtt a cigányok száma a két nyugati megyében.” (Kemény–Havas, 1996) A régiókra rávetítve az iskolázottsági szintet azt látjuk, hogy a prosperáló, magas foglalkoztatási és alacsony munkanélküliségi rátával rendelkező régiókban alacsonyabb a kevésbé iskolázott, a stagnáló, alacsony foglalkoztatási, a magas munkanélküliségi rátával rendelkező régiókban viszont magas az alacsony iskolázottsággal rendelkezők, illetve az iskolából lemorzsolódók aránya. Különösen magas az általános iskolából és szakmunkásképzőből lemorzsolódók aránya az észak-magyarországi régióban, ahol – mint láttuk – a kilencvenes évekre a romák legnagyobb arányban koncentráálódtak.

Az *Ifjúság 2000* adatai tehát azt mutatják, hogy a jelenlegi középfokú oktatási rendszer a stagnáló és válságövezetekben erőteljesebben szelektál, mint a prosperáló térségekben, tehát az észak-magyarországi és észak-alföldi régiókban sokkal inkább elítélőpontú, mint a prosperáló közép-magyarországi és közép-dunántúli régiókban. Lokális vizsgálataink azt mutatják, hogy azokon településeken, ahol roma fiatalok nagyobb arányban élnek, sokkal erőteljesebb az iskolai szelekció, mint azokon a településeken, ahol a roma fiatalok aránya alacsony. (Például Sopronban kisebb, mint Salgótarjánban, illetve a válságövezetben lévő Hevesben nagyobb, mint Tamásiban.)

Társadalom alatti osztályválas, regionális különbségek – a társadalom kettészakadása

Az *Ifjúság 2000* adataiból is kitűnt, hogy a kilencvenes években az ország kettészakadása folytatódott, és növekedett a prosperáló és

válságövezetek közötti különbség. A foglalkoztatottsági ráta alapján a nyugat-dunántúli, közép-magyarországi, illetve a közép-dunántúli régiókban az átlagnál magasabb, a dél-alföldi, dél-dunántúli, észak-magyarországi, valamint észak-alföldi régiókban az átlagnál alacsonyabb. Különösen nagy a távolság az utóbbi két régió és az első régiók között. A munkanélküliségi ráta alapján hasonló trend rajzolódik ki: legnagyobb a munkanélküliség az észak-magyarországi és észak-alföldi régiókban, legalacsonyabb a nyugati és közép-dunántúli régiókban. Az egyes régiók között Budapesten az országos átlagnak mintegy fele a szakmunkásképzőt végzetek, illetve azoknál alacsonyabb iskolai szinten található fiatalok aránya, az egyetemet végzetek aránya pedig mintegy kétszerese az országos átlagnak.

Budapest élesen elkülönül a többi régiótól, az új ifjúsági korszak, az iskolai ifjúsági korszak kihívásai a budapesti fiatalokat érték el a kilencvenes években, azaz itt vált egyértelművé a fiatalok iskolában eltöltött idejének növekedése. Ezzel szemben a kevésbé fejlett régiókban (mint például Észak-Magyarországon, Észak-Alföldön) a felsőoktatásban részt vevő fiatalok fejlett régiókhoz hasonló aránya az alacsony iskolai végzettségűeknek nyolc általánost és szakmunkásképzőt végzeteknek, illetve szakmunkásképzőbe járóknak magas arányával párosul. A 32 ezer általános iskolát be nem fejező fiatal regionális megoszlása egyértelműen kimutatta, hogy az észak-magyarországi régió van a legveszélyeztetettebb helyzetben: 23%-uk az Észak-Alföldről, 25%-uk Észak-Magyarországról kerül ki – összehasonlításképpen: Budapesten 1,8% ez az arány!

Szabadidős tevékenység és társadalmi különbségek

A szabadidő-szenárió a társadalom középosztályosodásával jár együtt: kialakul a fiatalok fogyasztói státusa, egyre inkább növekszik a fiatalok fogyasztói és szórakoztatói eszközökkel

való ellátottsága és kommunikációs státusa, és egyre korábban válnak a piac szereplőivé.

Az *Ifjúság 2000*-vizsgálat adatai is azt mutatják, hogy az iskolai szint növekedésével a fiatalok fogyasztói javakkal való ellátottsága is nő; azt látjuk, hogy a jelenleg tanuló fiatalok egyre szélesebb rétege rendelkezik mobiltelefonnal, számítógéppel, internet-hozzáféréssel. A középosztályosodó fiatalok számára egyre fontosabbá válik a szabadidő, melyet a szabadidőipar kiépülése kísér. „A bekövetkező változások alapja az, hogy a szórakoztatóipar képviselői hisznek abban, hogy felhasználóik természete változik, úgy látják őket, mint akik rendelkeznek olyan tulajdonságokkal, amelyek korábban egyértelműen a középosztály tagjait jellemezték, mint például a tehetőség, a mobilitás, és a képesség arra, hogy a számukra felkínált szórakozási lehetőségek között racionális alapon tudnak választani. Ez a változás jelenik meg abban, hogy a hangsúly a szórakoztatóiparban tapasztalható versenyen van, de megragadható abban is, hogy a vásárlót már nem a tagnak, hanem fogyasztónak tekintik.” (Clarke–Jefferson, 2000) Az egyik legnagyobb magyarországi szabadidőrendezvényen, a Sziget Fesztiválon a leszakadó fiatalok csoportja nem jelenik meg. A *Sziget 2000* és az *Ifjúság 2000* adatait összehasonlítva kitűnik, hogy a Szigeten a szakmunkásképzőbe járók alul-, a gimnáziumtól a főiskolai szinten át az egyetemig pedig felülreprezentáltak a „szigetlakók” a magyar 15–29 éves fiatalokhoz képest.

Az adatokból az is látható, hogy a fejlett régiókból Szigetre érkezők felül-, a fejletlenebb térségből jövők alulreprezentáltak a „szigetlakók” között. Ráadásul amíg iskolai szint szerint a fejlett térségek (Budapest) csaknem teljes ifjúsági társadalma képviselve van a Szigeten, addig a kevésbé fejlett régiókat csaknem teljes mértékben a főiskolai és egyetemi szinten elhelyezkedő fiatalok képviselik. Az *Ifjúság 2000* és a *Sziget 2000* adatait összehasonlítva a szabadidő-forgatókönyv és a fiatalok középosztályosodásának összefüggése különösen szembevetőd: a „szigetlakók” közel kétharmada rendelkezik

CD-lejátszóval a magyar 15–29 éves fiatalok egyötödéhez képest, a Szigeten levők számítógéppel rendelkezése és internet-hozzáférése pedig csaknem kétszerese a 15–29 éves fiatalokénak.

A felsőoktatás expanziója – alapvető változás az ifjúság összetételében és az ifjúsági életszakaszban

A '90-es években a felsőoktatás expanziójának lehetünk tanúi, a 18 éves népesség számának 1994-től megfigyelhető drasztikus – 1994-től 2000-ig 189 ezer főről 138 ezer főre, azaz 27%-os – csökkenésével párhuzamosan nő a felsőoktatási intézményekbe felvett hallgatók száma, ugyanezen időszakban 30 ezerrel 52 ezerre, azaz 73%-kal. Következésképpen ugrásszerűen emelkedett a '90-es évek közepétől 18. évüket betöltő fiatalok „diplomaszerzési esélye”. Az adott korosztály számához képest a magyar felsőoktatási intézményekbe bekerülő aránya 1994-től 2000-ig 15,8%-ról 37,4%-ra emelkedett. (Ez a megduplázódó arányszám – természetesen – nem jelenti azt, hogy a 18 évesek közül kerültek be kétszer annyian a felsőoktatásba, hiszen a felvettek átlagéletkora is mutatja, hogy más korosztályokat is érintettek ezek a folyamatok.)

2000-től a felsőoktatásba felvettek száma tovább növekedett: 2000-ben a felvettek száma 86 942 fő, 2001-ben 98 465 fő, 2002-ben 123 999 fő, 2003-ban 122 265 fő. A felvettek demográfiai összetételének alakulása azt mutatja, hogy a felsőfokú intézményekbe járók között növekszik a nők aránya. 2000-ben az elsősök között a férfiak aránya 43,4%, a nőké 56,6%, 2003-ban viszont a férfiaké 41,3%, a nőké pedig 58,7% volt. A felsőoktatásban tanulók életkora is emelkedő tendenciát mutat. Ez azt jelenti, hogy az elsősök közt a 19 évesek és fiatalabbak aránya 2000-ről 2003-ra 38,9%-ról 32,1%-ra csökkent, a 25–29 évesek aránya viszont 13,6%-ról 17,2%-ra, a 30 éves és idősebbek aránya 10,7%-ról 17,2%-ra emelkedett!

Az életkor emelkedése összefügg azzal, hogy a levelező tagozatos elsősök aránya a 2000-beli 24 993 főről 2003-ra 47 977 főre, csaknem duplájára emelkedett; a nappali tagozatosak száma pedig ez időszakban 47 481 főről 59 480 főre nőtt, azaz a tárgyalt időszakban a nappali tagozatosok aránya 54,6%-ról 48,6%-ra csökkent. A költségtérítéses elsős hallgatók száma 36 487 főről 64 475 főre, csaknem kétszeresére emelkedett, ami azt mutatja, hogy az oktatás expanziója a felsőoktatás területén a piaci viszonyok expanzióját is jelenti. Figyelembe véve, hogy napjainkban már a 15–29 éves fiatalok közül kb. minden ötödik főiskolára, egyetemre jár, a főiskolások és egyetemisták helyzete az ifjúságkutatás központi kérdésévé válik.

Az egyetemisták mint a fiatalok egyik legnagyobb csoportja – az új egyetemista réteg

Az oktatás/felsőoktatás expanziója tehát azal járt, hogy az egyetemi hallgatóknak két markáns csoportjáról beszélhetünk: a nappali és levelező tagozatos hallgatókról, akiket egy másik dimenzióban az állami finanszírozású és saját finanszírozású (önköltséges) hallgatóként definiálhatunk. Megfigyelhető a képzés szerinti összetétel radikális átrendeződése: a főiskolai hallgatók aránya a 2001/2002. tanévi elsősök körében kétharmad volt az egyetemi hallgatók egyharmadával szemben. Az egyetemi hallgatók, mint az egyik legpregnansabb ifjúsági csoport megjelenése a magyar társadalom kilencvenes években felgyorsuló középosztályosodásának egyik legmarkánsabb kifejezője. A középosztályosodást jól mutatja a hallgatók származási összetételének alakulása: A 2001/2002. tanévben az elsős nappali tagozatos hallgatók apjának csaknem egyharmada a munkásosztályhoz (munkás, munkás elit), minden ötödik pedig a kishivatalnok, kisburzoá (kisburzoá közé soroltuk a vállalkozókat alkalmazottak nélkül, illetve 1–5 alkalmazottal) osztályokhoz tartozik, az anyák esetében

pedig mintegy egynegyede, egyharmada részese a fenti osztályoknak. A középosztályosodás folyamatát jól jelzi a hallgatók fogyasztói státusa. Az oktatási expanzió többféle finanszírozási forrást tesz szükségessé – megnövekszik a saját finanszírozású hallgatók aránya az állami finanszírozásúakkal szemben, ugyanakkor növekszik a hallgatók piacfüggősége – lásd hitel, különböző szociális és vásárlási támogatások (utazás, kollégium, számítógép), melyeket az állam garanciavállalása ösztönöz.

A 2001/2002. tanévben az elsős hallgatóknak 89,4%-a rendelkezik mobiltelefonnal, 42,5%-a számítógéppel, és 20,6%-a saját internettel. Az elsősök közül minden második (55%) olyan családból jött, ahol számítógéppel rendelkeznek, és csaknem minden harmadik (30%) hallgató családjában a számítógép-használat a világhálóval való kapcsolattal párosul. Az elsős nappali tagozatos hallgatók saját javakkal való ellátottsága lényegesen magasabb, mint a 15–29 éves magyar fiataloké. Ez azt jelenti, hogy a felsőoktatás expanziója a felsőoktatásba kerülő fiatalok fogyasztási státusának egyre növekvő szerepével jár együtt.

Az elsős hallgatóknak 25,6%-a vett fel diákhitelt, 8,1%-a pedig tervezi annak felvételét. A diákhitelt felvevők aránya a nappali tagozaton 30,2%, levelező tagozaton pedig 23,0%. A távoktatás keretében tanulók közül pedig minden tízedik hallgató élt a diákhitel felvételével. A diákhitel összege a hitelt felvettek 77,4%-ánál 21 000 Ft.

A hallgatók 23,5%-a dolgozik teljes állásban. A levelező és távoktatásban részt vevők közül minden második, az esti tagozatosok közül pedig minden harmadik hallgató dolgozik teljes állásban. Részmunkaidőben dolgozik az elsősök 8,9%-a. Ez a munkavállalási forma már a nappali tagozatosok között is nagyobb arányban, 5,4%-ban megtalálható.

Saját vállalkozásban dolgozik a megkérdezettek 3%-a, családi vállalkozásban pedig 3,7%-a. Az utóbbi munkavállalási formák a távoktatásban tanulóknál a legmagasabb: 5,1, illetve 7,5%.

A legnagyobb arányú (66,1%) és az egyik legmagasabb összeg a hallgatók bevételi forrásai között a szülői támogatás, melynek havi átlaga 20 490 Ft. A másik legnagyobb arányú (39,6%) bevételi forrás a megkérdezettek munkavégzéséből származik, melynek havi összege 58 012 Ft. Arányában és összegében is a harmadik legfontosabb bevételi forrássá lépett elő a diákhitel, melynek aránya 25%, havi összegének átlaga pedig 19 461 Ft.

Az egyetemisták életervezése és a munkaerőpiac

A felsőoktatásban bekövetkezett változások alapvetően alakítják át a fiatalok életervezését. A változások eredménye az ifjúságra nézve az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása, kitoldódása. Az ifjúsági életszakasz meghosszabbodásának egyik oka, hogy az ifjúság mint iskolai életpálya – mely korábban a gimnazisták és egyetemisták privilégiuma volt – a fiatalok széles rétegére terjed ki. Az iskolai életpálya kiterjedése, illetve a felsőfokú intézményekbe járás kiterjedése összefügg azzal, hogy a fiatalok életét egyre inkább meghatározza a szabadidő- és fogyasztói ipar, azaz létrejön a piacfüggő szabadidős tevékenység mint a fiatalok életeseeményeinek igen fontos meghatározója. Az ifjúsági életszakasz meghosszabbodásának másik kísérőjelensége a „flexibilis alulfoglalkoztatottság”. (A munkaerőpiac szürke zónájában dolgoznak az egyetemisták éppúgy, mint a tanulók, a pályakezdők vagy a munkanélküliek. Ez az életeseemények „menetrendjének” flexibilitásához vezet. (A korábbi menetrend: tanulás, munka, családalapítás/együttélés, a tanulás és munka sorrendje összekapcsolódhat, illetve váltakozhat.) Az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása az ifjúsági életidő kettős mozgásával jár: egyrészt felgyorsul, például a tervszerű képzési idő egyre korábbra tevődik (tervszerű nyelvtanulás óvodás, illetve az általános iskola első osztályától), másfelől lelassul, a belépés a főfoglalkozású kereső pozícióba egyre későbbre

tolódik. A társadalom fejlődése abba az irányba halad, hogy a fiatalok minél korábban váljanak nagykorúvá, vállaljanak részt a fogyasztásban, de minél később találják meg helyüket a munka világában.

A 2001/2002. tanévben elsősöknek háromnegyede azért folytatja tanulmányait, mert mindenképpen diplomát akar szerezni, közel felénél a főiskola, illetve egyetem elvégzése karrierje felépítésének része. A motivációk hasonló arányúak, közel felük mondta, hogy azért végzik főiskolai, egyetemi tanulmányaikat, mert ez a szakma érdekli őket, illetve azért, hogy a munkanélküliséget elkerüljék. Az elsőévesek főiskola és egyetem választásával, az oktatásban való részvétellel késleltetik a felnőttkorba és dolgozó korba való belépést. (du Bois-Reymond, 1998) A megkérdezettek mintegy egyharmada számára az egyetem- és főiskola-választásban a diákélet vonzása játszik szerepet, egynegyede viszont egyszerűen „nem akarja magát elkötelezni”, „egyelőre nem szeretne főállásban dolgozni”.

Növekvő bizonytalanság és sebezhetőség

A fiatalok egyre bizonytalanabb világban élnek, és nagy a veszélye annak, hogy rosszul döntenek, rossz utat választanak, és hogy a sokféle lecsúszási lehetőség közül valamelyik eléri őket. Bizonyos értelemben a mai fiatalok a legjobb helyzetben levő generáció, hiszen a háború, betegségek, éhezés vagy más elsődleges okok által okozott halál vagy szenvedés eshetősége nagyon alacsony. A veszélyeztetettség és a bizonytalanság forrása inkább egzisztenciális vagy pszichológiai.

A fiatalokat érintő kihívások és a növekvő kockázatok, a fokozódó verseny és a korai önállósodás jelentősen megnöveli a fiatalok veszélyeztetettségét (alkohol, dohányzás, drogfogyasztás stb.).

Az *Ifjúság 2000*-vizsgálat adatai is azt mutatják, hogy a magyar 15–29 éves fiatalokra is érvényes azonban, hogy „a kockázat valójában már

nemcsak a kevésbé képzettek körében jelenik meg, hanem a kulturálisan privilegizált csoportoknál is megtalálható, habár ők más cselekvési stratégiákat dolgoznak ki”. Ezt jól mutatták azok a – drog kipróbálása, az életesemények alapján képzett – klasztercsoportok, amelyekben a drog kipróbálása az egytizedtől akár a csoport tagjainak felére is kiterjedt. Az egyik domináns csoportot ezekben a klaszterekben a főiskolás és egyetemi hallgató nők képezték, akiknek biográfijára a normál életrajttól való eltérés volt a jellemző: a korai kiszakadás a szülői házból, a késői élettársi kapcsolat, az egyetem melletti munkavállalás és a huszoneves kor második felében egyre markánsabban kirajzolódó magányosság. Megállapíthatjuk, hogy a felsőoktatás expanziójával és a fiatalok továbbtanulási esélyeinek növekedésével egy időben növekszik a fiatalok, ezen belül a nők sebezhetősége.

Irodalom

- Andorka Rudolf (1992) Társadalmi változások és társadalmi problémák, 1910–1990, *Statistikai Szemle*.
- Andorka Rudolf (1996) A magyar társadalom: a múlt öröksége, a rendszerváltás problémái és lehetséges jövőbeli fejlődés 2005-ig. In.: Andorka Rudolf: *Merre tart a magyar társadalom?* Lakitelek: Antológia.
- Andorka Rudolf (1996) A társadalmi jelzőszámok tükrében. In: *Társadalmi riport 1996*. [Szerk.: Andorka Rudolf–Kolosi Tamás–Vukovich György], Budapest: TÁRKI–Századvég.
- Bauer Béla–Szabó Andrea–Máder Miklós–Nemeskéri István (2003) Ifjúsági rétegek az ezredfordulón. *ÚTSZ*.
- Beck, Ulrich (1983) *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt: Suhrkamp.
- Beck, Ulrich (1992) *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Beck, Ulrich (1999) Túl renden és osztályon? In.: *A társadalmi rétegződés komponensei*. [Szerk.: Angelusz Róbert], Budapest: Új Mandátum.
- Bukodi Erzsébet (1998) Nőttek-e az iskolázottsági esélyegyenlőtlenségek? *Századvég*.
- Chisholm, L. (1997) Initial Transitions between education, training and employment in learning society. *International Bulletin of Youth Research*.
- Chisholm, L.(1993) Élesebb lencse vagy új kamera? In: *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*. [Szerk.: Gábor Kálmán], Szeged: Szociológiai Műhely.
- Clark, J.–Jefferson, T. (2000) A munkásosztály ifjúsági kultúrái. In.: Gábor Kálmán *A középosztály szigete*. Szeged: Belvedere.
- Dahrendorf, Ralf (1990) *Reflections on the Revolution in Europe*. New York: Random House.
- Du Bois-Reymond, M. (1998) I don't want to commit myself yet: young people's life concepts. *Journal of Youth Studies*.
- Du Bois-Reymond, M., van Rooijen, e. & Guit, H. (1991) Life perspectives of adolescents: a study from The Netherlands. In: W. Heinz [szerk.] *Life Course and Social Change: Comparative Studies in Labour Market and Social Policy*. Weinheim: Deutscher Studien.
- Ferge Zsuzsa (2000) *Elszabaduló egyenlőtlenségek*. Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület.
- Ferge Zsuzsa (2002) Struktúra és egyenlőtlenségek a régi államszocializmusban és az új kapitalizmusban. *Szociológiai Szemle*.
- Fóti János: Az ifjúság elhelyezkedésének kérdései, a fiatalok munkanélkülisége, különös tekintettel az iskolázottság és szakképzettség In.: *Társadalmi átalakulás és ifjúság. Szabadság mint esély?* [Szerk.: Gábor Kálmán], Szeged: Belvedere.
- Fóti János: Néhány szempont az ifjúsági munkanélküliség kérdésének vizsgálatához. In.: *Társadalmi átalakulás és ifjúság. Szabadság mint esély?* [Szerk.: Gábor Kálmán], Szeged: Belvedere.
- Fuchs, Werner (1981) *Einführung. Jugend '81 Lebenswürfe Alltagskulturen Zukunftsbilder*. Hamburg: Jugendwerk Deutsche Schell.
- Gábor Kálmán (1992) (Szerk. és tanulmányok) *Civilizációs korszakváltás és az ifjúság. A kelet- és nyugat-európai ifjúság kulturális mintái*. Szeged.
- Gábor Kálmán (1996) Ifjúságkutatási tézisek. *Educatio Füzetek*.

- Gábor Kálmán (1996) Társadalmi átalakulás és ifjúsági korszakváltás. *Educatio Füzetek*.
- Gábor Kálmán (2000) *A középosztály szigete*. Szeged: Belvedere.
- Gábor Kálmán (2002) *A Győr-Moson-Sopron megyei 15–29 éves fiatalok*. Belvedere.
- Gábor Kálmán–Balog Iván (1995) The Impact of Consumer Culture on Eastern and Central European Youth. *Educatio*.
- Gaszó Ferenc (1997) A társadalmi folyamatok és az oktatási rendszer. *Századvég*.
- Gaszó Ferenc (2000) A társadalmi folyamatok és az oktatási rendszer. In.: *Egyéni esélyek, iskolai esélyek, társadalmi esélyek*. Budapest: Napvilág.
- Gaszó Ferenc (2001) A társadalmi szerkezetváltozás trendjei. In.: *A globalizáció kihívásai és Magyarország*. [Szerk.: Földes György–Inotati András], Budapest: Napvilág.
- Giddens, A. (1992) *Modernity and Self-identity*. Cambridge: Polity Press.
- Grootings, P. (Ed.) (1983) *Youth and Work in Europe*. Vol. I: National Reports. Vol. II: Comparative Research and Policy Problems. Vol. III: Bibliography. Vienna: European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences.
- Halász Gábor (1998) Az oktatáspolitikai lehetőségei. *Századvég*.
- Hurrelmann, K. et al. (1985) *Lebensphase Jugend*. Weinheim–München: Juventa.
- Inglehart R. (1990) *Culture Shift in Advanced Industrial Societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1997) *Modernisation and Postmodernisation. Cultural, Political and economic change in 43 societies*. Princeton: Princeton University Press.
- Jelentés a magyar közoktatásról* (1995) [Szerk.: Halász Gábor–Lannert Judit], Budapest: Országos Közoktatási Intézet.
- Kelemenné Farkas Márta (1998) Tézisek és kommentárok. *Századvég*.
- Kemény István (1996) A romák és az iskola. *Educatio*.
- Kemény István (1996a) *Társadalmi átalakulás és ifjúság*. Budapest. (Kézirat)
- Kemény István (1997) A magyarországi roma (cigány) népességről. *Magyar Tudomány*.
- Kemény István (2000) Roma (cigány) fiatalok a munkaerőpiacon. In.: *Társadalmi átalakulás és ifjúság. Szabadság mint esély?* [Szerk.: Gábor Kálmán], Szeged: Belvedere.
- Kemény István–Havas Gábor (1996) Cigánynak lenni. In.: *Társadalmi riport 1996*. [Szerk. Andorka Rudolf–Kolosi Tamás–Vukovich György], Budapest: TÁRKI-Századvég.
- Kolosi Tamás (2000) *A terhes babapiskóta. A rendszer-váltás társadalomszerkezete*. Budapest: Oziris.
- Kozma Tamás (1995) Ifjúság és oktatás. *Educatio*.
- Kozma Tamás (1996) Településhálózat és iskolarendszer. *Educatio*.
- Ladányi János (1991) Leszakadók – a gazdasági és társadalmi szerkezetváltás alternatívái. *Replika*.
- Lakatos Judit: Ifjúsági munkanélküliség. In.: *Társadalmi átalakulás és ifjúság. Szabadság mint esély?* [szerk.: Gábor Kálmán], Szeged: Belvedere.
- Lannert Judit (1996) Változások a hazai iskolaszervezetben. *Educatio*.
- Lannert Judit (1998) Az oktatás a kilencvenes években – a számok tükrében. *Századvég*.
- Lannert Judit: Az ifjúsági munkanélküliség és az arra adott válaszok az oktatás területén (Nyugat-Európa és Magyarország). In.: *Társadalmi átalakulás és ifjúság. Szabadság mint esély?* [Szerk.: Gábor Kálmán], Szeged: Belvedere.
- Lengyel László (2000) Társadalmi átalakulás és ifjúság. In.: *Társadalmi átalakulás és ifjúság. Szabadság mint esély?* [Szerk.: Gábor Kálmán], Szeged: Belvedere.
- Liskó Ilona (1996) A szerkezetváltás első hulláma. *Educatio*.
- Liskó Ilona (1998) Esélyegyenlőség és oktatáspolitikai. *Századvég*.
- Liskó Ilona (2000) Az iskolarendszer átalakulási tendenciái. In.: *Társadalmi átalakulás és ifjúság. Szabadság mint esély?* [Szerk.: Gábor Kálmán], Szeged: Belvedere.
- Lukács Péter (1996) Iskolarendszerek a fejlett tőkés országokban. *Educatio*.
- Machacek, L (1997) Individualisation Theory in Youth sociology. An Overview. *Sociologia*.

- Matolcsy György és társai (2000) *A tudástársadalom kiépítésének forrásai Magyarországon*. Budapest: Oktatási Minisztérium.
- Mead, Margaret (1978) *Culture and Commitment. The New Relationships between the Generations in the 1970s*. New York.
- Mittlereauer, Michael (1986) *Sozialgeschichte der Jugend*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp.
- Nagel, U.–Wallace C. (1997) Structure and Agency – participation and identification in risk societies. In.: Furlong, A. et al (eds.) *Youth, Citizenship and Social Change in a European Context*.
- Nemeskéri István (2002) Módszertani keretek. In.: *Ifjúság 2000. Tanulmányok I.* (Szerk.: Szabó Andrea, Bauer Béla, Laki László) Budapest: Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.
- Róbert Péter (1998) Hipotézisek az oktatás és társadalmi mobilitás összefüggéseiről. *Századvég*.
- Schelsky, H. (1957) *Die skeptische Generation. Eine Soziologie der deutschen Jugend*. Düsseldorf–Köln: Diederichs.
- Szegő Szilvia (2000) Ifjúság és a munka világa. In.: *Társadalmi átalakulás és ifjúság. Szabadság mint esély?* [Szerk.: Gábor Kálmán], Szeged: Belvedere.
- Wallace C. (1997) *How Old is Young and How Young is Old... ?* Wien: HS working paper.
- Wallace C.–Kovatcheva (1998) *Youth in Society. Modernization and Post-modernization in East and West Europe*. London: Macmillans.
- Wallace, Claire (1998) Ifjúság, munka és oktatás a posztkommunista Európában: út az individualizáció felé? *Korunk*.
- Wendt, Robert (2002) *Globalizáció. Neoliberális feladatok, radikális válaszok*. Budapest: Perfekt Kiadó.
- Zinnecker, Jürgen (1991) Untersuchungen zum Wandel von Jugend in Europa–Das Beispiel westdeutscher und ungarischer Jugend. In: Melzer, W.–Heitmeyer, W.–Liese, L. –Zinnecker, J. (Hrsg.) *Osteuropäische Jugend im Wandel*. Weinheim–München: Juventa.
- Zinnecker, Jürgen (1993) A fiatalok a társadalmi osztályok terében (Új gondolatok egy régi témához). In: *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*. [Szerk.: Gábor Kálmán], Szeged: Szociológiai Műhely.
- Zinnecker, Jürgen (1993) Gyermekkor, ifjúság és szociokulturális változások a Németországi Szövetségi Köztársaságban. In: *Civilizációs korszakváltás és ifjúság*. [Szerk.: Gábor Kálmán], Szeged: Szociológiai Műhely.

Jegyzet

- 1 A tézisek kidolgozásakor figyelembe vettük a kilencvenes években az Oktatáskutató Intézetben folytatott lokális vizsgálatainkat Sopronban, Salgótarjánban, Tamásiban, Győrött, Kecskeméten és Békéscsabán, Székelyudvarhelyen és Kolozsvárott. [Gábor Kálmán és társai (1997) Az iskolai ifjúsági korszak előtt? Sopron és Salgótarján esete. Bp. Oktatáskutató Intézet, Gábor Kálmán és társai (1998) A Tamási fiatalok helyzete. Bp. Oktatáskutató Intézet, Gábor Kálmán és társai (1998) A Kecskeméti fiatalok helyzete. Bp. Oktatáskutató Intézet, Gábor Kálmán és társai (1998) A hevesi fiatalok helyzete. Bp. Oktatáskutató Intézet, Gábor Kálmán (1998) Fordulat előtt? A romániai magyar és román fiatalok összehasonlító vizsgálata. Bp. Oktatáskutató Intézet, Gábor Kálmán és társai (1997)] Tézisek elkészítésekor felhasználtuk továbbá a Nemzeti Ifjúságkutató Intézet által koordinált az **Ifjúság 2000**©, a **MOZAIK 2001**©, a 2001–2002-ben készült **Elsőéves hallgatók szociológia vizsgálata**©, valamint a **Sziget kutatók 2000–2003**© közötti eredményeit.

◆ Megjelent: ÚISZ 5. szám (2004 / tél)

Benkó Krisztina

Gyermekjogok a nemzetközi jogban

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL NAPJAINK FEGYVERES KONFLIKTUSAIIRA

„A gyermekek ártatlanok, sebezhetőek, élénkek és tele vannak jó reménnyel. Az ő idejük az öröme és békéé legyen, játékkal, tanulással és fejlődéssel.”¹

Napjainkban mintegy 300 000 gyermeket kényszerítenek arra, hogy katonaként vegyen részt különböző fegyveres konfliktusokban. Nagy részük még 10 éves sincs.

Ennél is magasabb azonban azoknak a gyermekeknek a száma, akik ha nem is katonaként, de magukon hordozzák a háború nyomait. Csak a kilencvenes években 1 millió gyermek lett árva vagy szakadt el más módon szüleitől, 20 millióan kényszerültek hazájuk elhagyására, és 4 millióan szenvedtek maradandó sérüléseket. A háború azonban a fegyverek letételével még nem ér véget. Évente 8–10 000-re tehető azoknak a gyerekeknek a száma, akik hátrahagyott taposóaknák miatt sérülnek vagy halnak meg.

Mindez gyakran azért történik, mert a fegyveres konfliktusban érintett felek alapvető nemzetközi jogi elveket, egyezményeket, nyilatkozatokat sértenek.

Jelen tanulmány a gyermekek helyzetét mutatja be napjaink fegyveres konfliktusaiban, ismertetve a legfontosabb nemzetközi gyermekvédelmi dokumentumokat, és rávilágítva a legsúlyosabb problémák rendezésére törekvő gyakorlatra.

1. Általános adatok

Ma a világon 2,1 milliárd gyermek él, ők jelentik Földünk népességének 36%-át. Évente mintegy 132 millió újszülött látja meg a napvilágot,

de minden negyedik gyermek olyan családba születik, melynek napi jövedelme nem éri el az 1 dollárt. A fejlődő országokban még szörnyűbb a helyzet, hiszen ott minden harmadik gyermek nyomorog.² Ezt a nyomort nagyban fokozza a mintegy 30 országban uralkodó háború, polgárháború. Érdeemes megfigyelni azokat az adatokat, melyek szerint az első világháború halálos áldozatainak alig 5%-át tették ki a civil lakosok, míg ez a szám a második világháború idején már 48%-ra emelkedett. Napjaink háborús áldozatainak 90%-a polgári lakos, gyakran nő és gyermek.³ Nem véletlen tehát, hogy az elmúlt 10 évben 2 millióra emelkedett azoknak a gyermekeknek a száma, akik közvetlenül fegyveres konfliktus miatt haltak meg. Kb. 6 millió gyermek szenvedett maradandó károsodást, megszámlálhatatlan azonban azoknak a gyermekeknek a száma, akik az átélt élmények miatt egy életen át rettegnek, vagy más módon viselik magukon a háború nyomait. A 21. században sem kedvezőbb a helyzet (bár a 2005-ös adatok bizonyos térségekben pl. Afganisztánban és Angolában némi javulást mutatnak a 2004-es adatokhoz képest), kb. 30 millió gyermek él háborús övezetben, s ebből világszerte kb. 250–300 000 18. életévét még be nem töltött gyermek kényszerül arra, hogy katonaként fegyveres konfliktusokban vegyen részt.⁴ Gyermekkatónák, aknaszedők, kémek, szakácsok, hordárok, szexuálisan kizsákmányolt rabszolgák. Mindannyian gyermekek. Ezek az államok, melyeket a későbbiek folyamán bemutatok, félre tesznek minden emberi jogi egyezményt, mellőznek minden gyermekjogi nyilatkozatot, tönkre teszik gyermekek és szüleiük millióinak életét. A szemben álló felek ma már nem tesz-

nek különbséget civilek és katonák között, épp ezért nem jelentenek elegendő védelmet az eddig megalkotott, a háború polgári lakosságának biztonságát szolgáló egyezmények.

2. A háborúra és a fegyveres konfliktusokra vonatkozó nemzetközi jogi szabályok

Megítélésem szerint a gyermekjogok háborús konfliktusokban való alakulásának átfogó vizsgálata nem nélkülözheti magának a háborúnak, illetve az arra vonatkozó legalapvetőbb szabályoknak a bemutatását.

2.1. A háború fogalma, megindításának körülményei, közvetlen következményei a nemzetközi jogban

„A háború két vagy több állam közötti fegyveres küzdelem”,⁵ mely jogi értelemben fegyveres támadással vagy hadüzenettel áll be, ami egyúttal a hadiállapot kialakulását is eredményezi. Lehetséges azonban, hogy a hadüzenet nem követi konkrét fegyveres összeütközés, mint ahogyan a fegyveres összeütközés sem jelent feltétlenül háborút. Gondoljunk csak az ún. határincidensekre, melynek során csak kisebb egységek vesznek részt fegyveres összecsapásban. A hadiállapot az ellenségeskedések megkezdésétől vagy a hadüzenettől a békeszerződés megkötéséig tart, de a háború tényleges állapotát már a fegyverszüneti egyezmény is megszünteti. A hadüzenet megküldése s így a háború megindítása számos jogi és tényleges következménnyel jár. Általában minden hivatalos kapcsolat megszakad, bár semleges államon keresztül bármely kérdés megoldására kapcsolat létesíthető. A hadviselő felek területén rekedt ellenséges állampolgárokkal kapcsolatban eleinte a kiutasítás, majd az internálás, illetve a rendőri felügyelet alá helyezés vált gyakorlattá. (Az internálás fontos szabálya, hogy ennek során a családokat nem szabad szétszakítani.)

2.2. A fegyveres erő

A háború nem az állam egészének, hanem csak a szembenálló felek hadseregeinek harca. A fegyveres erő tehát e szembenálló felek haderőinek olyan szervezett fegyveres erőit jelenti, amelyek alárendeltjeik magatartásáért felelős parancsnokság alatt állnak akkor is, ha egyébként egy el nem ismert kormányhoz tartoznak. Nem kötelező kritérium az egyenruha vagy jelvény viselése, de kritérium a belső fegyelmi rendnek való alávetettség a hadviselés szabályainak betartása érdekében. A fegyveres erő egyrészt reguláris haderőből, azaz harcolókból (kombattánsok) és nem harcolókból (katonaorvos, tábori lelkész, haditudósító stb.), másrészt pedig irreguláris haderőből áll (Utóbbinak a hágai egyezmény szerint a népfelkelő minősül.)

2.3. A háború jogszerűfolytatása

Az 1899. évi I. és az 1907. évi II. hágai konferencián került sor azon hadviselési szabályok egyezménybe foglalására, amelyek a háború jogszerű folytatása tekintetében a mai napig érvényben vannak. Az említett egyezmények megtiltották a mérges gázok és az ún. dumdum lövedékek használatát, az 1907. évi egyezmény pedig kimondta, hogy tilos az olyan fegyver alkalmazása, amely szükségtelen szenvedést okoz, illetve amelynek hatása nem korlátozható a hadviselő felekre. Megtiltotta továbbá a gáz- és vegyi fegyverek alkalmazását. A tiltott fegyverek köre később fokozatosan bővült, s 1997-re már a gyalogsági taposóaknákra is kiterjedt. Ezen utóbbi fegyvert azért emelem ki, mert ezek a polgári lakosság, így a gyermekek között a háború lezárását követően is szedik áldozataikat. A Martensklauzula értelmében azonban olyan harcmódok és fegyverek is tilosnak tekintendők, amelyek konkrétan nem esnek tilalom alá, azaz konkrétan nincsenek nevesítve. A tiltott hadviselési módok közül a kulturális javak elleni támadást emelem ki, hiszen ez gyakran iskolákat is érint, mely azon

következménnyel jár, hogy a gyermekek nem tudnak iskolába járni.

3. Gyermekjogi egyezmények, gyermekjogokkal összefüggő nemzetközi dokumentumok

Az Egyesült Nemzetek Szervezete 1948-ban fogadta el Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, mely csupán közgyűlési határozat maradt, s mint ilyen, elvileg nem kötelező jellegű. A benne felsorolt nemzetközi jogok azonban végső soron a gyakorlatban már kialakult és ma már szokásjogilag elismert szabályokat jelentenek. A nyilatkozat részletes ismertetésétől e helyen eltekintek, hiszen a deklarációban foglalt jogok a későbbiek folyamán két egyezmény keretében is szabályozásra kerültek, így a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában.

3.1. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

Az Egyezségokmányban szabályozott jogok tartalmukat tekintve számos hasonlóságot mutatnak az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezmény rendelkezéseivel. A két egyezmény között alapvető különbség azonban, hogy mg az előbbi egyetemes nemzetközi jogi jellegű, addig az utóbbi elfogadására az Európa Tanács keretein belül került sor, tehát regionális jellegűnek tekinthető.

Az Egyezségokmány szerint „Minden háborús propagandát törvényben kell megtiltani”,⁶ mint ahogyan „törvényben kell megtiltani a nemzeti, faji vagy vallási gyűlölet bármilyen hirdetését, amely megkülönböztetésre, ellenségeskedésre vagy erőszakra izgat”.⁷ Az Egyezségokmány rögzíti továbbá, hogy „minden gyermeknek fajra, színre, nemre, nyelvre, vallásra, nemzeti vagy társadalmi eredetre, vagyonra, vagy születésre való tekintet nélkül joga van arra a védelemre,

amely őt kiskorú állapotában a családja, a társadalom és az állam részéről megilleti”.

3.2. A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

Az ENSZ Közgyűlése 1966. december 16-án fogadta el a fent nevezett Egyezségokmányt, mely hangsúlyozza a gyermekek és a fiatalkorúak védelmét a gazdasági és a társadalmi kizsákmányolással szemben. Minden olyan munka, mely e személyek erkölcsére, egészségére káros, rájuk nézve életveszélyes, vagy akadályozza rendszer fejlődésüket, büntetendő.⁸

3.3. Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó kiegészítő jegyzőkönyvek

Az Európa Tanács keretében került sor a fent említett Egyezmény elfogadására, melynek jelentősége abban mutatkozik meg, hogy részletesen és precízen határozza meg az alapvető emberi jogokat és szabadságokat, biztosítva ezáltal az alapjogok hatékony nemzetközi védelmét. Az Egyezmény által létrehozott Emberi Jogok Európai Bíróságához (határozata az egyezményben részes államok számára kötelező) az Egyezményben foglalt jogok és szabadságok megsértése miatt államok és magánszemélyek egyaránt fordulhatnak. Az Egyezményben felsorolt jogok szinte kivétel nélkül olyan természetűek, amelyek fegyveres konfliktus idején jelentőséggel bírnak, így ezeket részletesen mutatom be.

Az élethez való jog

„A törvény védi mindenkinek az élethez való jogát.” Az Egyezmény ezen alapvető rendelkezése alapján a halálbüntetést kiszabó bírótétel kivételével senkit sem lehet életétől szándékosan megfosztani.

A kínzás és az embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés tilalma⁹

A fent említett tilalomnak polgárháborús körülmények között különös jelentősége lehet, ha a kínzást, illetve a rossz bánásmódot elkövetők ellen – azokról tudván – a felettesek nem intézkednek a megbüntetésük végett vagy a hasonló cselekmények megelőzésére. Sérülhet ez az elv a strasbourgi szervek joggyakorlata szerint abban az esetben is, ha olyan országba történik a kiutasítás, kiadatás, amelyben a kiadott, illetve kiutasított személyt kínzás vagy embertelen, megalázó bánásmód vagy büntetés fenyegeti.

A rabszolgaság és a kényszermunka tilalma

„Senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani”, mint ahogy „senkit sem lehet kényszer- vagy kötelező munkára igénybe venni”.¹⁰ Nem minősül kényszer- vagy kötelező munkának az a munka, amelyet letartóztatás folyamán vagy letartóztatáshoz kapcsolódó feltételes szabadlábra helyezés idején általában megkövetelnek, mint ahogyan a katonai szolgálat és a kötelező katonai szolgálat helyett megkívánt szolgálat, a szükségállapot vagy természeti csapás esetén előírt szolgálat, illetve a rendes állampolgári kötelezettségek körébe tartozó munka sem.

Az oktatáshoz való jog

„Senkitől sem szabad megtagadni az oktatáshoz való jogot.”¹¹

A halálbüntetés eltörlése, illetve halálbüntetés háború idején

„Senkit sem lehet halálbüntetésre ítélni, sem kivégezni.”¹² Háború idején, vagy háború közvetlen veszélye idején az állam törvényhozása a halálbüntetésről rendelkezhet, melyet azonban

csak törvény által megszabott esetekben és módon lehet kiszabni.

3.4. Az Európai Szociális Karta

Az Európai Szociális Karta a 15. életév betöltését a munkaviszony létesítésének alapvető feltételeként határozza meg. Kivételt képeznek azon munkavégzési tevékenységek, melyek a gyermek egészségére, erkölcsére vagy oktatására veszélytelennek minősülnek.

3.5. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) 182. számú egyezménye a gyermekmunka legrosszabb formáinak betiltásáról és a felszámolására irányuló azonnali lépésekről

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 1999. június 17-én fogadta el „a gyermekmunka legrosszabb formáiról szóló 1999. évi Egyezmény” néven idézhető dokumentumot. Ez a dokumentum a munkavállalás alsó korhatáráról szóló 1973. évi Egyezmény és Ajánlás kiegészítésének minősül.

Gyermek alatt az Egyezmény vonatkozásában minden 18 év alatti személy értendő.

A gyermekmunka legrosszabb formáinak körébe tartozik:

„a) a rabszolgaság vagy a rabszolgasághoz hasonló gyakorlat valamennyi formáját, úgymint a gyermekek adásvételét és a gyermekkereskedelmet, az adórszolgaságot és jobbágyságot, valamint a kényszer- vagy kötelező munkát, ideértve a gyermekek kényszer- vagy kötelező sorozását fegyveres konfliktusokban való bevetésük érdekében;

b) egy gyermek prostitúció, pornográfia készítés vagy pornografikus előadás céljára történő használatát, vásárlását vagy felajánlását;

c) egy gyermek illegális tevékenységre, különösen a vonatkozó nemzetközi szerződések szerint meghatározott kábítószerrel előállításá-

ra és az azokkal való üzérkedésre történő használatát, vásárlását és felajánlását.”

Jelen tanulmánnyal összefüggésben a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet előbbi dokumentumának abból a szempontból van különös jelentősége, hogy a 18 év alatti gyermekek fegyveres konfliktusba történő kötelező bevonását a gyermekmunka legrosszabb formái közé sorolja. 2003-ban a Szervezet 31 országot vizsgált meg, melyek közül a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Burundiban, Mianmarban, Srí Lankán, Szíriában és Ugandában bizonyítottan találta a gyermekmunka fent említett legrosszabb formájának megvalósulását. A probléma megoldásában jelentős előrelépést jelentett a 2003 májusában megkötött azon egyezmény, amely Mianmarban egy különleges megbízott felügyelő munkáját tette lehetővé bár ennek tényleges megvalósítására 2004 júniusáig nem került sor.¹³

3.6. Az Európai Unió Alapvető Jogok Kartája

Az Európai Unió alapvető jogokról szóló kartáját 2000. december 7-én, Nizzában fogadták el. A Karta az alapvető jogokon kívül nem tartalmaz olyan jogot vagy szabadságot, amely a gyermekeket fegyveres konfliktus idején többletjogként megilletné, így a Karta részletes ismertetésétől eltekintek.

3.7. Afrikai Karta a Gyermekek Jogairól és Jólétéről¹⁴

A Gyermekek Jogairól és Jólétéről szóló Afrikai Karta 1999. november 29-én, mint regionális gyermekjogi egyezmény lépett hatályba. Ismertetését nélkülözhetetlennek tartom, hiszen a gyermekjogok háborúk és fegyveres konfliktusok idején való sérelme leggyakrabban az afrikai országokban jelenik meg.

A Karta értelmében gyermeknek minősül minden emberi lény, aki a tizennyolcadik életévét még nem töltötte be.¹⁵

A gyermeket megilleti az élethez és a fejlődéshez való jog, így a Kartában részes államok kötelesek a lehető legmagasabb szinten biztosítani a gyermekek életben maradását, védelmét és fejlődését. Hangsúlyozzák továbbá hogy bűncselekmény elkövetése miatt gyermekkel szemben halálos ítéletet kiszabni tilos.¹⁶ Tilos a gyermekek közötti diszkrimináció Minden gyermeknek joga van az oktatáshoz, melynek a gyermek személyisége, tehetsége, mentális és pszichikai előrehaladását, az emberi jogok és alapvető szabadságok és a „pozitív afrikai morál”, a hagyományok tiszteletben tartását kell szolgálnia.¹⁷ A gyermeknek joga van a lehető legjobb fizikai és mentális egészséghez.¹⁸ A Karta tiltja a gyermekek gazdasági kizsákmányolását és minden olyan munkavégzést, amely fizikai, lelki, erkölcsi és szociális fejlődésüket hátráltatja.¹⁹ Tiltja továbbá a gyermekekkel szembeni nemi erőszakot, durva bánásmódot és kínzást.²⁰

A fegyveres konfliktusokkal összefüggésben a Karta rögzíti, hogy az aláíró államok tiszteletben tartják és biztosítják a nemzetközi humanitárius jog szabályait a fegyveres konfliktusban érintett gyermekek vonatkozásában. Megtesznek minden szükséges intézkedést annak biztosítása érdekében, hogy a gyermekek közvetlenül ne vegyenek részt ellenségeskedésben, és különösen tartózkodnak a gyermekek besorozásától.²¹

Az aláíró államok megtesznek továbbá mindent a gyermekek eladásának, megszőktetésének és a velük való üzérkedésnek a megakadályozására, abban az esetben is, ha ezt a gyermek szülei vagy érte törvényesen felelős más személy követi el.²²

A Karta legnagyobb problémája megítélésem szerint az, hogy az aláíró államok kormányai nem gondoskodnak kellően a benne foglalt rendelkezések betartatásáról, így ezek a jogok csak papíron léteznek.

3.8. Az Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménye

1969-ben San Joséban született meg a fent említett Egyezmény, mely az alapvető emberi jogok mellett számos, a gyermekeket érintő rendelkezést is tartalmaz.

Az Egyezmény szerint a gyermeket állapotának megfelelő védelmi intézkedések illetik meg a családja, a társadalom és az állam részéről.²³

Azokban az államokban, ahol megengedett a halálbüntetés kiszabása, annak végrehajtására nem kerülhet sor 18 év alatti és 70 év feletti személyekkel, illetve terhes nőkkel szemben.²⁴

Az Egyezmény tartalmazza a rabszolgaságba vetés és a kényszermunka tilalmát is.

3.9. Az Emberi Jogok Arab Kartája

Ezen emberi jogi karta esetében egy olyan dokumentumról van szó, melyet 1994-ben elfogadtak ugyan, de hatályba lépésére a mai napig nem került sor, így annak csak néhány jellegzetes vonásáról írok. A Karta az arab vallási és kulturális hagyományok megőrzésére helyezi a hangsúlyt, biztosítja ugyan az élethez, a szabadsághoz és a biztonsághoz való jogot, de mindezt a saria fényében. Nem zárja ki a halálbüntetést, nem biztosítja a nem iszlám vallásúak szabad vallásgyakorlását, nem kérdőjelezi meg a nők és a férfiak közötti diszkriminációt.

3.10. Nyilatkozat a gyermek jogairól

1958. november 20-án az Egyesült Nemzetek Szervezete (a továbbiakban: ENSZ) Nyilatkozat a gyermek jogairól címmel nemzetközi jelentőségű dokumentumot fogadott el.²⁵ A nyilatkozat a gyermeki jogokat – tartalmukat tekintve – alapvető emberi jognak minősíti, hangsúlyozza, hogy a gyermek fizikai és szellemi fejletlensége miatt különös biztosítékokat és gondozást igényel, amely magában foglalja a jogi védelmet is. A Nyilatkozat elvei közül azokat emelem ki,

amelyeknek háború vagy más fegyveres konfliktus esetén fokozott jelentősége van. Eszerint a gyermek különleges védelmet élvez, és joga van arra, hogy egészséges és szokásos módon fejlődjen a szabadság és a méltóság viszonyai között. Joga van a megfelelő táplálkozásra, lakásra, szórakozásra és az orvosi szolgáltatásokra.

Amennyiben lehetséges, szülői gondoskodás és szülői felelősség alatt nőjön fel, de mindenképpen szeretetteljes légkörben, erkölcsi és anyagi biztonságban; joga van az oktatáshoz. A gyermeknek meg kell adni minden alkalmat a játékra és szórakozásra.

3.11. Egyezmény a gyermek jogairól

Az ENSZ 1989. november 20-án New Yorkban fogadta el azt a nemzetközi egyezményt, mely a mai napig a legátfogóbban foglalja össze a gyermekeket megillető jogokat, illetve amelyet a legszélesebb körben fogadtak el a világ országai.

A New York-i Egyezmény jelentősége mutatkozik meg abban is, hogy rögzíti azt a legfontosabb elvet, mely szerint a gyermekek érdeke mindenképp felett áll.²⁶

Az Egyezmény által biztosított legfontosabb gyermekjogok:

a) „Az Egyezményben részes államok elismerik, hogy minden gyermeknek veleszületett joga van az életre”²⁷ és a „lehetséges legnagyobb mértékben biztosítják a gyermek életben maradását és fejlődését”.²⁸

b) A gyermeknek joga van az oktatáshoz. Gyakran előfordul azonban, hogy háborúk idején az oktatás szünetel. Nemcsak a szervezettség, a tanulók vagy éppen a tanárok hiánya miatt, hanem azért is, mert lerombolják az iskolákat, vagy azokat katonai támaszpontként használják fel.²⁹

c) A gyermeket minden körülmények között védeni kell a gazdasági kizsákmányolástól és attól, hogy „ne legyen kényszeríthető semmiféle kockázattal járó, iskoláztatását veszélyeztető, egészségére, fizikai, lelki, erkölcsi vagy társadalmi fejlődésére ártalmas munkára”.³⁰

d) A háborúkban gyakran előfordul, hogy kábító- és pszichotrop szerek segítségével kábítják el a gyerekeket, és kényszerítik őket arra, hogy gyermekkatonaként vegyenek részt a konfliktusban. Épp ezért rögzíti az Egyezmény, hogy a részes államok megtesznek minden szükséges intézkedést ahhoz, hogy megvédjék a gyermekeket a „kábító- és pszichotrop szerek tiltott fogyasztásától”, és „megakadályozzák a gyermekeknek e szerek tiltott előállítását és kereskedelemben való felhasználását”.³¹

e) A nemi kizsákmányolás és a nemi erőszak a háborúk gyakori velejárója. Ezért szükséges a gyermekek fokozott védelme, különösen a gyermek törvénytelen nemi tevékenységre ösztönzése vagy kényszerítése, a prostitúció és a pornográf jellegű műsorok vagy anyagok elkészítése tekintetében.³²

f) Tilos a gyermekek elrablása, eladása és a velük való kereskedelem.³³

g) A gyermeket nem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak alávetni, törvénytelenül vagy önkéntesen szabadságától megfosztani.³⁴

h) Az Egyezmény külön cikke foglalkozik a gyermekvédelem kérdésével fegyveres konfliktus esetén:

„1. Az Egyezményben részes államok kötelezik magukat, hogy tiszteletben tartják és tartatják a nemzetközi humanitárius jognak fegyveres konfliktus esetén rájuk vonatkozó azokat a szabályait, amelyek által nyújtott védelem a gyermekekre is kiterjed.

2. Az Egyezményben részes államok minden lehető gyakorlati intézkedés megtételével gondoskodnak arról, hogy a tizenötödik életévüket be nem töltött személyek ne vegyenek részt közvetlenül ellenségeskedésekben.

3. Az Egyezményben részes államok tartózkodnak attól, hogy tizenötödik életévüket be nem töltött személyeket besorozzanak fegyveres erőikbe. Amennyiben tizenötödik életévüket betöltött, de tizennyolc éven aluli személyeket besoroznak, az Egyezményben részes államok minden erejükkel azon lesznek, hogy a legidősebbek besorozásának adjanak elsőbbséget.

4. Az Egyezményben részes államok a fegyveres konfliktus esetén a polgári lakosság védelméről és a nemzetközi humanitárius jog értelmében rájuk háruló kötelezettségüknek megfelelően megtesznek minden lehető gyakorlati intézkedést a fegyveres konfliktus által érintett gyermekek védelmében és gondozásában részesítésére.”³⁵

i) A háborút, fegyveres konfliktust követően megvalósuló rehabilitáció, a társadalomba való beilleszkedés megkönnyítése fontos feladat.³⁶

Az Egyezményt az Amerikai Egyesült Államok és Szomália kivételével valamennyi állam ratifikálta.

3.12. Az Egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyve

3.12.1. *A gyermek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló, a Gyermek Jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezményhez fűzött 2000 évi Fakultatív Jegyzőkönyv*

A fent említett Fakultatív Jegyzőkönyv kibocsátását a gyermekek fokozott védelmének szükségessége indokolta fegyveres konfliktus idején. Megítélésem szerint legfontosabb elemét azok a rendelkezések jelentik, melyek fegyveres konfliktusok idején nemcsak az aláíró államoktól,³⁷ hanem az állam fegyveres erejével szemben álló más fegyveres csapatoktól³⁸ is megköveteli annak biztosítását, hogy minden lehetséges intézkedést tegyenek 18. életévüket be nem töltött személyek fegyveres összeütközéseikbe való bevonásának elkerülése érdekében. A Jegyzőkönyv szövegének elemzése során egy említésre méltó és megítélésem szerint helytelen rendelkezéssel is találkoztam. Míg a fent említett cikkek kifejezetten tiltják a 18 éven aluli gyermekek fegyveres konfliktusba való bevonását, addig a Jegyzőkönyv 2 és 3 cikke erre bizonyos feltételekkel lehetőséget ad. Amennyiben e személyek konfliktusban való részvétele nem kényszer hatására, hanem az érintett

szabad elhatározásából történik, a szülők beleegyezésével, a katonai szolgálattal összefüggő kötelezettségek ismeretében és életkorának igazolásával, úgy a részvétel megengedett Megítélés szerint a gyermekek pszichikai és fizikai védelme még ilyen biztosítékok mellett sem garantálható.

3.12.2. A Gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfáról szóló, a Gyermek Jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezményhez fűzött 2000. évi Fakultatív Jegyzőkönyv

A Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény céljainak, rendelkezéseinek szélesebb körben való érvényesítése érdekében született meg a fent említett Fakultatív Jegyzőkönyv. A védelmet ebben az esetben a gyermekek gazdasági kiszákmányolása, tehát a gyermekkereskedelem, illetve a gyermekprostitúció és a gyermekpornográfia tekintetében kívánják fokozni. A Jegyzőkönyv mindhárom esetben rögzíti a védelem indokoltságát. Így a gyermekprostitúció esetében a szexturizmus fokozott megjelenése s különösen a lánygyermekek szexuális kiszákmányolásának veszélye támasztja alá a fokozottabb védelem biztosításának szükségességét. A gyermekpornográfia interneten és más úton való terjedésének felgyorsulása és a gyermekpornográfia elleni 1999-es bécsi nemzetközi konferencia megállapítása – mely a gyermekpornográfiához kapcsolódó felvételek előállítását, forgalomba hozatalát, kivitelét, behozatalát és szándékos birtokban tartását büntetendővé nyilvánítását szorgalmazza – kapcsolódik a gyermekpornográfia elleni védelem indokoltságához. Természetesen a védelem fontosságát olyan alapvető indokok, mint a szegénység, a zavart családi viszonyok, a nemek alapján történő megkülönböztetés, a felnőttek felelősség nélküli szexuális magatartása, és mindenekelőtt a fegyveres konfliktusok is bizonyítják.

A Jegyzőkönyv értelmében az aláíró államok tiltják a gyermekkereskedelmet, a gyermekprostitúciót és a gyermekpornográfiát.³⁹ Gyermekkereskedelemnek minősül minden kereskedés vagy üzlet, amellyel egy gyermek fizetés vagy bármely más ellenszolgáltatás ellenében valamely személytől vagy személyek csoportjától egy másikhoz kerül Gyermekprostitúciónak minősül valamely gyermek szexuális cselekményben való felhasználása fizetés vagy bármely más ellenszolgáltatás ellenében. Végül a gyermekpornográfia egy gyermek bármely eszközzel történő ábrázolása valós vagy szimulált, egyértelműen szexuális cselekmény folytatása során, vagy a gyermek bármely nemi szervének szexuális célból történő ábrázolása.⁴⁰ A védelem teljes körű megvalósítása érdekében az aláíró államok meghatározott cselekmények szankcióval való sújtására kötelezik magukat. A gyermekkereskedelemmel összefüggésben a gyermek bármely eszközzel történő felajánlását, átadását vagy átvételét szexuális kihasználás céljából, a gyermekek szerveinek hasznoszerzés céljából történő átadását vagy a gyermek kötelező munkára kényszerítését a Jegyzőkönyv szerint büntetendővé kell nyilvánítani. Hasonlóan büntetendő azon személy cselekedete, aki közvetítőként valamely gyermek nemzetközi egyezményekkel ellentétes örökbefogadásáról intézkedik. Tilos továbbá a gyermek prostitúció céljából történő elajánlása, megszerzése, közvetítése, illetve pornográf anyagok előállítása, forgalomba hozatala, terjesztése, behozatala, kivitele, felajánlása, értékesítése és birtokban tartása.

3.15. Világnyilatkozat a gyermek túlélésével, védelmével és fejlődésével kapcsolatban

Megítélés szerint az ENSZ által 1990. szeptember 30-án elfogadott Nyilatkozat kezdő gondolatai tökéletesen kifejezik azokat a körülményeket, amelyek miatt a gyermekek védelemre szorulnak.

„A gyermekek ártatlanok, sebezhetőek, élénkek és tele vannak jó reménnyel. Az ő idejük az

öröme és békéé legyen, játékkal, tanulással és fejlődéssel.”⁴¹

A fenti megfogalmazáshoz képest a realitás gyakran egészen más képet mutat. Korunk gyermekei gyakran szenvednek háborúk és erőszak következtében, válnak faji megkülönböztetés, apartheid, agresszió, idegen megszállás és bekebelezés áldozataivá, nőnek fel menekültként, hazájuktól távol, vagy válnak egy életen át nyomorékká.

Éheznek, nem jutnak megfelelő egészségügyi ellátáshoz, nem kapnak tiszta ivóvizet, nem járnak iskolába.⁴² Mindez részben a háborúk miatt történik.

A Nyilatkozat legfontosabb része – megítélsem szerint – annak rögzítése, hogy a gyermekek jóléte legfelső szintű politikai tevékenységet követel meg. A korábbiakban elfogadott nemzetközi jelentőségű gyermekjogokkal összefüggő egyezményekhez képest ez a Nyilatkozat valódi cselekvésre szólít fel a gyermekek egészségének, a megfelelő táplálás biztosításának, a rokkant és más nehéz körülmények között élő gyermekek támogatásának elősegítése érdekében. Az Egyesült Nemzetek Szervezete konkrét feladatokat határoz meg, és azokra konkrét megvalósítási módszereket írnak elő, vagyis konkrét problémákat és azokra reális megoldásokat. (Hangsúlyozzák a fegyveres erők leszerelését és ily módon jelentős források felszabadítását, melyet gyermekvédelmi célokra lehet felhasználni, továbbá adósságsökkentési sémák kidolgozását, különösen a fejlődő országok gazdasági helyzetének javítása érdekében.) Felháborítóan tartják a világ gyermekeinek jelenlegi helyzetét, hangsúlyozzák az együttműködés fontosságát, s mindenekelőtt kijelentik, hogy már régen eljött a cselekvés órája, tovább késlekedni nem lehet. A Nyilatkozat fegyveres konfliktusokhoz kapcsolódó konkrét rendelkezéseinek ismertetése előtt a Nyilatkozat két további kijelentését emelem ki:

„Amikor társakat keresünk, elsősorban magukhoz a gyermekekhez fordulunk. Felszólítjuk őket, vegyenek részt ezekben az erőfeszítésekben.”

„Nem lehet elképzelni nemesebb feladatot, mint azt, hogy jobb jövőt biztosítsunk minden gyermek számára.”

Ezen bevezető gondolatok után kizárólag a gyermekek fegyveres konfliktus idején való védelméhez kapcsolódó rendelkezéseket emelem ki, bár megjegyzem, hogy maga az Egyezmény a gyermekekkel kapcsolatos egyéb problémákról is (pl. gyermekmunka, prostitúció stb.) átfogó képet nyújt.

A Nyilatkozat értelmében a gyermekeknek különleges védelemre van szükségük fegyveres konfliktus idején, mely védelem biztosítása során törekedni kell a bevált, újkori példák követésére. E tekintetben tehát a Nyilatkozat a gyakorlatban megtapasztalt eszközök révén, s nem pusztán elméleti síkon kíván segítséget nyújtani. Ilyen gyakorlati megoldásnak minősül az ún. békefolyosó kiépítése, vagyis különleges rendszabályok szembenálló felek általi elfogadtatása, az ellenségeskedések időleges felfüggesztése és ezáltal a gyermekek és családjaik egészségügyi szolgáltatásokkal történő ellátása érdekében. Javasolják továbbá az ún. fegyvernagyvívási napok alkalmazását, az előbb említett egészségügyi szolgáltatások, így különösen a védőoltások biztosítása érdekében. Törekedni kell továbbá a konfliktusok megelőzésére, mindenekelőtt a gyermekek oktatása révén. Meg kell tanítani tehát a gyerekeket a béke értékelésére, a toleranciára, a megértésre és a párbeszédre. Ezek megvalósításra a Nyilatkozat konkrét akcióprogramokat javasol.

4. Napjaink háborúi, fegyveres konfliktusai és a felmerülő gyermekjogi problémák⁴³

4.1. Napjaink háborúi általában

Napjaink háborúi egyre ritkábban irányulnak valamely idegen terület megszerzésére. A jelenleg folyó, mintegy 28 nagyobb fegyveres konfliktus⁴⁴ (melyben 1000-nél több ember hal meg) között egy olyat sem találunk, mely

megfelelne annak a klasszikus nemzetközi jogi meghatározásnak, mely szerint a háború nem más, mint két vagy több állam közötti fegyveres küzdelem. Ezek az összeütközések leggyakrabban államon belüli konfliktusok, polgárháborúk, a kormánycsapatok és a lázadók harca (Libéria, Kongói Demokratikus Köztársaság), melyeket általában vallási, etnikai ellentétek (Ruanda) szülnek. A szembenálló csapatok nagyobb politikai hatalmat, nagyobb területet vagy éppen nagyobb önállóságot kívánnak elérni (Koszovó). A küzdelem gyakran folyik az ásványkincsekben (kőolaj, földgáz, arany, gyémánt) gazdag területek megszerzéséért, ellenőrzéséért is. A konfliktusok általában a fejlődő országokban jelennek meg, vagyis azokban az országokban, ahol eleve nagy a szegénység, alacsony az emberek életszínvonala. Így e háborúkat ma már nem atombombákkal, hanem kalasnyikovval, vagyis olcsó, könnyen beszerezhető a gyermekek számára is egyszerűen kezelhető fegyverekkel vívják. (Az UNICEF jelentése szerint világszerte 639 millió könnyűfegyver van forgalomban, és csak 1988-ban, 25 országban összesen 200 000-nyi olyan 16 év alatti gyermekkatonát regisztráltak, akiknek kezébe parancsnokaik „csak könnyű fegyvereket” adtak.)⁴⁵ Nem jellemző a légitámadás, mint ahogyan a tényleges ütközet sem. Előtérbe kerültek a kiszámíthatatlan, a polgári lakosságot folyamatosan rettegésben tartó gerillaháborúk, terrorista akciók. A háború célja a szembenálló fél erejének bármely eszközzel történő felörlése, végleges elpusztítása, tekintet nélkül arra, hogy a támadásnak mennyi civil áldozata van. Gyakran találkozhatunk ún. stop-go konfliktusokkal, amikor az összeütközések elhúzódása elsősorban azzal magyarázható, hogy a szembenálló felek egyike sem képes a hatalmat – akár tárgyalások, akár harc révén – hosszú távon megszerezni. Az ellentétek, az összeütközések így állandóvá, mindennaposná válnak, s végső soron a kormányzat, a társadalmi rend teljes összeomlását eredményezik. Ez történik például Sierra Leone-ban. Jellemző továbbá a segélyszállítmányok feltar-

tóztatása, erőszakkal történő megszerzése, és ezáltal annak megakadályozása, hogy a segély az arra valóban rászorulókhöz eljusson. (2003 augusztusában érte az eddigi legsúlyosabb bombatámadás az ENSZ bagdadi központját, melyben 23 ember halt meg.) Mindez azzal magyarázható, hogy a szembenálló felek nem ismerik el a semlegességet, és magukénak vallják azt az elvet, mely szerint aki nem velünk van, az ellenünk. Eltűnik továbbá az „ártatlanok” kategóriája. Ellenségnek számít mindenki, aki születésénél vagy vallásánál fogva valamely csoport tagja. Nem számít, hogy nő vagy férfi, gyermek vagy felnőtt, idős vagy fiatal (Például Ruanda, Bosznia, Dél-Szudán.) Sőt a Nagy-Tavak környékén az is előfordult, hogy a népiirtás kifejezetten a kis gyerekek ellen irányult. Napjaink háborúi borzalmas következményekkel járnak a gyermekek és a felnőttek tekintetében egyaránt. Emelkedik az otthonukat elhagyni kényszerülő menekültek száma, összedől a szociális ellátórendszer, gyermekek milliói veszítik el szüleiket. A következményeket hosszú oldalakon keresztül lehetne sorolni, a tanulmány jelen fejezetének végén azonban kizárólag a témához kapcsolódó, tehát a gyermekeket érintő következményeket kívánom bemutatni.

4.2. Gyermekek a háborúban, avagy gyermekjogi problémák az egyes konfliktussal érintett országokban

A tanulmány e részében a gyermekeket leginkább érintő, s háborúk idején fokozottan megjelenő problémákat mutatom be, különös tekintettel a gyermekkatonaság, a gyermekmunka, a gyermekprostitúció, illetve a gyermekkereskedelem kérdésköreinek általános, illetve konkrét országok háborús konfliktusaiban való vizsgálatával. Az egyes bemutatásra kerülő országok kiválasztásánál elsősorban az dominált, hogy melyek azok az országok, ahol a fent említett problémák leggyakrabban és a legsúlyosabb formában jelennek meg.

4.2.1. A gyermekkatonaság

A gyermekek jogait védő nemzetközi egyezmények ellenére napjaink egyik legsúlyosabb problémájaként jelenik meg a gyermekek fegyveres konfliktusokban való részvétele. 2002. február 12-én hatályba lépett ugyan a Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény gyermekkatonákról szóló Fakultatív Jegyzőkönyve, mely a 18 éven aluli gyermekek kényszersorozását tiltja, a kormánycsapatokhoz való, szabad döntésen alapuló csatlakozás feltételeként pedig a 16. életév betöltését írja elő, ettől függetlenül számos ország alkalmaz gyermekkatonákat fegyveres konfliktusaik során. Emellett 2002 végén az ENSZ Biztonsági Tanácsa nyilvánosságra hozta azt a „feketelistát”,⁴⁶ melyen azon 23 kormány és nem állami fegyveres csoport neve szerepel, ahol gyermekeket katonaként vetnek be. Az UNICEF a lista bővítése, pontosítása végett együtt dolgozik a nemzetközi „Coalition to Stop the Use of Child Soldiers” szervezettel. A fent említett dokumentumokon kívül utalok a Nemzetközi Büntető Bíróság 2002. július 1-jén hatályba lépett statútumára, illetve a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 182 számú határozatára, melyek ugyancsak elítélik a gyermekkatonaság intézményét. (Mindkét dokumentum részletes kifejtése a dolgozat korábbi részében megtalálható.)

Ahogy azt már korábban említettem, napjainkban körülbelül 250–300 000 gyermek harcol katonaként mintegy 30 fegyveres konfliktusban. Egyedül Afrikában 120 000 gyermekkatonával találkozhatunk, sőt, a világ 50 országában a gyermekek-fiatalkorúak hivatalosan még ma is sorkötelesek. Ideális erősítést jelentenek, hiszen fel sem fogják, mit jelent ölni, nincs félelemérzetük, könnyen irányíthatóak, és képesek a végsőig harcolni. Alig kapnak zsoldot, ételt és tiszta ivóvizet. Családjukhoz fűződő kapcsolataik teljesen megszakadnak, így gyakran akkor sincs már hová menniük, ha túlélnek a háborút. Eleve vesztesként kezdik további életüket. Különösen súlyos traumát szenvedhetnek el a nők és a fiatal lányok. Az UNICEF adatai alapján Nyugat- és Közép-Af-

rikában a gyermekkatonák 40%-a lány, akiket nemcsak logisztikai feladatok ellátására használnak fel, hanem gyakran megerősiznek, vagy kényszerítenek házasságra valamely feljebbvalójukkal. A gyerekek persze nem csak a szembenálló felek kényszerítése miatt lesznek katonák. (Például Etiópiában, Srí Lankán, Angolában és Szudánban, ahol gyakori a katonafogdosás.) Gyakran előfordul, hogy a kényszert a szegénység, az élelem hiánya vagy éppen az árvaság jelenti. A szülei nélkül maradt gyerekek így még nagyobb veszélyben vannak, szeretnének tartozni valahová, ezért gyakran önként vállalkoznak a katonáskodásra. Nem szabad megfeledkezni azonban a számtalan vallási konfliktusról sem. 1998 óta – főként Angolában, Burundiban, Ruandában, Ugandában, Szomáliában és Szudánban – több mint 300 szegény, nem katolikus keresztény egyházi közösség képviselőjében több ezernyi gyermek áll fegyverben. Sajnos nem kell egészen Afrikáig elmennünk, hiszen Észak-Írországból is találkozhatunk gyermekeket sem kímélő katolikus-protestáns összecsapásokkal.⁴⁷

Az UNICEF 2005. évi jelentése szerint a Kongói Demokratikus Köztársaság, Libéria, Uganda, Mianmar, Szomália, Burundi, Sierra Leone, Afganisztán, Indonézia, Sri Lanka, Kolumbia és Haiti tartoznak azon országok közé, ahol a gyermekek helyzete a legaggasztóbb. Ezeknek az országoknak a többségében hosszú éveken keresztül háború dúlt, nem égiben ért véget, így csak napjainkban szabadulhattak fel azok a gyermekkatonák, akik hosszú időn keresztül az egyik vagy a másik fél oldalán harcoltak. Mégis kb. 100 000-re tehető azoknak a gyerekeknek a száma, akik a mai napig részt vesznek az ellenségeskedésekben.⁴⁸ Ez a magas szám azzal magyarázható, hogy a béketárgyalások megkezdődtek ugyan, a korábban szembenálló felek azonban – a számukra minél kedvezőbb békefeltételek kiharcolása érdekében – továbbra is haderejük növelésére, így az általuk vállalt nemzetközi jogi kötelezettségek ellenére gyerekeket soroznak be. Magyaráztatul szolgálhatnak azonban azok a vállalkozások, hatalmak is,

amelyek gazdasági érdekeiknél fogva – például az általuk folytatott fegyverkereskedelem révén – a konfliktus fenntartásában érdekeltek. A Kongói Demokratikus Köztársaságban 5 év alatt több mint 3 millió ember halt meg, és 23–30 000-re tehető a gyermekkatonák száma. Habár a gyermekkatonák leszerelése 2000-ben hivatalosan megkezdődött, a gyakorlatban csak kb. 1900 gyermeket bocsájtottak el, sőt a fegyveres politikai csoportok 2002-ben, illetve 2003-ban újabb gyermek-besorozásba kezdtek. Nem véletlen tehát, hogy 2004-ben a Nemzetközi Büntető Bíróság átfogó vizsgálatot jelentett be a kongói leszereléssel kapcsolatban. Libériában 2002-ben, illetve 2003-ban még besorozásról számoltak be a jelentések (bár hivatalosan 2003-ban megkezdődött a gyermekek leszerelése), így az UNICEF becslése szerint az elmúlt években Libériában és a szomszédos országokban (Burkina Faso, Elefántcsontpart, Guinea) minden tízedik gyermeket legalább egyszer besoroztak a szembenálló felek. 2004-ben békeszerződés aláírására került sor, de még mindig 21 000 gyermek vár a leszerelésre. Ugandában 19 éve folyik háború a lázadók (Lord's Resistance Army – LRA) és az ugandai központi kormány között a politikai hatalom megszerzéséért. A háború humanitárius katasztrófának tekinthető, hiszen válságban lévő gyermekek generációit hagyta maga után. Az LRA 1987-ben Joseph Kony vezetésével kezdte meg az ugandai kormány megdöntésére irányuló akcióit. Folyamatosan terrorizálták és kegyetlen módon büntették meg a kormánnyal szimpatizáló civileket. Kony hadseregét elsősorban erőszakos szöktetések és gyermekek besorozása révén szervezte meg, akiket azután katonaként és gyakran szexuális rabszolgaként használtak. Az ENSZ becslései szerint az LRA több mint 20 000 gyermeket hurcolt el, ebből csaknem 10 000-et 2002 közepén, és több mint 1,3 millió embert kényszerített arra, hogy otthonát elhagyva, alapvető egészségügyi ellátás nélkül gyakori betegségeknek kitéve, sátrakban éljen. Ugandában azonban maguk a kormányerők is sorozták be gyermekeket. 2004-ben a Nemzetközi Büntetőbíróság Ugan-

dában s átfogó vizsgálatot kezdeményezett a gyermekkatonák ügyében. A Sierra Leonében folytatott polgárháború idején az UNICEF adatai szerint kb. 10 000 gyermeket kényszerítettek a felkelők arra, hogy katonaként, hordárként vagy követként vegyenek részt a harcban. 2003 decemberében kezdődött meg az első leszerelési program, melynek eredményeként kb. 7000 gyermeket bocsájtottak el, akik közül 6000 gyermek hazatérhetett családjához. 2004 márciusában ugyancsak Sierra Leonében kezdődött meg a gyermekek besorozásáért felelős személyek bíróság elé álltása. Az UNICEF, az ENSZ főtitkársága, az Amnesty International és a Human Rights Watch emberi jogi szervezetek szerint a világon a legtöbb gyermekkatona az ázsiai Mianmarban (az egykori Burma) szolgál, számukat 76–77 ezerre becsülik. A mintegy 2 évtizedes háború következtében ma Afganisztánban minden második gyermek alultáplált, és nők, illetve gyermekek milliói csak a humanitárius segítségnek köszönhetően voltak képesek 2001/2002 telét túlélni. Megemlítem Kambodzsát is, hiszen ez az az ország, ahol minden hónapban átlagosan 60 taposóakna robban fel. Minden harmadik robbanás áldozata gyermek. 2004 márciusáig a 46 afrikai országból csak 11 írta alá a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény azon Fakultatív Jegyzőkönyvét, mely a gyermekek fegyveres konfliktusban való részvételéről rendelkezik. A Jegyzőkönyv aláírása és ratifikálása a Kongói Demokratikus Köztársaságban (2001-ben ratifikálta a Jegyzőkönyvet), Ugandában (2002-ben került sor a Jegyzőkönyv ratifikálására) és Burundiban (2001-ben írta alá a Jegyzőkönyvet) mégsem vezetett ahhoz, hogy a gyermekek katonaként való besorozásával felhagyjanak. Az amerikai kontinensen, különösen a latin-amerikai országokban folytatott polgárháborúk során sem vették figyelembe a gyermekek besorozására vonatkozó 18 éves korhatárt, s vontak be gyakran 16 év körüli gyermekeket a fegyveres harcokba. Kolumbiában 14 000-re tehető a gyermekkatonák száma, akiknek mindössze 10%-át szerelték le az 1999-es adatok szerint. Néhányan még 12 évesek sin-

csenek. A fegyveres konfliktusok az egész régióban, így a szomszédos országokban (Ecuador, Panama, Venezuela) is éreztették hatásukat, hiszen ezek azok az országok, ahol a gyerekek menedéket kerestek. Jelentős problémát jelent a konfliktusok eredményeként megjelenő fiatalkori bűnözés, a gyermekbandák, az utcagyerekek és a nagyszámú kézifegyver folyamatos jelenléte. (2003-ban kb. 2 millió kézifegyver volt a régióban.) Megdöbbentő továbbá, hogy a latin-amerikai államok többsége aláírta és ratifikálta (kivételek: Bolívia – bár 2004-ben ígéretet tett a ratifikációra irányuló lépések megtételére –, Kolumbia, a Dominikai Köztársaság és Nicaragua) a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény fent említett Jegyzőkönyvét, a gyermekek besorozására vonatkozó 18 éves minimum korhatárt sok országban mégsem tartották be. Végül továbbra is az amerikai kontinensen maradván, az Amerikai Egyesült Államokban élő gyermekek helyzetét mutatom be. Az Amerikai Egyesült Államok 2002 decemberében ratifikálta a fent említett Fakultatív Jegyzőkönyvet, a 2003-as, illetve 2004-es afganisztáni és iraki akcióiban mégis legalább hatvankét 18 éven aluli gyermekkatona vett részt. Emellett minden évben legalább tízezer 17 év körüli gyermek jelentkezik önként fegyveres szolgálatra, sokak közülük még nem fejezték be iskolai tanulmányaikat sem. Konkrét precedens volt továbbá arra is, hogy 3, 13 és 15 év közötti gyermeket tartóztattak le bármilyen jogszerű eljárás nélkül a Guantanamo-öbölben folytatott harcok során. Őket 2004 januárjában szabadon engedték. Az ázsiai kontinens vonatkozásában kizárólag 2 ország, Mianmar és Afganisztán helyzetével foglalkozok részletesebben. A mianmari kormány kijelentése szerint országukban kizárólag szabad elhatározásból, és a 18 életév betöltését követően válhat valaki katonává. Ehhez képest egykori gyermekkatona és más szemtanúk több ezer 18 év alatti gyermekről számolnak be, akik az ellenséges katonai egységekben szolgáltak. 2003 októberében a kormány ígéretet tett a gyerekek besorozásának megakadályozására, 2004 márciusáig mégsem került sor hatékony intézkedé-

sek megtételére. Afganisztánban kb. 8000 14–18 év közötti fiút soroztak be a helyi fegyveres erők, és több ezer kiskorú lányt kényszerítettek feljebbvalójukkal való házasságra. A 2004-es adatok szerint, abban az évben több mint 2000 gyermekkatona szerelt le. Afganisztán átmeneti kormánya 2003 májusában 22 évre emelte fel a hadseregbe való önkéntes jelentkezés korhatárát. Ázsia és a Pacifikus térség 41 állama közül csak 9 ratifikálta és 11 írta alá a gyermekkatonákról szóló Fakultatív Jegyzőkönyvet, 13 országban (köztük Ausztrália, Kína, India, Brunei, Észak-Korea) pedig továbbra is megengedett a 18 éven aluli önkéntesek haderőbe való bevonása. Megdöbbentő, de Európában és az Eurázsiai térségben is találkozunk olyan országokkal, ahol felmerül a gyermekkatona besorozásának és bevetésének kérdése. A csecsenföldi jelentések szerint 14 éves kortól gyerekeket soroznak be bizonyos területek egymással rivalizáló csoportok és az orosz hadseregtől való megvédése érdekében. Nem ritka a gyermekkorú öngyilkos merénylők bevetése sem ezen a területen. Azerbajdzsánban, Grúziában, Moldáviában, Oroszországban és Fehérorosz-országban pedig kifejezetten jellemző, hogy a gyerekek katonai iskolába járnak, katonai körülmények között nevelkednek, 16–17 éves koruktól aktív katonai szolgálatot teljesítenek. A tanulmány ezen, konkrét országokra vonatkozó részét egy ugyancsak megdöbbentő ténnyel zárom. Azon európai országok közül, melyek a Fakultatív Jegyzőkönyvet ratifikálták, egyedül Nagy-Britannia (2003. június 23-án került sor a ratifikációra), illetve Szerbia és Montenegró engedélyezi a 16 éves gyerekek önkéntes besorozását. Így minden évben kb. 7000 gyermek szolgál a brit haderőben. Még ennél is megdöbbentőbb, hogy Nagy-Britannia fenntartja magának a jogot, hogy rendkívüli helyzetben gyerekeket vessen be. Végül vannak olyan országok, így Németország, Franciaország, Olaszország és Ausztria, ahol az önkéntes besorozás már 17 éves kortól megengedett.⁴⁹ Németországban emellett rendkívül magas a menekültek, így az egykori gyermekkatona száma is.

4.2.2. A gyermekek kizsákmányolása, a gyermekmunka és a rabszolgaság

A következőkben az Európai Parlament Fejlesztési Bizottságának 2004/2005. évi jelentését mutatom be a gyermekek kizsákmányolása, különös tekintettel a gyermekmunka vonatkozásában. A kifejtett gondolatokat, a jelentésnek megfelelően kizárólag azokra az országokra (így elsősorban a fejlődő országokra) korlátozom, ahol a fent említett problémák háborús konfliktussal összefüggésben jelentkeznek. A jelentés értelmében gyermekmunkának minősül „minden, bármilyen formában végzett munka, amelyet 5 és 18 év közötti korú gyermekek végeznek, és amely káros a pszichikai vagy mentális egészségükre, vagy hátráltatja szociális, morális és pszichológiai fejlődésüket azáltal, hogy az iskolától visszatartja őket”.⁵⁰ A fenti meghatározás alapján jelenleg 246 millió gyermek dolgozik a világban, amelyből 179 millió gyermek áldozata a gyermekmunka ILO meghatározása szerinti legrosszabb formáinak. A jelentés hangsúlyozza továbbá, hogy a gyermekmunka és a szegénység között ok-okozati összefüggés van, hiszen a gyermekek jövedelme alapvető fontosságú kiegészítést jelent az egész család megélhetéséhez, visszatartja azonban a gyermekeket az iskolába járástól. Éppen ezért a Gyermekmunka Eltörlésének Nemzetközi Programja (IPEC) alapján javasolja a fejlődő országok társadalmi feltételeinek és az ott uralkodó szegénységnek a figyelembevételével olyan intézkedések megtételét, amelyek a háztartások bevételeinek növelése mellett a gyermekek iskolába való visszatérését célozzák. A gyermekmunka vonatkozásában és a háborúkkal összefüggésben a rabszolgaság, illetve a rabszolgasághoz hasonló gyakorlat (gyermekkereskedelem, adórszolgaság, kényszer- vagy kötelező munka – „kiszípolyozó üzemek” –, fegyveres konfliktusban való részvétel céljából történő kényszersorozás), a gyermekprostitúció és a gyermekpornográfia, illetve a gyermekek illegális tevékenység folytatására, így különösen kábítószer előállítására való felhasználása jelentik a legégetőbb problémákat. A fent említett

témák közül a rabszolgaság kérdéskörét részletesen mutatom be egy olyan ország vonatkozásában, ahol 1993-tól kezdődően az ENSZ magyar származású különleges megbízottja, Bíró Gáspár végzett széles körű vizsgálatot az emberi jogok aktuális helyzetének bemutatása érdekében. Ez az ország Szudán. A különleges megbízott évekig tartó vizsgálatának eredményeként megállapította, hogy Szudánban az elmúlt években súlyos jogsértések történtek, melyek közül kiemelendő arabszolgaság és a rabszolgasághoz hasonló gyakorlat folytatása, a polgári személyek elhurcolása és meggyilkolása, a leány- és gyermekkereskedelem. E jogsértéseket az ország északi részén a szudáni kormány nevében fellépők, míg délen a fegyveres konfliktus résztvevői követték el. A szudáni Népi Védelmi Erőknek és a hadsereg más egységeinek ugyanis parancsuk van a polgári személyek – többnyire nők és gyermekek – összegyűjtésére, elhurcolására, szolgaságba vetésére. A gyermekek így családjuktól elszakítva, erőszakos internálásnak, átnevelésnek és kínzásnak kitéve, durva és megalázó bánásmód mellett élik mindennapjaikat (holott Szudán az első országok között volt, amelyek aláírták a Gyermek Jogairól szóló Egyezményt!). Gyakorlatilag a déli civilek elhurcolása a háború egyik eszközévé vált. Mindez a kormány teljes közönye, passzivitása, vagyis a rabszolgaság intézménye és a rabszolga-kereskedés jóváhagyása mellett történik és attól függetlenül, hogy Szudán aláírta és ratifikálta a rabszolgaságra vonatkozó 1926-os nemzetközi egyezményt és az 1956-os kiegészítő egyezményt a rabszolgaság, a rabszolga-kereskedés, valamint a rabszolgasággal hasonlatos intézmények és gyakorlatok eltörléséről. Felháborító továbbá, hogy a nők és a gyermekek elhurcolása egyúttal a kiskorúak erőszakos besorozásával és harcba küldésével, míg a nők kényszerszolgára kötelezésével és szexuális kizsákmányolásával jár együtt. A Szudánnal kapcsolatos jelentések folyamatos közzétételének és a szudáni kormány folyamatos elmarasztalásának eredményeként történtek pozitív irányú változások is. J. Carter volt amerikai elnök és az UNICEF munkájának köszön-

hetően az 1995 márciusa és júliusa közötti 4 hónapos tűzszünet ideje alatt átfogó Guinea-láz elleni oltási kampányt sikerült megszervezni a korábban elérhetetlen vidékeken is, illetve tovább folytatódott a hozzátartozóiktól elszakított gyermekek családjukkal történő újraegyesítése. Megállapodás született az Operation Lifeline Sudan segélyszolgálati szervezet közvetítésével a dél-szudáni lázadó csoportok vezetőivel a nemzetközi humanitárius jog betartása és a Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény rendelkezéseinek tiszteletben tartása vonatkozásában. Végül kiemelem Bíró Gáspár azon javaslatát, mely a helyi problémák megoldását hosszú távon elősegítené: a terület folyamatos és intenzív emberi jogi megfigyelés alatt tartását kis létszámú, de állandó megfigyelői csoport jelenléte s ezáltal a jobb információáramlás és helyzetértékelés megteremtése révén.⁵¹

4.2.3. A gyermekkereskedelem

Az Európai Közösségek Bizottsága 2005. október 18-án közleményt terjesztett az Európai Parlament és a Tanács elé, melyben az emberkereskedelem elleni küzdelem integrált megközelítését és egy cselekvési tervjavaslatot rögzítettek. A közlemény célja a szexuális célból vagy munkavégzés céljából történő kizsákmányolás érdekében folytatott emberkereskedelem megelőzése és leküzdése, az áldozatok védelme, támogatása, rehabilitációja. Tekintettel arra, hogy a közlemény előterjesztésére uniós keretek között került sor, így az logikusan az uniós intézmények és tagállamok aktívabb szerepvállalását írja elő. Az általuk biztosítandó és az emberkereskedelem visszaszorítását célzó védelem azonban nemcsak az uniós állampolgárok vonatkozásában, hanem harmadik országok állampolgárainak vonatkozásában is fennáll, függetlenül attól, hogy rendelkeznek-e az Európai Unióban tartózkodási engedéllyel. Ez a közlemény tehát abból a szempontból is kiemelést érdemel, hogy átfogóbb uniós, regionális és nemzetközi védelem megteremté-

sét szorgalmazza az emberkereskedelemmel szemben. A közlemény hangsúlyozza továbbá az Európai Unió és a fejlődő országok közötti fejlesztési együttműködés fokozását, ezáltal az emberkereskedelemmel összefüggő védelem szélesebb körű megteremtésének lehetőségét, és közvetve a nők és a gyermekek szexuális és házi munkavégzési célú kizsákmányolásának visszaszorítását. Végül kiemelem a közlemény azon rendelkezését, mely szerint támogatni és ösztönözni kell harmadik országokban az ENSZ emberkereskedelmi jegyzőkönyvének mielőbbi elfogadását és végrehajtását, valamint az ENSZ különleges megbízottjának munkáját az emberkereskedelem, különösen a nők és a gyermekek kereskedelme terén. Ez utóbbi rendelkezése már csak amiatt is érdekes, mert a Bizottság 2003 augusztusában javasolta, hogy az Európai Közösség is írja alá a fent említett jegyzőkönyvet, de a Tanács ezt a Közösség vonatkozó hatáskörének tisztázatlansága miatt elutasította.

A gyermekmunkával, a gyermekkereskedelemmel és gyermekprostitúcióval összefüggésben egyaránt tartalmaz rendelkezéseket az Európai Parlament „Emberi jogok a világban” elnevezésű, 2005. április 28-án, tehát nem régen elfogadott, a jelenlegi helyzetet a fent említett országok vonatkozásában is részletesen bemutató dokumentuma. Ezen rendelkezések bemutatására a tanulmány későbbi, aktualitásokkal foglalkozó részében kerül sor, így azok e helyen történő ismertetésétől eltekintek.

4.3. A háború hatása a gyermekekre

4.3.1. A háború hatása általában

A konfliktusok gyermekekre és felnőtt civilekre gyakorolt hatása sok szempontból azonos, különbség van azonban a következmények tekintetében. Gazdasági szükséghelyzet idején a család valamennyi tagja szenved, a gyermekek mégis hajlamosabbak az alultápláltságra és a betegségekre, meneküléskor nehezen viselik a fizikai megpróbáltatásokat, taposóakna miatt

elszenvedett sérüléseik általában súlyosabbak, mint a felnőtteké. Sebezhetőbbé teszi őket az a tény is, hogy fizikai, szellemi és érzelmi fejlődésük közepén állnak, így mindaz, amit átélnek, vagyis a háború borzalmai alapvető hatással van személyiségük és fizikumuk alakulására. Vonatkozó jelentésében⁵² az UNICEF különbséget tesz a háború gyermekekre gyakorolt hatása tekintetében a között, hogy a gyermek családban él-e vagy sem. Megítélésem szerint a családban élő gyermekek kapcsán felsorolt következmények megjelenhetnek a családjuktól elszakított gyermekek vonatkozásában is, talán a család által nyújtott védelem hiánya miatt fokozottabb mértékben. Ezért döntöttem úgy, hogy az UNICEF munkatársainak felfogását (a hatások között különbség van a szerint, hogy a gyermek családban él-e vagy sem) ötvözöm Graca Machel, Mozambik volt oktatási miniszterének véleményével (1996), aki az ENSZ megbízottjaként 2 éven keresztül vizsgálta a háború gyermekekre gyakorolt hatását, s nem tett különbséget a tekintetben, hogy a gyermek családban él-e vagy sem.⁵³

4.3.2. A háború hatása a családban élő gyermekekre

Családban élő gyermekek esetén leggyakoribb problémaként alultápláltsággal, a betegségek gyakori előfordulásával, pszichés problémákkal, maradandó egészségkárosodással és bezárt iskolákkal találkozhatunk. Háborúk idején ugyanis gyakran összeomlik a mezőgazdasági termelés, levágják az állatokat, felélik a tartalékokat, majd egy idő után, amikor már nincs mit enni, nincs tiszta ivóvíz, és összeomlott a szociális ellátás, az emberek elkezdenek éhezni, a gyermekek pedig fogékonyabbá válnak a fertőzésekre és a betegségekre. Megjelenik a kolera és más hasmenéses betegségek, a kiszáradás, mely végső soron a halál legfőbb okozójává válik az amúgy isis telített menekülttáborokban. (A WHO becslése szerint a menekültek fele TBC-ben szenved.) A háború borzalmait átélő

gyermekek emellett gyakran pszichés problémákkal, depresszióval, alvász- és identitászavarokkal, rémlátomásokkal küszködnek, deviánsá válnak. Különösen, ha saját maguk voltak szemtanúi az erőszaknak, vagy az éppen velük történt. Életük végéig megmaradó traumát, szégyenérzetet jelenthet a nők és a lányok életében a nemi erőszak is. Az UNICEF Kabulban és Afganisztánban folytatott vizsgálatai szerint a gyermekek jelentős többsége szenved a majdnem 20 éves háború érzelmi következményeitől. Ennél talán még borzasztóbb az az adat, mely szerint kb. 4 millió gyermek szenvedett az elmúlt 10 évben maradandó sérülést a háborúk következtében. Végül a bezárt iskolák s így az oktatás hiánya jelent problémát a családban élő gyermekek számára. Az iskolákat gyakran lerombolják, katonai szállásként hasznosítják, de az sem ritka, hogy maga a hatalom tiltja meg – különösen a gyermekkatonák számára – az iskolába járást. Hiányoznak azonban maguk a tanárok is, a tananyagról és az oktatáshoz szükséges eszközökről nem is beszélve. Mindez végső soron azt eredményezi, hogy a gyerekek később sem tudnak sikeresen beilleszkedni az iskolai életbe, és iskolakerülővé válnak.

4.3.3. A háború hatásai a szüleiktől elszakított gyermekekre

Háborúk idején gyakran szétszakadnak a családok. A kisgyermekek szülő védelem nélkül rövid időn belül kiszolgáltatottá válnak, és életveszélybe kerülnek. Gyakran előfordul az is, hogy a háborúban árván maradt gyerekeket azok idősebb testvére neveli fel, félbeszakítva ezáltal saját iskolai tanulmányait. (Ruandában még napjainkban is 65 000 háztartást olyan gyermekek vezetnek, akik szüleiket a genocídium végett veszítették el.) A háború egyúttal közvetlen életveszélyt is jelent, különösen azokban az esetekben, amikor a háború kifejezetten csecsemők és terhes nők ellen irányul, valamely terület etnikai megtisztítása, s valamely nép gyökereinek kiirtása érdekében. (Példa volt erre a guatemalai

polgárháború.) Nem feledkezhetünk meg a taposóaknákról sem. Becslések szerint Afganisztánban található a világ taposóaknáinak 10%-a, az általuk okozott balesetek fele gyermekeket érint. A taposóaknák akadályozzák a menekültek hazatérését is. Napjaink egyik legsúlyosabb problémája azonban nem csak a háborúkkal összefüggésben jelentkezik, bár háborúk idején a rossz egészségügyi körülmények, az emberek fokozottabb tájékozatlansága, vagy éppen kevésbé megjelenő felelősségérzete miatt gyakoribb. Ez a veszélyforrás az AIDS. Kongó keleti részsein a HIV-fertőzött katonák rendszeresen megerőszakolják az ott élő nőket, melynek egyértelmű következménye, hogy a helyi lakosság 15%-a fertőzött.⁵⁴ Problémát jelent többek között Angola vonatkozásában az is, hogy az ottani, magas fertőzöttségi aránnyal bíró lakosok egyre mobilisabbak, egyre inkább veszik fel a szomszédos országok lakosaival a kereskedelmi és más jellegű kapcsolatokat, teret engedve ezáltal az AIDS további terjedésének. A szülei nélkül felnövő gyermekek a fent említetteken kívül nagyobb eséllyel lesznek gyermekkatonák. Gyakran saját maguk jelentkeznek, tartozni szeretnének valahova, biztonságérzetre vágnak. Végül a gyermekek által háborúban elkövetett jogsértésekkel összefüggésben szeretném a háború egy további, megítélésem szerint jelentős hatását kiemelni. Egyedül Ruandában 2000 fölé emelkedik azoknak a gyermekeknek a száma, akiket a genocídiumban való részvételük miatt felelősségre kívánnak vonni. Amennyiben e gyermekek vonatkozásában nem érvényesülnek speciális szabályok, úgy fennáll a veszélye annak, hogy a gyermekeket a felnőttekkel együtt fogják felelősségre vonni, a gyermekvédelemmel kapcsolatos szabályok figyelembevétele nélkül.

Egy átfogó pszichológiai vizsgálat szerint⁵⁵ a háborúk eltérően hatnak a különböző életkorú gyermekekre. Az 1 és 6 év közötti gyermekek a későbbiek folyamán szomatikus (gyomorfájás) és pszichés (generalizált félelem) tüneteket produkálnak, kognitív nehézségekkel küzdenek, iskolai teljesítményük nem megfelelő, gyámoltalan, passzív felnőttekké válnak. A 6 és 11

év közötti gyermekeket a direkt traumák mellett egyfajta bűnösség okozta szégyenérzet is szorongatja. Jellemzőek az indokolatlan hangulatváltozások, krónikus iskolakerülővé válnak. A 12 és 18 év közötti életkorban lévő gyermekek alvási és étkezési zavarokkal, hiperaktivitással és az állandó fenyegetettség érzésével küzdenek. Jellemző rájuk a kortársaikénál sokkal nagyobb öntudat, mely főként háborús tapasztalataik miatt alakul ki, és végső soron gyakran társul az átéltek miatti megalázottsággal, bűntudattal. Az UNICEF egy további felmérése szerint a harci események után évekkal vizsgált több mint 15 000 koszovói, albániai, pakisztáni és afgán „háborús” gyermek 17 százaléka még akkor sem érezte magát biztonságban a lakóhelyén. Ezeknek a pszichés traumáknak a feldolgozásában nyújt segítséget az ENSZ a Foster Parents Plan program révén, melynek keretében szakképzett pszichológusok dolgoznak Kolumbiában, Sierra Leonében, Albániában és Koszovóban.

5. Gyakorlati megoldások és megoldási kísérletek a gyermekek háborús védelmének hatékonyabb megteremtése érdekében

5.1. Az ENSZ különleges megbízottjának tevékenysége, jelentése

A gyermekek jogainak háború idején és azt követően történő hatékonyabb védelme érdekében az ENSZ 1997 szeptemberében különleges megbízottat nevezett ki Uganda egykori külügyminisztere, Olara A. Otunnu személyében. A különleges megbízott feladata a folyamatos tájékoztatás, jelentések előterjesztése a legsúlyosabb gyermekvédelmi problémákkal küzdő államok aktuális helyzetére vonatkozóan (évente 2 jelentés). Felhatalmazást kap az adott ország kormányának illetékes képviselőivel, a törvényes keretek között működő szervezetekkel, és mindazokkal történő kapcsolatfelvétellel, akik hiteles információ nyújtására jogosultak. Teljes szabadsága van az információforrások

felhasználása és az adatok értékelése terén. Jelentését az illetékes ENSZ-testületek nyilvános vitán értékelik. Munkájáért semmilyen javadalmazásban nem részesül.

Az ENSZ különleges megbízottja 2005. február 11-én terjesztette elő legfrissebb jelentését a gyermekek fegyveres konfliktusban való részvételével összefüggésben. E szerint a világ gyermekkatonáinak száma 2003-ban 380 000-ről 300 000-re csökkent. Kiemeli továbbá 11 nemzet 42 csoportját, ahol gyermekeket soroznak be, s végül támogatja a besorozásért felelős személyek felelősségre vonását.

5.2. Az ENSZ Gyermekalapjának (UNICEF) tevékenysége

A II. világháború után, a romokban heverő Európában a lakosság éhezett, hiány volt alapvető gyógyszerekből, összeomlott az egészségügyi ellátás Győztes és legyőzött egyaránt segítségre szorult. Ezért döntöttek úgy az ENSZ tagállamai 1946. december 11-én, hogy a gyerekek szenvedéseinek enyhítésére létrehozzák az Egyesült Nemzetek Nemzetközi Gyermekalapját, az UNICEF-et. Az '50-es évektől kezdődően a fejlődő országok gyermekei hívták fel magukra a figyelmet. Így a Gyermekalap tevékenységét ezt követően elsősorban az ázsiai, afrikai és dél-amerikai országokra összpontosította. A '60-as évek vége, a '70-es évek eleje Etiópiában, Indiában, Nigériában és Pakisztánban a természeti katasztrófák és a polgárháborúk időszakát jelentette. Az élelem mellett egészséges ivóvízre volt szükség az életben maradáshoz. Ebben nyújtott segítséget az UNICEF. Ma az UNICEF munkáját a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény és a 2000-ben elfogadott Millenniumi Fejlesztési Célok határozzák meg, így a szegénység és az éhezés csökkentése, az alapfokú oktatás általánossá tétele, a gyermekhalandóság csökkentése, az AIDS és más veszélyes betegségek elleni küzdelem stb.

Tevékenységeért 1965-ben Béke Nobel-díjat kapott.

5.2.1. Miért és hol van szükség ma az UNICEF tevékenységére?⁵⁶

Az UNICEF 2005. évi jelentése szerint jelenleg több mint 1 milliárd gyermek – a világ gyermekkorú lakosságának több mint fele él szélsőséges nyomorban, illetve szenved háborúk vagy a HIV/AIDS-járvány következményeit. 640 millió gyermeknek nincs tető a feje felett, félmilliárd gyermek olyan helyen él, amely nélküli az alapvető csatornázási higiénia, 400 millió gyermek pedig nem jut egészséges ivóvízhez. 140 millió gyermek soha nem járt iskolába, 90 millió gyermek pedig súlyos mértékben rosszul táplált. A gyermekek millióit érintő nyomor egyik legfőbb okozója a háború, az adott országon belüli fegyveres konfliktus. Az 1990 és 2003 között kitört 59 nagyobb katonai viszály közül 55 belháború volt. E konfliktusoknál egyre inkább megfigyelhető, hogy a gyermekeket a szemben álló felek tudatosan célpontnak választják (beszlani iskolai mészárlás), vagy katonaként kényszerítik a konfliktusban való részvételre. Az UNICEF jelentése szerint a háborúknak katasztrofális hatása van a gyermekek egészségügyi helyzetére. Hasonlóan nagy problémát jelent a HIV/AIDS-járvány, melynek terjedése a háborúk révén kialakuló rossz egészségügyi körülmények között még gyorsabb. A kórban elpusztult szülei halála miatt egyedül maradt gyermekek száma mára eléri a 15 milliót. Emellett a járvány a gyermekekről gondoskodó szélesebb körű védőhálózatot (tanárok, egészségügyi dolgozók, egyéb szakértők) is rombolja.

A központi probléma azonban nem csak a háborúkban vagy éppen a járványokban keresendő. Tény ugyanis, hogy a gazdag államok segélyezésre fordított pénzügyi kerete mostanában fele akkora, mint amilyen 1960-ban volt. 45 millió gyermek élete kerülhet veszélybe a következő évtizedben, mert a fejlett országok nem teljesítik segélyezési vállalásaikat. Az USA, Németország és Japán, de gyakorlatilag a G8-ak egyetlen állama sem tesz eleget annak az 1970-ben vállalt kötelezettségének, hogy bruttó nemzeti jövedelmének 0,7%-át segélyezésre fordítja.⁵⁷

5.2.2. AZ UNICEF gyermekvédelmi tevékenysége háborúk idején^{58, 59}

Az UNICEF programjai napjainkban körülbelül 30 háborúban és válsághelyzetben jelentenek némi segítséget a nőknek és a gyermekeknek ahhoz, hogy túléljék a háború borzalmait és egy minimális szintű védelemben, illetve gondoskodásban részesüljenek.

Az UNICEF által nyújtott támogatás azonban nemcsak a háború idején, hanem azt követően is megjelenik, az újjáépítés, így elsősorban a víz- és az egészségügyi ellátás valamint az iskolarendszer kiépítése révén. Hangsúlyozni szeretném, hogy az UNICEF az általa folytatott tevékenység során az emberek hosszú távú szükségleteinek kielégítését, így elsősorban a közösség intézményeinek erősítését kívánja megvalósítani. Nem az a cél tehát, hogy ideig-óráig megpróbálják biztosítani a szenvedők túlélését, hanem az, hogy életük újjáépítéséhez hosszú távon nyújtsanak segítséget.

A következőkben azokat a területeket foglalom össze, amelyek tekintetében az UNICEF háború idején is különös jelentőséggel bír.

Élelmezés: szükséghelyzetben az UNICEF az alultáplált gyermekeket magas proteintartalmú kekszekkel, A-vitamin-kapszulákkal, illetve vastablettákkal látja el. Gyakran alkalmazják továbbá az ún. UNIMIX-et is, mely egy vitaminokban és ásványi anyagokban gazdag szója-kukorica keveréket jelöl. 2001/2002 telén az UNICEF Afganisztánban 300 000 gyermek élelmezését biztosította légi- és teherszállítványokon keresztül. Az UNICEF támogatja a súlyosan alultáplált gyermekekkel foglalkozó ún. élelmezési centrumokat is.

Vízellátás és higiénia: az UNICEF tankautókkal és bádoggannákkal biztosítja a válsághelyzetben lévő területek vízellátását. A családokat klórtablettákkal látják el a víz tisztítása érdekében, és folyamatosan tájékoztatják őket a szükséges higiéniról a hasmenéses megbetegedések és a kolera elkerülése érdekében. A menekülttáborokban az UNICEF a latrinák kiépítéséhez szükséges építőanyagokat bocsájt

rendelkezésre, illetve Irakban nagymértékben segítették a vízművek és a tisztítóberendezések helyreállítását.

Egészség: az UNICEF a hasmenés és a légúti megbetegedések elkerülése érdekében folyamatosan gyógyszer szállítványokkal látja el az egészségügyi állomásokat és kórházakat. Antibiotikumokat, fájdalomcsillapítókat, rehidratáló sókat és egyszerű cukor-só keveréket biztosítanak a szervezet kiszáradásának elkerülése érdekében. Az UNICEF egyik legfontosabb kezdeményezése olyan védőoltáskampányok megszervezése volt, amelyek például Irakban 2003 márciusában 4 millió gyermeket mentettek meg a gyermekbénulástól. Ezen kampányok lebonyolításának idejére gyakran időleges fegyverszünetet kötöttek a felek, többek között Angolában, Burundiban és Szomáliában.

Oktatás, képzés: az UNICEF a menekülttáborokban gyakran állít fel ideiglenes iskolákat, biztosít eszközöket a tanításhoz, képez ki tanárokat a háborús traumák nyomait magukon viselő gyermekek tanítására. Emellett segítséget nyújt a háborúk során lerombolt iskolák újjáépítéséhez. Rendkívüli jelentőségűnek minősíti továbbá az alapfokú oktatás biztosítását, különösen a lányok körében, hiszen ez nemcsak a gyermekek fejlődéséhez, de a túléléséhez is szükséges.

Az elhagyott és segítségre szoruló gyermekek védelme: elhagyott, azaz egyedülálló gyermeknek az a személy minősül, aki a 18. életévét még nem töltötte be, mindkét szülőjétől elválasztva él, és sem gyám, sem más felnőtt korú személy nem gondoskodik róla, illetve felelősséget érte nem vállal. Ezeknek a gyermekeknek nyújt segítséget az UNICEF a szüleik és a családjuk felkutatásában. Segít továbbá az árván maradt gyermekek más családban történő elhelyezésében, mint ahogyan a meglévő családok összetartásában is. Miért van erre szükség? Azért, mert fegyveres konfliktus idején a család jelenti a gyermekek számára a legbiztosabb pontot, melynek megléte nagyban hozzájárul a gyermekek kizsákmányolástól való védelméhez. A hatékony családdegysítés céljából a

gyermek azonosításához polaroid fényképet, videofelvételeket, plakátokat terjesztenek, adatbankokat hoznak létre, és együttműködnek a helyi szervekkel, a rendőrséggel.

Pszichoszociális jogok, támogatás és rehabilitáció: a háborús traumákat elszenvedett gyermekek gyakran szorulnak segítségre. Ezekben az esetekben az a legfontosabb, hogy a gyermekek minél hamarabb folytathassák normális életvitelüket. A cél tehát nem a gyermekek különböző intézményekben való kezelése, hanem a normális környezethez való hozzászoktatása. Ezért olyan fontos a tanárok, a szülők és más segítők folyamatos képzése, az iskolai oktatás helyreállítása. A rajzolás, a sport, a beszélgetések és mindenekelőtt a játék jelentheti a menekülttáborok kis lakói számára a háború borzalmainak feldolgozását. Ehhez az UNICEF a táborokban ún. gyermekbarát helyeket biztosít.

A taposóaknak áldozatainak segítése és a felvilágosítás: a világ 86 országában kb. 115 millió akna vár arra, hogy felrobbanjon. Minden évben kb. 24 000 férfi, nő és gyermek válik aknák áldozatává. Az áldozatok 30%-a még 15 éves sincs. Az aknák emellett megnehezítik a szántóföldek hasznosítását, a menekültek hazatérését, az újjáépítést és a gazdaság helyreállítását. Az UNICEF a taposóaknak miatt nyomorékká vált gyermekek számára protézisek és kerekesszékek biztosítása révén igyekszik segítséget nyújtani a mindennapi életbe való visszailleszkedéshez. Kambodzsában átfogó programot hirdettek meg elaknásított iskolák, kutak és lakóövezetek megtisztítása és a gyermekek felvilágosítása érdekében. A felvilágosítás hatékonysága érdekében az UNICEF speciális tankönyvekkel, bábjátékokkal s mindenekelőtt olyan eszközökkel dolgozik, amelyek a gyermekek nyelvén képesek a veszélyre való figyelem felhívására. A taposóaknak elleni küzdelem fontos állomása volt az Ottawa-konvenció, mely 1999-ben lépett hatályba. A konvenció szigorúan tiltja a taposóaknak előállítását, fejlesztését, használatát, birtoklását, továbbadását. Megítélésem szerint az Ottawa-konvenció alapvető hiányossága, hogy a tilalom nem ter-

jed ki az ún. tankelhárító és „járműellenes” aknára, mint ahogyan a távolsági aknára és a területvédő aknára. Kiemelést érdemel továbbá az UNICEF ún. „Mine-Awareness” programja, mely az aknák által okozott balesetek megelőzésére született. A program az el-salvadori polgárháború után jött létre, lényege a megjelölés és a tájékoztatás, vagyis az érintett területeken jelzőtáblák elhelyezése, a média révén folyamatos információszolgáltatás, a helyi lakosok tájékoztatása. A program eredményeként 1 év alatt a felére csökkent a balesetek száma.

A gyermekkatonák leszerelése és a társadalomba való integrálásuk: a gyermekek megóvása és „felszabadítása” érdekében az UNICEF gyakran folytat tárgyalásokat a szembenálló felekkel (2002-ben Sierra Leone-ban az UNICEF támogatta a kormány és a felkelők közötti tárgyalásokat mintegy 6800 gyermekkatonára leszerelése érdekében – csaknem mindegyik visszatérhetett a családjához), illetve a normális környezetükbe való visszaillesztésük érdekében a faluközösségekkel. Fontos azonban, hogy ezeket a gyerekeket ne emeljék ki társaik közül, ne részesítsék őket előnyben a „normális” társaikhoz képest, hisz ez ismét az elkülönítésükhöz, a megkülönböztetésükhöz vezet. Ezért van szükség arra, hogy az adott faluközösség valamennyi gyermekét támogassák a tan- és sportanyag tekintetében. (Kongóban több száz gyermekkatonát engedtek szabadon a felkelők, számukra az UNICEF gyermekvédelmi hálózatot épített ki a falvakban.)

Politikai nyomásgyakorlás a háborúban lévő gyermekek fokozottabb védelme érdekében

Az UNICEF által gyakorolt politikai nyomás eredményeként született meg és került számos állam által aláírásra a Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény Kiegészítő Jegyzőkönyve.

Ugyancsak az UNICEF munkájának köszönhető, hogy 18 életévben határozták meg a beszorozható katonák legalacsonyabb életkorát.

Rögzítették továbbá, ismét csak az UNICEF-nek köszönhetően, hogy a gyermekkatonákat

azonnal le kell szerelni, és számukra speciális segítséget kell nyújtani a társadalomba való visszaailleszkedésük biztosítása érdekében.

Megállapították, hogy a gyermekkatonák leserelése minden esetben a béketárgyalások szervezését kell, hogy képezzék.

Végül alapvető szabály, hogy a gyermekeket a háború során elkövetett jogsértéseikért büntetőjogilag nem lehet felelősségre vonni. (Rundában 2000 letartóztatott gyermek közül 200 a bűncselekmény elkövetésének idején még nem töltötte be a 14 életévét, tehát büntetőjogilag nem vonható felelősségre. Annak megakadályozása érdekében, hogy ezeket a gyerekeket bíróság elé állítsák, az UNICEF önálló központot hozott létre.)

(Az UNICEF Németországban kampányt indított a világszerte ellenőrizetlen kézfegyverek ellen, és átadott egy 210 000 aláírásból álló listát a Német Szövetségi Kormánynak, kérte továbbá a kormány aktív és határozott fellépését a kézfegyverekkel szemben. Tevékenységük eredményeként az ENSZ-konferencián részt vevő kormányképviselők megállapodtak egy akcióprogram kidolgozásában és a fegyverkereskedelemre vonatkozó ellenőrzés megerősítésében.)

Szexuális erőszak: háborúk idején gyakran előfordul, hogy a család elveszíti annak férfi tagját, s elveszíti ezáltal a családot fenntartó legalapvetőbb gazdasági és pszichikai forrást. Ez a magyarázata annak, hogy a menekültek 60–80%-a nő és gyermek, és hogy az anyák gyakran kényszerülnek prostitúcióra gyermekeik eltartása érdekében. Háborús környezetben, vagyis egy olyan légkörben, ahol összeomlanak az erkölcsi normák, a nők és a gyermekek gyakran válnak az erőszak és a brutalitás áldozatává. Az UNICEF éppen ezért hangsúlyozza, hogy az ilyen bűncselekmények felett nem lehet szemet hunyni, az elkövetőket felelősségre kell vonni, az áldozatoknak rehabilitációs programokat kell szervezni, törekedni kell a megelőzésre és elősegíteni, hogy az áldozatok mielőbb visszakerüljenek normális, családi környezetükbe.

5.3. A Nemzetközi Vöröskereszt tevékenysége

A Nemzetközi Vöröskereszt jelenleg a világ legnagyobb humanitárius szervezete, mely támogatást nyújt a háború sújtotta övezetek szenvedőinek, a természeti katasztrófák áldozatainak, segít felkutatni az eltűnt személyeket, elősegíti a szétszakított családok egyesítését és humanitárius szállítmányokat juttat az arra rászorulóknak.

A gyermekek részére biztosított általános szolgáltatások, így az egészségügyi ellátás, az élelem és a tiszta ivóvíz, a különbözősegélyszállítmányok célba juttatása mellett a Vöröskereszt nagy hangsúlyt fektet a gyermekkatonák helyzetének javítására is. A konfliktus előtt és alatt egyaránt törekszik a gyermekek besorozásának megakadályozására, illetve a letartóztatott gyermekek érdekeinek védelmére. (A letartóztatott gyermekeket minden körülmények között felnőtt társaiktól elválasztva kell elhelyezni, kivéve a családokat. Amennyiben a gyermek nem mentesül a fogva tartás alól, vagy azt meghosszabbítják, úgy amint lehetséges, át kell szállítani egy fiatalok elhelyezésére szolgáló intézetbe. Biztosítani kell továbbá, hogy a gyermek rendszeres és közvetlen kapcsolatot tarthasson fenn családjával, illetve korának és általános állapotának megfelelően élelemhez és egészségügyi ellátáshoz jusson. Meg kell teremteni annak lehetőségét, hogy a nap nagy részét friss levegőn tölthesse, és hogy tanulmányait folytathassa.) A Nemzetközi Vöröskereszt támogatja a korábbi gyermekkatonák rehabilitációját is. Ezzel összefüggésben kiemelem a Vöröskereszt egyik jelmondatát:

„Their pasts cannot be changed, but their futures can!”

Végül a Nemzetközi Vöröskereszt azon tevékenységét mutatom be, melyet napjainkban Afrikában, különösen annak középső és déli részén fejt ki. A témában érintett területek kiválasztásában ismét az dominált, hogy melyek a konfliktusokkal leginkább terhelt vidékek.

A Nemzetközi Vöröskereszt az afrikai országokban kifejtett tevékenységét a különböző

konfliktusok hatásai és a konfliktust követő állapot jellegzetességeinek megfelelően meghatározott prioritások alapján végzi. Afrika legdélibb pontján a NKVK két prioritást határozott meg: egyrészt párbeszédre és diplomácián keresztül igyekezik az ellenségeskedéseket feloldó megállapodás megkötésére alkalmas szabályok tiszteletben tartásának elérésére a kormányok és minden más lázadó részéről, másrészt pedig humanitárius támogatást igyekezik biztosítani a lakosság számára. Etiópia és Eritrea lakossága a mai napig viseli a közöttük dúlt háborúkövetkezményeit. A szomszédos Szomáliában krónikus konfliktusok emlékeztetnek minket a folyamatosan fennálló szükségállapotra, mely hol fegyveres konfliktus, hol természeti katasztrófa, hol szegénység formájában jelenik meg. Szudán déli területein a nemrégiben megkötött békeszerződés ellenére sem beszélhetünk olyan körülményekről, mint egy 2020 éve békében élő országban. Az a tragédia, melyet Ruanda elszenvedett, vagyis a genocídium nemcsak Ruandában, hanem az egész déli kontinensen érezteti hatását, s igényli a Nemzetközi Vöröskereszt fokozottabb szerepvállalását. Munkatársai így a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Ugandában, Ruandában és Burundiban folyamatosan jelen vannak. Ezekben a régiókban a Vöröskereszt különösen fontos szerepet játszik a szabadságuktól jogtalanul megfosztott személyek támogatásában. Nyomást gyakorolnak a kormányokra a szexuális kizsákmányolás áldozatainak rehabilitációját szolgáló programok folytatása érdekében, és támogatják az egymástól elszakított családtagok egyesülését, különösen a Nagy Tavak környékén (1994 óta) és Angolában (2002 óta).

A dolgozat Vöröskeresztre vonatkozó részét egy olyan idézettel zárom, melyet a Nemzetközi Vöröskereszt honlapján találtam, és mely kifejezi minden ember felelősségét, aki fegyvert fog a kezébe, vagy ehhez kapcsolódó döntést hoz.

„Success, however, depends on the will and capacity of those who use weapons and take the political and military decisions which would give life and reality to the notion that even wars have limits.”⁶⁰

5.4. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának határozatai

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1999 óta számos határozatot hozott, és intézkedést tett a gyermekek védelme érdekében. Elítélte a gyermekek fegyveres konfliktusban való részvételét (1261-es számú ENSZ BT-határozat), és döntött a békétárgyalások folyamán alkalmazandó gyermekvédelmi intézkedésekről (1379-es számú ENSZ BT határozat) 2001 novemberében az ENSZ Biztonsági Tanácsa megalkotta azon országok listáját, ahol nemzetközi kötelezettségeik megsértésével gyermekeket soroznak be.⁶¹ Ezt a listát 2003-ban tovább bővítették, így 15 ország 54 fegyveres csoportjára terjesztették ki. 1539-es számú határozatával az ENSZ konkrét akcióterveket és esetleges szankciókat javasolt Afganisztánban, Burundiban, a Kongói Demokratikus Köztársaságban, Libériában, Szomáliában és Elefántcsontparton. Napjainkban az ENSZ 6 akcióprogramot folytat a fegyveres konfliktusokkal összefüggésben, ebből ötöt Afrikában, a tényleges felelősségre vonástól azonban a Tanács tagjai gyakran visszariadnak az állami szuverenitásba való beavatkozás vagy a szankciók foganatosításával járó költségek miatt...

5.5. A Nemzetközi Büntető Bíróság szerepvállalása a fegyveres konfliktusok rendezésében

2002. július 4-én kezdte meg működését a Nemzetközi Büntető Bíróság. Hatáskörébe azon személyek felelősségre vonása tartozik, akik népirtást, emberiség elleni bűntetteket (pl. a nemi erőszak) és háborús bűntetteket követtek el. A bíróság felállításáról rendelkező Római Statútum háborús bűntettnek minősíti a 15 éven aluli gyermekek erőszakos besorozását, toborzását és ellenségeskedésbe való bevonását.⁶² A fent említett rendelkezésnek abból a szempontból van tehát kiemelkedő jelentősége, hogy nemcsak a gyermekek katonaként való részvételét tiltja, hanem bármely más – így például hordár-

ként, szakácsként, kémként stb. – módon történő részvételét is. A Nemzetközi Büntető Bíróság 18 éven aluli személyekkel szemben nem járhat el. 2004 júliusában a Nemzetközi Büntető Bíróság megkezdte a háborús és emberiség elleni jogsértések kivizsgálását Ugandában és Kongóban. Ugandában elsősorban a polgári lakosság elleni támadások kivizsgálására irányul az eljárás, így többek között több ezer gyermek elrablásának tisztázására.

6. Napjaink legfőbb problémái, avagy az Európai Parlament állásfoglalása az emberi jogok helyzete a világban című 2004-es éves jelentésről⁶³

Az Európai Parlament által előterjesztett állásfoglalás egy átfogó képet nyújt az emberi jogok aktuális helyzetéről. A terjedelmes Jelentésnek azon részeit emelem ki, melyek a tanulmány témájához kapcsolódnak.

A Jelentés földrajzi régiók szerint taglalja a világ országainak legfőbb előrelépéseit és hiányait az emberi jogok tiszteletben tartása és biztosítása terén.

1. A nyugat-balkáni régió vonatkozásában az Európai Parlament felszólítja Horvátországot, Bosznia és Hercegovinát, valamint Szerbia és Montenegrót a háborús bűnösökkel kapcsolatos bírósági eljárások tisztességének biztosítására és a volt Jugoszláviával foglalkozó nemzetközi büntetőtörvénysszékkel való együttműködésre.⁶⁴
2. Szíriában a gyermekeket is érintő kínzások és az embertelen bánásmód elterjedtségét hangsúlyozza.⁶⁵
3. Átfogón foglalkozik az iráni problémákkal, így a kiskorúakat érintő kivégzésekkel, és sürgeti a rájuk is érvényes halálbüntetés eltörlését.⁶⁶
4. Oroszországban elítéli a beszláni gyerekek elleni tragikus és el nem felejthető terrorcselekményeket, és felszólítja a csecsenföldi

törvénytelen öldöklések, eltűnések és fogvatartás közbeni kínzások megszüntetésére.⁶⁷

5. Srí Lankában a gyermekek besorozását ítéli el.⁶⁸
6. Felhívja Kambodzsát a nő- és gyermekkereskedelem elleni küzdelem megerősítésére.⁶⁹
7. A legsúlyosabban téli el a Burundiban lévő menekülttáborokban elkövetett tömegmészárlásokat.⁷⁰
8. Aggodalmát fejezi ki az észak-ugandai humanitárius helyzet miatt, vagyis amiatt, hogy a lázadók (az Új Ellenállási Hadserege) tevékenységének következtében a kitelepített népesség még mindig táborokban él. Elítéli továbbá az emberrablásokat, a csonkításokat és a nemi erőszakot.⁷¹
9. Kolumbiában rendszeresen és súlyosan megsértik az emberi jogokat azáltal, hogy a fegyveres csoportok több ezer 15 éven aluli gyermeket vonnak be a konfliktusba.⁷²

A Jelentés külön fejezete foglalkozik a gyermekek jogaival összefüggő aktuális problémákkal. Eszerint a világon minden tizenkét gyermekből egy a kényszermunka legrosszabb formáitól, szexuális kizsákmányolástól vagy kényszerorozástól szenved.⁷³ Jelenleg több gyermek él szegénységben, mint a történelem folyamán bármikor, és még mindig gyermekek milliói halnak meg évente megelőzhető betegségekben.⁷⁴ Növekszik a gyermekkereskedelem áldozatainak száma, és mintegy 104 millió iskolaköteles gyermektől tagadják meg az oktatáshoz való jogot.⁷⁵ A Jelentés külön felszólítja az államokat, hogy fegyveres erőikbe ne sorozzanak be gyermekeket, és 18 év alatti személyeket ne vonjanak be fegyveres összeütközéseikbe.⁷⁶ Elítéli továbbá a gyermekkatónák konfliktusban és háborúban való barbár alkalmazását.⁷⁷ Az Európai Parlament tudatában van annak, hogy a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény széles körű elfogadása nem jelenti egyúttal annak valódi alkalmazását, végrehajtását is. Így egyrészt annak végrehajtását, másrészt az Egyesült Államok és Szomália tekintetében az elfogadását sürgeti.⁷⁸

Az Európai Parlament a konfliktusok nőkre és gyermekekre gyakorolt hatását is vizsgálta.

Elítélte a nemi erőszak mint háborús eszköz alkalmazását, és felhívta a figyelmet az AIDS új módon történő terjedésének veszélyére. Kiemelte, hogy az elmúlt években tömeges nemi erőszakot követtek el Kambodzsában, Libériában, Peruban, Boszniában, Sierra Leone-ban, a Kongói Demokratikus Köztársaságban és Afrika számos más országában.⁷⁹ Hasonló nagyságrendű problémát okoz a gyermekkatona helyzetét, hiszen gyermekek ezreit, fiúkat és lányokat a mai napig a Föld több mint 20 országában, így Burundiban, Kongóban, Ugandában, Szudánban, Elefántcsontparton, Guineában, Libériában, Sri Lankán a kormány és a fegyveres lázadók csapatai egyaránt katonaként használnak fel. A Parlament sürgeti a gyerekek leszerelését. Kiemeli továbbá, hogy a gyerekeket nemcsak katonaként, hanem hírvivőként, kémekként, szakácsként, teherhordóként, a lányokat pedig különösen szexuálisrabszolgaként is felhasználják.⁸⁰ Végül a Parlament hangot emel az emberkereskedelemmel összefüggésben is. Elismeri, hogy a szexuális céllal folytatott nő- és gyermekkereskedelem ma már a szervezett bűnözés keretei között folyik, és hogy az nem korlátozódik kizárólag a szexiparra, hiszen az áldozatokat gyakran egyéb munkára kényszerítik. A Parlament Jelentésében kiemelte, hogy az UNICEF szerint Nyugat- és Közép- Afrikában több mint 20 000 gyermeket tesznek rabszolgává a határon átnyúló embercsempészet miatt.⁸¹

Záró gondolatok

A bemutatott adatok és információk azért is megdöbbentőek, mert azt a világot mutatják be, ahol mindennapjainkat éljük. Az UNICEF legfrissebb jelentése⁸² szerint a világ összes gyermekének fele szenved a nyomor, a háború vagy az AIDS miatt. 640 millió gyermeknek nincs fedél a feje fölött, 400 millió gyerek nem jut tiszta ivóvízhez, 300 millióan nem jutnak információhoz a világ eseményeiről, 270 millióan nem részesülnek egészségügyi ellátásban, és 90 millió gyermek rendszeresen éhezik. Sokmilliónyi gyermekről van szó. Miközben a világ vezető gyermekvédel-

mi szervezetei folyamatos jelentéseikben hívják fel a figyelmet a gyermekek e könnyfakasztó és egyben felháborító sorsára, addig a gyakorlatban szinte alig történik valami. Tovább pusztítanak a háborúk, dúlnak a fegyveres konfliktusok, s ha épp valamelyik végre véget ér, születik egy újabb helyette. Több száz ezer gyermeket még mindig besoroznak, nemi erőszak áldozatává válnak, elveszítik szüleiket. Nem szeretnék szentimentális világmegváltó gondolatokba mélyedni, de tény, hogy egy ilyen téma kapcsán nemcsak a jogász, hanem az ember is megszólal. Véleményem szerint két okkal magyarázható, hogy a 21. században még mindig ilyen körülmények között élnek a gyerekek. Egyrészt nem elegendő „fekete listák” nyilvánosságra hozatala azokról az országokról és fegyveres csoportokról, ahol gyermekekkel szembeni jogsértéseket követnek el, hanem tényleges intézkedésekre, korlátozásokra van szükség. Gondolok itt mindenekelőtt a katonai segítségnyújtás, vagyis a fegyverszállítmányok korlátozására. Ez persze teljes egészében ellentétes a nagyhatalmak érdekeivel, köztük a Biztonsági Tanács állandó tagjainak érdekeivel is. A BT 5 állandó tagja (Franciaország, Oroszország, Kína, Egyesült Királyság, USA) a világ fegyverexportjának 88%-áért felelős. A jóváhagyott nemzetközi fegyverexportok évi 21 milliárd dollárt tesznek ki,⁸³ vagyis többet, mint amit az országok segélyezésre fordítanak. Így most már nem meglepő, hogy 2004. január 22-én az ENSZ Biztonsági Tanácsában az USA, Nagy Britannia és Franciaország elutasította az ENSZ különleges megbízottjának, Olara Otunnunak azon javaslatát, hogy szankciókkal, utazási korlátozásokkal és fegyverembargóval sújtsák a gyermekeket besorozó államokat. Addig a percig tehát, amíg bizonyos országok gazdasági érdekei a számtalan nemzetközi gyermekjogi és gyermekvédelmi egyezmény ellenére megelőzik a gyermekek elvileg „mindenek felett álló” érdekeit, valódi javulás nem várható. Gyakorlatilag egy olyan szituáció áll fenn, amely nem elsősorban az egyezmények és nyilatkozatok hiányosságából vagy elégtelenségéből ered, hanem abból a könnyen átlátható indokból, hogy a nagyhatalmak érdeke mást kíván. Az előbb úgy fogal-

maztam, hogy nem elsősorban az egyezmények hiányosságából erednek a problémák. Ezt arra is értem, hogy az egyezményeket ki lehet egészíteni, a felmerülő újhelyzeteknek megfelelően fakultatív jegyzőkönyveket lehet hozzájuk fűzni, vagy egy újabb egyezményben lehet az adott kérdést szabályozni. Példa lehet erre a Gyermek Jogairól szóló Egyezmény és a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 182 számú határozata, hiszen mg az Egyezmény nem lépett fel kellő mértékben a gyermekmunka ellen, nem határozta meg, hanem az államok belső jogalkotására bízta a munkavégzéshez szükséges minimális életkor meghatározását, addig a Határozat ezt megtette. Az előzőekben 2 okról beszéltem. A második ok elméletibb, a kultúrák közötti különbségekhez kapcsolódik. A tanulmányban bemutatott problémák elsősorban az afrikai kontinens fejlődő országaiban mutatkoznak meg. Egy elmaradottabb világban, ahol talán amiatt is nehezebb békére nevelni az embereket, mert a harc, a háború nem a már amúgy is jólétben élő emberek vagyonának fokozására, hanem az életben maradásra irányul. Ki az, aki megszerzi azt a földet, ahol még fű nő, amit még meg lehet művelni, ahol még ásványkincsek vannak, vagyis ahol még élet születhet? Az pedig már gyakorlatilag mindegy, hogy ez a föld egy másik országban van-e, vagy az egymással szembenálló felek saját országában. Nekünk, európaiaknak ezt kell megértenünk. Hogyan tudjuk megértetni ezekkel a fegyveres csapatokkal, hogy nem a háború jelenti a megoldást? Azt gondolom, hogy itt van különösen nagy szerepe az oktatásnak és közvetetten a politikának. Ha az embereket már kiskoruktól kezdve a békére, az egymás iránti toleranciára és megértésre neveljük, ha felnyitjuk a szemüket arra, hogy konfliktus esetén nem kell rögtön felemelnünk a kezünket, akkor egy idő után talán természetessé válik az egymás iránti tisztelet. Az egyezmények és a nyilatkozatok szándékokat, elhatározásokat fogalmaznak meg. A politika, a gazdasági érdekek azonban gyakran ezektől eltérő döntéseket követelnek. Itt keletkezik az ellentét, ez magyarázza az egyezmények tényleges végrehajtásának elmaradását s végső soron gyermekek millióinak szomorú sorsát.

Jegyzetek

- 1 Világ-nyilatkozat a gyermek túlélésével, védelmével és fejlődésével kapcsolatban: Bevezető rész
- 2 A. Tamás: Gyermekvédelem: 2005. január 5.
- 3 BBC World Service: Children's Rights: Children of conflict, 2006. január 7.
- 4 United Nations: General Assembly: Report of the Special Representative of the Secretary General for Children and Armed Conflict, 2005. szeptember 7. alapján
- 5 Nagy Károly: Nemzetközi jog, (1999. Püski kiadó): 611. oldal
- 6 Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya: 20. cikk 1. pont
- 7 Uo. 20. cikk 2. pont
- 8 Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya: 10. cikk 3. pont
- 9 Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezmény: 3. cikk
- 10 Uo. 4. cikk
- 11 Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok Védelméről szóló Egyezmény, első kiegészítő jegyzőkönyv: 2. cikk
- 12 Uo. hatodik kiegészítő jegyzőkönyv: 1. cikk
- 13 Weltreport 2004: Kindersoldaten: International Coalition to Stop the Use of Child Soldiers
- 14 African Charter on the Rights and Welfare of the Child, hatályos: 1999. november 29.
- 15 African Charter on the Rights and Welfare of the Child, 1. fejezet, 2. cikk
- 16 Uo. 1. fejezet, 5. cikk
- 17 Uo. 1. fejezet, 11. cikk
- 18 Uo. 1. fejezet, 14. cikk
- 19 Uo. 1. fejezet, 15. cikk
- 20 Uo. 1. fejezet, 16. cikk
- 21 Uo. 1. fejezet, 22. cikk
- 22 Uo. 1. fejezet, 29. cikk
- 23 Emberi Jogok Amerikaközi Egyezménye (1969. San José) 19. cikk
- 24 Uo. 4. cikk
- 25 A Közgyűlés 1386/ (XIV) számúhatározata
- 26 Gyermek Jogairól szóló Egyezmény: 3 cikk 1 pont
- 27 Uo. 6. cikk 1. pont
- 28 Uo. 6. cikk 2. pont
- 29 Uo. 28. cikk

- 30 Uo. 32. cikk
 31 Uo. 33. cikk
 32 Uo. 34. cikk
 33 Uo. 35. cikk
 34 Uo. 37. cikk
 35 Uo. 38. cikk
 36 Uo. 39. cikk
 37 Fakultativprotokoll zum Übereinkommen über die Rechte des Kindes betreffend die Beteiligung von Kindern an bewaffneten Konflikten: Artikel 1
 38 Uo. Artikel 4
 39 Fakultativprotokoll zum Übereinkommen über die Rechte des Kindes betreffend den Verkauf von Kindern, die Kinderprostitution und die Kinderpornographie: Artikel 1
 40 Uo. Artikel 2
 41 Világ-nyilatkozat a gyermek túlélésével, védelmével és fejlődésével kapcsolatban: Bevezető rész
 42 Uo. A kihívás
 43 UNICEF: Kinder im Krieg, Ein Kinderrechte-Notfall, Konflikte in der Welt von heute UNICEF: Information: Kinder im Krieg und auf der Flucht: Kinder als Zielscheibe
 44 World Disaster Report 1997, az adatok 1996-ra vonatkoznak, összeállította az Uppsala Egyetem: Department of Peace and Conflict Research.
 45 *Új pedagógiai szemle*, 2004/12. szám: Mihály Ildikó összeállítása alapján
 46 Resolution 1612
 47 *Új pedagógiai szemle*, 2004/ 12. szám, Mihály Ildikó összeállítása alapján
 48 Weltreport 2004, Kindersoldaten, International Coalition to Stop the Use of Child Soldiers
 49 Weltreport 2004. Kindersoldaten. International Coalition to Stop the Use of Child Soldiers alapján
 50 Európai Parlament: Jelentéstervezet a fejlődő országokban a gyermekek kizsákmányolásáról, különös tekintettel a gyermekmunkára (2004/ 2005)
 51 Bíró Gáspár: Az emberi jogok helyzete Szudánban a kilencvenes években
 52 UNICEF-Grundsatzpapier: Kinder im Krieg: Ein Kinderrechte-Notfall alapján, és az UNICEF-Information: Kinder im Krieg und auf der Flucht, Kinder als Zielscheibe: Graca Machel jelentése alapján
 53 UNICEF-Grundsatzpapier: Kinder im Krieg: Ein Kinderrechte-Notfall alapján
 54 UNICEF-Information: Kinder im Krieg und auf der Flucht, Kinder als Zielscheibe: Graca Machel jelentése alapján
 55 UNICEF: Information: Kinder im Krieg und auf der Flucht: Kinder als Zielscheibe alapján
 56 *Új Pedagógiai Szemle*, 2004/12.: Mihály Judit összeállítása alapján
 57 Az UNICEF hivatalos honlapja alapján
 58 Oxfam: Megfizeti az árát c. jelentése alapján
 59 UNICEF: Information: Kinder im Krieg und auf der Flucht
 60 UNICEF Grundsatzpapier: Kinder im Krieg. Ein Kinderrechte-Notfall
 61 International Committee of Red Cross honlap, The ICRC in central and southern Africa – 2005 activities and prospects
 The ICRC in the Horn of Africa – 2005 activities and prospects
 62 Római Statútum a Nemzetközi Büntető Bíróság felállításáról (1998. június 17): 8. cikk, vii. pont
 63 2005. április 28. csütörtök, Brüsszel
 64 Az Európai Parlament állásfoglalása az emberi jogok helyzete a világban 2004-es éves jelentésről: 2. pont
 65 Uo. 26–27. pont
 66 Uo. 31. pont
 67 Uo. 35., 37. pont
 68 Uo. 52. pont
 69 Uo. 56. pont
 70 Uo. 76. pont
 71 Uo. 77. pont
 72 Uo. 88. pont
 73 UNICEF gyermekmunkáról szóló jelentése 2005.
 74 Az Európai Parlament állásfoglalása az emberi jogok helyzete a világban 2004-es éves jelentésről: 121. és 126. pont
 75 Uo. 128. és 127. pont
 76 Uo. 130. pont
 77 Uo. 131. pont
 78 Uo. 122. és 125. pont
 79 Uo. 132., 133. és 134. cikke
 80 Uo. 137., 139. és 140. cikke
 81 Uo. 180. pont
 82 Az UNICEF 2005.évi éves jelentése a gyermekvilág állapotáról – Gyermekkor fenyegetés alatt
 83 Amnesty International, Oxfam, Kézifegyverek Elleni Nemzetközi Hálózat (IANSA): Control arms kampány adatai alapján

◆ Megjelent: ÚISZ 14. szám (2007 / tavasz)

A szülőktől való elszakadási dimenziók mentén létrejött alcsoportok

Bevezető

Jelen tanulmány Vaskovics László „A posztadoleszcencia szociológia elmélete” című tanulmányára reflektál. A posztadoleszcens életszakaszban lévő fiatal felnőttek még nem függetlenek teljes mértékben a szülői háztól. A szerző a tanulmányban egy a fiatalok szülői háztól való leválásán alapuló elméleti modellt mutat be. Az elszakadási folyamatot olyan dimenziókon vizsgálja, amelyek jól elkülöníthető alcsoportokká tagolják a fiatalokat. A tanulmány elméleti síkon rendezi a fiatalokkal kapcsolatos dimenziókat, és kérdéseket fogalmaz meg a dimenziók által determinált alcsoportok méretének szám-
szerűsítésére vonatkozóan.

Ezen tanulmány arra az empirikus kérdésre igyekszik válaszolni, hogy az ezredforduló utáni Magyarországon hány fiatal is tartozik ehhez az életszakaszhoz, illetve a különböző alcsoportokhoz. Miért van erre szükség? Szociálpolitikai szempontból stratégiai jelentősége van olyan prognózisoknak, amelyek segíthetnek *ex ante* programok beindításában. A fiatalokkal foglalkozó különböző szociálpolitikai jellegű intézkedéscsomagok, programok potenciális ügyfélkörének mérete mind a tervezési fázis, mind a programok futása során lényeges indikátor.

A szülői háztól való elszakadás vaskovicsi interpretálása után ezen csoportokat külön-külön elemezzük, empirikus eszközökkel mutatjuk be sajátosságait.

1. A posztadoleszcencia szociológiai elmélete

A posztadoleszcencia

Az ifjúságkutatás számára releváns kutatási csoport definíció a 14–29 éves kor közötti gyerekek, fiatalok, felnőttek, míg az ipari társadalmakban a fiatal kort egységes, homogén életszakaszként értelmezik. A fiatalok a kibocsátó és a nukleáris család között nem kerültek légüres térbe, a házasságuk előtt a szülők felügyelete alatt voltak, ez alól csak a szülők aktív szerepvállalásával, irányításával létrejövő újonnan alapított család jelentette a kiutat.

A posztmodern társadalmak már sokkal likvidebb életvezetési mintákat tesznek lehetővé, bizonyos, a felnőtt korra jellemző viselkedési formák már fiatal korban is megjelennek. A szexuális érettség és függetlenség, valamint az anyagi-szociális függetlenség közötti időtartam kitágult. Ezt az átalakulást ugyanúgy lehet a fiatalkor megszűnéséként, mint a fiatalkor kitolódásának látni. A húszas éveiken túli fiatal nemzedék tagjai már fiatal felnőtteknek tekinthetők. A felnőttektől magatartásuk, értékeik, mindennapi életük szerint erősen eltérnek, viszont szociális, politikai és gazdasági státusuk mentén már felnőttnek tekinthetők. Ezt a 30 éves kor alatti életszakasz-átstrukturálást, amikor is egy új, önálló életszakasz keletkezik, posztadoleszcenciának nevezik.

A szexuális érettség és a szociális értelemben vett felnőtté válás időpontja fokozatosan elkülönül egymástól. Kialakul egy olyan életszakasz, amelyben a felnőtté válás aspektusai fokozatosan, egymáshoz képest részben elcsúszva

jelentkeznek. A posztadoleszcens életszakaszban járó fiatalok pszichológiai értelemben már felnőttek, szociológiai értelemben viszont még nem. Nem rendelkeznek a felnőtt életvezetést meghatározó tulajdonságokkal, nem integrálódtak teljes mértékben a felnőtt társadalom szerkezetébe. (Keniston, 1968)

„Gazdasági alapok nélküli nagykorúság.” (Gillis, 1980) A fiatalok magatartásmintázataira a *carpe diem*, a jelenorientáltság jellemző. Fogyasztási szokásaik nem állnak minden esetben összhangban az anyagi lehetőségeikkel, párcapcsolataikból sokszor hiányzik a megállapodás és biztonságra törekvés Önmeghatározásuk részben a bürokratikus ellenőrző szervek, a felnőtt viselkedés-mintázatok ellenpontozásával, valamint a hasonló korúakkal történő azonosulással jellemezhető.

A pszichoszexuális és az anyagi függetlenség ollójának kinyílása a posztadoleszcens szerkezeti feltétele. Az ebben a korban járó fiatalok körében megfigyelhető a szociális, morális, intellektuális, politikai, szexuális területeken egy önállósodási folyamat, annak ellenére, hogy az anyagi függőség továbbra is fennmarad. (Zinnecker, 1982) A posztadoleszcens életszakasz a modern kor (új) életformája, (új) életstílusa.

Önálló életszakasznak akkor lehet ezt a fázist tekinteni, ha alkotóelemei nem tartoznak egyértelműen a felnőttek életstílusához. Ez a fázis önálló stílusjegyeket hordoz, amelyeket a fiatalok társadalmi csoportjukon belül saját maguk alakítanak. Ez az életszakasz, amelyet tehát túlnyomórészt a hosszabb képzési idő és a kései munkavállalás miatt a felnőtt státus jogainak és kötelességeinek késleltetett vállalása jellemez, a nagykorúság elérése és a felnőttkor közé önálló életszakaszként ékelődik. A posztadoleszcens korban lévő fiatalok leginkább azzal jellemezhetőek, hogy némely szempontból még a fiatalokhoz, más szempontból azonban már a felnőttekhez tartoznak. Ez a társadalomszerkezeti inkonzisztencia jelentős hatást gyakorol az individuális életkonstrukciókra.

A még nem iparosodott társadalmakban nem volt éles határ a gyermekkorból a felnőttkorba

való átmenet között. A gyermekeket a társadalom „kis felnőttjeiként” tekintették, és szellemi, illetve fizikai képességeiknek megfelelően felnőtt munkára kötelezték őket. A fiatalkort először az iparosodott társadalmakban ismerték el a gyermekkor és a felnőttkor között elhelyezkedő önálló életszakaszként, a társadalom által meghatározott elvárásokkal. A posztadoleszcens életszakasz mint társadalmilag releváns jelenség először a posztindusztriális társadalmakban alakult ki. Az egyes személyek az adott szakaszt – rövidebb vagy hosszabb ideig – különbözőképpen élik meg. A posztadoleszcens életszakasz létrejöttéről folytatott viták során elfogadott az a tézis, hogy e szakasz szempontjából maga a késleltetett és a részleges leválás a meghatározó

A fiatalok szülői háztól való leválásának dimenziói

Vaskovics László a leválási dimenziók mentén öt eltérő leválási formát különböztet el ezek a jogi értelemben vett leválás, a közös fedél alóli leválás, anyagi és pénzügyi területen értendő leválás, az önálló döntést eredményező valamint az öntudatosulás. Mint a fenti felsorolásból is kitűnt, Vaskovics László a felnőtté válás, illetve az ahhoz szükséges leválási dimenziók között nem említette a családalapítást mint a felnőtté válás kritériumát. Nézetei szerint nem szabad eltekintenünk attól, hogy a szülői házból való kiköltözés és az azzal együtt járó önálló háztartásvezetés és a családalapítás között egyre több idő telik el, de esetenként a családalapítás be sem következik. A felnőtt státust sokkal inkább jellemzi az önálló, saját felelősséggel vezetett háztartás. Ehhez társul még, hogy a fiatalok egyre jelentősebb volumenű csoportja egyáltalán nem szándékozik családot alapítani. A fogalom hagyományos értelmében itt vetődik fel az a kérdés, hogy a családalapítást a felnőtté válás kritériumaként kell-e egyáltalában tekintenünk. A családalapítást elodázó fiatalok csoportja miatt a családalapítás kritériumának

létjogosultsága megfakult. Egyedülálló, élet-társak, gyermekek nem akaró házastársak társadalmilag mára elfogadottak lettek.

A Vaskovics László által megnevezett leválási dimenziók jellemzői a következők:

Jogi értelemben vett leválás. A jogi értelemben vett leválás a korlátozás nélküli üzletkötési lehetőségek megszerzésével következik be, ez alatt az adott személyek által megkötött üzletek jogi érvényességét értjük. Egy jogi cselekedet véghezvitelének előfeltétele a (kor szerinti) nagykorúság. Itt ér véget a szülői gyámság és gondoskodás, a politikai életben való részvétel jogilag megengedetté válik. Ez Magyarországon a 18. életév betöltésével veszi kezdetét.

Közös fedél alól történő leválás. A gyermekeknek a szülői házból való kiköltözése és egy saját önálló háztartás vezetése a szülői háztól függetlenül.

Anyagi – pénzügyi leválás. Saját munkahely és saját kereseti lehetőség által az anyagi függetlenség és önállóság megteremtése.

Önálló döntést eredményező leválás. Saját cselekedetek szülői ellenőrzés nélkül történő véghezvitelével valósul meg. A korlátozás nélküli üzletkötési lehetőségek feletti önrendelkezés megszerzése, önálló pályaválasztás partnerválasztás és családalapítás. A lakóhely és a lakás önálló kiválasztása önálló felelősségteljes részvétel a gazdasági kulturális és politikai életben. A jogi értelemben vett leválástól az egyén szubjektív akaratának véghezvitele, illetve annak lehetősége különbözteti meg, ebből a szempontból ez a csoport szofisztikáltabb, mint a kizárólagosan jogi értelemben vett leválás csoportja. Viszont a populációt tekintve szűkebb, hisz kizárja azokat, akik az önálló pályaválasztás és partnerválasztás terén nem élveznek teljes körű szabadságot.

Szubjektív leválási forma, öntudatosulás. Van-nak olyan fiatalok, akik elérték ugyan a nagykorúságot, de még nem érzik felnőttnek magukat, még akkor sem, ha már fennáll az egzisztenciális, fizikális függetlenség. Vannak ugyanakkor olyanok, akik a jogi értelemben való felnőtté válást követően rögtön felnőttnek érzik magukat.

Az alábbi táblázat a fenti csoportbontást mutatja be olyan dimenziók szerint, amelyek a csoportok indikátoraiként jelentkeznek, azaz milyen dichotomizált paraméterek mentén különíthetjük el a csoportba tartozókat, illetve azokat, akik nem részei a csoportnak.

A jogi értelemben vett leválás az üzletkötési képesség szerint határozható meg, aki korlátok nélküli lehetőségeket élvez, az már nagykorúnak tekinthető. A közös fedél alól törté nő leválás a szülőkkal közös háztartás, illetve az önálló háztartás, saját lakás mentén különíthető el. Az anyagi – pénzügyi leválás egyik véglete az anyagi rászorultság, ennek komplementere a pénzügyi önállóság. Különösen a partnerválasztás terén az önálló döntést eredményező leválás a szülői ellenőrzés alatt történő döntéshozatal és az önmeghatározás önkontroll mentén különíthető el. Legvégül az öntudatosulás indikátorai operacionalizálás szempontjából már meglehetősen bonyolult feladat elé állítják a kutatókat, ugyanis az indikátorok a fiatal, illetve a felnőtt kategória meghatározását jelentik.

1. táblázat. Leválási dimenziók és az adott dimenzióhoz tartozó indikátorok

Leválási dimenziók	Függőség (gyermek, fiatal)	Önállóság
Jogi értelemben vett leválás	Kiskorúság; korlátozott üzletkötési képesség	Nagykorúság; korlátok nélküli üzletkötési lehetőségek, törvényileg büntethető cselekedetek
Közös fedél alól történő leválás	Szülőikkel közös háztartás	Önálló háztartás, saját lakás
Anyagi-pénzügyi leválás	Anyagi rászorultság	Pénzügyi önállóság
Önálló döntést eredményező leválás	Szülői ellenőrzés alatt történő döntéshozatal	Önmeghatározás, önkontroll, különösen a partnerválasztás terén
Öntudatosulás	Fiatalok	Felnőttek

A tanulmány második felében a leválási dimenziókat mutatjuk be egy már lefolytatott kérdőíves vizsgálat adatbázisa adta lehetőségek mentén. Az elemzés utóelemzés az önálló dön-

tést eredményező leválás és az öntudatosulás olyan fogalmak, amelyek a kérdőíves vizsgálat során nem képezték az operacionalizálás tárgyát, így rájuk vonatkozó adekvát adatok nem állnak rendelkezésre. Ezért tanulmányunkban mellőzzük e két dimenzió elemzését.

2. Az elszakadási dimenziók mentén létrejött alcsoportok mérete

Az adatbázis

Vaskovics László posztadoleszcenciát vizsgáló ifjúságszociológiai elmélete jól elkülöníthető alcsoportokra tagolja a fiatalokat. Az alábbi fejezet a Vaskovics által determinált alcsoportok méretét és azok sajátosságait mutatja be. Ehhez az Ifjúság2004 nagymintás kutatás adatbázisát használtuk. Az adatbázis 8000, 15–29 éves fiatal válaszait tartalmazza. A nagy elemszám miatt a csoportmértetekre vonatkozó becslések meglehetősen pontosak, a konfidencia intervallum ± 1 százalékpont.

Jogi értelemben vett leválás

A jogi értelemben vett leválás: 83%.

A jogi értelemben vett leválást fentebb a korlátozás nélküli üzletkötési lehetőségek megszerzése révén definiáltuk ez a 18 életév betöltésével veszi kezdetét. Az alábbi táblázat korévenként mutatja a vizsgált 15–29 éves fiatalok arányát.

A vizsgált populáció 17%-a még nem töltötte be a 18. életévét, azaz jogi értelemben még nem tekinthető érettnek.

A vizsgált korszpektrum 15 évet fog át. Az évenkénti bontás vizsgálatakor látható, hogy az évenkénti csoportméret folyamatosan növekszik, 6%-ról 8%-ra. A demográfiai hullám csúcspontját az akkori (2004) 28 évesek alkotják. Ők az úgynevezett Ratkó-korszak gyermekeinek leszármazottai, mind a náluk idősebb, mind a fiatalabb korosztályok a teljes magyar populációban kisebb hányadot képviselnek.

2. táblázat. Korévenként a 15–29 éves fiatalok aránya

15 évesek	5,92%
16 évesek	5,70%
17 évesek	5,71%
18 évesek	6,16%
19 évesek	6,13%
20 évesek	6,10%
21 évesek	6,09%
22 évesek	6,30%
23 évesek	6,18%
24 évesek	7,19%
25 évesek	7,50%
26 évesek	7,56%
27 évesek	7,42%
28 évesek	8,71%
29 évesek	7,33%

Közös fedél alól történő leválás

A közös fedél alól történő leválás: 29%.

A közös fedél alól történő leválás alatt a gyermekek szülői házból való kiköltözését és a szülői háztól függetlenül, egy saját önálló háztartás vezetését értettük.

A vizsgált populációban a fiatalok kétharmada a szüleivel lakott, 2,8%-uk a házastársa, élettársa szüleinél, 1,6%-uk rokonoknál, 0,2%-uk ismerősöknél lakott. Őket soroltuk a szülőkkel közös háztartásban élők közé, arányuk 71%.

A különélő önállók közé soroltuk a saját ingatlanban élőket, az albérletekben, az élettársnál lakókat, kollégistákat és az intézményekben élőket. Közülük legnagyobb volumennel a saját ingatlannal rendelkező fiatalok voltak. Arányuk a teljes mintában 17%.

A közös fedél alól történő leválás az ebben az értelemben való önállóság a korral folyamatosan növekszik. A 27 évnél idősebbeknél már a fiatalok több mint fele önállóan él. A középiskola befejeztével, a 18. életév betöltésével indul a folyamat, és közel egyenletesen,

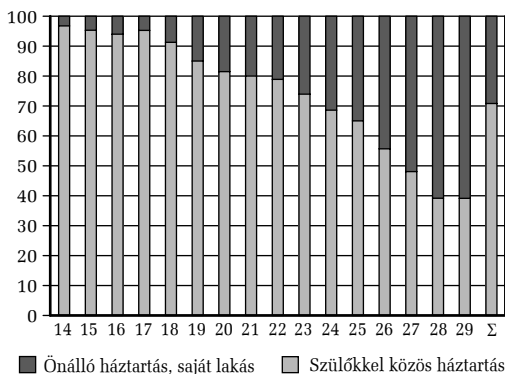

évente 4-5 százalékponttal bővül az önállóak aránya. (1. ábra)

3. táblázat. A „Hol lakik az év nagy részében?” kérdésre adott válaszok

Szüleinél lakik	66,2%
Házastársa, élettársa szüleinél lakik	2,8%
Rokonoknál lakik	1,6%
Ismerősöknél lakik	0,2%
Önállóak	
Saját lakásában lakik	11,3%
A saját házában lakik	5,5%
Házastársánál, élettársánál lakik	2,8%
Teljes lakást bérel magánszemélyt	2,3%
Lakást bérel önkormányzattól	1,1%
Albérletben többekkel együtt	2,6%
Kollégista vagy	2,8%
Intézményben él (pl. gyermekvédelem egészségügyi stb.)	0,1%
Egyéb	0,6%

1. ábra

Anyagi-pénzügyi leválás

Anyagi-pénzügyi leválás: 45%.

Anyagi-pénzügyi leválást a saját munkahely és saját kereseti lehetőség által az anyagi függetlenség és önállóság megteremtése jelenti

A vizsgálat adatai szerint a 15–29 éves fiatalok 39%-a dolgozik, 5,6%-a pedig dolgozik és tanul egyszerre, ők alkotják az anyagi-pénzügyi értelemben független csoport elvi lehetőségét.

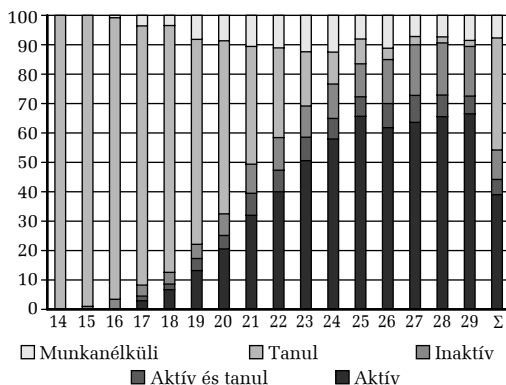
4. táblázat. A fiatalok aktivitása

Aktív	39,0%
Aktív és tanul	5,6%
Inaktív	10,2%
Tanul	37,9%
Munkanélküli	7,3%

A korral ez a dimenzió folyamatosan változik, a tanulás a 25. életévig folyamatosan csökken, onnét kezdve elenyésző arányú lesz. Az inaktivitás 20–21 éves kortól kezd el egyre nagyobb arányúvá válni, a 29 évesek között már közel minden ötödik fiatal tartozik ebbe a kategóriába. A munkanélküliség is az inaktivitáshoz hasonló tendenciát mutat.

A legnagyobb átrendeződés a tanulás és a munkába állás egymásnak komplementer trendjei mentén figyelhető meg. Ahogy a tanulók aránya csökken, úgy növekszik az aktív keresők részaránya, ez a folyamat a 25. korévig tart, onnét az aktívák aránya stagnál.

2. ábra

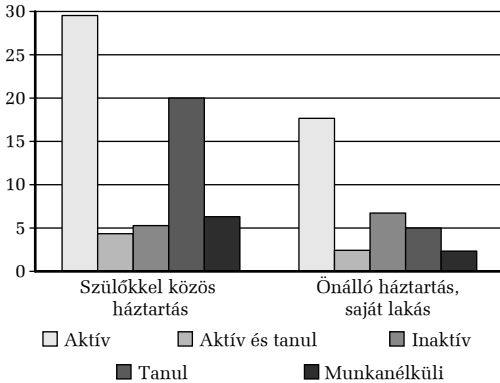

Az alábbi ábra a közös fedél szerinti dimenziót mutatja az anyagi pénzügyi leválás függvényében. 20% már önálló egzisztencia, dolgozik,

illetve dolgozik és tanul, valamint már önálló háztartásban él

A 15–29 éves fiatalok 29%-a szülőikkel közös háztartásban él, de már dolgozik Minden ötödik szülőikkel él és még tanul.

3. ábra

Vaskovics László definíciója szerint azok a személyek nevezhetők felnőttnek, akik

1. elérték a nagykorúságot (83%);
2. saját lakásukban önálló háztartást vezetnek (29%);
3. anyagilag függetlenek (45%);
4. szülői beleszólás nélkül hozzák meg az életútjuk szempontjából fontos döntéseiket, és képesek saját magukat felnőttként elfogadni.

Ha mindezen kritériumok teljesülnek, akkor feltételezhető, hogy az adott személy megfelel a felnőtt státus követelményeinek.

Ebből a definícióból az első háromra képesek voltunk a kérdőív segítségével válaszolni a 4. pont olyan szubjektív állításokat tartalmaz, amelyekre az Ifjúság2004 kérdőíve nem tért ki, emiatt nem tudtunk rá válaszolni.

A 3 megválaszolt dimenzió közül a közös fedél alól történő leválás a neuralgikus pont. A fiatalok 71%-a a szüleivel él. Sokuk kényszermegoldásként éli élheti meg ezt. A többgenerációs családmódok felbomlása, devalválódása természetesen sokuk számára jelent erős pushhatást, növeli a különköltözés iránti igényt. Ezzel szemben elmondható, hogy a többgenerációs családmódok a gyermekvállalás szempontjából tekintve, funkcionális szempontból sok esetben alkalmasabb megoldás, mint az önálló háztartás. (Medgyesi–Sági–Szivós, 1999)

Irodalom

- Gillis, J. R.: *Geschichte der Jugend. Tradition und Wandel der Altersgruppen und Generationen in Europa von der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts bis zur Gegenwart*. Weinheim/Basel: Beltz, 1980.
- Medgyesi Márton–Sági Matild–Szivós Péter: *A harmadik kor: az idősek jövedelmi helyzete és lakáskörülményei*. TÁRKI Társadalompolitikai Tanulmányok 13. 1999.
- Vaskovics László: A posztadoleszcencia szociológia elmélete. *Szociológiai Szemle*, 2000/4. Keniston, Kenneth: *Young Radicals*. New York: Harcourt, Brace & World, 1968.

◆ Megjelent: ÚISZ 14. szám (2007 / tavasz)

„...halál vagy távollét majd helyrehozza...”¹

AZ IFJÚSÁGPOLITIKA ÉS A SÚLYOSAN, HALMOZOTTAN FOGYATÉKOS FIATALOK

Az ifjúságügy mint önálló diszciplína és a hozzá kapcsolódó egyéb tudományterületek (ifjúságkutatás, -szociológia, -politika stb.) érvényességét alapjaiban kérdőjelezheti meg egy olyan társadalmi csoport jelentkezése, amely az ifjúságügy öndefiníciós kísérletei alapján a diszciplína célcsoportja lehetne ugyan, de ennek ellenére mégsem jelenik meg sem az érdekérvényesítésben, sem az ügyfelek között. Szociológiai, kisebbségkutatási, sőt politikai közhelyet alkalmazva állítható, hogy felkészületlennek és hiányosnak, sőt bizonyos tekintetben diszkriminatívnek tekinthető az ifjúságügy minden olyan szintje, amelyen – bizonyos sajátossága, például speciális identitása, szociális, etnikai vagy egészségügyi helyzete miatt – egy ifjúsági csoport nem jut hozzá a korosztálya számára egyébként hozzáférhető szolgáltatásokhoz.

Súlyosan és halmozottan fogyatékos emberek

A súlyosan, halmozottan fogyatékos gyermekek és fiatalok egy ilyen csoportot alkotnak. Helyzetük és a legtöbb szolgáltatásban való részvételük hiánya nem csupán az ifjúságügy validitását kérdőjelezi meg, hanem súlyos hiányosságokra mutat rá a szociális ellátások terén is. Közoktatásból való kiszorulásuk az intézményesített és jogszabályokba foglalt hátrányos megkülönböztetés megvalósulását is felvetheti. Súlyosnak tűnő, de igazolható állítás továbbá, hogy többszörös hátrányba kerülésük oka alapvetően nem fogyatékoságuk súlyossága, és nem is a sokat és gyakran emlegetett költségvetési korlátok. A súlyosan és halmozottan fogyá-

tékos gyermekek és fiatalok jelenleg elsősorban a szociális segítőrendszer diszfunkciói, a család- és egyéb támogatások aránytalansága és az 1993-as közoktatási törvény okán szenvednek fokozott hátrányt.

De kit nevezünk súlyosan, halmozottan fogyatékosnak?

Eszter 5 éves, kövérkés, mosolygós természetű kislány; súlyosan, halmozottan fogyatékos. Édesanyja a terhesség alatt magabiztos volt, hiszen első szülése problémamentes volt, a vizsgálatok rendben mentek, ráadásul akkor már 12 éve volt ugyanaz a nőgyógyász, férje egykori osztálytársa, akiben az egész család száz százalékig megbízott. A terhesség végén azonban a nőgyógyász ágynak esett, így hetekig egy kollégája helyettesítette. A szülés rendben ment egészen addig, amíg néhány perccel születése után Eszter légzése le nem állt. Újraélesztették, benntartották a kórházban, majd néhány nap és a megfelelő vizsgálatok után megkapta a család a diagnózist: Eszternek megsérült az agya, fogyatékosként kell élnie: „meg se fog mozdulni, hagyja itt, majd mi elhelyezzük valahol...” – mondta az osztályos nővér.

Klára, Eszter édesanyja nem nyugodott bele a hirtelen kapott súlyos diagnózisba, és nem „hagyta ott” a kórházban a kislányt. 8 hónapig járta az országot, előbb a közeli nagyváros orvosi egyetemének vezető professzoraihoz, majd más orvosok vizsgálataira tört utat magának. Végül egy neves budapesti klinikán a neurológus főorvos részletesen elmagyarázta, mi történt: valamilyen okból Eszter agyvérzést kapott, amely kiterjedt agya jelentős részére;

az agyvérzés következtében megsérült az agy mozgáskoordinációért felelős része, emiatt Eszter valószínűleg egész életében súlyosan mozgássérült lesz; mivel a beszéd az emberi test egyik legfinomabb mozgása, beszélni valószínűleg sosem tanul majd meg. Klára, habár ezek után teljesen összetört, és napokig zokogott, mégis megbecsüléssel és tisztelettel beszél erről az orvosról – „... ő legalább a szemembe nézett, és elmondta...”.

Azóta kiderült: a diagnózis pontos volt. Eszter teljesen képtelen az önellátásra, öltöztetni, véécztetni, etetni kell. Azonban évek alatt, a gyógypedagógiai fejlesztések során megtanult néhány rövid, egyszerűtagos, beszédre emlékeztető hangot, ahogy a gyógypedagógus hívja, szignált: van külön hang a „segíts”-re, az „enni”-re, a „WC”-re, a „köszönöm”-re, az „utállak, hagyj békén”-re, és a repertoár egyre nő. A gyógypedagógusok azzal biztatják a családot, hogy Eszter hamarosan olyan kommunikációs tábla használatát is megtanulhatja, amelyen képekre mutatva kommunikálhat; később, ha sokat dolgoznak rajta, talán még jelképeket is megtanulhat majd és esetleg olvasni...²

Több definíciója közül a legelfogadottabb, orvosi és pedagógiai eredetű változata szerint a halmozott fogyatékos „olyan állapot, amely egy vagy több azonos vagy egymástól független időben fellépő biológiai sérülés/károsodás következményeként jön létre, és több funkcióterületre kiterjedő fogyatékossgal jár. [...] Klasszikus formája a korai organikus idegrendszeri sérülés következményes képe motoros, érzékszervi, beszéd-, értelmi fogyatékossgal, ill. ezek különböző kombinációjával.”³ „Esetükben a leggyakrabban a súlyos, agyi eredetű mozgáskorlátozottság és a motoros beszédzavar kombinálódása, de a súlyos értelmi fogyatékossg is előfordulhat.”⁴ Tehát ezek az emberek többnyire kerekesszéket használó mozgássérültek, gyakran beszédképtelenek. Különböző mértékben, de többségükben középsúlyos vagy súlyos értelmi fogyatékosok, és nagy számban akad közöttük olyan, akinek valamilyen fokú látás- vagy halláskárosodása is

van. Ezenkívül általában számolni kell különböző krónikus idegrendszeri vagy belgyógyászati betegségek jelenlétével is.

Számuk Magyarországon 12 000–17 000 között mozog. Ez a szám a Kézenfogva Alapítvány IME-programja⁵ során elvégzett országos, nagymintás felmérés során kalkulálódott. Az eredmény a – fogyatékossg típusáról, súlyosságának megállapításáról döntő – Tanulási Képességeket Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottságok, illetve Mozgásvizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottságok által évente megvizsgált és súlyosan, halmozottan fogyatékosnak minősített gyermekekre vonatkozó számadatok felszorzásából adódott. Az így kapott szám megfelel a nemzetközi értéknek, azaz a súlyosan, halmozottan sérültek a teljes népesség állandó hányadát adják. Ugyanakkor mára széles körben elterjedt közhely az orvosi rehabilitációban és a gyógypedagógiában, hogy – az orvostudomány eszköztárának fejlődésével – a súlyos károsodással, szervi elváltozással, idegrendszeri sérüléssel születő csecsemők életéselyei javulnak, így egyre több súlyosan fogyatékos csecsemő és kisgyermek marad életben. Népeségen belüli számuk lassan, de folyamatosan emelkedik. Mindazonáltal a gyógypedagógiai és szociális szakma, valamint az érintettek is hangsúlyozzák, hogy a súlyosan, halmozottan sérült személyeket nevelő és ellátó családok is érintettek, hiszen a fogyatékos családtag alapjaiban befolyásolja a család szerkezetét, belső és külső kapcsolatrendszerét, anyagi helyzetét, a családtagok egészségi állapotát.⁶ Ennek értelmében a szociális és más segítő stratégiák kidolgozásánál ők is figyelembe veendőek, azaz az érintettek száma 60 000–90 000 fő között lehet.

A súlyosan, halmozottan fogyatékos emberek túlnyomó része családban él.⁷ A szakirodalom hangsúlyozza, hogy milyen fontos minden gyermek életében a családi szocializáció, amelynek pedagógiai, pszichológiai, emocionális előnyei valószínűleg nem szorulnak bizonyításra. A fogyatékos gyermek családon belüli helyzetét tárgyaló irodalom részletesen elemzi a gyermekük nevelését felvállaló családok min-

den szempontból speciális helyzetét, külön hangsúlyozva a megnövekedett terhek okozta traumát, az életminőség végleges romlását, valamint a szülők és gyakran az ép testvérek vagy a közeli rokonság életpályájának módosulását.⁸ A gyógypedagógiai szociológiában, családterápiában általánosan elfogadott tény továbbá, hogy a fogyatékos gyermekeket, fiatalokat nevelő családok közül általában a súlyosan és halmozottan fogyatékosok családjai vannak a legnehezebb helyzetben.

Az érintett családok életkörülményei

Fogyatékos emberekre vonatkozólag három nagy adatforrás létezik. A társadalombiztosítás által nyilvántartott rokkantsági nyugdíjasok és járadékosok száma nyilvánvalóan alacsonyabb a valós számnál. Az érdekvédelmi szervezetek tagnyilvántartása csak a tagokat tartalmazza, ami szintén kisebb érték a teljes populációnál. A statisztikai-szociológiai felmérések adatai gyakran egymásnak ellentmondóak, főleg az adatfelvételek módszertani sajátosságai miatt.

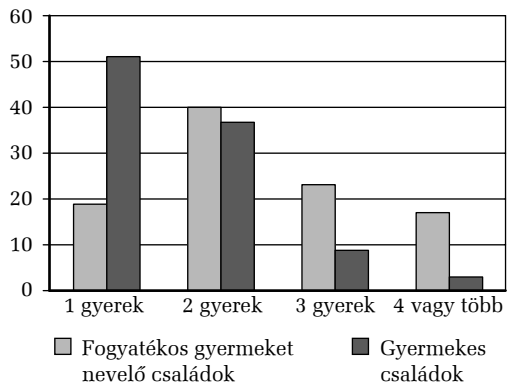
Eddig Magyarországon csupán egyetlen átfogó, nagymintás, szociológiai szempontú felmérés készült súlyosan és halmozottan fogyatékos embereket nevelő családok életminőségével kapcsolatban, melyet a Kézenfogva Alapítvány Bass László szociológus vezetésével 2002 és 2003 között végzett.⁹ A mintegy 500 érintett családot fölkereső és vizsgáló országos kutatás eredményei a következőkben kerülnek vázlatos összefoglalásra.

Súlyosan és halmozottan fogyatékos személyek valamennyi társadalmi rétegben azonos arányban találhatóak. Ennek megfelelően feltételezhető, hogy e fogyatékoság kialakulása egyáltalán nem kötődik a hátrányos szociális státushoz.¹⁰

A fogyatékos gyermeket, fiatalat nevelő családok körében – eltérően a vonatkozó szakirodalom pszichológiai alapú és családterápiás tapasztalatokon nyugvó feltételezéseivel – nem magasabb a válások száma, viszont magasabb

az átlagos gyerekszám, mint a teljes népességben.¹¹ Ennek oka valószínűleg egyrészt az, hogy a családok a súlyosan fogyatékos gyermek születése után fokozottan vágnak ép gyermekekre; másrészt az ép kistestvérek születése és a magasabb gyerekszám magyarázatot adhat a válások alacsonyabb számára is. Tehát a sérült gyermek családon belüli nevelkedése nem feltétlenül „veri szét” a családot, sőt alapjául szolgálhat az erősebb családi kohézióknak is. (Lásd az 1. számú ábrát.)

1. ábra. Gyerekszám a teljes népességben és a fogyatékosok családjában

A vizsgált családok 53,4%-ában az anya inaktív (bevételei GYES, GYED, nyugdíj vagy rokkantnyugdíj formájában érkeznek), 22%-ában ápolási díjat kap, 8,6%-ában háztartásbeli vagy eltartott, végül 2,6%-ában munkanélküli. Megfordítva azt mondhatjuk, hogy a súlyosan, halmozottan fogyatékos gyermekeket nevelő családokban az anyák mindössze 13,4%-a aktív kereső, míg ez a szám a teljes népességben 56,5%. (Az apák esetében nincs számottevő különbség a munkaerő-piaci aktivitásban, mindkét populáció esetében 68% körüli érték mérhető.) Ez azt jelenti, hogy a halmozottan fogyatékos gyermeket nevelő családban az egyik szülő – általában az anya – tartósan vagy végleg kiesik a munkaerőpiacról. Az átlagnál feltehetően népesebb család így egyetlen keresőre támaszkodik, mindezzel anyagi helyzete döntően és tartósan romlik.¹²

A családok több mint 73%-a a létminimum alatt él. Ez a szám még az előzőek ismeretében is meglepően magas. Az államtól nem megkapott, de szükségesnek tartott, speciálisan a gyermek fogyatékoságából származó pluszszolgáltatások költségei – gyógytornász, konduktor, külön fejlesztéseket biztosító gyógypedagógus, gyermekre vigyázó személy, akadálymentes közlekedés hiánya miatti szállítási vagy utazási költségek stb. – átlagosan havi 9 700–11 600 Ft-ot tesznek ki, még akkor is, ha a család egy főre jutó jövedelme a létminimum alatt van.¹³

A családok életminőségét anyagi-szociális helyzetükön túl döntően befolyásolja a mindennapi rutin, a belső munkamegosztás, a család belső dinamikája. A súlyosan, halmozottan fogyatékos gyermekek, fiatal nevelő családok esetében ezen a téren is speciális nehézségeket találunk. A családi életet természetesen a fogyatékoság súlyossága és az ezzel szorosan összefüggő önállóság befolyásolja legdöntőbben. Általánosan elmondható – még ha óriási eltéréseket találunk is –, hogy a súlyosan, halmozottan fogyatékos fiatalok többsége szinte teljes körű ellátásra szorul, a mindennapi tevékenységek közül csak igen keveset és korlátozottan képes egyedül elvégezni. Szinte mindannyian segítséget igényelnek a külső, utcai helyváltoztatásban, közlekedésben. 73–90%-uk csak segítséggel képes higiénés és tisztálkodási szükségletét kielégíteni; közel 60%-uk evéskor, 84,6%-uk öltözködéskor is segítséget igényel.¹⁴ A nap nagy részében segítséget igénylő fogyatékosok ellátására a családon belül speciális stratégiákat alakítanak ki – a családok négyötödében az anya „viszi” a gondozó szerepet –, de a családgondozásban nyilvánvalóvá válik, hogy az egész család egyetlen feladat, a fogyatékos családtag ellátása köré szervezi életét.

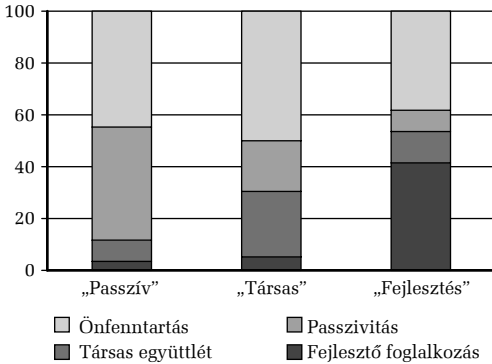
Bálint, tízéves kisfiú, egy kéthónapos korában lezajlott betegség következtében marandandóan, súlyosan mozgássérült és középsúlyosan értelmi fogyatékos. Az anya hetente

háromszor, reggel 9-től délután 3-ig fejlesztésekre hordja kisfiát: hétfőn és csütörtökön egy alapítványba járnak „egész napra”, ahol Bálint többek között az 5 órás „fejlesztő felkészítést” kapja; ezen felül térítési díjért az alapítvány mozgásterápiás foglalkozást is ad. Kedden délelőtt lovasterápiára járnak, délután fejlesztő játszócsoportba; szerdán Bálintka a nagyszüleinél van; pénteken a régi gyógypedagógusa jön hozzá, aki már kiskora óta fejleszti, Bálint ezeket a napokat várja a legjobban. Ákos, az 5 éves kistestvér jövőre megy iskolába, őt a nagymama hozza-viszi óvodába. Az apa sokat dolgozik, későn jár haza, olyankor is fáradt; ő leginkább Ákossal szeret hétfőeken kicsit focizni, és nehezen veszi tudomásul, amikor a heti rutinban elcsigázott anya megkéri, hogy hétfőgén vegye át tőle Bálintot, mert neki ki kellene takarítania... A heti rutin alig változott valamit tíz év alatt.¹⁵

A súlyosan fogyatékos gyermek mindennapi életvitele nem csak a fenti példán keresztül írható le, hiszen Bálinték jóval a létminimum felett élnek. A fenti példán is szembevetendő azonban mindkét szülő folyamatos leterheltsége, az ép testvér elszakadása a családtól, „lemaradása” fogyatékos testvérétől a szülői figyelem tekintetében, valamint a rengeteg befektetett energia, hogy Bálint a lehető legtöbb, legváltozatosabb fejlesztést kapja.

Mi történik a családon belül? Mivel töltik kevés fennmaradó szabadidejüket? A családok nagy számban számolnak be elmagányosodásról, a barátok elmaradásáról: nincs idejük és alkalmuk társaságba járni, barátaik, rokonaik sem járnak hozzájuk – „nem szeretik látni, ahogy etetem...” –, nincs idő moziba, színházba, vacsorázni járni. Más kérdés, hogy minderre a létminimum alatt élők esetében pénz sincs. És mit csinál eközben a fogyatékos családtag? A kutatás négy kategória mentén elemzi a vizsgált populációt, az alábbiakban az általa elvégzett fragmentálást ismertetjük (lásd a 2. ábrát).¹⁶

2. ábra: A fogyatékos gyermek tevékenységei az ébren töltött időszakokban

- **Passzív csoport.** A minta legnagyobb – 44,1%-ot kitevő – csoportja gyakorlatilag nem csinál semmit, székében ül, tévét néz vagy egyedül van, ébren, mozdulatlanul. Az ébrenlét 90%-át az önfenntartás (evés, öltözés, fürdés) és a fenti passzivitás tölti ki. Jellemzően ezek a családok élnek a legrosszabb szociális helyzetben, jövedelmük átlagosan 24 ezer Ft-tal kevesebb a létminimumnál. Náluk kap a szülő legkisebb arányban külső segítséget a gyermeknevelésben.
- **Társas életben résztvevők csoportja.** A családok 41,4%-ának napirendje több elemében különbözik. Az e csoportba tartozók fogyatékosága ugyan nem súlyosabb, önellátási képességük sem jobb, mégis aktívabbak, hiszen a legtöbb időt mások társaságában, aktív tevékenységekkel töltik, játszanak, „részt vesznek” a házimunkában, a család életének részesei. Ennek a csoportnak csak kicsit jobb a szociális helyzete, szakember-ellátottságuk, a szülők életkora sem jelentősen eltérő. Ők több segítséget kapnak környezetüktől: rokonok, ismerősök, szomszédok vesznek részt a mindennapi rutinban, hatékonyabb a munkamegosztás, társadalmi elszigeteltségük ezzel számottevően csökken.
- **Fejlesztésben részesülők csoportja.** Ide csupán a családok 14,5%-a tartozik. A lényeges tulajdonságokban két ponton találunk fontos eltérést a többségtől: az ezekben a családokban

élő fogyatékosok átlagosan a legfiatalabbak, és ezeknek a családoknak a legjobb az anyagi helyzetük. Az előző csoportnál kétszer többet költenek gyermekük speciális igényeire: fejlesztésekre, szakemberekre, gyermekfelügyelőre.

A fentiek alapján kirajzolódnak az érintett családok legsúlyosabb problémái: az elszegényedés, a család belső kapcsolatrendszerének torzulása, a külső kapcsolatok átalakulása, a fogyatékos gyermek életminőségének nem megfelelő szintje, a fejlesztés megoldatlansága. Ennek eredője nagyrészt a nem megfelelő mértékű intézményes segítség. A problémára nyilvánvalóan nem kínál megoldást a nagy létszámú, bentlakásos intézeti ellátások kiterjesztése, hiszen ez a családok még nagyobb mértékű felbomlásához vezetne; ők más családokhoz hasonlóan szorosan kötődnek fogyatékos gyermekükhöz, szeretik őt, ezért is vállalták nevelését, gondozását. Sokkal inkább olyan intézményes segítségre gondolhatunk, amely tiszteletben tartja és elfogadja a szülők ragaszkodását a sérült fiatalhoz, olyan intézményes ellátásra, amely a fogyatékos gyermek napközbeni ellátásával egyszerre oldaná meg a mindennapi rutinban, munkamegosztásban jelentkező szülői és családi gondokat, amely lehetővé tenné az anya – akár részmunkaidős – munkavállalását, ezen keresztül az apa részleges tehermentesítését, valamint a magasabb életszínvonalat; amely megnyugtatóan rendezné a súlyosan fogyatékos gyermek vagy fiatal fejlesztésének, oktatásának problémáját; olyan intézményre, amely mindezt térítésmentesen, alanyi jogon biztosítaná. Melyik az az intézmény, ahol a gyermek/ fiatal hétköznapi jelentős részét eltöltheti – míg a szülő dolgozik –, ahol gondoskodnak fejlődéséről, és amiért nem kell fizetnie? A többségi – és a többségbe ebben az értelemben az összes, enyhébben fogyatékos is beletartozik – nyelv ezt úgy hívja: iskola.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos tan köteles korú népesség iskolarendszerű ellátása az egész érintett populáció *központi problémá-*

jának tekinthető. A közoktatási integráció megvalósulása olyan megoldást kínálhat, amely egyrésztől biztosítaná a gyermekek és fiatalok számára a mindennapos tanulás és fejlődés lehetőségét, míg másrésztől olyan folyamatot indítana el, amely – mintegy a társadalmi integráció motorjaként – maga után vonná valamennyi szolgáltatási szektor hozzáférhetővé válását. Hiszen az oktatási rendszer a társadalmi közlekedés és integráció, végső soron a szocializáció olyan – a korai gyermekkortól kezdve működő – csatornája, amelyben minden állampolgár kötelességszerű részvétele biztosítja a szociális tudás és kommunikáció elsajátítását. Mind ezért nem megkerülhető, hogy az ifjúságpolitika szakemberei ismerjék és értsék a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyerekek és fiatalok iskolarendszerű oktatásának, nevelésének problémáját, s ennek alapján határozott válaszokat legyenek képesek megfogalmazni a jelenlegi diszkriminatívnak tekinthető helyzetben.

Hátrányos megkülönböztetés a közoktatásban

Az oktatásban mindeddig nem alakult ki olyan összefüggő intézményes háttér, amely a részükéről felmerülő oktatási és képzési szükségleteket színvonalasan elégíthetné ki.¹⁷ A lehetséges intézményrendszer alapjaként mindmáig nem jelent meg stabil és átfogó törvényi szabályozás, amely hivatkozási pontként szolgálna a megfelelő iskolák és képzési központok kialakításához, s amely arra kötelezné az oktatáspolitikai szereplőit, hogy hatékony lépéseket tegyenek a jelentkező igények kielégítésére. A súlyosan és halmozottan fogyatékos gyerekek és fiatalok valójában egyáltalán nem jelennek meg a közoktatásban, s annak mintegy vakfoltját képezve arra kényszerülnek, hogy elemi humán szükségleteikről lemondva kívül maradjanak a társadalmi integráció és szocializáció bejáratott csatornáin.¹⁸

Míg az 1993 előtti közoktatási törvény képezhetetlenként jelölte meg az érintett népességet,

s ennek megfelelően közoktatási szinten semmilyen formában nem biztosította képzésüket és oktatásukat, addig az 1993-ban életbe lépett módosítás értelmében a jogalkotó megszüntette a képezhetetlenség fogalmát – ezzel mintegy megsemmisítve a törvény végletesen lemondó jellegét –, s az új szabályozás keretében a súlyosan és halmozottan fogyatékos tanköteles korú népesség számára elvben biztosította a közoktatás szolgáltatásaihoz való hozzáférést. A jelenlegi szabályozás szempontjából mindekenélőtt a közoktatási törvény vonatkozó része és a hozzá kapcsolódó miniszteri rendelet mérvadó:

[1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról, 30. § (6)] „Ha a gyermek tankötelességét fogyatékosága miatt nem tudja teljesíteni, attól az évtől, melyben az ötödik életévét betölti, az óvodai nevelési év első napjától kezdődően, a fejlődését biztosító fejlesztő felkészítésben vesz részt (a továbbiakban a fejlesztő felkészítésben való részvételi kötelezettség: képzési kötelezettség). A képzési kötelezettség a tankötelezettség fennállásának végéig tart. A képzési kötelezettség meghosszabbításáról a szakértői és rehabilitációs bizottság dönt. A fejlesztő felkészítés megvalósítható otthoni ellátás, fogyatékosok ápoló, gondozó otthonában nyújtott gondozás, fogyatékosok rehabilitációs intézményében, fogyatékosok nappali intézményében nyújtott gondozás, gyógypedagógiai tanácsadás, korai fejlesztés és gondozás keretében biztosított fejlesztés és gondozás, konduktív pedagógiai ellátás, illetőleg a gyermek hatéves koráig bölcsődei gondozás keretében. A jegyző a (4.) bekezdésben meghatározottak szerint kötelezheti a szülőt, hogy gyermekével jelenjen meg a szakértői vizsgálaton, illetőleg, hogy gyermeke részére a szakértői véleményben meghatározottak szerint biztosítsa a fejlesztő felkészítésben való részvételt.” [...]

(10) „A korai fejlesztés és gondozás, továbbá a képzési kötelezettség feladatait pedagógus munkakörben gyógypedagógus (terapeuta)

konduktor vagy gyógypedagógus (terapeuta), illetve a konduktor irányításával, szükség esetén közreműködésével szociálpedagógus, óvodapedagógus, tanító, tanár; nem pedagógus munkakörben gyógypedagógus (terapeuta) vagy konduktor irányításával szociális munkás, gyógytornász, ápoló, gyerekfelügyelő, pedagógiai asszisztens, gyógypedagógiai asszisztens, bölcsődei gondozó láthatja el.”

[14/1994. (VI. 24.) MKM-rendelet – A képzési kötelezettségről és a pedagógiai szakszolgáltatokról] „Ha a gyermeknek a közoktatási törvény 30. §-ának (6) bekezdése szerint képzési kötelezettségnek kell eleget tennie, a szakértői és rehabilitációs bizottság meghatározza a fejlesztő felkészítésnek azt a módját, amelyik biztosítja a gyermek fejlődését, valamint a heti foglalkozások számát a gyermek állapotától függően. *A fejlesztő felkészítés ideje egyéni foglalkozás esetén legalább heti három óra, csoportfoglalkozás esetén legalább heti öt óra.*” (kiem.: P. G. – V. T.)

Annak ellenére, hogy a törvény a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyerekeket is bevonni látszik a közoktatásba, olyan szabályozást vezet be, amely a szélsőséges mértékben felpuhított és redukált oktatási és képzési szolgáltatásokat a közoktatási rendszeren kívül biztosítja számukra. A képezhetetlenség fogalmának megsemmisítése után a tankötelezettség fogalmát a képzési kötelezettség kategóriája helyettesíti, amely azokra a tanköteles korú személyekre vonatkozik, akik – a törvény értelmezésében – fogyatékoságuk miatt nem képesek eleget tenni tankötelezettségüknek. A tankötelezettség teljesítésének elmaradása így a fogyatékos gyermek felelőssége, s e felelőséggel párhuzamosan a jogalkotó az érintettekre hárítja saját oktatási és képzési szükségleteik kielégítését is. Mindennek következtében az ép és súlyosan, halmozottan fogyatékos gyerekek közoktatási helyzete alapvetően eltér egymástól, s az utóbbi csoportot mindezzel tartósan *hátrányos helyzetbe* kényszerül, hiszen:

- a törvényhozó az általános tankötelezettség elismerése mellett külön, az érintettek képességei felől értelmeződő kategóriát vezet be a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyerekek és fiatalok közoktatási jogállásának megjelölésére, amely a következőkben legitimálni látszik, hogy
- a fejlesztő felkészítés helye nem az oktatási rendszer valamely többségi vagy speciális intézménye, hanem elsődlegesen az érintett gyerek családja vagy a tartós bentlakást, ápolást-gondozást nyújtó otthon, holott a hatályos törvények értelmében egyiknek sem feladata közoktatási feladatok ellátása;
- annak ellenére, hogy az általános oktatás színterein dolgozó pedagógusok esetében a felsőfokú szakirányú végezettség megszerzése fogalmazódik meg követelményként, addig a fejlesztő felkészítés bizonyos esetekben felsőfokú és/vagy szakirányú végezettség hiánya esetén is teljesíthető;
- az ép gyerekeket ellátó általános iskolában előírt, a felsőbb osztályokba kerüléssel arányosan növekvő 20-25-30 órával ellentétben a fejlesztő felkészítésben részt vevő gyerekek heti 3-5 óra foglalkozásban részesülnek, amely a képzési kötelezettség teljes időtartama alatt stagnál;
- a fejlesztő felkészítés teljesítéséhez nincsen törvényi szinten hozzárendelt, a központi tantervet helyettesítő irányelvi rendszer; végül ennek megfelelően
- a pedagógiai munkára nem vonatkoznak minőségi kritériumok, amelyek mentén a szolgáltatások fejleszthetőek és számon kérhetőek lennének.

A törvény indoklásában kifejtett értelmezés szerint¹⁹ a törvény megsemmisíti a képezhetetlenség kategóriáját, s ezzel minden érintettre kiterjeszti a tankötelezettséget, bevonva ezzel a közoktatás rendszerébe a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyerekeket és fiatalokat. Ezzel szemben kétségtelen, hogy a szolgáltatások tartalmára és formájára alkalmazott kritériumok megállapításánál nem az érintett személyek

szükségei vagy alapjai, hanem sokkal inkább a jelenlegi oktatási struktúra jelenti a kiindulópontot. Mindezzel a korábban törvényi szinten kodifikált hátrányos megkülönböztetés a jogalkotó a miniszteri rendeleti szinten, a jogszabályi hierarchia alacsonyabb fokán jeleníti meg, és fejt ki. Ennek megfelelően a szabályozás azt sugallja, hogy létezik egy csoport, amely tanulási képességei mentén úgy jellemezhető, mint amely nem képes beilleszkedni a rendszerbe, s ezért saját hibájából, legitim indokkal fosztható meg a többségnek alanyi jogon járó tanulási és képzési kínálattól.

A fejlesztő felkészítés fogalmának körülírása jól mutatja a szabályozást megterhelő ellentmondásokat, hiszen a törvény egészen nyilvánvalóan elmegy a legalapvetőbb kérdés mellett: mire készít fel a fejlesztő felkészítés? A válasz hiánya arra utal, hogy a jogalkotó nem tud megfelelő értelmezést adni a tankötelezettséggel elvileg analóg szerepet betöltő képzési kötelezettség és fejlesztő felkészítés fogalmainak, s a minimálisan irányt szabó alapelvek helyett arra – az egyébként más kontextusban helyénvaló – évrre látszik hivatkozni, hogy a fogyatékoság súlyosságából következően az adott csoporton belüli szélsőséges eltérések nem teszik lehetővé az egységes követelmény- vagy irányelvi rendszer felállítását. A törvény valójában nem jelent belépőt a közoktatás közös rendszerébe, hanem az esélyegyenlőség látszólagos garantálása mellett továbbra is az elkülönítést szolgálja. A nemzetközi elvárásoknak megfelelően a harmadik Magyar Köztársaságban minden gyerek tanköteles, míg e tankötelezettség teljesítésének értelméről – éppen a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyerekek esetében – a jogalkotónak nincs mondanivalója. Hiszen amíg az oktatás és tanítás általános képzete kizárólagosan a frontális oktatás képéhez kötődik, addig egészen nyilvánvaló, hogy a speciális nevelési igényekkel rendelkező tanulók közoktatási helyzetének érdemi javulása nem várható, míg másrésztől a közoktatás sem képes eleget tenni eredeti feladatának, az esélyegyenlőség megteremtésének és a társadalmi mobilitás támogatásának. A ké-

pezhetetlenség kategóriájának eltörlését nem az alapjogok biztosítása, a hátrányos megkülönböztetés megszüntetése vagy az emberi méltóság védelme, végső soron a jogelvként szolgáló esélyegyenlőség eszméje, hanem a sokkal inkább a külső elvárásokhoz – jelen esetben a nemzetközi szerződésekhöz és az esélyegyenlőség elvéhez – való alkalmazkodás évszázados rutinja motiválta.

Az oktatás terén létrehozott diszkriminatív gyakorlat az érintettek más életterületeire is átszivárog, mindezzel tartósan hátrányos helyzetbe kényszerítve őket. Hiszen – kiragadott példaként – a gyermeküket otthon nevelő családok anyagi helyzete és a számukra hozzáférhető oktatási kínálat közötti összefüggés legalább két szempontból jól jellemezhető. Egyrészt a képzési rendszer nappali ellátási formáinak hiányából fakadóan az egyik szülő arra kényszerül, hogy lemondjon állandó keresetét biztosító stabil munkahelyéről, és feladja kereső foglalkozását, vagy legalábbis rész munkaidőben dolgozzon, mindezzel legtöbbször hosszú évekre vagy végleg kizárva magát a munkaerőpiacról. Másrészt viszont a fogyatékos gyermek normatív támogatásból biztosítható fejlesztése messze nem elégíti ki a szükségleteket, így a család jövedelmének jelentős részét felemészti ezen hiányok ellensúlyozása. A már hivatkozott kutatási adatok szerint e családok háromnegyedének jövedelme a létminimum alá szorul, vagyis ők részben a közoktatás rendszerének következtében tartósan a szegénységi küszöb alatt élnek.²⁰

A gyógypedagógiai és rehabilitációs tudományok képviselői a képzési kötelezettség bevezetése óta tisztában vannak a vonatkozó rendelkezések diszkriminatív voltával, ám ennek ellenére az elmúlt több mint tíz évben nem nyílt lehetőség arra, hogy a kérdésben érdemi változás történjen. Tudomásunk szerint jelenleg egy civil szervezet és több kormányzati szerv is napirenden tartja a súlyosan és halmozottan fogyatékos gyerekek és fiatalok közoktatási helyzetének problémáját. Azonban a támogatások és pályázati programok jóindulatú

kiterjesztése, a juttatások és segélyek humánus szempontokat követő növelése sem kínál megoldást. A kizárólagosan támogatásra és segélyezésre épülő szolgáltatások sérülékenyek és kiszolgáltatottak, hosszú távú működésükhöz nem állnak rendelkezésre garanciák, hiszen bármikor lehet érvelni amellett, hogy nyomósabb érdekek szólnak a finanszírozás visszaszorítása, hovatovább megszüntetése mellett. A fogyatékosok – és bármely más kisebbség – társadalmi integrációja és mobilitása alapvetően jogi támasztékra szorul, amely alapjogaik garantálásával és e jogokra épülő intézményrendszer kiépítésével teljesíthető.

Az ifjúságpolitika kompetenciája és lehetőségei

Mit tehet az ifjúságpolitika egy ilyen szinten marginalizálódott, súlyos problémákkal küzdő társadalmi csoporttal? Lehet-e egyáltalán releváns az ifjúságügy számára egy ilyen csoport léte? Vajon ifjúságpolitikai ügy-e a súlyosan, halmozottan sérült gyermekek és fiatalok problémája? Nem megy-e túl ez a problémahalmaz azon a határon, ahol ez az öndefiníciós nehézségekkel küzdő, létjogosultságát bizonygató diszciplína egyáltalán még érvényesnek tekintheti létét?

Sok olyan csoport van az ifjúságügy célcsoportjai között, amely emblematikusan képvisel egy-egy speciális társadalmi, közéleti problémát. Nem szorul bizonyításra, mennyire nehéz elérni a kistelepeleken élő fiatalokat, milyen sok problémát okoz a hátrányos helyzetű kistérségekben dolgozó ifjúsági referensek munkájának koordinálása, az ott élő fiatalok bevonása az aktív ifjúsági munkába, a cigány fiatalok szervezeteinek azonosítása, tevékenységük ösztönzése – ugyanígy az enyhébben fogyatékos fiatalok támogatása is egyre nagyobb hangsúlyt kap az ifjúságügy különböző szintjein. És habár ezek a csoportok elsősorban szociális és/vagy etnikai, területi, egészségügyi stb. hátrányból indulnak, nincs olyan felelős, ifjúságügyben

dolgozó szakember, aki kételkedne abban, hogy a szakma feladata a szolgáltatások kiterjesztése az ő irányukba is.

Ezen a ponton fontos hangsúlyozni egy szempontot. A fogyatékoság súlyossága nem egyenlő a teljes életre való vágy vagy az igények hiányával. A súlyosan fogyatékos gyermeket vagy fiatalot nevelő családok sem a gyermek fogyatékoságát említik legnagyobb problémáik között. A súlyos fogyatékoság is – akárcsak az enyhébb – egy állandó státust jelent, ami mellett az élet számtalan egyéb aspektusa és szituációja ugyanúgy fontos marad. Tehát e csoport nem lesöpörhető azzal, hogy „ilyen végletesen súlyos sérülés esetén” már nem lehet mit tenni. Ezen túl pedig mindennél jelentősebb érv, hogy az alapvető emberi és állampolgári jogok nem képességek és társadalmi státus szerint differenciálódnak, hanem minden emberre egyaránt vonatkoznak.

A szociális szolgáltatásoknak vagy az ifjúságügynek elsősorban nem anyagi erőforrásokra van szüksége ahhoz, hogy ezeket a sok szempontból speciális és súlyos problémákkal küzdő fiatalokat, családokat segítse. Ugyanakkor nem is a sokat emlegetett és jócskán elcsépelet „szemléletváltásra” vagy „elfogadásra” van szükség, hiszen a frázisok és az ezek mögött megbúvó ignorancia nem lehet kiindulópontja egyetlen segítő lépésnek sem.

Az ifjúságügynek teljesítenie kell egy régi adósságát. Stratégiát kell kidolgoznia, hogy a súlyosan fogyatékos fiatalok a korosztályuknak megfelelő szolgáltatásokból azonos mértékben részesüljenek. Követelményként fogalmazható meg az ifjúságpolitikával szemben, hogy a súlyosan és halmozottan fogyatékos fiatalok népszerűség társadalmi integrációját saját látóterének teljes spektrumán értelmezze. A kidolgozandó stratégiának választ kell adni a fogyatékosok összes csoportjának speciális problémáira is, ezen belül pedig e kicsi, de annál súlyosabban elhanyagolt csoportnak a problémáira. Az ifjúságügy nem követheti el az oktatásügy hibáját, vagyis nem minősítheti a legsúlyosabban fogyatékos fiatalokat – szükségleteik sutba vágásával

– csupán a „képességeiknek megfelelő” ellátásban részesülőknek, és ezzel nem mondhat le róluk. Problémáik fenti bemutatása alapján nyilvánvaló, hogy nem képességeik, hanem elsősorban szükségleteik és elvárásaik felől kell meghatározni a számukra nyújtott szolgáltatások minőségét és specialitásait. Hiteltelen tudomány az, amely ezzel nem számol.

Konklúzió

Az interdiszciplináris, gyakorlatorientált tudományként leírt ifjúságpolitika feladatai közé tartozik, hogy valamennyi marginális csoport érdekeit azonos szinten, más tudományokkal együttműködésben képviselje. Ennek megfelelően a cselekvés és érdekérvényesítés szintjén elengedhetetlen annak felismerése, hogy a teljes fiatal népesség számára létrehozott korosztály-specifikus kínálati formák csak annyiban felelnek meg saját céljaiknak, amennyiben mindenki számára egyenlő módon hozzáférhetőek.

A súlyosan és halmozottan fogyatékos fiatalok vonatkozásában mindenképp arra van szükség, hogy az ifjúságpolitika a maga terminológiájának és intézményrendszerének átvizsgálásával leírja és feltárja azokat a lehetőségeket, amelyek e csoporttal kapcsolatba hozhatóak.

Az ifjúságpolitikának másrésztől meg kell nyílnia azon érdekképviseleti fórumok, civil szervezetek és állami szervek felé, amelyek a súlyosan és halmozottan fogyatékosok érdekében tevékenykednek. Együtt kell gondolkodnia a fogyatékosügy ezen szereplőivel, hiszen nyilvánvalóan ők azok, akik az érintettek valós szükségleteit a legközelebről ismerik. A súlyosan és halmozottan fogyatékosok érdekérvényesítő képessége jelenleg kifejezetten gyengének mondható, hiszen sem egységes, közösen kidolgozott érdekérvényesítő stratégiával, sem pedig rendszeres kapcsolatot biztosító információs hálózattal nem rendelkeznek. Ennek ellenére – vagy talán éppen azért – kitüntetett jelentősége és feltehetően hatékony eredményei lennének a két terület közötti kapcsolatok kiépítésének.²¹

Harmadszor alapkérdés, hogy az ifjúságpolitika képes-e a súlyosan és halmozottan fogyatékos fiatalok közvetlen megszólítására. A fogyatékos fiatalok szükségleteinek felmérése és az egyes szolgáltatásokkal kapcsolatos elvárások feltárása alapul szolgálhatna egy olyan normarendszer kidolgozásához, amely kritériumokat adhat annak eldöntéséhez, hogy a szolgáltatások vagy szabályozások, adott esetben akár törvényjavaslatok mennyiben felelnek meg az esélyegyenlőség biztosításának és a társadalmi integráció támogatásának. Ennek eredménye lehetne, hogy valamennyi készülő ifjúságpolitikai koncepció szervesen építse magába a súlyosan és halmozottan fogyatékos fiatalok számára megfelelő támogató lehetőségeket.

Végül – ahogyan arra fentebb már utaltunk – az ifjúságpolitikának egy önálló és ideiglenes stratégia kidolgozásával számot kell vetnie azokkal a hiányosságokkal, amelyek a súlyosan és halmozottan fogyatékos fiatalok mindaddig folyamatos elhanyagolásából adódnak. Önállóan és sajátosnak kell lennie, középpontba állítva az érintettek sajátos szükségleteit, és az egyes szolgáltatási és közösségi formák – például a közoktatás, a szociális ellátások vagy az ifjúsági intézmények és szervezetek – terén megvalósuló diszkriminatív gyakorlat felszámolására kell törekednie. Másrésztől ideiglenesnek kell lennie – amennyiben célként az integráció, végső soron az inklúzió megvalósítását tartja mértékadónak. A későbbiekben, a stratégia és az esélykiegyenlítés megvalósulásával pedig fokozatosan adhatná át a helyét egy olyan átfogó koncepciónak, amely az ifjúságpolitika eredeti céljaival egybehangzóan a fiatal korosztály egészét képviseli – köztük valamennyi marginális ifjúsági réteget.

Jegyzetek

- 1 Shakespeare, W. (2001): Szentivánéji álom. In: Nádasdy Á. (szerk.): *Shakespeare drámák*. Budapest, Magvető, 295.
- 2 Egy szülő szóbeli közlése alapján. A nevek nem valósak!

- 3 Lányiné E. Á. (1997): Halmazott fogyatékoság. In: Báthory Z. – Falus I. (szerk.): *Pedagógiai lexikon I.* Budapest, Keraban Kiadó, 636.
- 4 Lányiné E. Á. (1997): Halmazottan fogyatékosok. In: Báthory Z. – Falus I. (szerk.): *Pedagógiai lexikon I.* Budapest, Keraban Kiadó, 636.
- 5 Az IME az *Including the Most Exluded* angol szókapcsolat rövidítése, jelentése „befogadni a legkirekesztettebbet”. Vö.: Márkus E. (2003, szerk.): *IME – Ismerkedés, Megértés, Együttlét – Súlyos-halmazott fogyatékosággal élő emberek életének kísérése.* Budapest, Kézenfogva Alapítvány, 8.
- 6 A fogyatékos személyt ellátó családtagok között tipikusan tekinthető a mozgásszervi betegségek megjelenése, például gerinc és ízületi problémák, érrendszeri betegségek. Vö.: Kálmán ZS. (1994): *Bánatkő – Sérült gyermek a családban.* Budapest, Keraban Kiadó – Bliss Alapítvány, 124–127.
- 7 Bánfalvy Csaba az Életminőség '95 vizsgálatban a következő eloszlást találta halmazottan fogyatékos emberek esetében: szüleivel él 77,2%, intézetben él 14,2%, rokonoknál 3,9%, idegeneknél 1,6%, végül saját családdal 3,1% rendelkezik. Vö.: Bánfalvy Cs. (1996): *A felnőtt értelmi fogyatékosok életminősége.* Budapest, BGGYTF, 21. Az adat *halmazottan* fogyatékos emberekre vonatkozik, azaz nem fedi teljesen célcsoportunkat, de meghatározónak tekinthető. Az IME-kutatás során a vizsgált populáció 60%-át találták családban élőknek. Vö.: Bass L. (2003): „A soha fel nem nőő gyermek. Családban nevelkedő súlyos-halmazottan fogyatékosok életkörülményei Magyarországon. *Fordulópont*, 5, 3, 40.
- 8 Vö.: Borbély S. (2003): A gyermek fogyatékoságának tudatosulása. *Fordulópont*, 5, 3, 25–38. – Béres CS. (1997): Halmazottan hátrányos helyzetben – fogyatékos gyermekeket nevelő családok a társadalomban. *Esély*, 9, 6, 65–76. – Pálhegyi F. (1995): A sérült gyermek családi helyzete. In: Zászkaliczky P. (szerk.): „...önmagában véve senki sem...”. Budapest, BGGYTF, 246–257., valamint a témában alapmunkának számító, már idézett: Kálmán Zs. (1994): *Bánatkő.* Budapest, Keraban Kiadó–Bliss Alapítvány
- 9 Bass L. (2004): *Családban élő súlyos-halmazottan fogyatékosok Magyarországon.* Budapest, Kézenfogva Alapítvány. Forrás: <http://www.kezenfogva.hu/kutatas.html>
- 10 Uo. 36.
- 11 Uo. 13.
- 12 Uo. 15.
- 13 Uo. 17–18.
- 14 Uo. 25–27.
- 15 Kálmán Zsófia nyomán. In.: Kálmán ZS.–Könczei GY. (2002): *A Taigetosztól az esélyegyenlőségig.* Budapest, Osiris, 367. A nevek nem valóság!
- 16 Bass L. (2003): „A soha fel nem nőő gyermek. Családban nevelkedő súlyos-halmazottan fogyatékosok életkörülményei Magyarországon. *Fordulópont*, 5, 3, 48–50.
- 17 A súlyosan, halmazottan fogyatékos gyermekek a képzési kötelezettséget meghaladó, iskolarendszerű fejlesztését és oktatását mindaddig jórészt civil szervezetek vállalták fel, pl. a budapesti Bliss Alapítvány Segítő Kommunikáció Módszertani Központja.
- 18 A téma részletes tárgyalásához lásd: Márkus E. (2000): Képzési kötelezettség vagy tankötelezettség? *Gyógypedagógiai Szemle*, 28, különszám, 100–110. – Márkus E. (2003, szerk.): *IME – Ismerkedés, Megértés, Együttlét.* Budapest, Kézenfogva Alapítvány. – Lányiné E. Á. (1996, szerk.): *A súlyosan és halmazottan fogyatékosággal élő gyermekek fejlesztése, a képzési kötelezettség teljesítése.* Budapest, BGGYTF.
- 19 *Indoklás az 1993. évi LXXIX. törvényhez:* „[...] A javaslat megszünteti a tankötelezettség alóli felmentés intézményét, s annak érdekében, hogy minden gyermek állapotának megfelelő képzést kapjon, bevezeti a képzési kötelezettséget. A képzési kötelezettség alatt a fogyatékos gyermek megkapja az egyéni fejlődéséhez szükséges segítséget.”
- 20 Bass L. (2003): „A soha fel nem nőő gyermek” Családban élő súlyos-halmazottan fogyatékosok életkörülményei Magyarországon. *Fordulópont*, 5, 3, 39–56.
- 21 Néhány, súlyosan és halmazottan fogyatékos emberek érdekképviselőt ellátó alapítvány és civil szervezet: „Kézenfogva” Összefogás a Fogyatékosokért Alapítvány országos szintű érdekképviselőt nyújt, tevékenységük egyik súlypontja a súlyosan

és halmozottan fogyatékos személyek életminőségének javítása, az érdekében folytatott lobbitevékenység, kiadványok és könyvek megjelentetése, nemzetközi kapcsolatok ápolása (<http://www.kezenfogva.hu>). A *De juRe Alapítvány - A Sérült Emberek Jogaiért* valamennyi fogyatékos csoport érdekvédelmi szervezete, tevékenységük között szerepel konferenciák, fórumok, tanfolyamok, könyvek, tájékoztató füzetek kiadása, diszkriminációs ügyek jogi képviselése, jogvédő iroda működtetése (<http://www.c3.hu/~drahu/>). A Halmozottan Sérültek Szülőszövetsége informál és tájékoztat, segítőeszközök beszerzésében közreműködik, tanfolyamokat és fórumokat szervez, érdekvédelmet nyújt. Az értelmi fogyatékosokkal foglalkozó állami, önkormányzati, egyházi és civil szervezetek teljes listáját lásd Váradi I.-Farsang K. (2000, szerk.): *Regiszter*. Budapest, Kézenfogva Alapítvány.

◆ Megjelent: ÚISZ 3. szám (2004 / nyár)

Fotó: Kolovratnik Krszitián

Szabó András

Szakadás és elérés¹

SZOCIALIZÁCIÓS SZÜKSÉGHELYZETBEN

Számos szervezet keresi manapság a kapcsolatot a fiatalokkal, elképzeléseik, funkciójuk szerint a lehető legkülönbözőbb módon arra törekedve, hogy segítsék őket elképzeléseikben, legáltalánosabb értelemben a felnőtté válásukban. Közöttük vannak már jónéhányan, amelyek első sorban azokkal a tízen-huszonevevesekkel kapcsolatban keresik a feladatukat, akik nagyon nehezen alkalmazkodnak, nehezen találják a helyüket. Ők a problémás fiatalok, a segítségre szoruló, a megértést keresők. Akikkel feltétlenül foglalkozni kell. Csak az a baj, hogy ezek a fiatalok igazán nem mindig hagyják magukat. Vagyis egyáltalán nem mindegy, hogy ezek a találkozások miképpen történnek...

Az elkövetkezőkben azon nehezen alkalmazkodó fiatalok helyzetét, illetőleg a személyes környezetükkel kapcsolatos viszonyokat próbálom átgondolni, akik minden intézményes kapcsolattól (családtól, iskolától stb.) távolra kerültek. Akik úgy érzik, megoldatlan problémáik vannak, de teljesen egyedül maradtak, illetőleg azoknak az intézményes, szakmai törekvéseknek keresem a lehetséges jellemzőit, amelyek segíteni szeretnék őket, és – különféle módon – találkozást kínálnak a bajok közelében élő fiataloknak, el kívánják érni őket.

Célközönség

Nehéz ezeket a fiatalokat valójában bárhová is besorolni. Róluk leginkább a megjelenésük és különféle megnyilvánulásai alapján szoktak beszélni. Azok is inkább minősítésnek tűnnek, mint érdemi azonosításnak (hátrányos helyzetűek, drogosok, elvált szülők gyermekei, állami

gondozottak, halmozottan hátrányos helyzetűek stb.). Nem is lehet igazán egyértelműen meghatározni őket, de velük kapcsolatban valahogy egyként fogalmazzák (a felnőttek), hogy az együttélés – többség által tiszteletben tartott – szabályait egységesen nem képesek (nem tudják, nem akarják) elfogadni. Ám ez a megállapítás sem biztos, hogy teljes mértékben megállná a helyét – igazán nagyon keveset lehet tudni róluk. Legfeljebb az látszik, hogy viszonyuk a világgal hétköznapi ütközetek sora, és a közelebbi és távolabbi környezetüknek nem egykönnyű velük kijönni. Túlzottan öntörvényűek, vagy inkább védekeznek?

Bármilyen elszomorító, a fiatalok egyre könnyebben, egyre nagyobb számban és talán egyre hamarabb szakadnak ki a családjukból és/vagy hagyják ott idő előtt az iskolát. Sokan kerülnek fiatalon minden intézménnyel (és a felnőttek többségével) szembe, és keverednek az őket körülvevő, őket segíteni képes intézményeken kívülre. A kriminális befolyás – bármennyire nem szeretnénk – a fiatalok körében térszerűen erősödik, a fiatalok közül túl sokan válhatnak az erőszak áldozatává és egyben nemritkán az elkövetőjévé is. A mai fiatalok közül többen talán joggal érzik úgy, a felnőtt társadalom nem várja őket. Eltagadhatatlan tény az is, hogy a mai fiatalok közül igen nagy számban maradnak, nőnek fel munkavállalói tapasztalatok nélkül és szorulnak pályakezdet helyett, szerencsés esetben, mindenféle – nem kívánt következmények nélküli – pótmegoldásokra. Önálló egzisztenciát teremteni, netán családot alapítani pedig bátor vállalkozás azoknak a fiataloknak, akik nem tudnak támogatást szerezni otthonról. Így aztán a mai fiatalok számottevő

része valóságos perspektíva és igazi kapcsolatok nélkül él, egyik napról a másikra. A legtöbben azért otthon laknak, mégis mintha fényévekbe kerültek volna minden álmuktól. Lebegnek, valamiféle kényszeres realitásba léteznek, nem igazán szól az életük semmiről.

A felnőtté válás során a fiatalok között, meglehetősen korán, erőteljes különbségek alakulnak ki, jobbra a szerencsésebb háttérrel, jobb alkalmazkodási feltételekkel rendelkező fiatalok javára. Mindez tulajdonképpen rendben is lenne, mármint az, hogy a fiatalok világa leképezi – másként megelőlegezi – a felnőttek között, társadalmi szinten kialakult különbségeket. Azonban a fiatalok között ez a különbség egyrészt a szükségesnél hamarabb jelentkezik (még nem értik, de már élik), másrészt az életkorból fakadó, egymás felé irányuló megnövekedett korosztályi figyelmet és érdeklődést terheli meg és teremt közöttük szinte kezelhetetlen megosztottságot. A korai elszakadás a felnőtté válást segítő intézményektől és a fiatalok erőteljes megosztottsága nem egyszerűen csak az elviselhetőség határáig megnehezíti a fiatalok nagy részének felnőtté válását, hanem indokolatlanul megnöveli közöttük azoknak a „vesztéseknek” a számát is, akik az álmaik és a lehetőségeik szintjén messze alulteljesítenek, akik kétségeikben és választásaikban egyedül maradnak, akik – jobb híján – más „megoldást” keresnek.

A mai fiatalok felnőtté válásának egyértelműen olyan jelenségei vannak, amelyekről egyre kevésbé lehet nem tudomást venni. Mintha öröké valami kényszerű lemaradásban lennénk. A fiatalok ismert helyzete és gyakran nem éppen „konform” megnyilvánulásai pedig ijesztő tendenciákra utalnak. A fiatalok néhány nehezebb helyzetben lévő csoportjaival összefüggésben – bármilyen nehéz kimondani – gyakorlatilag szocializációs szükséghelyzet jött létre.

Kilátástalannak látszik számukra a jövő

A saját életükről kialakult kép leginkább rövid távú (messzebbre egyszerűen nem látnak),

amelyben valószerűtlen vagy leküzdhetetlennek látszó akadályok vannak. A nehezebb helyzetben lévő fiatalok mögött ráadásul már egy sor alig feldolgozható, indulatokkal terhes élettörténet lehet, amelyekkel gyakorlatilag magukra maradnak. Az általuk elérhető, pontosabban az általuk kitűzhető célok pedig nehéz előtörténetekkel a hátuk mögött valahogy nem is csábítanak. Nem látnak olyan célt, ami igazán komoly áldozatvállalásra (azaz lemondásra, erőkifejtésre stb.) készítené őket. Olyan messzinek, annyira elérhetetlennek látszanak, hogy azt érzik inkább, nem nagyon érdemes érte (bármire is) vállalkozni. A jövő egésze számukra inkább homályos és valószerűtlen, szinte meseszerű, amiben egyszerűen nem is tudják elképzelni önmagukat. Az az életvitel pedig, amit a saját felnőtt környezetükben látnak – finoman szólva – nem csábítja, nem vonzza őket, sokan közöttük egyszerűen nem is akarnak felnőttek lenni. A fiatalok éppen abban a dinamikus változó életkorban szereznek ilyen nehezen feldolgozható (bénító, lehangoló, kényszerítő) élményt, amikor az eljövendő felnőtt életük szempontjából annyira meghatározó és feltétlenül megvalósítandó álmokat kellene szövögetniük.

Kriminális veszélyek intenzív és tartós jelenléte

Mínthogy a konkrétan kitűzhető és bejárható célok a fiatalok számára alig érzékelhetők, mert túl messze vannak, mert túl sokat kell érte tenniük (ha egyáltalán láthatnak valamit), minden gyorsabban hódít közöttük, ami azonnali sikereket, azonnal vagy nagyon hamar látható „eredményeket” ígér. A társadalmi környezet pedig csak úgy ontja feléjük a deviáns mintákat. Sajátos alvilági „kínálati piac” jött létre, mely ijesztő hatékonysággal vonzza a fiatalokat. A kriminalizálódás tendenciája a fiatalok között egyáltalán nem független attól, hogy a felnőtt társadalomnak „sem erőssége” a törvényesség; nem kifejezetten szabálykövető, törvénytisztelő időket élünk. Mintha az emberek törvényesség-

be, igazságosságba vetett hite manapság a megoldatlannak látszó, a következmények nélküli ügyek révén vizsgázna. Talán nem is véletlen, hogy a felnőtté váló fiatalok között sokak számára a hétköznapi cselekvési tér, a lehetséges társas mozgási tér nem egyszerűen beszűkült, hanem egyértelműen eltolódott a törvényesség határán túlra. Legtöbbször közülük valóságos perspektíva nélkül csupán „műanyag álmokat” ringatnak a gyors meggazdagodásról, a veszélyben helytálló, győzni képes „hősök” tetteiről, és egy sor hamis filmekben kiérlelt torz szerepről. Ezek a nehezebb sorsú, problematikusabb fiatalok vélt érdekük és szerény társadalmi tapasztalatuk következtében a lehető legkönnyebben befolyásolható társadalmi csoport, akik talán a legkönnyebben (és látszatra a legkevesebbet) kockáztatnak. Mindez azt is jelenti, hogy a bűnelkövetői tapasztalatokból nagyon hamar indulhat közöttük valódi, következményekkel teli, kriminális karrier.

Teljes elszigetelődés felé – szubkulturális tendenciák

A generációk közötti távolság tradicionálisan nagy, mégis a napi társas viszonyok között szinte fel sem tűnik, annyira beleépült a hétköznapi életbe. Egy-egy társadalmi szituációban manapság már szinte „természetes módon” kerülhetnek egymással szembe fiatalok és idősebbek, akik érdekeik és igényeik mentén, abszurd módon rangsorba állíthatók, vagyis a leghetesebb módon összehasonlíthatók, tulajdonképpen egyszerűen kijátszhatók egymással. A generációs kapcsolatok pedig – éppen a fiatalok felnőtté válása idején – minimálisra zsugorodtak; az egyes korosztályok alig tudnak egymásról valamit. A fiatalok számára mindezt csak tovább élezi a saját korosztályon belül mélyülő szakadékok, növekvő távolságok. Az elmúlt időszakban ismét érzékelhető az a tendencia, hogy a fiatalok egyes csoportjai bezáródnak, és/vagy nyíltan (vagy esetleg valamilyen áttételes módon) szembehelyezkednek egymással és a

környezetükkel. A kriminális befolyás mind ehhez csak többletteret, és az ilyen módon kialakuló szubkulturális tendenciák a fiatalok jelzett csoportjaival összefüggésben radikálisan megakadályozzák a társadalmi kooperációs lehetőségeket.

Előítéletes társadalmi környezetben

1. leegyszerűsített személyiségkép; 2. lebecsült sebezhetőség; 3. túlbecsült kompetencia.

Amikor a nemzedékek között ennyire meg-növekedett a távolság, különös módon meghatározóvá vált, hogy milyenek látják egymást az emberek, mi mindent gondolnak egymásról, és legfőképpen miképpen viselkednek egymással. Aligha meglepetés tehát, hogy valóságos kapcsolatok és információ nélkül a fiatalok egyes csoportjaival összefüggésben meg-növekedett a látszat jelentősége, a közvetett, az áttételes tájékozódás, a különféle jelekből következtetés. Ez a tulajdonképpen attributív mozzanat egy sor félreértéssel és félreértelmezéssel jár; a felek legalább annyira nem értik egymást, mint amennyire nem is bíznak egymásban. A fiatalok nehezebb helyzetben lévő csoportjait pedig – valóságos kapcsolat nélkül – mára már egyértelműen előítéletes társadalmi környezet veszi körül, amely meghatározza ezeknek a fiataloknak a mozgásterét. Ezekről a fiatalokról sokakban kifejezetten leegyszerűsített személyiségkép él. Ez a redukált emberkép gyakorlatilag azt jelenti, hogy aki így látja a környezetében a fiatalokat, az nem számol a fiatalok személyiségének lelki jelenségeivel, a magatartásukat meghatározó irracionális tényezőkkel, a változás lehetőségével, figyelmen kívül hagyhatja a személyiségüket érő sérelmeket, veszteségeket is, egyszerűen lebecsülheti ezeknek a fiataloknak a sebezhetőségét. Ezen fiatalok problémás viselkedéséről, mindennapos életükről, pedig olyan hiedelem élhet, miszerint minden rajtuk múlik, mintha a problémás viselkedés megváltoztatása alapvetően az ő akaratukon múlna, amivel egyértelműen túlbecsülik az érintett fiatalok kompetenciáját.

Szegényes kommunikációs eszközök

A fiatalok kommunikációs kultúrája sohasem független a közvetlen, a társas környezetükben szerzett tapasztalatoktól. A meglévő kommunikációs eszközök használatának módja azonban nem feltétlenül csak szociológiai értelemben különülhet el egymástól, mindazt nagyban befolyásolhatja az érintett fiatalok diszpozíciója, aktuális sorshelyzete. A fiatalok nehezebb helyzetben lévő csoportjai tulajdonképpen olyan kommunikációs környezetben élnek, amelyet leginkább indulatos és konfliktusos életvitel és szegényes, korlátozott nyelvi kifejezőeszközök jellemeznek. Az ilyen helyzetben élő fiatalok szerényebb tanulási teljesítménye is a meglévő, gyakran kifejezetten szegényes nyelvi eszközökkel, illetőleg a szerény intellektuális készletekkel magyarázható. Ezen fiatalok számára az adott, egyszerűbb kommunikációs készlet önmagában is akadályozza, sokszorosan megnehezíti a bonyolultabb társas ismeretek elsajátítását, a differenciáltabb érzelmek, élmények kifejezését. A zömében gesztusokkal kísért, egyszerűbb nyelvi eszközök azonban még inkább nehezzé, töredezetté válhatnak, ha a fiatalok aktuális élethelyzetükben megoldatlannak látszó konfliktussal találkoznak; különös kommunikációs zárlat keletkezik, amelyben az életvezetés szempontjából meghatározó szándék és akarat kifejezése válik kudarcossá, lehetetlenül el.

Elégtelen és/vagy negatív társadalmi tapasztalatok

A társadalmi környezet ezer és ezer csatornán keresztül sugározza a fiatalok felé, hogy mit tart sikeresnek és követni valónak, mit támogat a leginkább, és mi mindent szorítana ki a hétköznapi életből. Mintákat, ha úgy tetszik, értékeket mutat a jövő nemzedékének, amelyekben az elkövetkező időszakokban szívesen látná vissza őket, amiben feltételezhetően a fiatalok saját képességeiket (tehetségüket) értékesíteni tud-

ják. A mai világ pontosan olyat mutat, amilyet tud, amilyen értékek és normák gyakorlatilag megjeleníthetők: jelenleg a leginkább zavaros, ellentmondásokkal teli értékviszonyokat mutat, amelyek között egy sor elidegenítő, öncélú vagy nem éppen konstruktív fogyasztási modell van. Aligha meglepetés, hogy közöttük eligazodni roppant nehéz, hiszen az egyes felmutatott értékek annyira szembefeszülnek egymással, ugyanakkor olyan békében megférnek egymással, hogy ez a képtelenség már-már mindennapos élmény.

Nem feltétlenül az a legnagyobb baj, hogy annyira eltérő, annyira ideiglenes értékek, minták lettek napjainkban a leginkább meghatározók, hanem hogy a felnőtté váló fiatalok önnön képességeik érvényesítéséhez, ha úgy tetszik értékesítéséhez, alig kapnak komoly segítséget, kapaszkodót. Napjaink változó világa jószérivel magára hagyja, megfelelkezik a gyermekeiről. A fiatalok egyszerűen keveset tudhatnak arról, hogy azokat a mintákat (az álmaikat) miképpen lehet elérni, hogyan kellene érte lépni, cselekedni egyik napról a másikra. A célok kitűzéséhez és eléréséhez, illetőleg mindannak során az akadályok leküzdéséhez alig kapnak elégséges konstruktív eszközöket. E nélkül pedig hogyan lehet a jövőről álmodniuk?

A fiatalok nehezebb helyzetben lévő csoportjai számára a felnőtté válás – kis túlzással – maga a kiábrándulás folyamata, hiszen életük már nagyon korai szakaszában intoleráns, erőszakos, durva világot tapasztalhatnak meg, amely legalább annyira átláthatatlan, mint leküzdhetetlen akadályokkal teli, amelyben az érvényesülés gyakran nincs összhangban a társadalmilag hirdetett normákkal, amely nagy kedvvel jutalmazza erőszakot és bünteti a gyengét. Az álmok is „átkriminalizáltak” és valószerűtlenek, amelyek nem csupán elérhetetlenek, hanem álmodójukat infantilis állapotban „tartsítják”.

Addiktív, védekező diszpozíció – gyakran konkrét drogokkal, erőszakkal, önbüntető tendenciákkal

A mai fiataloknak egyáltalán nem egyszerű feladat felnőtté válni, a felnőttek világához alkalmazkodni. Nagyon kevés kapaszkodót, segítséget kapnak ehhez. A felnőttek világa egyáltalán nem világos, zavarosak a normák, kemények a feltételek, „türelmetlenek a vizsgáztatók”. Sokan érezhetik: irracionálisra növekedett számukra a tét, és egyáltalán nem biztos, hogy képesek lesznek helytállni. A kommunikációs eszközökben szegényes, nehezebb életviszonyok között élő fiatalok, akik a világról kevés és keserű tapasztalatokkal rendelkeznek, cél és támogató környezet nélkül, gyakran megoldatlannak látszó konfliktusokba keveredhetnek. Sokszorosan nagyobb közöttük a kudarc, a bukás valószínűsége, amit éppen a felnőtté válás intenzív időszakában roppant nehéz feldolgozni.

Az előbbieket következtében megnövekedett a nehezebb élethelyzetben lévő fiatalok között a konfliktusok elől elbújó, konfliktusokat elhárító, a védekező, a tagadó viselkedéssel reagálók száma. Sokan közülük egyszerűen nem képesek elviselni a helyzetüket, saját képességeik vélt korlátait és a „szerencsétlen” életkörülményeiket együtt. Minden álmuk ellenére a sorsuk gyakran durva világ, amely gyakorlatilag „erőszakra” és menekülésre szocializálja őket. Életükbe valahogy nem fér bele a jövő, számukra minden csak rövid távú. Elhárítanak tehát maguktól mindent, ami változással (kudarccal és fájdalommal) kecsegtet, és védelmet, kapaszkodót keresnek.

Az ilyen módon kialakult élethelyzet biztonságát (hogy az egyén legalább belül érezze magát védettnek) valódi problémamegoldás nélkül, a függés egyre inkább bővülő, nagyon széles eszköztára „szolgálja”. Igazi „boldogságipar” jött létre, amely teljes intenzitással próbálja kiszolgáltatni a függést kereső fiatalok „igényeit”.

Nagyon sokféletől kerülhetnek tehát a fiatalok addiktív sorshelyzetbe, amelyben az érintett fiatalok hétköznapi tetteit, de még az álmaikat is

alapvetően a kényszerek működtetik, naponta szembesülhetnek azzal, hogy nem is tehetnek mást. Mintha valamiféle üveggyűrű venné körül őket, amely mintha összeszorítaná őket, kiszorítaná belőlük az önálló mozdulatot, az önmegvalósítás képességét, de megengedné számukra, lássák, mi az, amit nem érhetnek el...

Visszajelzés nélküli, gyakran torz, irreális énkép, elégtelen, negatív beállítottságú önismeret a saját képességekről

A nehezebb élethelyzetben lévő fiatalok nagy részét kényszerítő, szinte kényszeres életvezetés jellemzi, és bármilyen úton kerültek is szorongató életkörülmények közé, helyzetüket sorsszerűnek élik meg. Ezeknek a fiataloknak a kudarcokkal és illúziókkal teli, alig változó, legfeljebb valószínűtlenül lebegő élethelyzete különös „kíséretet” kap azzal, hogy légueres (és előítéletes) társas környezetben kell felnőniük. Mintha ebben a különben eleven, befogadó életszakaszban „vakrepülés” lenne a sorsuk, környezetüktől önmagukról nem vagy alig kapnak érdemi visszajelzést, így az esetleges, konfliktusokban és feszültségekben bővelkedő életüket nem tudják vagy nem akarják a valóságnak (azaz a képességeiknek és lehetőségeiknek) megfelelően átlátni. Talán nem is véletlen, hogy a nehezebb sorshelyzetben felnövekedő fiatalokban gyakran meglehetősen hamar torz, irreális énkép alakul ki, melyet a konkrét, saját képességeikkel és lehetőségeikkel összefüggésben inkább negatív beállítottság jellemez, és amely az aktivitás teljes elvesztegetésével és elszigetelődéssel (illetve kollektív elszigetelődéssel) járhat.

Az ilyen körülmények között felnőtté váló fiatalok képzeleti világa, fantáziája önmagáról és a világról, a világgal való kapcsolatáról – ahogy az élete – teljességgel eltorzulhat, amelyben valószínűtlen, „műanyag” álmok kezdenek dominálni. Majd ezek az álmok is elapadhatnak, és a valószínűtlen sorshelyzetben, igazi változások nélkül is valamilyen módon pótolni, táplálni

kell ezt a felnőtté váló fiatalok életét annyira meghatározó, vágyakat kifejező, jövőt megidéző fantáziát, amire például a kábítószeresek kiválóan alkalmasak.

Az elérés felé

Alacsony küszöb

Az előbb érzékeltett fiatalok világát egyszerűen nem lehet minden azonosított probléma megoldásának igényével szemlélni. Ebben a világban a mindennap megélt problémának ugyanis egyszerűen más a súlya, másként élik meg azokat, akik benne vannak. És mindez nem egyszerűen a sorshelyzetből eredeztetett perceptuális következmény. Akiknek nincs közvetlen ismeretük az ilyen helyzetben élő fiatalokról, talán nem is érzékelik mindazokat a társas konzekvenciákat, amelyek a tartós – megoldatlannak megélt – problémákkal együtt járnak. Mindez olyan szegényes mintákkal, életvezetési kényszerekkel teli szocializációt jelent, amelyet egy sor trauma, önértékelési zavar kísér. Hogyan lehet úgy élni, hogy a környezet folyamatosan a személyes kudarcokra, a veszteségekre emlékezteti az embert? Hogyan lehet a jövőről álmodni, ha az ember nem érzi a jelenben a saját súlyát, ha a jelen fájdalmas számára?

Akik nem kívánnak idő előtt kész tényként elkönyvelve lemondani az alkalmazkodási konfliktusok között, megoldatlannak megélt problémákkal élő fiatalokról, azoknak velük elsősorban a kapcsolatokra, a meglévő kapcsolatok kiszélesítésére kell törekedniük. Ebből a szempontból nem az interpretált problémáik a legfontosabbak, hanem hogy ők milyenek, ők milyen helyzetben vannak. Amennyiben alacsonyabbra szállítjuk a kapcsolatok megteremtéséhez és megtartásához szükséges küszöböt, arról is képet kaphatunk, hogy az érintettek igazából miként élik meg a saját helyzetüket.

Akik veszélyek között élő fiatalokkal kapcsolatot találnak, azok számára megrázó élmény lehet néha olyat hallani, amit minden józan ész

elvet, és az ember személyes életfelfogása kizár. De hangsúlyozom, ezek a megismert problémák az érintettek mindennapos életének – bármilyen szörnyűnek látszik – rövidebb-hosszabb ideje részesei. És talán nem is mindenről hallunk ilyenkor. (Nem is mindent tudnak artikulálni, talán mert sosem azonosították, talán mert annyira fájdalmas – ezek miatt még a kérdezősködés is kockázatos.) Együtt élnek mindazokkal, és sokan nem látnak ki belőle, elfogadták, egyszerűen hozzáigazították az életüket. Az alacsonyabb küszöb gyakorlatilag azt jelenti, hogy – a kapcsolatok kiterjesztése érdekében – úgy fogadjuk el az érintetteket, amilyenek. Ha azt akarjuk, hogy a kívánatos változáshoz segítsük őket, el kellene kerülni, hogy a megteremtett kapcsolatnak feltételeket szabjunk. A veszélyek között élő és ilyen módon gyakorlatilag elszigetelődött fiataloknak egyszerűen szükségük van a feltétel nélküli (alacsony küszöbű) kapcsolatokra – kérnek ők segítséget, ha úgy érzik, ha elfogadó, bizalomteli kapcsolatot találnak. Azonban ilyen helyzetben sem kellene olyan kérdésekben segíteni próbálni, amire nem kaptunk az érintett fiataloktól felhatalmazást. Akkor is leginkább az ártalmak csökkentésére kell törekedni.

Társas ingerküszöb

A kialakult helyzetből kilábalás sohasem lehet független a társadalmi környezet állapotváltozásaitól. Ez gyakorlatilag azt jelenti, ha a társadalmi összfigyelem továbbra is elkerüli (és elítéli, leírja stb.) a nehezebb helyzetbe kerülő fiatalokat, vagyis ha a felnőtté válás feltételrendszere általuk érzékelhető módon nem javul, ha az ilyen sorsú fiatalok számára érdemben nem születnek őket segítő konkrét intézkedések, ha nem jönnek létre segítő intézmények és szervezetek, akkor a fiatalok korai kiszakadása további súlyos következményeket hozhat. A felnőtté váló fiatalok körül kialakult kapcsolat nélküli szituáció konzekvenciái ugyanis gyakorlatilag szinte teljességgel kiszámíthatatlanok.

Sok múlik azon, miként látja, miként fogja fel a felnőtt társadalom a fiatalokat, közöttük éppen azokat, akik „sok gondot okoznak”, akik nem a felnőttek jószíri felületen elképzelései szerint nőnek fel és mutatják meg, hogy valójában milyenek. És itt nem egyszerűen generációs konfliktusra, a generációk közötti természetes perceptuális különbségek megjelenésére, megjelenítésére gondolok. Ez a megközelítésmód – szerintem – igazából kifejezetten egy, a felnőtt társadalomra hosszúhosszú ideje átöröklődött rossz beállítottságból eredhet, amely miatt a napjaink felnőttei nem találták meg még azt, hogy miképpen vegyék komolyan, miképpen kezeljék a helyén felnőtté váló fiaikat, lányukat. Ennek a beállítottságnak a következménye ugyanis a nemzedékek közötti alig viselhető távolság, a kapcsolatok radikális csökkenése – éppen abban az időszakban, amikor a fiatalok olyan fontos változás, döntés közben vannak, amikor egyáltalán nem mindegy, hogy miképpen alakul a sorsuk.

Könnyű persze azt mondani, legyen végre a gyakorlatban is érzékelhető cél a fiatalok számára (ha úgy tetszik, tudatni kell velük, szükség van rájuk), amikor a hétköznapi valósága egészen másról szól. Minden változás (ha van változtatási szándék) ugyanis itt kezdődik. Lehet talán úgy is fogalmazni, akkor érezhetik a fiatalok, hogy számítanak, szükség van rájuk, ha a felnőttek kellő türelemmel figyelik és segítik őket, ha életkezdésükhöz valóságos lehetőségeket – és kudarc esetén újakezdésre ismét bizalmat és újabb alkalmakat – kapnak tőlük, ha megértéssel fogadják a nemritkán szokatlan felfogású kezdeményezéseiket (mert a felnőttek tudják, abból születhet minden érték és eredmény).

Ennek a megkülönböztetett társas figyelemnek a megteremtése nem könnyű. Ebből a szempontból a fiatalokat életkortól függetlenül körülvevő emberek és alapintézmények szellemisége a kialakult helyzet kulcsa. Ők közvetítik ugyanis a felnövekedő fiatalok számára a szélesebb társadalmi környezet üzenetét, mikor, miben és hogyan számítanak

(vagy nem számítanak) rájuk. A hétköznapi gyakorlatába belevesző konkrét értékek és normák sajátítódhatnak ekkor és ezeken a színtereken el, melyek aztán alapvetően megszabják a fiatalok életútját, ha úgy tetszik, sorsát. Mindaz ugyanis, ami a családokban és az iskolákban, személyes és korosztályi társas környezetben történik, vagy nem történik meg, csak nagyon nehezen vagy talán egyáltalán nem korrigálható. A felnőtté váló fiatalok között ijesztő számban tapasztalható korai szakadás jelensége pedig világos üzenet, hogy még sokat kell javítani a fiatalokat körülvevő (személyes) társadalmi közeg szociális ingerküszöbén.

A változtatás lehetősége

A felnőtté válás során jelentkező, általunk érzékelhető szakadással tehát nem az a baj, hogy nemzedéki újratermelődés folyamatát veszélyezteti, hanem hogy az ilyen módon létrejövő változás nagyon sokba kerül. Hogy a kialakult helyzet ijesztő méretekre növelte a potenciális vesztesek számát, mert a fiatalokat körülvevő intézményrendszer nehezen reagál a kialakult helyzetre. Mert a mai társadalom nem képes alternatívát, azaz átfogó korrekciós és újakezdési lehetőségeket teremteni a számukra; és mert a nehéz helyzetben felnövekedő fiatalok elhanyagolásával elvesztegeti a társadalom természetes erőforrásait.

De a változtatás lehetősége a leggyakrabban ott rejtőzik, ahol maga a konfliktus, a probléma keletkezett. Ennek a tulajdonképpen nyilvánvaló összefüggésnek a gyakorlati felfedezésére akkor nyílik a leghamarabb esélyünk, ha a nehezebb élethelyzetben lévő fiatalok sorsát elsősorban nem a balszerencsének vagy egy velejéig rosszhiszemű intézkedéssorozat (vagy éppen elmaradt intézkedések) következményeinek tulajdonítjuk, hanem az érintettek részvételére és az ő részvételükkel sorskönfliktusuk lehetséges konkrét megoldására összpontosítunk. Ha már az érintettek elérésében, sőt a megoldás feltárá-

sának felelősségében megkíséreltünk közösséget vállalni az érintett fiatalokkal, de nem egyszerűsítjük le a felnőtté válásuk útját.

A jelzett probléma leginkább olyan színtereken és élethelyzetekben jelentkezik, ahová az érdemi segítség egyáltalán nem vagy alig jut el, ahol a bajba került fiatalok gyakorlatilag magukra maradnak. Ezekről a körülményekről a felnőtt emberek zöme nagyon keveset tud. Inkább kívülről, látszat alapján és a médiában „tálalt” történetek révén szerez értesüléseket, és meglehetősen áttételes és felületes információk alapján ítélkezik, ami sokszorossá növeli a távolságot egyik oldalon az érintett fiatalok, másik oldalon a környezetük, a szakmai szervezetek, illetőleg szakemberek között.

Tehát nem egyszerűen arról van szó, hogy szakmai feladatokat vállaló szervezetek, meghaladva eddigi gyakorlatukat, felkészült szakemberek révén kilépjenek az intézményes falak közül, és úgynevezett utcai munkát végezzenek. A feladatoknak nem csupán a kedvezményezettjeivé kellene tenni az érintetteket, hanem igazi főszereplőjévé, vagyis cselekvő részeseivé. Arra kellene törekedni, hogy az érintetteket egyenrangúnak fogadják el mind a feladatok

azonosításában, mind pedig a segítő, megelőző, alternatívát nyújtó feladatokban.

Elérési típusú szervezetre vagy programra igazán akkor van szükség, amikor a különféle veszélyek és megoldatlannak megélt problémák között felnőtté váló fiatalok és a segítséget képviselő szakellátó intézményrendszer között az elviselhetőség határáig megnőtt és állandósult a távolság. Amikor a mostoha, az elégtelen intézményes (családi, iskolai) kapcsolatok között élő fiatalok számottevő csoportjai gyakorlatilag messze kerültek és kimaradtak az ellátó rendszerből, és csak nagyon körülményesen vagy egyáltalán nem jutnak közelébe a szakszerű segítségnek. Hiszen akik ilyen sorshelyzetbe jutottak és megoldhatatlannak élik meg problémáikat, érdemi segítség nélkül egyszerűen kilátástalannak láthatják a helyzetüket, és nagyon könnyen feladhatják.

Jegyzet

- 1 Jelen írás a „Kizakadás vagy leszakadás” (*Esély*, 99/4. 73.) és a „Kapocs – szisztéma” (*Család Gyermek Ifjúság*, 2003/4. 33.) című írásaimban foglaltak felhasználásával készült.

◆ Megjelent: ÚISZ 4. szám (2004 / ősz)

Repertórium

1. Új Ifjúsági Szemle:
ifjúságelméleti folyóirat 2003–

Társfőszerk.: Bauer Béla 2003–2008

Nagy Ádám 2003–2008

Komácssy Ákos 2007 ősz–2008

Pillók Péter 2009–

Székely Levente 2009–

Budapest, Új Mandátum

Megj.: Negyedévenként

ISBN: 1785-1289

2003

2. Mádl Ferenc–Szili Katalin : Beköszöntő = 1. 1.(1.) (2003.) p. 5.
A köztársasági elnök és az országgyűlés elnökének köszöntője
3. A Szerkesztőbizottság a Szerkesztők és a Kiadó beköszöntője = 1. 1.(1.) (2003.) p. 6–7
[Van-e joga, vannak-e eszközei az ifjúságnak a véleménynyilvánításra? – Körkérdés = 1. 1.(1.) (2003.) p. 9–75]
4. Halász László: A véleménynyilvánítás kultúrája = 1. 1.(1.) (2003.) p. 9–12
5. Bíró Endre: Akkor szólj, ha kérdeznek! = 1. 1.(1.) (2003.) p. 13–15
6. Magyar Bálint: A diákok véleményére oda kell figyelni = 1. 1.(1.) (2003.) p. 15–16
7. Buda Béla: Van-e joga, vannak-e eszközei az ifjúsági korosztályoknak a véleménynyilvánításra? = 1. 1.(1.) (2003.) p. 17–18
8. Karikó Sándor: Megloppják-e az ifjúságot? = 1. 1.(1.) (2003.) p. 19–23
9. Arató Gergely : Szabad és egyenlő = 1. 1.(1.) (2003.) p. 23–25
10. Pácser László : [Az Országos Gyermekek és Ifjúsági Parlament elnökének válasza] = 1.1.(1.) (2003.) p. 25–27
11. Mátyus Alíz: [A Magyar Művelődési Intézet munkatársának válasza] = 1. 1.(1.) (2003.) p. 27–28
12. Szabó János: Az ifjúság útja az agresszióhoz Magyarországon = 1. 1.(1.) (2003.) p. 29–52
13. Garami Erika : [Az Országos Közoktatási Intézet munkatársának véleménye] = 1. 1.(1.) (2003.) p. 52–53
14. Balipap Ferenc : [A Magyar Művelődési Intézet igazgatóhelyettesének véleménye] = 1.(1.) (2003.) p. 53–55
15. Herendy Csilla, Korom Pál, Farkas Éva, Balogh László, Varró József, Radoszav Miklós, Zsumbera Árpád, Kölcseyné Balázs Mária, Matekovics Mária, Varga Zsolt, Márai Gabriella, Tauser Mária : Vélmények = 1. 1. (1.) (2003.) p. 55–71
16. Kozma Tamás : Az ifjúságkutató felelőssége = 1. 1. (1.) (2003.) p. 72–75
17. Komácssy Ákos–Kucsera Tamás Gergely: [Tizenhárom] 13 év. Kormányzati ifjúságpolitikák a rendszerváltás-rendszerváltás után = 1. 1. (1.) (2003.) p. 77–83
18. Nagy Ádám: Ifjúsági béke – egy lehetséges ifjúságpolitika váza = 1. 1. (1.) (2003.) p. 84–103
19. Bauer Béla–Szabó Andrea–Máder Miklós–Nemeskéri István: Ifjúsági rétegek az ezredfordulón = 1. 1. (1.) (2003.) p. 105–125

20. Rózsahegyvi Viktória: Gyerekek napközbeni ellátása önkormányzatok és civil szervezetek együttműködésében = 1. 1. (1.) (2003.) p. 126–141
21. Bank Dénes: Sikeres uniós ifjúsági struktúrák. Nemzeti ifjúsági tanácsok Európában = 1. 1. (1.) (2003.) p. 143–155
22. Fehérvári Szilvia: Női szerepek és anyaság - fiatalok bünelkövetők szemszögéből = 1. 1. (1.) (2003.) p. 157–168
23. Büki Gabriella–Csorba Katalin–Rigler Dorothea: Elbliccelt Taigetosz. Fogyatékos emberek – láthatatlan állampolgárok = 1. 1. (1.) (2003.) p. 169–180
24. Sipos Júlia: Síríg tartsd a pofád? Interjú Csörsz Istvánval = 1. 1. (1.) (2003.) p. 183–190
25. Tankó Tünde: Fiatalok az utcán = 1. 1. (1.) (2003.) p. 191–193. Fiatalok az utcán. Tanulmányok a városi fiatalok utcai csoportjait elérni kívánó közművelődésről, 1998–2000. Bp. BMK, 2001 c. kötet ismertetése
26. Balogh Lídia: Az áruvilág kicsi királyai. Gyerekek a reklámok világában = 1. 1. (1.) (2003.) p. 194–196. Melissa Müller azonos c. könyvének ismertetése
27. [Bíró Edith]: Az Ifjúsági Szemle repertórium /1981-1988/ = 1. 1. (1.) (2003.) p. 197–213
- 2004**
28. Deutsch Tamás–Jánosi György–Gyurcsány Ferenc: Tisztelt Olvasó! Deutsch Tamás, Jánosi György és Gyurcsány Ferenc köszöntője = 2. 1.(2.) (2004.) p. 4–5
Mit gondolnak a fiatal diplomások a munkanélküliségéről? Körkérdés 2. 1.(2.) (2004.) p. 7–61
29. Tóth Zsóka: „Tanulnak a szüleim!” = 2. 1.(2.) (2004.) p. 7–10
30. Csizmár Gábor: [Fiatal diplomások munkanélküliségéről] = 2. 1.(2.) (2004.) p. 10–14
31. Simon Gábor: Friss diplomával rendelkezők kilátásai a mai Magyarországon = 2. 1.(2.) (2004.) p. 14–17
32. Magyar Bálint: Modernizáció és harmonizáció = 2. 1.(2.) (2004.) p. 17–18
33. Pospisichil László: A pályakezdő munkanélküliség formái más aspektusból = 2. 1.(2.) (2004.) p. 18–19
34. Beke Kata: A diplomás munkanélküliségről = 2. 1.(2.) (2004.) p. 20
35. Halász László: Egy sok kérdésből álló kérdés = 2. 1.(2.) (2004.) p. 20–22
36. Tölcsér Marianna: A felsőfokú végzettségűek helyzete Békés megyében – különös tekintettel a fiatal diplomásokra = 2. 1.(2.) (2004.) p. 22–28
37. Gayer Gyuláné: „Diplomások komplex álláskeresői tanácsa” = 2. 1.(2.) (2004.) p. 28–32
38. Kutnyászkó Edina: [„Diplomások komplex álláskeresői tanácsa”] = 2. 1.(2.) (2004.) p. 33–35
39. Molnár Éva: [„Diplomások komplex álláskeresői tanácsa”] = 2. 1.(2.) (2004.) p. 36–42
40. Laky Ildikó: Az oktatási rendszer és a funkcionális analfabétizmus = 2. 1.(2.) (2004.) p. 42–43
41. Balipap Ferenc: Előtérben a jelenség politikai mögöttese = 2. 1.(2.) (2004.) p. 43–46
42. Csala Krisztina: [Fiatal diplomások munkanélküliségéről] = 2. 1.(2.) (2004.) p. 46–47
43. Farkas Edit: Friss diploma = munkanélküliség = 2. 1.(2.) (2004.) p. 47–48
44. Gádor György: Diplomás munkanélküli vagy kényszerpályás munkavállaló? = 2. 1.(2.) (2004.) p. 48–50
45. Nagy Ágnes: Esélyt a jövőnek! Új diplomások munkaközvetítő iroda nyílt Békés megyében = 2. 1.(2.) (2004.) p. 50–51
46. Korom Annamária: Gondolatok a fiatal diplomások munkanélküliségéről = 2. 1.(2.) (2004.) p. 51–54
47. Baranyai Liza: Örökké önkéntes, avagy ideiglenes megoldás a munkanélküliségre, segítség a szakmai gyakorlatra = 2. 1.(2.) (2004.) p. 54–58. Az Európai Önkéntes Szolgálatról és a magyar gyakorlatról

48. Trencsényi László: A demotiváció negatív spirálja = 2. 1.(2.) (2004.) p. 59–60. Keserű hangvételű írás az „örökös diákság” állapotába ragadt fiatalokról
49. Varga Csaba: [Fiatal diplomások munkanélküliségéről] = 2. 1.(2.) (2004.) p. 60–61
50. Ocsovai Tamás: A gyermek- és ifjúságügyi helyettes államtitkár győztes pályamunkája. Pályázat a Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztérium gyermek- és ifjúságügyi helyettes államtitkára tisztségre = 2. 1.(2.) (2004.) p. 63–69
51. Illányi Sándor: Javaslat az ifjúsági törvény szempontjaira = 2. 1.(2.) (2004.) p. 70–82
52. Trencsényi László: Homage a Miss Hill, avagy mit olvasnak a könyvtárosnénik? = 2. 1.(2.) (2004.) p. 83–89. A gyermekregények olvasóközönségéről
53. Z. Karvalits László–Molnár Szilárd: Az információs társadalom találkozik az ifjúságpolitikával = 2. 1.(2.) (2004.) p. 90–96
54. Beke Márton: A közelségről és a tétről. A települési gyermek és ifjúsági érdekegyeztető rendszerek = 2. 1.(2.) (2004.) p. 97–106
55. Bánszegi Zsuzsa: Fiatalok és közéleti szerepvállalás. A fiatalok részvételi elősegítése az ifjúsági munkában = 2. 1.(2.) (2004.) p. 107–119
56. Takács Péter: Vakoda = 2. 1.(2.) (2004.) p. 121–129. A szerző tíz évet töltött a Vakok Intézetében nevelőként
57. Kovács Szilvia: Szakál Gyula: Karrierék és életstratégiák a nyugat-magyarországi régióban = 2. 1.(2.) (2004.) p. 131–133. A 2003-ban megjelent könyv ismertetése
58. Karvalits Ivett: Klaniczay Gábor: Ellenkultúra a hetvenes-nyolcvanas években = 2. 1.(2.) (2004.) p. 134–136. A Norak kiadónál 2003-ban megjelent könyv ismertetése
59. Makai Éva: Makarenko pofonjai. Hozzászólás Tauser Mária írásához = 2. 1.(2.) (2004.) p. 137–139. Tauser Mária cikke az Új Ifjúsági Szemle 2003. 1. sz. Milyen lesz unokáink Európája? [körkérés] = 2. 2.(3.) (2004.) p. 5–33
60. Hiller István: [A nemzeti kulturális örökség miniszterének válasza] = 2. 2.(3.) (2004.) p. 5
61. Árvai Mara: Milyen lesz unokáink Európája? = 2. 2.(3.) (2004.) p. 6–7
62. Juhász Lilla: Unokáink már érteni fogják? = 2. 2.(3.) (2004.) p. 7–8
63. Ligeti György–Fellegi Borbála: Fegyelem az iskolában = 2. 2.(3.) (2004.) p. 9–13
64. Szelényi Lajos: [Milyen lesz unokáink Európája?] = 2. 2.(3.) (2004.) p. 13–15. A szerző képzőművész
65. Fábíán Dalma–Gáspár Miklós: [Milyen lesz unokáink Európája?] = 2. 2.(3.) (2004.) p. 15–27. Az európai identitás kialakulásának lehetőségéről
66. Farkas Éva: [Milyen lesz unokáink Európája?] = 2. 2.(3.) (2004.) p. 27–28. A szerző a Kamaszparlament programfelelőse
67. Büki Péter: [Milyen lesz unokáink Európája?] = 2. 2.(3.) (2004.) p. 27–28. A szerző szociálpolitikus
68. Dabis Balázs Silvius: [Milyen lesz unokáink Európája?] = 2. 2.(3.) (2004.) p. 28–29
69. Szelényi Zoltán: [Milyen lesz unokáink Európája?] = 2. 2.(3.) (2004.) p. 29
70. Rapi István: [Milyen lesz unokáink Európája?] = 2. 2.(3.) (2004.) p. 29–31. A szerző a XIII. kerületi Iránytű Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda igazgatója
71. Schlapay János: [Milyen lesz unokáink Európája?] = 2. 2.(3.) (2004.) p. 31
72. Kulcsár-Szabó Zoltán: [Milyen lesz unokáink Európája?] = 2. 2.(3.) (2004.) p. 31–32. A szerző az ELTE Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszékének adjunktusa
73. Juhász Balázs: [Milyen lesz unokáink Európája?] = 2. 2.(3.) (2004.) p. 32
74. Görgey Gábor: Fiatalok Európája. = 2. 2.(3.) (2004.) p. 32–33
75. Földi László: Nemzetközi ifjúsági kapcsolatok Magyarországon a rendszerváltás óta. = 2. 2.(3.) (2004.) p. 35–43
76. Rácz Gábor: Nemzetközi ifjúságpolitikai kapcsolatok a rendszerváltás hajnalán = 2. 2.(3.) (2004.) p. 44–50

77. Kálmán Miklós: Gyermek és fiatalok az európai Budapesten = 2. 2.(3.) (2004.) p. 51–69
78. Molnár Péter–Nováky Erzsébet–Vass Zoltán: Európai fiatalok lehetőségei és kihívásai az egységes Európában = 2. 2.(3.) (2004.) p. 70–89
79. Susánszky Éva–Szántó Zsuzsa: Fiatalok egészség-jövőképe = 2. 2.(3.) (2004.) p. 91–99
80. Lampl Zsuzsanna: A magyar és szlovák fiatalok egészségkárosító és egészségvédő szokásai = 2. 2.(3.) (2004.) p. 100–107
81. Szabó Béla: Az erdélyi középiskolások egészségi állapotáról = 2. 2.(3.) (2004.) p. 108–111
82. Diósi Pál: Kockázatvállalás a Zuglóban élő fiatal felnőttek életmódjában = 2. 2.(3.) (2004.) p. 112–119
83. Petri Gábor–Verdes Tamás: „...halál vagy távollét majd helyrehozza...” Az ifjúságpolitika és a súlyosan, halmozottan fogyatékos fiatalok = 2. 2.(3.) (2004.) p. 121–131
84. Fábián Róbert: Az állami gondoskodásban élő fiatalok szerhasználata és egészségmagatartása = 2. 2.(3.) (2004.) p. 132–151
85. Lendvai Dóra: Ne szeresd a túlságosan gyors sikereket... Interjú Halász Judittal = 2. 2.(3.) (2004.) p. 153–158
86. Balogh Lídia: Hrubos Ildikó–Szentannai Ágota–Veroszta Zsuzsanna: A „bolognai folyamat” = 2. 2.(3.) (2004.) p. 159–160. Könyvismertetés az azonos című könyvről (Budapest, OKI–Új Mandátum, 2003)
87. Az osztrák ifjúság – értékvizsgálat (1990–2000 között) összefoglalója. Ford. és szerk. Bacsák Nóra–Molnár Zsuzsanna = 2. 2.(3.) (2004.) p. 161–166
88. Barna Viktor: A települési gyermek és ifjúsági önkormányzat mint az ifjúság helyi politizálásának egy lehetséges színtere = 2. 2.(3.) (2004.) p. 167–177
89. [Bauer Béla–Németh István–Nyitrai Imre]: A fogyatékoságról – különös tekintettel a munkába állás nehézségeire. Első beszélgetés = 2. 3.(4.) (2004.) p. 5–12. Kerekasztal-beszélgetés többek között Bánfalvy Csaba és Tibori Tímea szociológusokkal
90. [Bauer Béla–Németh István–Nyitrai Imre]: A fogyatékoságról – különös tekintettel a munkába állás nehézségeire. Második beszélgetés = 2. 3.(4.) (2004.) p. 13–25. Kerekasztal-beszélgetés szociológusokkal, szociálpolitikusokkal: Komáromi Róbert, Krémer Balázs, Nyitrai Imre, Tibori Tímea, Dombainé Arany Vera, Kanyik Csaba, Pordán Ákos
91. Beke Márton–Ditzendy Károly Arisztid–Nagy Ádám: Áttekintés az ifjúsági intézményrendszer állami és civil aspektusairól = 2. 3.(4.) (2004.) p. 27–35
92. Somody Bernadette: Új intézmény a gyermeki jogok védelmében: a gyermeki jogok biztosa = 2. 3.(4.) (2004.) p. 36–45
93. Bíró Endre: A gyermek- és ifjúsági jogok érvényesülése = 2. 3.(4.) (2004.) p. 46–52
94. Bánáti Ferenc: Az ifjúság visszavétele vagy lenyúlása. Társadalmi-gondolati háttér egy lehetséges és reális ifjúságstratégia készítéséhez = 2. 3.(4.) (2004.) p. 53–65
95. Halasi Réka: Nyugat-magyarországi fiatalok a munkaerőpiacon = 2. 3.(4.) (2004.) p. 67–80
96. Szabó András: Szakadás és elérés. Szocializációs szükséghelyzetben = 2. 3.(4.) (2004.) p. 81–87
97. Gyura Médea: Házasságghalasztó, szingli nők = 2. 3.(4.) (2004.) p. 88–106
98. Pittlik Tímea: Fiatal nők karrierlehetőségei magyarországi kistélepüléseken – Sellye, Környe, Bóly = 2. 3.(4.) (2004.) p. 107–115
99. Balogh Lídia: Nagy Attila: Háttal a jövőnek? Középiskolások olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata = 2. 3.(4.) (2004.) p. 117–119. Könyvismertetés az azonos című könyvről (Budapest, 2003)
100. „Minket neveznek ifjúságnak.” Svéd ifjúsági attitűd- és értékrend-vizsgálat 2003-ban. Ford. és szerk. Balogh Lídia = 2. 3.(4.) (2004.) p. 120–132

101. Gábor Kálmán: Ifjúsági korszakváltás. (Té- zisek) = 2. 4.(5.) (2004.) p. 5–24
102. Máder Miklós: Adathiány mintázatok az életeményekre adott válaszok között. = 2. 4.(5.) (2004.) p. 25–32. A Mozaik 2001 határon túli magyar fiatalokra vonatkozó kutatás kapcsán.
103. Gelencsér Mónika: A gyermekek évszázadának küszöbén = 2. 4.(5.) (2004.) p. 33–43
104. Szabó Ildikó - Rigó Róbert: Az ifjúsági munkát végző civil szervezetek részvétele az ifjúságsegítő szakemberek felsőfokú képzésében. A felsőoktatás és a civil szervezetek együttműködésének egy lehetséges modellje = 2. 4.(5.) (2004.) p. 44–59. A Kecskeméti Tanítóképző Főiskola Társadalomtudományi Intézetében folyó ifjúságsegítő képzés kapcsán
105. Csata Zsombor: A származás hatása a továbbtanulásban az erdélyi fiataloknál = 2. 4.(5.) (2004.) p. 61–79. A Mozaik 2001 vizsgálat belső-erdélyi és partiumi valamint a székelyföldi adatai alapján.
106. Szécsi Anna: A harmadik biológiai nem. A transzszexualitás mint társadalmi alternatíva Thaiföldön = 2. 4.(5.) (2004.) p. 80–93
107. Horváth Mónika: Szigetemberek = 2. 4.(5.) (2004.) p. 95–108. A Sziget2004 Fesztiválon készített 6 interjú alapján.
108. Claus J. Tully: Fiatalság: szükségszerűen kommunikatív és mobil? ; ford. Bíró Borbála, Nagy Dániel = 2. 4.(5.) (2004.) p. 109–114
109. Gaiser Wolfgang–Martina Gille–Winfried Krüge–Johan De Rijke.: Elégedett – kritikus – közönyös. F fiatal kelet- és nyugat-németek demokráciához való hozzáállása. ford. Bíró Borbála, Nagy Dániel = 2. 4.(5.) (2004.) p. 115–124
110. Balogh Lídia: Gázsó Ferenc - Laki László: F fiatalok az újkapitalizmusban = 2. 4.(5.) (2004.) p. 125–127. Könyvismertetés az azonos című könyvről (Budapest, Napvilág, 2004)
111. Ráisserne-e Coubertin báró az unokáira? = 2. 4.(5.) (2004.) p. 129–132. Az olimpiai mozgalomról. A körkérdésre válaszol: Frenkl Róbert, Szekeres Pál és Barnóczki Péter

2005

112. Wootsch Péter: Ifjúságsegítők képzése: miért van, ha nincs? = 3. 1.(6.) (2005.) p. 5–15
113. Barthel-Rúzsa Zsolt - Kucsera Tamás Gergely: A Magyar Ifjúsági Konferencia öt évéről = 3. 1.(6.) (2005.) p. 16–21. A Magyar Ifjúsági Konferencia tevékenységéről, amely a magyarországi és határon túli ifjúsági szervezetek közös fóruma.
114. Komácssy Ákos - Grünstein Szabolcs: Kell-e magyar-magyar egyeztetés? = 3. 1.(6.) (2005.) p. 22–25. A Magyar Ifjúsági Konferenciáról
115. Dombóvári Ágnes: A jogalkalmazás problémái és hiányosságai. A családon belüli erőszak kiskorú áldozatai gyámhatósági és büntetőeljárásokban = 3. 1.(6.) (2005.) p. 27–34
116. Sólyom Andrea: Ifjúsági szubkultúrák Székelyudvarhelyen = 3. 1.(6.) (2005.) p. 35–51
117. Bauer Béla: A nyilvánosság és demokrácia kérdőjelei. Kutatás a felsőoktatásba járók körében = 3. 1.(6.) (2005.) p. 52–60
118. Máder Miklós: A poppei-elmélet verifikálása a kárpát-medencei fiatalok körében = 3. 1.(6.) (2005.) p. 61–69
119. Veres Valér: Jövőtervek - társadalmi-szármasztási kontextusban = 3. 1.(6.) (2005.) p. 70–88
120. Hires Kornélia: Kárpátaljai magyar és ukrán fiatalok egymásról és Magyarországról = 3. 1.(6.) (2005.) p. 89–96
121. Héjjas Barbara: Az extrém sportok társadalmi meghatározottságáról = 3. 1.(6.) (2005.) p. 97–110
122. Szily Borbála: Ladányi János - Szelényi Iván: A kirekesztettség változó formái = 3.

- 1.(6.) (2005.) p 111-114. Könyvismertetés az azonos című könyvről (Budapest: Napvilág, 2004)
123. Trencsényi László: A pontosság kedvéért... = 3. 1.(6.) (2005.) p 115. A szerző pontosítja Gelencsér Mónika: A gyermekek évszázadának küszöbén c. tanulmányának (ÚJSZ, 2004. 4. p. 33–43) egy Ellen Key reformpedagógusra vonatkozó állítását.
124. Nyitrai Imre: Felnőtté válni vagy felnőtté lenni? Rendhagyó kerekasztal-beszélgetés a pótolhatatlan hiányokról, a visszaadható családról és a gyermekekért dolgozók felelősségéről = 3. 2.(7.) (2005.) p. 5–14
125. Büki Péter - Szollár Zsuzsanna: A gyermekek és az ifjúság védelme. Szociális szakmai elvek és a főbb rendező elvek = 3. 2.(7.) (2005.) p. 17–29
126. Székely Levente: Magyar szó a végeken. Határon túli magyar fiatalok médiafogyasztásáról, határon túli magyar médiapiacról = 3. 2.(7.) (2005.) p. 31–57
127. Jóna György: A debreceni és a nyíregyházi zsidó fiatalok átalakuló önértelmezésének összehasonlító vizsgálata a rendszerváltástól napjainkig = 3. 2.(7.) (2005.) p. 58–71
128. Rába Adrienn: Mi is a húszéveseké?! Felnövünk, oké! És aztán? = 3. 2.(7.) (2005.) p. 73–83
129. Szancsik Mária. A bikulturális szocializáció mentális háttere a cigány fiatalok körében = 3. 2.(7.) (2005.) p. 84–97
130. Fazekas Zsuzsanna: Apa mosdik, anya főz... Nemi szerepek, esélyegyenlőség és kognitív térképezés = 3. 2.(7.) (2005.) p. 98–109
131. Komlósi Éva: Összevarrható-e, ami szétszakadt? Avagy a társadalmi esélyegyenlőség és az ifjúság = 3. 2.(7.) (2005.) p. 110–122
132. Matrunics András: „A kárpátaljai magyar fiatalság helyzetének alakulása a rendszerváltás óta”. Kivonat az Orosz Ildikóval készült interjúból = 3. 2.(7.) (2005.) p. 123–133
133. Szily Borbála: Ifjúsági szubkultúrák Magyarországon és Erdélyben. Szerkesztette: Szapu Magda = 3. 2.(7.) (2005.) p. 134–136. Könyvismertetés az azonos című kötet alapján (Budapest: MTA PTI, 2004)
134. Kraiciné Szokoly Mária: Ifjúságsegítők képzése – gyakorlatközelben = 3. 2.(7.) (2005.) p. 137–139. A szerző vitába száll Woodsch Péter: Ifjúságsegítők képzése: miért van, ha nincs? című cikkével (ÚJSZ, 2005. 1. p. 5–15)
135. Bodor András–Gabrielle Lara: Az ifjúságpolitikák jogi és szervezeti keretei: az európai gyakorlatok áttekintése = 3. 3.(8.) (2005.) p. 5–31
136. Berényi Eszter–Máder Miklós–Pillók Péter–Ságvári Bence: A kamaszok és a fogyatékoság = 3. 3.(8.) (2005.) p. 33–46
137. Ligeti György–Héra Gábor: Fogyatékkal élő hallgatók a felsőoktatásban. Egy kutatás tapasztalatai = 3. 3.(8.) (2005.) p. 47–53
138. Ladencsics Virág: A szexuális bántalmazás társadalmi megítélése = 3. 3.(8.) (2005.) p. 54–63
139. Kiss Ákos–Kiss-Ádám Rebeka–Süli András–Szabó Krisztina: A bakancstól a baseballsapkáig. Ifjúsági közösségkutatás Debrecenben = 3. 3.(8.) (2005.) p. 65–82
140. Eperjesi Csaba: A turista mit tehet... = 3. 3.(8.) (2005.) p. 83–98. Az underground zenéről és punk szubkultúráról valamint az ifjúsági életszakasz változásairól
141. Leitner Rita: Skála kópé - S-modell. A fiatalok és a divat viszonya az 1960-as, '70-es, '80-as években = 3. 3.(8.) (2005.) p. 98–110
142. Bereczki Zsolt–Kőszegi Szilvia: A fiatalok fogva tartottak. (kezelésének specialitásai a büntetés-végrehajtási intézetekben) = 3. 3.(8.) (2005.) p. 11–114
143. Kósa András László: A „taknyosoktól” az önkormányzati képviselőig. A politikai érdekképviselet, mint civil szervezeti cél elérés = 3. 4.(9.) (2005.) p. 5–21

144. Kraiciné Szokoly Mária: Az ifjúságsegítők kulcskompetenciái = 3. 4.(9.) (2005.) p. 22–33
145. Gábor Kálmán–Szemerszki Marianna: Ki-vonat a Sziget Fesztivál 2005 kutatási jelentésből = 3. 4.(9.) (2005.) p. 36–43
146. Gelencsér Mónika: A dualizmuskori civil egyesületek tevékenysége a fővárosban a gyermekvédelem érdekében = 3. 4.(9.) (2005.) p. 44–53
147. Bauer Béla–Berényi Eszter–Dankó Adrienn–Kovács Szilvia–Máder Miklós–Pillók Péter–Ságvári Bence: A Nógrád megyei fiatalok helyzete 2005. Kutatási zárótanulmány = 3. 4.(9.) (2005.) p. 55–84
148. Csata Zsombor: Az iskolaválasztás társadalmi meghatározói az erdélyi magyar Tanulók körében = 3. 4.(9.) (2005.) p. 85–97
149. Boros Mónika: „A kapun kívül rekedtek” = 3. 4.(9.) (2005.) p. 99–109. A cigányság helyzete, a cigány gyerekek iskolai hátrányai
150. Szily Borbála: Bauer Béla–Szabó Andrea (szerk.): Ifjúság 2004 Gyorsjelentés = 3. 4.(9.) (2005.) p. 111–113. Az azonos című könyv ismertetése (Budapest: Mobilitás Ifjúságkutató Intézet, 2005)
151. Fábián Róbert: Droghaszólat miatti eljárások egy Budapest környéki városban = 3. 4.(9.) (2005.) p. 115–117
- 2006**
152. Romhányi András: Például a kocsmá. Klub és közösség = 4. 1.(10.) (2006.) p. 13–19. A tanulmány eredeti megjelenése: Ifj. Szle., 1984/4
153. Diósi Pál: Közösség, dinamikus érték- és szerepválallásokkal. Társas szerveződés egy város környéki klubban = 4. 1.(10.) (2006.) p. 21–27. A tanulmány eredeti megjelenése: Ifj. Szle., 1982/3.
154. Koncz Gábor: A közművelődés jövőjéről. Kritikus kérdések és a cselekvés lehetőségei = 4. 1.(10.) (2006.) p. 29–37. A tanulmány eredeti megjelenése: Ifj. Szle., 1985/6.
155. Réz András: Film, ifjúság, szórakozás = 4. 1.(10.) (2006.) p. 37–40. A tanulmány eredeti megjelenése: Ifj. Szle., 1982/4.
156. Sebők János: Rock az ötvenes években = 4. 1.(10.) (2006.) p. 41–46. A tanulmány eredeti megjelenése: Ifj. Szle., 1982/4.
157. Bozóki András: „Ez már nem esztétika...” Rock és társadalom – tegnap és ma = 4. 1.(10.) (2006.) p. 49–57. A tanulmány eredeti megjelenése: Ifj. Szle., 1983/3.
158. Stumpf István: Politikum, alternativitás, önszervező közösségek = 4. 1.(10.) (2006.) p. 59–63. A tanulmány eredeti megjelenése: Ifj. Szle., 1988 november.
159. Tomka Miklós: Ifjúság és vallás = 4. 1.(10.) (2006.) p. 65–72. A tanulmány eredeti megjelenése: Ifj. Szle., 1984/2.
160. Daróczi Ágnes: „Itt vagyunk hát...segédmunkás dinasztíát csiszolni magunkból” = 4. 1.(10.) (2006.) p. 73–77. A tanulmány eredeti megjelenése: Ifj. Szle., 1983/3.
161. Milyenek az egyetemisták? [A kérdésre válaszolnak: Diczházi Bertalan, Bihari Mihály, Bognár József, Czákó Gábor et al.] = 4. 1.(10.) (2006.) p. 79–94. A tanulmány eredeti megjelenése: Ifj. Szle., 1986/3. ; A Budapesti Műszaki Egyetemen tevékenykedő „405 Társadalompolitikai Kör” öt éves fennállása alkalmából feltett körkérdésre adott válaszok
162. Ünnepeink. Egy film dialóguslistája = 4. 1.(10.) (2006.) p. 85–87. Macskássy Katalin filmjében óvodások és kisiskolások beszélnek az ünnepekről, úgy, ahogyan ők gondolják.
163. [Bíró Edith]: Az Ifjúsági Szemle repertórium, 1981–1990 = 4. 1.(10.) (2006.) p. 88–107
164. Tomka Miklós: Az ifjúsági vallásosság három évtizede = 4. 2.(11.) (2006.) p. 5–19
165. Beke Pál: Elszalasztott lehetőség. (Tűnődés a közösségi művelődés elmaradt megújulásáról) = 4. 2.(11.) (2006.) p. 21–29

166. Koncz Gábor: Csomóponti közművelődés = 4. 2.(11.) (2006.) p. 29–31
167. Diósi Pál: A Budapesten élő fiatalok helyzetéről négy megközelítésben. (Szociológiai háttér tanulmány Budapest ifjúsági koncepciójához) = 4. 2.(11.) (2006.) p. 33–49
168. Daróczi Ágnes: Mivé lettünk? Roma kulturális mozgalom az emancipációért = 4. 2.(11.) (2006.) p. 51–58
169. Romhányi András: Hol van már a kocsmá? (Párhuzamos gondolatok; Például a kocsmá, Ifjúsági Szemle 84/4) = 4. 2.(11.) (2006.) p. 59–62
170. A 25 éves Ifjúsági Szemle és az Új Ifjúsági Szemle 10. számának megjelenése alkalmából megrendezett ifjúságelméleti konferencia előadásainak és kerekasztal-beszélgéseinek írásos változata) = 4. 2.(11.) (2006.) p. 63–114.
A konferencia előadásait lásd külön
171. Stumpf István: [Politikai szocializáció] = 4. 2.(11.) (2006.) p. 63–63
172. Földes György: [Ifjúság és politika] = 4. 2.(11.) (2006.) p. 64–66
173. Stumpf István: [Ifjúság az ezredfordulón] = 4. 2.(11.) (2006.) p. 66–69
174. Diósi Pál: Intézményesítés, uniformizálás, funkcióvesztés az ifjúsági klubokban = 4. 2.(11.) (2006.) p. 69–73
175. Komássi Ákos: [Ifjúsági törvény, nemzeti ifjúsági tanács] = 4. 2.(11.) (2006.) p. 74–76
176. Almássi Kornél: [Ifjúságügy] = 4. 2.(11.) (2006.) p. 76–79
177. Ferge Zsuzsa: A családtámogatási rendszerről = 4. 2.(11.) (2006.) p. 79–85
178. Nyitrai Imre: [Családtámogatás] = 4. 2.(11.) (2006.) p. 85–90
179. Egry Gábor: [Kisebbségben] = 4. 2.(11.) (2006.) p. 91–93
180. Csata Zsombor: [Erdélyi magyar fiatalok helyzete] = 4. 2.(11.) (2006.) p. 93–96
181. Tibori Tímea: Változás és változatlanág az ifjúság életmódjában = 4. 2.(11.) (2006.) p. 96–100
182. Vass László: [Ifjúságpolitika régen és most] = 4. 2.(11.) (2006.) p. 100–101
183. Feledy Péter–Bauer Béla–Bánáti Ferenc–Závecz Tibor: Kerekasztal-beszélgetés = 4. 2.(11.) (2006.) p. 101–110
184. Erdős Endre: [Az Ifjúsági Szemlééről húsz év távlatában] = 4. 2.(11.) (2006.) p. 110–112
185. [Kéri László levele a konferencia résztvevőikhez] [Közrem. Nagy Ádám] = 4. 2.(11.) (2006.) p. 112–11
A konferenciát Nagy Ádám, az Új Ifjúsági Szemle főszerkesztője szavai zárják
186. Mikecz Dániel: Alternatív politikai generáció? = 4. 3.(12.) (2006.) p. 5–10
187. Kiss András: Rétegszervezetek a magyar ifjúsági életben 1945–1950 között, különös tekintettel a baloldali tömörülésekre és annak pártirányítására = 4. 3.(12.) (2006.) p. 11–34
188. Székely Levente: Másvilág. Fiatalok az információs társadalomban = 4. 3.(12.) (2006.) p. 35–45
189. Csanaky András – Gerber Géza – Józsa György: Az ifjúság helyzete és jövőtervei Baranya megyében – 2005 = 4. 3.(12.) (2006.) p. 47–54
190. Gergely Emőke: Ifjúsági korszakváltás Békéscsabán = 4. 3.(12.) (2006.) p. 55–73
191. Handó Péter: Egy szalmalángnyi klubélet története. (Esetleírás) = 4. 3.(12.) (2006.) p. 75–84
192. Kiss Paszkál–Füleki Katalin: Életcélok, boldogság és egészség a fiatalok életében = 4. 3.(12.) (2006.) p. 85–100
193. Tarnay István: Murányi István: Identitás és előítélet. (Új Mandátum Kiadó, Budapest, 2006) = 4. 3.(12.) (2006.) p. 101–106. A címben jelzett könyv ismertetése
194. Ferge Zsuzsa–Nagy Ádám: Civil ifjúsági éves jelentés, 2005. Ajánlás ; Előszó = 4. 4.(13.) (2006.) p. 4–5
195. Pongrácz Tiborné: Gyermek a családban = 4. 4.(13.) (2006.) p. 8–13

196. Berényi Eszter: Ifjúság, iskola, oktatás = 4. 4.(13.) (2006.) p. 14–20
197. Varga László: Fiatalok és foglalkoztatás = 4. 4.(13.) (2006.) p. 21–26
198. Bauer Béla: A fiatalok művelődési szokásai = 4. 4.(13.) (2006.) p. 27–36
199. Molnár Zsuzsa–Máder Miklós–Pillók Péter: Fiatalok vagyoni helyzete = 4. 4.(13.) (2006.) p. 37–46
200. Susánszky Éva–Szántó Zsuzsa: Fiatalok és egészség = 4. 4.(13.) (2006.) p. 46–55
201. Nyitrai Imre: Peremhelyzetben - avagy a gyermekek és fiatalok a széttartó társadalomban = 4. 4.(13.) (2006.) p. 55–66
202. Ságvári Bence: Fiatalok közösségben. Részvétel, közélet, politika = 4. 4.(13.) (2006.) p. 67–76
203. Somody Bernadette: Ifjúság a jogban. A gyermekek jogai és az ifjúság védelme = 4. 4.(13.) (2006.) p. 76–81
204. Herczog Mária: Ifjúság szakmai struktúrák = 4. 4.(13.) (2006.) p. 82–89
205. Beke Márton: Gyermekek és ifjúsági civil szektor = 4. 4.(13.) (2006.) p. 90–99
206. Ditzendy Károly Arisztid–Nagy Ádám–Wéber László: Ifjúsági kormányzat = 4. 4.(13.) (2006.) p. 100–105
207. Kiss Lilla: Ifjúsági források = 4. 4.(13.) (2006.) p. 106–111
- 2007**
208. Joó Adrienn: Nemzetnevelés a Nemzetnevelésben = 5. 1.(14.) (2007.) p. 5–24
209. Nagy Ádám: Az ifjúságügy története Magyarországon = 5. 1.(14.) (2007.) p. 25–38
210. Rosta Gergely: Ifjúság és vallás – 2004 = 5. 1.(14.) (2007.) p. 39–47
211. Benkó Krisztina: Gyermekek jogok a nemzetközi jogban = 5. 1.(14.) (2007.) p. 48–72. A gyermekkatonákról, a helyi háborúk borzalmairól, amit a gyermekeknek el kell szenvedniük.
212. Berényi Eszter: Fiatalok nemzeti identitása = 5. 1.(14.) (2007.) p. 73–81
213. Székely Levente: A jövő médiafogyasztói = 5. 1.(14.) (2007.) p. 82–91
214. Péter Petra: Szolnok város ifjúságának helyzete, 2005 = 5. 1.(14.) (2007.) p. 93–111. A városban élő 12–30 év közötti korosztályra kiterjedő kutatás.
215. Szabó István: „A fiatalok mindenre fogékonnyak, csak kezdeményezni kell...” 2005 = 5. 1.(14.) (2007.) p. 112–124
216. Máder Miklós Péter: A szülőktől való elszakadási dimenziók mentén létrejött alcsoportok 2005 = 5. 1.(14.) (2007.) p. 123–130. A tanulmány Vaskovics László „A posztdoleszcencia szociológiai elmélete” című munkájára reflektál (Szociológiai Szle., 2000/4.); A fiatalok szülői háztól való elszakadásának modelljei.
217. Ságvári Bence: Fiatal kutatók helyzete Magyarországon = 5. 1.(14.) (2007.) p. 131–149
218. A Település és Ifjúsági Konferencia szakmai összefoglalója = 5. 2.(15.) (2007.) p. 5–22
219. Balla Viktória - Mokos Béla: Ifjúsági munka és mobilitás = 5. 2.(15.) (2007.) p. 23–32
220. Horváth Ágnes: Ifjúságsegítő felsőfokú szakképzés a szakmai és vizsgakövetelmények kidolgozásának tükrében = 5. 2.(15.) (2007.) p. 33–44
221. Hanák Zsuzsanna - Budaházy-Mester Dolly: Az ifjúságsegítő képzés Egerben = 5. 2.(15.) (2007.) p. 45–51
222. Veres Valér – Kiss Zita – Plugor Réka – Szabó Júlia: Értéorientációk és jövőstratégiák a kolozsvári egyetemi hallgatók körében az Európai Unió csatlakozás kontextusában = 5. 2.(15.) (2007.) p. 52–66
223. Csata Zsombor–Dániel Botond: Átmenet a képzésből a munka világába = 5. 2.(15.) (2007.) p. 67–82
224. Kozma Nikolett–Menczel Zsuzsa–Pados Zita–Tóth Eszter: Ifjúságsegítő civil szervezetek iskolai beágyazódásának vizsgálata = 5. 2.(15.) (2007.) p. 83–94
225. Ladencsics Virág–Nagy Ádám: Ifjúságszociológia = 5. 2.(15.) (2007.) p. 95–96. Gábor Kálmán–Jancsák Csaba szerkesztette azonos című kötet ismertetése. (Belvedere Meridionale, Szeged, 2006.)

226. Somody Bernadette: Életkori kordon? A gyermekek gyülekezési szabadsága = 5. 3.(16.) (2007.) p. 4–17
227. Földi László: Az ifjúsági munka nagykövetete. In memoriam Peter Lauritzen = 5. 3.(16.) (2007.) p. 17–18
228. Lauritzen, Peter: Egy Európai Ifjúsági Központ Budapesten. Ford.: Karvalits Ivett = 5. 3.(16.) (2007.) p. 19–23
229. Nagy Ádám: A kis lauritzeni modell = 5. 3.(16.) (2007.) p. 24–34. Az ifjúságpolitika és az ifjúsági szervezetek elmúlt tizenhét évéről
230. Herczeg Tamás: A Békéscsabán tanuló tizenévesek helyzete egy ifjúságkutatás tükrében = 5. 3.(16.) (2007.) p. 35–57
231. Cs. Nagy Ágnes: A gyomaendrődi középiskolások kultúra-fogyasztása és szabadidőeltöltése = 5. 3.(16.) (2007.) p. 58–65
232. Szolnoki Fruzsina: Kritikus? Tömeg? = 5. 3.(16.) (2007.) p. 66–80. Elsősorban a fiatal, természettudatos kerékpáros szubkultúra érdekérvényesítő képességéről és környezetvédő tevékenységéről
233. Pethő László: Gyermekszociológiáról gondolkodva. Egy problémakör értelmezésének néhány szempontjáról = 5. 3.(16.) (2007.) p. 81–90
234. Fábián Róbert: Létezik a prevenció?! = 5. 3.(16.) (2007.) p. 91–102
235. Kertész Anna: Két pedagógiai példa = 5. 3.(16.) (2007.) p. 103–105. A következő könyvek ismertetése: Filozófia és művelődéstörténet, 2007. Bp., ELTE TOFK; Donáth Péter: Adalékok Nagy László pályájához, Bp. 2007.; Farkas Mária: A népiskolai történelemtanítás és a nemzetiségek a dualizmus korában
236. Böröcz Livia: Ifjú-kor Pécsváradon = 5. 4.(17.) (2007.) p. 5–18
237. Diósi Pál: Lépéskényszer. Kutatási zárótanulmány a Zuglóban élő 14–29 éves fiatalokról = 5. 4.(17.) (2007.) p. 19–66
238. Kárpáti Árpád: Közösségi védelem. Közösségfejlesztés az ifjúságsegítő tevékenységben = 5. 4.(17.) (2007.) p. 67–86
239. Szikulai István – Rácz Andrea: Gyermekek-védelem. A gyermekvédelmi rendszer helyzete Magyarországon = 5. 4.(17.) (2007.) p. 87–106
240. Kassai Katalin: Gyökerek, értékek, normák. Színházról, színészmesterségről, színészszemmel = 5. 4.(17.) (2007.) p. 107–125. Interjú Barta Mária és Oroszlány Szonja színésznőkkel és Koltay Róbert, Csonka András színészekkel
241. Kertész Anna: Társadalmi folyamatok és az ifjúság = 5. 4.(17.) (2007.) p. 126–129. Kovách Imre/szerk./: Társadalmi metszetek Bp. Napvilág, 2007. c. könyv ismertetése, különös tekintettel Laki László és Gázsó Ferenc tanulmányára

2008

242. Magyar nemzeti ifjúságpolitikai jelentés = National Report on Youth Policy in Hungary = 6. 1.(18.) (2008.) p. 5-177; 1–212. Kétnyelvű kiadvány.
243. Bauer Béla–Komácssy Ákos–Nagy Ádám /Szerk./: Civil Ifjúsági jelentés 2006–2007 [Tematikus szám] = 6. 2–3.(19–20.) (2008.) p. 3–218
Részzei:
244. Ferge Zsuzsa: Ajánlás = 6. 2–3.(19–20.) (2008.) p. 7–10
245. Laki László: A generációs reprodukció néhány jellemzője a magyar újkapitalizmusban = 6. 2–3.(19–20.) (2008.) p. 10–21
246. Brull Edit: Demográfiai helyzet, társadalmi fenntarthatóság, hosszú távú hatások = 6. 2–3.(19–20.) (2008.) p. 22–30
247. Pongrácz Tiborné: A család demográfiai jellemzői = 6. 2–3.(19–20.) (2008.) p. 31–35
248. Berényi Eszter: Ifjúság, iskola, oktatás = 6. 2–3.(19–20.) (2008.) p. 36–44
249. Gyöngyösi Krisztina–Geist Gábor: Fiatalok foglalkoztatottsága, munkaerő-piaci helyzete = 6. 2–3.(19–20.) (2008.) p. 45–57
250. Nyitrai Imre: Marginalizálódás, kirekesztettség = 6. 2–3.(19–20.) (2008.) p. 58–66

251. Székely Levente: Fogyasztás, gazdasági helyzet, kultúra, média, infokommunikáció = 6. 2-3.(19-20.) (2008.) p. 67-74
252. Diósi Pál: Családalapítás, otthonteremtés = 6. 2-3.(19-20.) (2008.) p. 75-86
253. Susánszky Éva-Szántó Zsuzsa: Ifjúság és egészség = 6. 2-3.(19-20.) (2008.) p. 87-96
254. Herczog Mária: Ifjúság, bűnözés, devianciák = 6. 2-3.(19-20.) (2008.) p. 97-106
255. Ságvári Bence: Közösség, politika, közélet = 6. 2-3.(19-20.) (2008.) p. 107-114
256. Bába Karola: Földrajzi mobilitás, migráció = 6. 2-3.(19-20.) (2008.) p. 115-123
257. Bíró Endre-Nagy Ádám: Jogi környezet = 6. 2-3.(19-20.) (2008.) p. 124-133
258. Kóműves Judit-Wéber László: Állami, regionális, helyi szintű ifjúsági feladatok, intézményrendszer = 6. 2-3.(19-20.) (2008.) p. 134-144
259. Szolid F. Karola: Eljárások, adminisztráció, hatalomgyakorlás, transzparencia = 6. 2-3.(19-20.) (2008.) p. 145-149
260. Angyal Szabolcs-Domokos Tamás: Párbeszéd, érdekegyeztetés, civil forrásbevonás, együttműködés = 6. 2-3.(19-20.) (2008.) p. 150-159
261. Nagy Ádám: Ifjúságkutatás, monitoring – az ifjúságkutatás műhelyei = 6. 2-3.(19-20.) (2008.) p. 160-166
262. Böröcz Lívia: Ifjúsági források = 6. 2-3.(19-20.) (2008.) p. 167-178
263. Kárpáti Árpád: Civil ifjúsági tevékenységek, ifjúságsszakmai struktúrák = 6. 2-3.(19-20.) (2008.) p. 179-182
264. Nagy Ádám-Székely Levente: Civil ifjúság – szervezetek = 6. 2-3.(19-20.) (2008.) p. 183-293
265. Németh István-Szabó András: Képzések ifjúsága = 6. 2-3.(19-20.) (2008.) p. 294-203
266. Tóth Bálint: Ifjúsági célú nem állami források = 6. 2-3.(19-20.) (2008.) p. 303-310. Tárgyalja az SZJA 1%-ból elnyerhető támogatások és a támogatott szervezetek körét és jellemzőit, valamint bemutatja a hazai vállalati adományozási kultúrát.
267. Nagy Ádám: Ifjúsági munka, ifjúsági szakma, ifjúságügy = 6. 4. (21.) (2008.) p. 7-24
268. Szabó András: Ifjúsági munka a szocializációs térben = 6. 4. (21.) (2008.) p. 25-34
269. Zugló ifjúsági cselekvési terve = 6. 4. (21.) (2008.) p. 35-46
270. Ságvári Bence: Az IT-generáció. Technológia a mindennapokban; kommunikáció, játékok és alkotás = 6. 4. (21.) (2008.) p. 47-56
271. Horváth Ágnes: Az ifjúságsegítő felsőfokú szakképzés ajánlott központi programja = 6. 4. (21.) (2008.) p. 57-70
272. Perényi Szilvia: Sporttevékenység és értékorientáció összefüggései fiataloknál = 6. 4. (21.) (2008.) p. 71-84. Az Ifjúság2000 kutatás 8000 fős mintájának másodlagos elemzése
273. Kertész Anna: Miben más? = 6. 4. (21.) (2008.) p. 85-89

2009

274. Nagy Ádám: Ifjúságsszakmai rendszerek = 7. 1.(22.) (2009.) p. 5-18
275. Diósi Pál-Székely Levente: Szakmai szten-derdek az ifjúsági kutatásokhoz = 7. 1.(22.) (2009.) p. 19-58
276. Derzsi Ottó: Egy elhúzódo és szomorkás cserkész zászlóbontás = 7. 1.(22.) (2009.) p. 59-68
277. Szabó András: Kiszakadás vagy leszakadás. Diszfunkciók a felnőtté válás során = 7. 1.(22.) (2009.) p. 69-76
278. Csallóközi Réka: „Úgy érezte, szabadon él” = 7. 1.(22.) (2009.) p. 77-96. Az 1970-80-as évek csöves szubkultúrájának bemutatása a korabeli rock-zenén keresztül, különös tekintettel a Beatrice zenekarra
279. Trencsényi László: Hol volt, hol nem volt ... – recenzió = 7. 1.(22.) (2009.) p. 97-98. Nádházi Lajos: A magyarországi úttörőintézmények története és adattára ; Magyar Úttörők Szövetsége, 2006. c. kiadvány ismertetése.
280. Balázs Henrietta: Ki az a Jorgosz közlegény? Recenzió = 7. 1.(22.) (2009.) p. 99-102. Trencsényi László (szerk.): Jorgosz közlegény jelentései a 38. kilométerről; Új Helikon, 2008. c. könyv ismertetése.

281. Pító Klára: Elmennél, nem mennél?... Erdélyi magyar tizenévesek migrációs kultúrája = 7. 2. (23.) (2009) p. 5–20
282. Végh Viola: Jól csak a szívével lát az ember... Gyermekvállalás előtt álló fiatal nők percepcionális viselkedése = 7. 2. (23.) (2009) p. 21–32
283. Diósi Pál–Székely Levente: Jurisics unokái. Kutatási zárótanulmány a Kőszegen élő 14–29 éves fiatalokról = 7. 2. (23.) (2009) p. 33–74
284. Domokos Tamás: Kábítószerfogyasztó fiatalok társadalmi kirekesztettségének Indikátorai = 7. 2. (23.) (2009) p. 75–100
285. Tibori Tímea: Változás és változatlanosság az ifjúság életmódjában = 7. 2. (23.) (2009) p. 101–104
286. Beke Pál: Gondolatok a Stratégia elé = 7. 3. (24.) (2009) p. 7–12
287. A Nemzeti Ifjúsági Stratégia = 7. 3. (24.) (2009) p. 13–60
288. Nagy Ádám: Ifjúsági törvényt! MOST! Törvényjavaslat az ifjúsággal kapcsolatos egyes közfeladatokról = 7. 3. (24.) (2009) p. 61–81
289. Bodor András–Gabrielle Lara: Az ifjúságpolitikák jogi és szervezeti keretei: Az európai gyakorlatok áttekintése = 7. 4. (25.) p. 7–34. Eredeti megj.: ÚISZ 8. sz.
290. Somody Bernadette: Életkori kordon? A gyermekek gyülekezési szabadsága = 7. 4. (25.) p. 35–46. Eredeti megj.: ÚISZ 16. sz.
291. Bánáti: Az ifjúság visszavétele vagy lenyúlása. Társadalmi-gondolati háttér egy lehetséges és reális ifjúságstratégia készítéséhez = 7. 4. (25.) p. 47–60. Eredeti megj.: ÚISZ 4. sz.
292. Gábor Kálmán: Ifjúsági korszakváltás. (Tézisek) = 7. 4. (25.) p. 61–82. Eredeti megj.: ÚISZ 5. sz.
293. Benkó Krisztina: Gyermekjogok a nemzetközi jogban. Különös tekintettel napjaink egyes konfliktusaira = 7. 4. (25.) p. 83–108. Eredeti megj.: ÚISZ 14. sz.
294. Máder Miklós: A szülőktől való elszakadás dimenziói mentén létrejött csoportok = 7. 4. (25.) p. 109–114. Eredeti megj.: ÚISZ 14. sz.
296. Petri Gábor–Verdes Tamás: „...halál vagy távollét helyrehozza...” Az ifjúságpolitika és a súlyosan, halmozottan fogyatékos fiatalok = 7. 4. (25.) p. 115–126. Eredeti megj.: ÚISZ 3. sz.
297. Szabó András: Szakadás és elérés. Szocializációs szükséghelyzetben = 7. 4. (25.) p. 127–134. Eredeti megj.: ÚISZ 4. sz.
298. Bíró Edith: Az új Ifjúsági Szemle repertóriuma, 1–25. szám (2003–2009) = 7. 4. (25.) (2009.) p. 135–161
299. Annual Civil Youth Report, 2005. [Tematikusszám] = 4. Spec. Issue (2006.) p. 4–114 Részai:
300. Pongrácz Tiborné: Children in the Family = 4. Spec. Issue (2006.) p. 8–13
301. Berényi Eszter: Youth, School, Education = 4. Spec. Issue (2006.) p. 14–21
302. Varga László: Youth and Employment = 4. Spec. Issue (2006.) p. 22–27
303. Bauer Béla: Cultural Habits of Young People = 4. Spec. Issue (2006.) p. 28–37
304. Molnár Zsuzsa–Máder Miklós–Pillók Péter: Financial Situation of Young People = 4. Spec. Issue (2006.) p. 38–46
305. Susánszky Éva–Szántó Zsuzsa: Youth and Health = 4. Spec. Issue (2006.) p. 47–56
306. Nyitrai Imre: Marginalised. Children and youth in a diverging society = 4. Spec. Issue (2006.) p. 57–68
307. Ságvári Bence: Youth and Community. Participation, public life, politics = 4. Spec. Issue (2006.) p. 69–77
308. Somody Bernadette: Youth and Law. Rights of the child and youth protection = 4. Spec. Issue (2006.) p. 78–83
309. Herczog Mária: Professional Youth Structures = 4. Spec. Issue (2006.) p. 84–91
310. Beke Márton: Children and Youth Civil Sector = 4. Spec. Issue (2006.) p. 92–102
311. Ditzendy Károly Arisztid–Nagy Ádám–Wéber László: Youth Government = 4. Spec. Issue (2006.) p. 103–108
312. Kiss Lilla: Youth Resources = 4. Spec. Issue (2006.) p. 109–114

Névmutató

A, Á

Almássy Kornél	176
Angyal Szabolcs	260
Arató Gergely	9
Árvai Mara	61

B

Bába Karola	256
Bacsák Nóra	87
Balázs Henrietta	280
Balipap Ferenc	41
Balla Viktória	219
Balogh László	15
Balogh Lídia	26, 86, 99, 100, 110
Bánáti Ferenc	94, 183, 291
Bánfalvy Csaba	89
Bank Dénes	21
Bánszegi Zsuzsa	55
Baranyai Liza	47
Barna Viktor	88
Barnóczki Péter	111
Barta Mária	240
Barthel-Rúzsa Zsolt	113
Bauer Béla	1, 19, 89, 90, 117, 147 183, 198, 243, 303

Beke Kata	34
Beke Márton	54, 205, 310
Beke Pál	165, 286
Benkó Krisztina	211, 293
Berényi Eszter	136, 147, 196 212, 248, 301
Bereczki Zsolt	142
Bihari Mihály	161
Bíró Borbála	108, 109
Bíró Edith	27, 163, 298
Bíró Endre	5, 14, 93, 257
Bodor András	135, 289
Bognár József	161

Boros Mónika	149
Bozóki András	157
Böröcz Líván	236, 262
Brull Edit	246
Buda Béla	7
Budaházy-Mester Dolli	221
Büki Gabriella	23
Büki Péter	67, 124, 125

CS

Cs. Nagy Ágnes	231
Csanaky András	189
Csala Krisztina	42
Csallóközi Réka	278
Csata Zsombor	105, 148, 180, 223
Csizmár Gábor	30
Csonka András	240
Csorba Katalin	23
Csörsz István	24
Czakó Gábor	161

D

Dabis Balázs Silvius	68
Dániel Botond	223
Dankó Adrienn	147
Daróczi Ágnes	160, 168
De Rijke, Johann	109
Derzsi Ottó	276
Deutsch Tamás	28
Ditzendy Károly Arisztid	206, 311
Diczházi Bertalan	161
Diósi Pál	82, 153, 167, 174 237, 252, 275, 283
Dombainé Arany Vera	90
Dombóvári Ágnes	115
Domokos Tamás	260, 284
Donáth Péter	237

E			
Egry Gábor	179	Hanák Zsuzsanna	221
Eperjesi Csaba	140	Handó Péter	191
Erdős Endre	184	Héjjas Barbara	121
		Héra Gábor	137
		Herczeg Tamás	230
		Herczog Mária	204, 254, 309
		Herendy Csilla	15
F		Hiller István	60
Fábián Dalma	65	Hires Kornélia	120
Fábián Róbert	84, 151, 152, 234	Horváth Ágnes	220, 271
Farkas Edit	43	Horváth Mónika	107
Farkas Éva	15, 66	Hrubos Ildikó	86
Farkas Mária	237		
Fazekas Zsuzsanna	130	I	
Fehérvári Szilvia	22	Illányi Sándor	51
Fekete Gyula	161		
Feledy Péter	183	J	
Fellegi Borbála	63	Jánosi György	28
Ferge Zsuzsa	177, 194, 244	Jóna György	127
Földes György	172	Joó Adrienn	208
Földi László	75, 227	Joó Rudolf	161
Frenkl Róbert	111	Józsa György	189
Füleki Katalin	192	Juhász Balázs	73
		Juhász Lilla	62
G, GY		K	
Gábor Kálmán	101, 145, 292	Kálmán Miklós	77
Gádor György	44,	Kanyik Csaba	90
Gaiser, Wolfgang	109	Karikó Sándor	8
Gelencsér Mónika	123	Kárpáti Árpád	238, 263
Garami Erika	13	Karvalits Ivett	58, 228
Gáspár Miklós	65	Karvalits László, Z. . ld. Z. Karvalits László	
Gayer Gyuláné	37	Kassai Katalin	240
Gaszó Ferenc	110, 241	Kéri László	185
Geist Gábor	249	Kertész Anna	235, 241, 273
Gelencsér Mónika	104, 146	Kiss Ákos	139
Gerber Géza	189	Kiss András	187
Gergely Emőke	190	Kiss Lilla	207, 312
Gille, Martina	109	Kiss Paszkál	192
Gombár Csaba	161	Kiss Zita	222
Görgey Gábor	74	Kiss-Ádám Rebeka	139
Grünstein Szabolcs	114	<i>Klaniczay Gábor</i>	58
Gyöngyösi Krisztina	249	Kőbányai János	161
Gyura Médea	97	Koltay Róbert	240
Gyurcsány Ferenc	28	Komáromi Róbert	90
		Komássy Ákos	1, 17, 114, 175, 243
H			
Halasi Réka	95		
Halász László	4, 35		

Komlósi Éva	131	Mátyus Alíz	11
Koncz Gábor	154, 166	Menczel Zsuzsa	224
Korom Annamária	46	Mikecz Dániel	186
Korom Pál	15	Mokos Béla	219
Kósa András László	143,	Molnár Éva	39
Kovách Imre	243	Molnár Péter	78
Kovács Szilvia	57, 147	Molnár Szilárd	53
Kozma Nikolett	224	Molnár Zsuzsanna	87, 199, 304
Kozma Tamás	16	Müller, Melissa	26
Kölcseyné Balázs Mária	15		
Kómúves Judit,	258	N, NY	
Kőszegi Szilvia	142	Nagy Ádám	1, 18, 185, 194, 206, 209, 225, 229, 243, 257, 261, 264, 267, 274, 311
Köteles Pál	161		
Kraiciné Szokoly Mária	134, 144	Nagy Ágnes	45
Krémer Balázs	90	Nagy Ágnes, Cs. Ld. Cs. Nagy Ágnes	
Krüger, Winfried	109	Nagy Dániel	108, 109
Kucsera Tamás Gergely	17, 113	Nagy Endre	161
Kulcsár-Szabó Zoltán	72	Nemeskéri István	19
Kutnyászkó Edina	38	Németh István	89, 90, 265
		Niederhauser Emil	161
L		Nováky Erzsébet	78
Ladencsics Virág	138, 225	Nyers Rezső	161
Laki László	110, 241, 242, 245	Nyitrai Imre	89, 90, 124, 178, 201, 250, 306
Laky Ildikó	40		
Lampl Zsuzsanna	80	O	
Lara, Gabrielle	135	Ocsovai Tamás	50
Lauritzen, Peter	227, 228	Oroszlány Szonja	240
Leitner Rita	141		
Lendvai Dóra	85	P	
Lengyel László	161	Pácsér László	10
Ligeti György	63, 137	Pados Zita	224
M		Perényi Szilvia	272
Macskássy Katalin	162	Péter Petra	214
Máder Miklós	19, 102, 118, 136, 147 199, 216, 294, 295, 304	Pethő László	233
Máder Miklós Péter ld. Máder Miklós		Petri Gábor	83, 296
Mádl Ferenc	2	Petsching Mária Zita	161
Magyar Bálint	6, 32	Pillók Péter	1, 136, 147, 199, 304
Makai Éva	59	Pitó Klára	281
Márai Gabriella	15	Pittlik Tímea	98
Marosán György	161	Plugor Réka	222
Marosán György, ifj.	161	Pongrácz Tiborné	195, 247, 300
Márton János	161	Pordán Ákos	90
Matekovics Mária	15	Poszpischil László	33
Matrunics András	132	Pungor Ernő	161

R		Szentannai Ágota	86
Rába Adrienn	128	Szikulai István	239
Rácz Andrea	239	Szili Katalin	2
Rácz Gábor	76	Szily Borbála	122, 133, 150
Radoszáv Miklós	15	Szirmai Péter	161
Rapi István	70	Szolid F. Karola	259
Réz András	155	Szollár Zsuzsanna	124, 125
Rigler Dorottya	23	Szolnoki Fruzsina	232
Rigó Róbert	104	T	
Romhányi András	152, 169	Takács Péter	56
Rosta Gergely	210	Tankó Tünde	25
Rózsahegyi Viktória	20	Tarnay István	193
S, SZ		Tauser Mária	15, 59
Ságvári Bence	136, 147, 202, 217 255, 270, 307	Tibori Tímea	89, 90, 181, 285
Schlapay János	71	Tomka Miklós	159, 164
Sebők János	156	Tóth Bálint	266
Simon Gábor	31	Tóth Eszter	224
Sipos Júlia	24	Tóth Zsóka	29
Sólyom Andrea	116	Tölcsér Marianna	36
Somody Bernadette	92, 203, 226, 290, 308	Trencsényi László	48, 52, 123, 280
Stumpf István	158, 161, 170, 171, 173	Tully, Claus J.	108
Susánszky Éva	79, 200, 253, 305	V	
Süli András	139	Varga Csaba	49
Szabó András	96, 265, 268, 277, 297	Varga László	197
Szabó Andrea	19	Varga Zsolt	15
Szabó Béla	81	Varró József	15
Szabó Ildikó	104	Vaskovics László	218
Szabó István	215	Vass László	161, 182, 301
Szabó János	12	Vass Zoltán	78
Szabó Júlia	222	Végh Viola	282
Szabó Krisztina	139	Veres Valér	119, 222
Szabó Miklós	161	Veroszta Zsuzsanna	86
Szakál Gyula	57	Verdes Tamás	83, 296
Szancsik Mária	129	W	
Szántó Zsuzsa	79, 200, 253, 305	Wéber László	206, 258, 311
Szécsi Anna	106	Wootsch Péter	112, 134
Székely András Bertalan	161	Z, ZS	
Székely Levente	1, 126, 188, 213, 251 264, 275, 283	Z. Karvalits László	53
Szekeres Pál	111	Závecz Tibor	183
Szelényi Lajos	64	Zsummera Árpád	15
Szelényi Zoltán	69		
Szemerszki Marianna	145		

Tárgymutató

1–9

1920–1944	209
1945–1950	187
1945–1989	209
1950-es évek	156
1960-as évek	24
1960–1980-as évek	141
1970-es évek	24, 58, 157, 174
1970–1980-as évek	175, 278
1974–2005	164
1980-as évek	58, 76, 154, 171, 172 174, 182, 184, 185, 278
1980–2000-es évek	280
1983	168
1984	169
1988–2004	91
1988–2008	276
1990-es évek	75, 94, 110, 122, 127, 143 172, 195, 201, 300, 306
1990–2000-es évek	176, 177
2003–2003	17
1990–2006	229
1991–2005	207, 312
2000-es évek	172, 176, 177, 182, 195, 196 201, 280, 300, 301, 306
2001	167
2003–2003	37
2004	190, 192, 213
2005	100, 194, 214, 281
2005–2006	201, 215, 306
2006	168, 169, 170, 172, 173, 174, 175, 1786 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185
2006–2007	243, 246, 258
2007	218, 235
2008	145, 147, 189, 191, 202 212, 282, 299, 308
200–2009	269

A, Á

abortusz	246
abúzus	211
adatbázis	102
adatfeldolgozás	102, 275
adatgyűjtés	275
adatvédelem	275
addikció	277
adózás	177
agresszió	12,
aktív keresők	247
alkoholfogyasztás	80, 81, 82, 84, 107, 139 200, 230, 231, 305
Alkotmánybíróság	226
áldozatvédelem	254
állami beavatkozás	156
állami gondozottak	84, 103, 124
állami szektor	20, 46
állami támogatás	264, 266, 274
állampolgár	12, 55
általános iskolai tanulók	148, 162, 196, 281
általános iskolai oktatás	196
alternatív mozgalom	186
analfabetizmus	40
antiszemizmus	128
anyák	22, 282
átképzés	33
attitűd	79, 98, 100, 109, 120, 136 147, 188, 226, 234, 239
Ausztria	87
Autonómia	196, 301

B

baloldal	187
Baranya megye	189, 238
barátság	152, 231, 237, 283, 284, 303
befolyásolás	3, 7

Békés megye	36, 45
Békécsaba	190, 230
bérezés	30
boldogság	192
Bóly/Baranya m.	98
börtön	142
Budapest	77, 79, 146, 167, 174, 175, 176 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183 184, 185, 218, 228, 232, 237, 269
Budapest XIV. ker./Zugló	82, 167, 237
Bulgária	135
bűnözés	25
büntetőjog	115, 254

C, CS

centrum-periféria	12, 167
cigány gyermekek problémái	129, 149, 201 242, 306
cigányság	95, 101, 122, 129, 147, 191, 242
cigányság életmódja	160
cigányság és deviancia	22
cigányság helyzete	168, 191
cigányság kultúrája	129, 160, 168
cigányság művelődése	160
cigányság oktatása	129, 149
civil szervezet	20, 104, 146, 175, 186, 205 218, 224, 232, 263, 264, 266, 310
civil társadalom	25, 47, 51, 54, 178, 186 205, 215, 218, 229, 232 238, 243, 260, 263, 264 266, 267, 269, 274, 310
Critical Mass	232
család	11, 13, 19, 22, 29, 78, 97, 107 115, 119, 124, 138, 145, 201, 216, 224 230, 233, 247, 252, 267, 268, 284, 306
családi állapot	237, 252
családpolitika	97, 178, 195, 300, 177, 195, 300
családtervezés	167
családvédelem	124
csecsemő-halandóság	103, 200, 305
cserkészek	277
cserkészmozgalom	277
csonka család	224
csopordinamika	153
csoporttagság	12, 153, 238, 278, 303
csövesek	278

D

Debrecen	127, 139
decentralizáció	154, 195, 301
demográfia	183, 195, 196, 230, 236, 237 242, 246, 247, 282, 283, 300, 301
diplomások	167
DISZ	187
demográfiai hullám	195, 301
demográfiai változók	36, 154, 246, 247
demokrácia	7, 55, 117
diákok	6, 56, 158
diákönkormányzat	6, 9, 54, 143, 263
digitális kultúra	270
diplomások	29, 30, 31, 32, 33, 34, 35 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43 44, 45, 46, 48, 49, 223, 237
diszkrimináció	149
divat	12, 141
dohányzás	80, 81, 82, 84, 139 200, 230, 305
dualizmus kora	146, 209, 235

E, É

Eger	221
egészség	79, 80, 81, 82, 192, 200, 253, 305
egészségfejlesztés	224, 234
egészségmagatartás	80, 81, 82, 84, 192, 200, 253, 305
egyedülálló	97, 282
egyesületek	146, 208
egyetemi és főiskolai hallgatók	16, 48, 101 104, 117, 137, 161 173, 222, 223
egyház	159
egyházpolitika	159
együttműködés	113, 260
egyház	20
elégedetlenség	283
elégedettség	77, 98
elemi iskolai tanulók	196
elemzés	52
életcél	192, 238, 277
életforma	48, 192, 216, 273
élethosszig tartót tanulás	29, 32, 219, 265
életkor	8, 12, 151, 195, 226, 233 254, 282, 290, 300

életkörülmények	8, 12, 83, 89, 90, 96, 119 199, 214, 216, 238, 242 243, 245, 246, 273, 304	esélyegyenlőség	53, 89, 90, 130 131, 137, 218, 274
életminőség	12, 100, 167, 214, 253	esélyegyenlőtlenség	101, 105, 131, 196, 301
életmód	12, 19, 127, 154, 224 242, 253, 283, 285	esettanulmány	39, 104, 191
életpálya	277	ESPAD 2007	284
életprevalencia	192	Észak-Magyarország	153
életstílus	8, 230	Etika	159
életút	190, 240, 252, 282	etnikai kisebbség	129
élettársi kapcsolat	195, 233, 282, 300	Európa	60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75
élettörténet	52, 85	Európai Ifjúsági Központ/ Budapest	228
elitkultúra	231	Európai Unió	21, 61, 62, 64, 65, 66, 67 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75
ellenkultúra	58		78, 135, 197, 221, 222, 302
előítélet	87, 120, 136, 149, 191, 193	F	
elszegényedés	201, 306	falu	153
eltartottak	173, 247	fasizmus	12
elvándorlás	147, 215, 256, 281	fegyelem	63
emancipáció	168	fekete munka	39
emberi erőforrás	259, 274	felelősség	16
emberi jogok	4, 9, 13, 92, 93, 201, 203 230, 257, 293, 306, 308	felmérés	19, 21, 222, 224, 236, 238, 269
empirikus vizsgálat	19, 77, 78, 79, 80, 81, 82 84, 88, 98, 100, 109, 116 117, 119, 120, 127, 129, 130 136, 137, 139, 145, 147, 150 151, 153, 159, 167, 189, 190 212, 230, 237, 281, 282, 284	felsőoktatás	16, 30, 32, 35, 86, 104, 112, 117 134, 137, 144, 172, 180, 198 217, 219, 221, 265, 271, 301
énekp	39, 118, 120, 277	finanszírozás	266
érdek	154, 183	Felvidék/Szlovákia	119, 126
érdekegyeztetés	205, 260, 310	férfiak	97, 130
érdekérvényesítés	6, 182, 230, 232, 242	fiatal felnőttek	216, 223, 249, 268 273, 277, 294
érdekképviselet	9, 113, 132, 168, 205, 236 260, 263, 264, 267, 310	fiatalkori bűnözés	22, 254
Erdély/Románia	81, 105, 126, 138, 148, 223	film	85, 155
erkölcs	118, 159	finanszírozás	18, 21, 51, 154, 207, 229, 242 258, 262, 264, 267, 274, 312
erőszak	12, 59, 115, 138, 211, 254, 284	foglalkozási mobilitás	219
érték	65, 155	foglalkozási rétegződés	36, 38, 42
értékkorientáció	87, 145, 147, 222 242, 257, 272, 274	foglalkoztatáspolitikai	31, 37, 95, 178 197, 218, 302
értékrend	3, 6, 7, 19, 87, 100, 139, 156 159, 169, 181, 190, 198, 210 222, 230, 247, 272, 278, 303	foglalkoztatottság	30, 31, 197, 248 249, 283, 302
értelmiség	41	fogyasztás	199, 200, 215, 231, 251, 304
érvényesülés	274	fogyasztói magatartás	12, 188, 198, 213, 303
		fogyasztói társadalom	24, 26, 141, 183
		fogyatékosok	23, 83, 89, 90, 93, 95 136, 137, 147, 257, 296

fókuszcsoport	275	hivatás	33
folklór	168	homoszexualitás	106
galéri	24	humán szolgáltatás	268
gazdasági helyzet	30, 154, 251		
gazdasági változás	183		
gazdasági rendszer	41		
generáció	8, 12, 158, 172, 173, 186 188, 233, 237, 245, 270		
generációs mobilitás	12, 186		
gyámügy	115		
Gyermek-, Ifjúsági és Sportminisztérium	229		
gyermek	9, 20, 26, 29, 52, 77, 88, 92, 93 97, 103, 115, 124, 135, 138, 146, 195, 200 201, 203, 204, 211, 218, 226, 233, 242, 246 250, 254, 257, 263, 305, 306, 308, 309		
gyermekgondozás	20		
gyermekotthon	239		
gyermekvállalás	167, 178, 195, 233, 247 274, 282, 283, 300		
gyermekvédelem	103, 124, 125, 146, 177 201, 203, 204, 211, 239, 254 268, 293, 306, 308, 309		
Gyomaendrőd	231		
Győr	95		
Győr-Moson-Sopron megye	42		
H			
háború	211, 293		
hagyomány	65, 159, 160		
Hajdúnánás	215		
hajléktalanok	201, 306		
halálozás	246		
halandóság	200, 305		
hatásvizsgálat	234		
hátrányos helyzet	83, 89, 90, 149, 249, 250		
házasság	97, 233, 246., 247, 252, 282, 300		
házasságon kívüli születés	247		
háztartásstatisztika	199, 304		
helyi közigazgatás	54, 201, 236, 237, 306		
helyi politika	54, 55, 88, 143, 167 214, 215, 218, 260, 309		
helyi társadalom	54, 55, 165, 166 191, 215, 238, 243		
hitel	252		
		I, Í	
		identitás	12, 22, 65, 106, 107 127, 129, 183, 193, 212
		ideológia	12, 156
		ifjúság/fogalom	173, 204, 309
		Ifjúság 2000	19
		Ifjúság 2004	150
		ifjúság életmódja	24, 78, 82, 84, 108, 140, 167 181, 189, 192, 215, 242, 253, 283
		ifjúság és bűnözés	142, 204, 242, 309
		ifjúság és deviancia	24, 52, 96, 190, 192 224, 230, 231, 234, 238 242, 254, 284, 297
		ifjúság és munka	29, 31, 33, 34, 42, 48, 57 78, 95, 100, 101, 128, 145, 147 189, 190, 197, 219, 223, 237 242, 248, 249, 268, 278, 302
		ifjúság és művelődés	52, 53, 128, 147, 169 190, 196, 198, 231, 236 237, 242, 289, 301, 303
		ifjúság és politika	7, 9, 24, 55, 78, 87, 88 109, 116, 128, 132, 143 158, 172, 174, 175, 186 190, 202, 242, 255, 307
		ifjúság és szabadidő	53, 77, 100, 101, 108 116, 139, 140, 147, 152 152, 167, 174, 189, 190 198, 213, 230, 231, 232 236, 237, 242, 267, 272 283, 284, 303
		ifjúság és szórakozás	139, 147, 152, 153, 155 174, 213, 237, 242, 270, 303
		ifjúság és vallás	164, 210, 242
		ifjúság és zene	107, 138, 140, 156
		ifjúsági mozgalom	187, 202, 208, 227 229, 276, 307
		Ifjúsági Szemle/1981–1988/	27, 163, 172 184, 185
		ifjúsági szervezetek	10, 11, 18, 21, 47, 54 88, 91, 104, 112, 113 114, 143, 147, 175, 176 187, 202, 205, 207, 218

	229, 242, 243, 259, 262	iskolai végzettség	95, 147, 189, 284
	268, 276, 307, 310, 311	iskolán kívüli képzés	219, 265
ifjúsági szubkultúra	12, 24, 58, 116, 133, 138	iskolarendszer	12, 196
	140, 153, 156, 157, 192, 278	iskolázottság	105, 151, 237, 283
ifjúságkutatás	1, 2, 16, 18, 27, 183, 190	iskolán kívüli képzés	208, 265
	192, 210, 213, 214, 215, 218		
	221, 222, 229, 230, 237, 260	J	
	261, 267, 272, 274, 275, 281	játék	53
ifjúságpolitika	2, 9, 17, 18, 21, 24, 28, 50	jelentés	194, 242, 243, 299
	53, 54, 75, 76, 83, 91, 94, 113	jogászok	44
	114, 135, 143, 158, 167, 175, 176	jogi szabályozás	51, 91, 103, 115, 135
	182, 183, 184, 191, 201, 204, 205		138, 203, 206, 226, 229
	206, 207, 209, 214, 215, 218, 228	jogok	239, 257, 293, 308, 311
	229, 238, 242, 258, 259, 262, 267	jogtudat	15, 290, 293
	269, 274, 286, 287, 288, 289, 291	jólét	117
	296, 306, 309, 310, 311	jóléti politika	283
ifjúságsegítés	104, 112, 134, 144, 204, 218	jótékonyosság	239
	220, 221, 227, 238, 242, 265	jövedelem	146
	267, 271, 274, 309	jövőkép	199, 237, 281, 304
ifjúságszociológia	2, 16, 27, 167, 188, 195		53, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67
	197, 198, 225, 233, 241		68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 78
	292, 299, 300, 301, 302, 303		79, 84, 98, 100, 119, 127, 128, 132
ifjúságkutatás	19		145, 147, 154, 188, 190, 192, 215
ifjúságügy	175, 176, 194, 209, 274		222, 239, 273, 277, 278, 281, 283
ifjúságvédelem	125, 135, 201, 203, 224		
	268, 306, 308, 309	K	
igazságszolgáltatás	151, 254	kábítószer-fogyasztás	80, 81, 84, 107, 139
imázs	141		151, 190, 192, 200, 224
individualizmus	12		230, 231, 234, 267, 268
információ	188		284, 297, 305
információáramlás	3, 53, 237, 238	karitatív tevékenység	47
információs társadalom	53, 188, 190, 198	Kárpátalja/Ukrajna	119, 120, 126, 132
	242, 251, 270, 303	Kárpát-medence	118
információs technológia	188	karrier	57, 85, 97, 98
integráció	12, 53, 257	katolicizmus	208
interetnikus kapcsolat	101, 116, 118	katonaság	211
	120, 147, 149	Kelet-Európa	12
interperszonális kapcsolat	11, 16, 152, 167	képzés	30, 229, 265
	237, 268, 283, 284, 297	képzettség	38, 39, 47, 181
internet	10, 26, 77, 101, 188, 199	képzőművészet	162
	213, 231, 232, 255, 270, 304	kereslet	46
intézmény	18, 258, 259, 278, 284	készség	41
irodalom	52, 168	Key, Ellen	123
írók	24	kirekesztés	122, 250
iskola	4, 13, 63, 148	kisebbség/etnikai	179
iskolai kudarc	149	KISZ	76, 158, 171

kivándorlás	256	köztisztviselők	50
klub	152, 153, 160, 174, 191, 236	közvélemény	77, 136
kollégium	158	közvélemény-kutatás	79, 102, 120
Kolozsvár	222	kultúra	60, 65, 181, 192, 198, 215, 231 232, 240, 242, 251, 270, 278, 303
kommunikáció	13, 53, 108, 270	kultúráközvetítés	144, 154, 240
kompetencia	118, 144	kultúrapolitika	24, 169
konferenciaanyag	170, 171, 172, 173, 174 175, 176, 178, 179, 180 181, 182, 183, 184, 185	kulturális tőke	12, 181, 210, 285
konfliktus	12	kutatási módszer	275
korcsoport	36, 38, 44, 181	kutatási stratégia	261, 275
kortárs csoport	52, 174, 205, 268, 310	kutatási technika	261
kortárssegítés	218, 267	kutatásszervezés	275
korösszetétel	39	kvalitatív elemzés	275
kormány	17	kvantitatív elemzés	77, 80, 82, 84, 100, 102 105, 109, 117, 118, 119, 120 126, 129, 139, 147, 148, 275
kormányzás	18, 41, 176, 177 206, 229, 263, 311		
könyv	52	L	
könyvismertetés	25, 26, 57, 58, 86, 99 110, 122, 133, 150, 193 225, 235, 241, 273, 279, 280	lakáskörülmények	145, 147, 167, 230 237, 252
Környe/Komárom-Esztergom m.	98	lakáspolitikai	252
környezetkultúra	166	lakóhely	10
környezetvédelem	232	M	
Köszeg	283	MADISZ	187
közélet	10, 55, 175, 176, 202 230, 243, 255, 307	magánszektor	46
közérzet	283	magatartás	224, 231, 253, 284, 303, 305
középiskolások	81, 99, 148, 190, 205 224, 230, 231, 310	Magyar Ifjúsági Konferencia	113
középfokú oktatás	196	magyarok/Erdély/Románia	105, 116, 143 148, 179, 180, 281
középosztály	12, 52, 145, 211, 212	magyarok/kisebbség	113, 114, 119, 126 180, 206, 311
középrétegek	12	magyarok/szlovákiai	80
közérzet	78, 84	magyarok/kárpátaljai	120, 132
közgazdászok	44	Magyarország /nemzetközi	12, 21, 92, 133 összehasonlításban/ 135, 138, 197
közgondolkodás	53	magyarságtudat	212
közigazgatás	259, 306	marginalizálódás	12, 201, 250, 306
közlekedés	147	Marosvásárhely	143
közművelődés	144, 154, 165, 269	másodlagos elemzés	164, 192, 213, 272
közoktatás	131	média	188, 213, 251
közösség	55, 152, 158, 165, 166 159, 191, 202, 215, 238 255, 263, 278, 284, 307	mediáció	254
közösségfejlesztés	55, 144, 152, 165 191, 215, 229, 267	megelőzés	224, 234, 238, 253, 254, 267, 268
közpolitika	182	mentálhigiéne	224, 253
		mentális betegség	39
		mérnökök	44

migráció	180, 189, 237, 256, 281	nemi szerep	106, 130
mindennapi élet	285	Németország	37, 109
minőség	35	nemzedék	12, 183
minisztérium	18, 50, 51	Nemzeti Civil Alapprogram	262
minta/pattern	275	nemzetiség	118
mintavétel	275	nemzetiségi oktatás	180, 235
mobilitás	108, 255	nemzetközi együttműködés	75
modell	20	nemzetközi kapcsolat	47, 75, 76, 206, 311
modern társadalom	101	nemzetközi összehasonlító elemzés	37, 47, 92
modernizáció	12, 32		133, 135, 138
módszertan	275	Nemzetnevelés/folyóirat	208
motiváció	224, 238, 239, 281	népesedéspolitika	178, 233
Mozaik	2001 105	népességfogyás	196, 301
munka	22, 47, 119	népművelés	165
munkaerő	90	népművelők	165
munkaerőpiac	167, 223, 248, 249	népművészet	160
	268, 282, 302	nevelés	4, 59
munkahely	37, 180, 189, 237, 239, 249	neveléslélektan	59
munkaközvetítés	45	nevelőotthon	56, 201, 306
munkanélküliek	37, 45	nevelőszülők	239
munkanélküliség	12, 29, 30, 33, 35, 36	Nógrád megye	147
	41, 42, 43, 46, 49, 95	norma	259
	103, 173, 201, 249, 283, 306	női munkavállalók	282
munkaerőpiac	30, 31, 33, 35, 39, 41	női szerep	22, 97, 98
	42, 44, 46, 70, 95, 223	nők	97, 98, 130, 138, 282
	248, 249, 268, 283, 301	nyelvtudás	38, 39, 47, 101
munkaerő-vándorlás	42, 249	nyilvánosság	117, 154
munkahelyi konfliktus	249	Nyíregyháza	127
munkaügyi központ	30	nyugat-Dunántúl	57
munkaügyi viszonyok	37, 41, 46	nyugati társadalom	12, 156, 159
munkavállalók	237, 249, 282, 283		
munkásifjúság	187	O, Ó, Ö, Ő	
múzeum	231	oktatás	63, 70, 101
művelődés	25, 154, 166	oktatási intézmények	56, 224
művelődési intézmények	164, 218, 236	oktatási reform	131
	237, 278	oktatási rendszer	41, 196, 223, 301
művelődési otthon	165, 218	oktatáspolitikai	32, 40
művelődésszociológia	99	Olimpia	111
		olvasás	41, 52, 77, 169, 198, 231, 303
N, NY		olvasásszociológia	52, 99
nagyvállalat	266	ombudsman	92
nagyváros	167, 232	online közösségek	255
nekrológ	227	online kutatás	275
nek szerinti differenciálódás	12, 36, 38	óvodások	162
	200, 230, 234	öltözködés	141, 278
	284, 305	önértékelés	84, 189, 273, 284

önkéntes munka	218, 219, 238, 263	prevenció ld. megelőzés	
önkéntes szervezet	55, 158, 205, 263, 310	prostitúció	103, 106
önkormányzat	54, 88, 167, 201, 204, 218 237, 242, 252, 263, 269, 306, 309	publikáció	261
önsegítő csoportok	55, 267	punkok	12, 140
önszerveződés	47, 54, 158, 159, 171 202, 267, 307		
P			
pályakezdők	30, 31, 33, 35, 36, 37, 38, 39 43, 44, 46, 47, 95, 173, 180, 223		
pályaválasztás	240		
pályázat	18, 259, 262		
paradigma	274		
párkapcsolat	87, 97, 107, 190, 230, 282		
patriotizmus	283		
Pécs	189		
Pécsvárad	236		
Pécsvárad Ifjúsági Önkormányzat	236		
pedagógia	59		
pedagógusok	44, 173		
pénz	199, 264, 274, 304, 266		
peremhelyzet	250		
piacgazdaság	46		
politika	65, 168, 202, 204 226, 255, 258, 307, 309		
politikai attitűd	7, 100, 158, 161, 226		
politikai cselekvés	171		
politikai élet	157, 158, 201, 306		
politikai képviselő	62		
politikai kultúra	12		
politikai magatartás	186		
politikai mozgalom	186		
politikai párt	187, 226		
politikai preferencia	202, 307		
politikai részvétel	108, 109, 143, 158, 171 172, 173, 175, 202, 255, 307		
politikai szervezet	187		
politikai szocializáció	12, 54, 88, 158 171, 236, 307		
politikai tőke	285		
politikai vezetés	157		
posztadoleszcencia	216, 294		
ld. még fiatal felnőttek			
posztmodern	101		
posztszocializmus	12, 223		
		R	
		rádió	126
		rasszizmus	128
		reform	86
		Regionális Ifjúsági Szolgáltató Iroda	204, 229, 309
		Regionális Ifjúsági Tanács	204, 309
		regionális politika	258
		rehabilitáció/egészségügyi	23
		reklám	26
		rendszerváltás	11, 12, 76, 110, 186, 195 209, 229, 285, 300
		repertórium	28, 163
		reszocializáció	142
		rizikó	200, 254, 305
		rockzene	278
		Románia	119, 135
		S, SZ	
		sajtó	1, 126, 168, 213
		segély	178
		segítségnyújtás	266
		Sellye/Baranya m.	98
		siker	111
		sorstárs-segítés	267
		Sóshartyán	191
		sport	80, 82, 111, 121, 190, 192, 272
		sportolók	272
		sportszociológia	121
		statisztikai elemzés	36, 260, 264
		stratégia/ifjúságpolitika	94, 177, 218, 222 259, 261, 263, 275 287, 291
		Svédország	100
		szabadidős tevékenységek	267, 268
		szabadság	226
		szakember	104, 112, 267
		szakképzés	219, 220, 265, 271, 274
		szaktudás	39
		számítástechnika	38
		számítógép	101, 199, 304

származás	105, 119, 147, 230, 277, 278	tanterv	271
szászok/Romániai	179	tanulás	22, 48, 84
századforduló/20. sz.	209	tanulók	4, 167
szegénység	39, 103, 177, 201, 218 242, 250, 254, 306	tapasztalat	181, 277
Székelyudvarhely/Románia	116	társadalmi beilleszkedés	96, 129, 142, 242
szelekció	131	társadalmi csoport	181
szexuális zaklatás	138, 211	társadalmi egyenlőtlenség	177, 285
Sziget Fesztivál	198, 212, 303	társadalmi integráció	149, 274
színészek	85, 240	társadalmi környezet	11, 220, 254 277, 297, 306
színház	198, 231, 240, 303	társadalmi mobilitás	12, 256
szkinhedek	12	társadalmi mozgalom	111, 144
szlovákok	80	társadalmi rendszer	24, 159
szlovákok/magyarországi	191	társadalmi részvétel	11, 55, 210, 238
Szociális és Munkaügyi Minisztérium	262	társadalmi rétegződés	12, 19, 181
szociális gondoskodás	20, 239	társadalmi struktúra	154, 158
szociális juttatás	177, 178, 239	társadalmi szerep	101, 181, 285
szociális munka	125, 239	társadalmi tér	12
szociális munkás	267	társadalmi változás	12, 101, 169, 172
szocializáció	3, 7, 11, 12, 96, 124, 128 129, 245, 268, 272, 285, 307	társadalmi-gazdasági státusz	147, 148
szocializmus	24, 209	társadalmi változás	241
szociálpolitika	90, 103, 125, 177, 178 195, 201, 218, 239, 267 300, 306	társadalmi viszonyok	183
szociobiológia	282	társadalom	157
szociodemográfiai adatok	237, 283, 300	társadalomkritika	24, 186
szociokulturális helyzet	190, 215, 237, 281	társadalompolitika	161, 178
szolidaritás	47, 52	társadalomtudomány	27, 275
Szolnok	214	társas kapcsolatok	19, 25, 107, 108 237, 277, 283
szórakozás	116	televízió	26, 126, 213, 231
szöveg	156	teljesítmény	111
szponzorálás	274	termékenység	246
sztereotípiák	118, 120, 130, 191, 212, 281	területi egyenlőtlenség	10, 154, 173, 196 198, 199, 224, 284 301, 303, 304
szubkultúra	58, 232, 278, 297	területi mobilitás	256
szükséglet	283	testi fogyatékosok	56
születés	246	testkultúra	121
születésszabályozás	195, 300	Thaiföld	106
szülő-gyermek kapcsolat	29, 216, 273, 294	tolerancia	87, 100
szülők	63, 294	továbbképzés	104, 112, 134, 144
		továbbtanulás	105, 119, 148, 190, 196 230, 237, 281, 282, 283 301
T		többség	179
tanácsadás	37, 269	tömegkommunikáció	3, 126, 213
tanár-diák kapcsolat	63	tömegkommunikációs fogyasztás	77, 126, 213
tanárok	56		
tánc	156		

tömegkultúra	12, 155	vallásos magatartás	12, 78, 87, 159
történeti áttekintés	168, 229, 232		164, 210, 230
törvény	51, 175, 176, 177 203, 206, 239, 260 288, 289, 308	városi népesség	189
törvényhozás	51	végzettség	30, 38, 39
transzszexualitás	106	vélemény	3, 4, 6, 7, 9, 10, 11, 13 15, 29, 49, 162, 173
tudás	19, 53, 173	véleményformálás	3, 4, 6, 7, 59
tudományos kutatás	16, 168, 275	vendégmunkások	281
tudományos kutatók	16, 217	verés	254
tudományszervezés	261	verseny	53
		veszélyeztetettség	96, 103, 115, 146 233, 234, 268, 277
U, Ú, Ü, Ű		vezetés	153
újkapitalizmus	110, 245	vezetők	153
üdülés	199, 304	vidék	201, 306
ünnep	162	vidéki népesség	189, 236
úttörőmozgalom	279	világnézet	164
üzleti élet	46	vita	59, 123, 134, 183
V		Z, ZS	
vagyon	199, 304	zene	85, 156, 157
Vajdaság/Jugoszlávia	119, 126	zenészek	157, 278
válás	246	zöldek	186
vallás	139	Zugló/Bp. XIV. Ker.	167, 237, 269
vallásgyakorlás	159, 164, 210	zsidóság	127

Illusztrátorok

Bittmann Anett	5. 3. 2007.	Kotsis Orsolya	5. 4. 2007.
Fábián Évi	3. 3. 2005.	Matics Balázs	4. 4. 2006.
	3. 4. 2005.	Pecsics Mária	1. 1. 2003.
	4. 1. 2006.		2. 1. 2004.
Hajnal László Endre	3. 1. 2005.		2. 2. 2004.
	3. 2. 2005.		2. 3. 2004.
Halász Iván	6. 1. 2008.	Veres Dalma	2. 4. 2004.
	6. 4. 2008.		6. 2–3. 2008.
	7. 1. 2009.	Zátonyi Tibor	4. 2. 2006.
	7. 3. 2009.		4. 3. 2006.
Horváth Gergely	7. 2. 2009.		4. 4. 2006.
Kolovratnik Krsztián	5. 2. 2007.		5. 1. 2007.

Foto: Bittmann Anett

Összefoglalás

Bodor András–Gabrielle Lara

*Az ifjúságpolitikák jogi és szervezeti keretei:
az európai gyakorlatok áttekintése*

A tanulmány célja, hogy áttekintést nyújtson az ifjúságot érintő törvényalkotás és az ifjúságpolitika szervezeti rendszeréről. A szerzők nemzetközi példákon keresztül adnak áttekintést a fiatalokat védő jogrendszerekre és azon intézkedésekre, melyek a fiatalok társadalomba való beilleszkedését és részvételét segítik elő.

Kulcsszavak: ifjúságpolitika; törvényhozás; jogrendszer; társadalmi integráció; ifjúsági törvény.

Bodor András

Bodor András 1971-ben született Budapesten. A Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen végzett, majd a University of Texas-on szerzett Master of Public Affairs képesítést. Az Ifjúsági és Sportminisztérium helyettes államtitkáráként, majd közgazgatási államtitkáráként dolgozott 1999–2002 között. 2004-ben a Világbank konzultánsaként az új EU-tagállamok ifjúsági intézményeinek kérdéseit kutatta. Jelenleg a Georgetown Egyetem közgazdaságtan PhD-hallgatója Washingtonban.

E-mail: andras.bodor@gmail.com

Lara, Gabriele

Gabriele Lara, Bermudán született, olasz állampolgár. Jogi diplomáját a University of Texas-on szerezte meg, majd egy nemzetközi ügyvédi irodánál foglalkozott kereskedelmi jogi kérdésekkel. Jelenleg a Világbanknál dolgozik, ahol jogi reform projektben vesz részt.

E-mail: ???

Somody Bernadette

Életrajzi kordon?

A cikk központi kérdése, hogy rendelkeznek-e a gyermekek alapjogi cselekvőképességgel, ezen

belül hogyan gyakorolhatják a gyülekezési jogukat. A cikk számba veszi azokat a tényezőket, amelyek hatással vannak a gyermekeket megillető kommunikációs jogok (véleménynyilvánítási, gyülekezési, egyesülési jog) korlátozására, illetve azokat a formákat, ahogyan a jogkorlátozó döntés megszülethet. A cikk elemzi a téma egyik legjelentősebb hazai jogforrását, az Alkotmánybíróság 21/1996. számú határozatát.

Kulcsszavak: gyermekek gyülekezési joga; gyermekek egyesülési joga; gyermekek alapjog-gyakorlása.

Somody Bernadette

1976-ban született Budapesten. Jogász. A Nyugat-Magyarországi Egyetemen tanársegéd, alkotmányjog oktató. Volt az Oktatási Jogok Biztos Hivatalának jogi referense, 2003 novemberétől 2004 júniusáig a GYISM gyermekjogi miniszteri megbízottja. PhD-aspiráns, témája az ombudsman-intézmények szerepe az alapjogvédelemben. Az oktatási miniszter 2002-ben miniszteri elismerésben részesítette.

E-mail: somodyb@alkotmanyjog.hu

Bánáti Ferenc

Az ifjúság visszavétele vagy lenyúlása

A szerző egy lehetséges ifjúságstratégia alapelveit írja le, figyelembe véve az ifjúság és az ifjúságpolitika jelenlegi helyzetét, valamint a korábbi tapasztalatokat. Az alapelvek lefektetése mellett foglalkozik a feltételrendszerrel, az ideológiai háttérrel és az európai tapasztalatokkal egyaránt.

Kulcsszavak: ifjúságpolitika; nemzeti ifjúsági stratégia; koncepció; törvényhozás.

Bánáti Ferenc

Bánáti Ferenc 1943-ban született Budapesten. Népművelő, kutató, tanár. Egy évtizede vezeti saját kutatócsoportját. Szakterülete az ifjúságügy gazdasági és humáninfrastruktúrájának állapota, irányítása és működési anomáliáinak, valamint az ifjúság helyzetének vizsgálata. Tudományos kutatás részese és publikáció szerzője.

E-mail: banati@vnet.hu

Gábor Kálmán

Ifjúsági korszakváltás

A szerző ebben az írásában összefoglalja a sokéves kutatói tapasztalatait. Az itt megfogalmazott tézisek az „Ifjúsági korszakváltás” munkának legfontosabb következtetéseit írják le, amelyek méltán tették Gábor Kálmánt a hazai ifjúságkutatás egyik leginkább ismert és elismert alakjává.

Kulcsszavak: ifjúsági korszakváltás; tézisek; ifjúságkutatás; szociológia; Gábor Kálmán.

Gábor Kálmán (1948–2009)

Szociológus, ifjúságkutató az ELTE egyetemi doktora, a Magyar Szociológiai Társaság Ifjúság-szociológiai Szakosztályának elnöke, az Ifjúsági korszakváltás című sorozat szerkesztője, az *Új Ifjúsági Szemle* szerkesztőbizottságának, valamint az Erdélyi Társadalom szerkesztőtanácsának tagja. Számos könyv, tanulmány szerzője, ezek elérhetők a www.eikka.hu honlapon.

Benkó Krisztina

Gyermekjogok a nemzetközi jogban

Amikor az ember éhező, beteg gyereket lát, öszszeszorul a szíve. Amikor az UNICEF segélyprogramjairól hall, reményt lát. Amikor azt a szót hallja, hogy „gyermekkatona”, megdöbben. Mert napjaink gyermekei bizony nemcsak a járványoktól, az éhínségtől vagy éppen az időjárás viszontagságaitól szenvednek, hanem sok millióan kényszerülnek arra, hogy katonaként, hordárként, szexuálisan kizsákmányolt rab-szolgaként szenvedjék el a háborúk borzalmaikat. Mindezt nemzetközi gyermekvédelmi egyezmények ellenére, a fegyveres konfliktusok fenntartásához fűződő gazdasági érdekek miatt, nem csak a fejlődő országokban...

Kulcsszavak: gyermekek; fegyveres konfliktus; gyermekkatona.

Benkó Krisztina

1982-ben, Békéscsabán született. A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán

2003-ban német- és európai gazdasági szakjogász oklevelet, majd 2006-ban jogász diplomát szerzett. A nemzetközi jog területén ERASMUS ösztöndíjasként tanulmányokat folytatott a Potsdami Egyetemen is. Az Európai Hallgatók Egyesületének (AEGEE) szegedi alelnökének számos nemzetközi csereprogramot, kulturális fesztivált stb. szervezett. Jelenleg a Nemzeti Fejlesztési Ügynökségnek dolgozik.

E-mail: benko_krisztina@yahoo.com

Máder Miklós Péter

A szülőktől való elszakadási dimenziók mentén létrejött alcsoportok

Jelen tanulmány Vaskovics László „A posztadoleszcencia szociológia elmélete” című munkájára reflektál. Vaskovics egy a fiatalok szülői háztól való leválásán alapuló elméleti modellt mutat be. Az elszakadási folyamatot olyan dimenziókon vizsgálja, melyek jól elkülöníthető alcsoportokká tagolják a fiatalokat. Ezen, tanulmány arra az empirikus kérdésre igyekszik válaszolni, hogy az ezredforduló utáni Magyarországon hány fiatal is tartozik ehhez az életszakaszhoz, illetve a különböző alcsoportokhoz. A szülői háztól való elszakadás vaskovicsi interpretálása után a tanulmány választ, becslést ad a csoportok méretére vonatkozóan. Ezt követően az elszakadási dimenziók mentén létrejött alcsoportokat külön-külön elemezi, empirikus eszközökkel mutatja be sajátosságait.

Kulcsszavak: posztadoleszcencia; szülőktől való elszakadás; életszakasz, önállósodás

Máder Miklós Péter

1972-ben Pécsen született. Az ELTE Társadalomtudományi Karán 2002-ben szerzett szociológusi diplomát. Jelenleg az ELTE Társadalomtudományi Kar Doktori Iskolájának hallgatója. Az Ifjúságkutató Intézet kutatója, elemzője 2002–2005 között. Részt vett regionális, országos ifjúság- és drogkutatásokban. Résztvevője a Mozaik2002, és Ifjúság2004 kutatásoknak, kiemelt

érdeklődéssel fordult az ifjúságkutatást érintő nemzetközi összehasonlítások felé. Számos publikációja jelent meg az *Új Ifjúsági Szemlében*, a *Statistikai Szemlében*. Szakterülete a társadalomtudományos kutatás módszertani anomáliái, az adathiányok kezelése.

E-mail: mader.miklos.peter@t-com.hu

Petri Gábor–Verdes Tamás

„...*halál vagy távollét majd helyrehozza...*”

Az írás a súlyosan és halmozottan fogyatékos fiatalok helyzetével foglalkozik ifjúságpolitikai szempontból. Hogyan törődik és hogyan kellene törődnie az ifjúságpolitikának a fiatalok ezen csoportjával? Milyen diszkriminatív gyakorlatok érik a fogyatékos fiatalokat például a közoktatás, a szociális ellátások vagy az ifjúsági intézmények és szervezetek irányából, hogyan lehetne ezeket megszüntetni?

Kulcsszavak: társadalmi integráció; fogyatékos fiatalok; esélyegyenlőség; ifjúságpolitika; diszkrimináció.

Petri Gábor

Petri Gábor 1977-ben született Debrecenben. Végzős szociálpolitikus hallgató. 3 évig dolgozott egy súlyosan és halmozottan fogyatékos gyermekek, fiatalok kommunikációfejlesztésével foglalkozó alapítványnál. Folyamatosan részt vesz a fogyatékos emberekkel kapcsolatos attitűdmódosító és a társadalmi integrációt elősegítő projektekből.

E-mail: petri.gabor@gmail.com

Verdes Tamás

Verdes Tamás 1980-ban született. Gyógypedagógiát és filozófiát tanul, a Kölcsey Ferenc Protestáns Szakkollégium tagja. A Fővárosi Önkormányzat Rege utcai Fogyatékosok Otthonában dolgozik súlyosan és halmozottan fogyatékos

gyerekekkel, fiatalokkal. Kutatási területe a súlyosan és halmozottan fogyatékosok pedagógiájának filozófiai, antropológiai és etikai dimenziója, valamint e népesség társadalmi integrációja és érdekképviselése.

E-mail: verdes.tamas@kezenfogva.hu

Szabó András

Szakadás és elérés

Az írás a nehezen alkalmazkodó fiatalok helyzetét járja körül, azokét a fiatalokét, akik minden intézményes kapcsolattól (családtól, iskolától stb.) távolra kerültek. Ezek a fiatalok sokszor úgy érzik, hogy a megoldatlan problémáikkal teljesen egyedül maradtak, ugyanakkor nagyon nehezen engedik, hogy segítsenek rajtuk. A szerző azoknak az intézményes, szakmai törekvéseknek keresi a jellemzőit, amelyek ezeket a nehéz helyzetben lévő fiatalokat próbálják elérni.

Kulcsszavak: nehéz helyzetben lévő fiatalok; ifjúságpolitika; ifjúságsegítés; integráció; problémás fiatalok.

Szabó András

1951-ben született, Budapesten. Népművelő és pedagógus. A hetvenes évek közepén, még ifjúsági klubosként, a Kozák téri Ifjúsági Házban kezdett foglalkozni a nehéz körülmények és alkalmazkodási problémák között felnőtté váló fiatalokkal. Az ifjúsággal kapcsolatban, azóta is különféle szinteken és munkakörökben (közművelődési intézményben, kiadóban, kormányhivatalban, alapítványban), folyamatosan sokféle feladatot vállal. A felnőtté válás problémáinak mérséklésére, illetőleg megelőzésére, az érintett fiatalok önkéntes közreműködésével, tizenhét éve hozta létre a Kapocs Ifjúsági Önszolgáltató Szolgálatot, amelyet jelenleg is irányít.

E-mail: rszab@gmail.com

András Bodor–Gabrielle Lara

The Legal and Institutional Framework of Youth Policy, Review of the European Practice

The study aims to provide a summary of the legislation concerning young people and youth policy services system. The authors give an overview by international examples on protecting legal systems and the measures, which promote the young people's integration and participation in the society.

Keywords: youth policy; legislation, law, social inclusion, youth laws.

András Bodor

András Bodor was born in 1971 in Budapest. He earned a Master of Public Affairs degree in the University of Texas after that he graduated at the University of Economics in Budapest. He worked for the Ministry of Children, Youth and Sports as an assistant secretary of state and administrative secretary of state between 1999–2002. In 2004 he worked for the World Bank as a consultant. Currently he is Ph.D. student at Georgetown University, Washington.

E-mail: andras.bodor@gmail.com

Gabriele Lara

Gabriele Lara was born in Bermuda, she is an Italian citizen. She graduated at the University of Texas, and has worked for an international lawyer's office where she has dealt with commercial law. Currently she works for the World Bank participating in law reform projects.

E-mail: ???

Bernadette Somody

Cordon of Age?

The main question of the article is whether children have the capacity to exercise their constitutional rights, among them their freedom of assembly. The article reviews the factors affecting the restriction on the rights of communication (freedom of expression, assembly and associa-

tion) of children. It also analyses the potential legal forms of restriction decisions. The article evaluates an important decision of the Constitutional Court of the Republic of Hungary, one of the most important legal sources in Hungary on this issue.

Keywords: the freedom of assembly of children; freedom of association; the application of the fundamental rights of children

Bernadette Somody

Bernadette Somody was born in 1976 in Budapest. She earned a degree in law at the Faculty of Law of ELTE University in 2000. Between 2000 and 2003 she worked for the Office of the Commissioner for Educational Rights, then in 2003–2004 she worked as a ministerial representative at the Ministry of Children, Youth and Sports. Currently she is an instructor at the Constitutional Law Department of the Faculty of Law of ELTE University.

E-mail: somodyb@alkotmanyjog.hu

Ferenc Bánáti

Taking Back or Dragging Down the Youth

The author describes a possible youth strategy principle, taking into account the current situation of youth and the youth policy, as well as previous experience. In addition to laying down the principles, Bánáti deals with the conditions, the ideological background and the European experiences as well.

Keywords: youth; national youth strategy; concept; law.

Ferenc Bánáti

Ferenc Bánáti was born in 1943 in Budapest. By profession he is an adult educator, researcher and a teacher. He has been leading his research group for over a decade. He specializes in the field of youth, human infrastructure and economic status, management, operational anomalies, and the situation of youth. He possesses

dozens of publications and participates in several research studies.

E-mail: banati@vnet.hu

Kálmán Gábor

The Era of Youth Has Changed

The author of this essay summarizes his research experiences in the thesis that can be read in the main conclusion of the work “The era of youth has changed”. Through these research results Kálmán Gábor, became of the most respected and well-known figures in Hungarian youth research circles.

Keywords: youth era; thesis; youth research; sociology; Kálmán Gábor .

Kálmán Gábor (1948–2009)

Sociologist professor, youth researcher, president of the Youth Sociology Section of the Hungarian Sociological Association. Editor of “The Era of Youth Has Changed” series, editorial board member of the New Youth Review and the Transylvanian Society. He accomplished a number of books and studies; these are available on the website www.eikka.hu.

Krisztina Benkó

Children rights in international law

When people hear about starving, ill children, our heart is moves. When people hear about UNICEF programs, and see hope. We are appalled when we hear the word “child soldier”. Children our lifetimes are struggling not only from epidemics, starvation or the hardships of weather, millions of children are forced to live through the cruelty of wars as soldier, porters or sexual slaves. In spite of the many international conventions, just because of economic interest of wars, and not only in the developing countries...

Keywords: children; war conflicts; young soldier.

Krisztina Benkó

She was born on the 1982 in Békéscsaba. She specialized her knowledge to the german and european economic law and got a certification in 2003 at the University of Szeged, Faculty of Law. In 2006 she took a juridical degree at the same university. Receiving ERASMUS scholarship she made research on the fields of international law at the University of Potsdam. As vice-president of the European Students Forum (AEGEE) she organised several international exchanges, cultural events, etc. Currently she works for the Agency of National Development.

E-mail: benko_krisztina@yahoo.com

Miklós Péter Máder

Subgrouping of young by the separation form the parents

The study’s aim is to reflect the sociological theory of postadolescence by Laszlo Vaskovics. The young in the postadolescence lifesection are not wholly independent from their parents. Vaskovics’s theoretical model shows the separation form the parental care in steps. These steps are differentiating the mass of the young into subgroups. The study shows up the theoretical dimensions of the postadolescence, and makes claim on the numerical determination of the differently separated subgroups. The created subgroups are analyzed by empirical instruments, and statistically compared to each other.

Keywords: postadolescence; Laszlo Vaskovics; the separation form the parental care; subgrouping.

Miklós Péter Máder

Miklós Péter Máder was born in 1972 in Pécs. He earned a degree in sociology at the Faculty of Social Sciences of ELTE. Currently he is a student in the Doctoral School of the Faculty of Social Sciences of ELTE. Between 2002 and 2005 he was a researcher and analyst at the Youth Research Institute. He participated in

regional, national youth- and drug research projects. He also took part in the Mosaic 2001 and Youth 2004 research projects, taking special interest in international comparisons in youth research. He is the author of several publications in *Új Ifjúsági Szemle (New Youth Review)*, and in *Statistikai Szemle (Statistical Review)*. His field of interest is methodological anomalies and dealing with insufficient data in social science research.

E-mail: mader.miklos.peter@t-com.hu

Gábor Petri–Tamás Verdes

„... Death or Absence Will Recover ...”

This study deals with young people with multiple disabilities with a perspective on youth. How does the youth policy care, and how should it care about this group of young people? What discriminatory practices, such as education, social services or youth institutions and organizations reach these young people, and how could they be removed?

Keywords: social inclusion; handicapped young people; youth policy; discrimination.

Gábor Petri

Gábor Petri was born in 1977 in Debrecen. He is a student of social politics. He worked with sorely and multiple handicapped children and young people. He is continually participating in projects, which are dealing with handicapped people's social inclusion and attitude changing.

E-mail: petri.gabor@gmail.com

Tamás Verdes

Tamás Verdes was born in 1980. He studies special education and philosophy. He is work-

ing with sorely and multiple handicapped children and young people. His research area is multiple handicapped people's pedagogy by philosophical, anthropological and ethical dimension, and social integration and advocacy of this population.

E-mail: verdes.tamas@kezenfogva.hu

András Szabó

Tear and Reach

The writing deals with young people in difficult situations, who were left behind in institutional relationships (family, schools, etc.). These young people often feel that they are completely alone with their unresolved problems. However, it is very difficult to help them because they do not always allow it, or want it. The author is looking for features of those institutional, professional endeavors, which are trying to reach these young people in difficulty.

Keywords: young people in difficult situation; youth policy; integration; troubled young people.

András Szabó

András Szabó born in 1951 in Budapest, András Szabó is an educator and people's educator. In the middle of the 1970s, he engaged with the case of youth growing up under difficult conditions, with integration problems. Ever since then, he undertakes a variety of tasks in youth affairs in the framework of institutions of public education, publishers, government agencies, foundations. He established and continues to manage the Kapocs Service for Youth Self-assistance 17 years ago, in order to avoid or minimize the problems of reaching adulthood.

E-mail: raszab@gmail.com